

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Politologie

Eliška Klementová

Jan Scheinost

Katolík a fašista, novinář a politik

Jan Scheinost

Catholic and Fascist, Journalist and Politician

Disertační práce

Vedoucí práce: Doc. Vratislav Doubek, Ph.D.

2012

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 20. září 2012

.....

Eliška Klementová, v. r.

Poděkování

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala vedoucímu disertační práce, Doc. Vratislavu Doubkovi, za cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěl k vypracování mé práce.

Poděkování patří též Doc. Martinu Putnovi za to, že mne inspiroval a přivedl ke studiu osobnosti Jana Scheinosta.

V neposlední řadě bych chtěla poděkovat Květomile Scheinostové, Lucii Chytilové a Janu Scheinostovi nejml. za cenné informace a poskytnuté materiály.

Obsah

1. Úvod	1
2. Terminologie práce a klíčové pojmy díla Jana Scheinosta	7
2.1 Nacionalismus	8
2.2 Katolicismus	10
2.3 Fašismus	12
3. O politickém systému první republiky a stranické propagandě	17
3.1 Politický a stranický systém první republiky a počátky politika Jana Scheinosta	17
3.1.1 Nástin politického systému první Československé republiky	17
3.1.2 Nástin stranického systému první Československé republiky	21
3.1.3 Československá strana lidová. Strana zrozená v době poválečné krize katolicismu	26
3.1.4 Jan Scheinost jako aktivní představitel Československé strany lidové 20. let	32
3.2 Propaganda za první republiky a počátky publicisty Jana Scheinosta	35
3.2.1 O propagandě za první republiky	35
3.2.2 Tisk Československé strany lidové a publicista Scheinost	38
4. Scheinostovy kritiky demokracie, politického systému první republiky a jejích stran	43
4.1 Kritika demokracie	44
4.2 Kritika československého parlamentarismu a politického stranictví	49
4.3 Zhodnocení Scheinostových kritik	52
4.4 Kritika konkrétních politických stran	54
4.4.1 Kritika pravicových stran	55
4.4.2 Kritika levicových stran	57
4.4.3 Kritika Československé strany lidové	58
5. Hledající a revoltující národovec a katolík	61
5.1 <i>Rozmach</i>	61
5.2 Český národ a katolicismus podle Scheinosta	66
5.3 Politika a role českého národa v Evropě podle Scheinosta	68
5.4 Scheinostovy výchozí ideové inspirace a zdroje <i>Rozmachu</i>	72
5.5 Cesta k fašistům a solidarita intelektuálů	75
6. Národní Obec Fašistická a český fašismus za působení Jana Scheinosta	79
6.1 Teorie českého fašismu	79
6.1.1 Počátky českého fašismu	79
6.1.2 Manifestace Národní Obce Fašistické	83
6.1.3 Specifika českého fašismu a jeho inspirace	92
6.1.4. Náboženství a fašismus	97
6.2 Praxe N. O. F. v letech 1927-29	101
6.2.1 Pokusy o získání moci v ČSR	101
6.2.2 Boj o moc v N. O. F.	112
6.2.3 Zahraniční styky N. O. F.	119
7. Stavovský stát: alternativní politické uspořádání podle Jana Scheinosta	123
7.1 Katolické a fašistické stavovství	124
7.2 Raná řešení	128

7.3 Gotická demokracie a syndikalistický feudalismus	132
7.4 Rodinné, vojenské a hospodářské korporace	134
7.5 Nástin stavovské ústavy demokratické	138
7.6 Zdroje, inspirace a originalita Scheinostova stavovství	143
8. Jan Scheinost a Československá strana lidová ve 30. letech 20. století	151
8.1 Fašista nebo demokrat? Návrat Jana Scheinosta do Československé strany lidové	151
8.2 <i>Třetí generace</i>	155
8.3 Rozpory zemských organizací ČSL a lidovecké stavovské koncepce 30. let	160
8.4 Hospodářská krize, nacistické nebezpečí a další témata Scheinostových <i>Lidových listů</i>	167
8.5 Jan Scheinost v revue <i>Tak</i>	173
9. Jan Scheinost a druhá republika 1938-1939	177
9.1 Mnichovský šok a hledání nového směřování republiky	177
9.2 Přebudování politického života a zánik samostatné Československé strany lidové	179
9.3 Vládnoucí Strana národní jednoty a uplatnění katolicismu ve vytvářené ideologii republiky	185
9.4 Program Strany národní jednoty a ideolog Scheinost	190
10. Epilog novináře a politika Jana Scheinosta	196
10.1 Protektorátní novinář Scheinost	197
10.2 Soudy, vězení a Scheinostův poválečný soukromý život	201
11. Závěr	207
Abstrakt	
Abstract	
Použitá literatura, prameny a zdroje	
<u>Přílohy:</u>	
Příloha 1: Život Jana Scheinosta v datech	I
Příloha 2: Řekli o něm	III
Příloha 3: Fotografie	V

1. Úvod

I v druhém desetiletí 21. století některá témata stále vzbuzují kontroverze a pro historiky a politology otázku, jak je uchopit. O to více je situace komplikovanější, pokud archivní dokumenty neposkytují úplné informace či je podávají jen útržkovitě, pamětníků ubývá, dobová literatura je ovlivněna propagandou, a sekundární literatura, věnovaná dotyčnému problému, je sama poznamenána dobou svého vzniku a potřebuje být kriticky uchopena.

Se všemi těmito úskalími se musí vyrovnávat disertační práce, jejímž cílem je analýza myšlenek i politických aktivit Jana Scheinosta (1896-1964), novináře a zároveň obratného zákulisního politika. Tento vlivný katolický publicista bývá totiž v odborné literatuře spojován nejen s konzervativně tradicionalistickým katolicismem, ale také s fašismem. Podle Jana Rataje představoval „*nejvyhraněnější a takřka modelovou postavu českého klerofašismu*“¹, nadto ale bývá hodnocen i jako „*jediný inteligentní ideolog českého fašismu*“² vůbec.

Práce vypráví část pozoruhodného příběhu Jana Scheinosta, avšak jejím cílem není podrobná biografie, ale představení a analýza těch Scheinostových textů a aktivit, které byly svým způsobem unikátní, typické nebo naopak atypické pro československou politickou a intelektuální scénu své doby. Scheinostovy činnosti a tvorba se prolínají s klíčovými milníky, fenomény a problémy vývoje první a druhé Československé republiky. Práce tak může nabídnout zajímavý úhel pohledu jak na kritiku politického systému a stranicteví první republiky, tak na možné soudobé alternativní politické systémy – konkrétně na tzv. stavovský stát. Optikou Scheinostova díla je přiblížena problematika českého katolicismu i nacionalismu a vznikajícího českého fašismu, a v neposlední řadě i druhé Československé republiky, interpretované odbornou literaturou stále s jistými rozpaky.

Předmětem práce je tedy představení vývoje a analýza myšlenek a ideových koncepcí Jana Scheinosta v časovém rozmezí od 20. let 20. století do období protektorátu Čechy a Morava. Na počátku 20. let Scheinost poprvé vstupuje na novinářskou scénu, z národního demokrata se stává členem Československé strany lidové (ČSL), a přispívá do nově zrozených *Lidových listů*. Záhy se však stává blízkým druhem spisovatele Jaroslava Durycha a výraznou osobností kritické a výbojné revue pravicového katolicismu, *Rozmachu*, kde ČSL

¹ Rataj, Jan: *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Praha: Karolinum, 1997, s. 130.

² Nakonečný, Milan: „K psychologii a perspektivám českého fašismu“. In: Pasák, Tomáš: *Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945*. Praha: Práh, 1999, s. 400-401.

kritizuje. V roce 1927 se „katolický romantik“ Scheinost stává vůdčí osobností Národní obce fašistické a v jeho publicistické práci se začínají objevovat ucelené koncepce, které bývají hodnoceny v literatuře různě jako „pro-stavovské“, „pro-autoritativní“ a případně „klerofašistické“. Některé z jeho představ se více blíží katolickým východiskům, jiné vycházejí z ryze fašistických politických koncepcí. Už roku 1929 se však Scheinost vrací zpět do ČSL a vrchol jeho možných snah přichází s rokem 1938, kdy se stává vůdčím představitelem programové komise Strany národní jednoty a vlivným autorem návrhu programu celé druhé republiky. Ovšem nic nestačilo být realizováno, s rokem 1939 přichází Scheinostovo úpadkové období a zapletení se s nacisty, které vždy jako barbary odsuzoval.

Z výše nastíněné Scheinostovy pozoruhodné kariéry vyplývají výzkumné otázky práce: Jaké jevy kritizoval Jan Scheinost na politické scéně první republiky? Jaké alternativy navrhoval a jak se vyvíjely Scheinostovy představy o ideálním uspořádání politického vedení státu? Jak se Scheinostovy plány z 20. let lišily od idejí programu Strany národní jednoty za druhé republiky? Čím a kým byl Jan Scheinost inspirován? Scheinost byl část svého života katolíkem a fašistou, proto vyvstává otázka, co vlastně může spojovat zdánlivě nesourodé fenomény katolicismu a fašismu? Nakolik by mohly být některé výklady katolické doktríny blízké fašismu?

Hlavní tezí, kterou se snaží práce dokázat, je, že politická angažovanost Jana Scheinosta může být nejlépe pochopena právě jako hledání nejlepšího hnutí či politické strany, skrze něž by mohl realizovat své tradicionalistické a výbojně katolické ideje. Scheinost se sám od počátku své činnosti stylizoval do role bojovníka za „katolickou restauraci“, a jeho ideje i praktická činnost přes zdánlivé paradoxy vykazují po celou dobu vysokou míru konzistence.

Zároveň práce sleduje historický i kulturní a mediální kontext, v němž Scheinost operuje, neboť jediné v rámci a kontextu vývoje první a druhé Československé republiky, její společnosti a politické scény, i vývoje v soudobé Evropě, vyvstávají logické důvody a souvislosti Scheinostových idejí i aktivit, které jsou bez patřičných souvislostí těžko pochopitelné.

Práce má formu historické analýzy z oboru politologie. Protože Jan Scheinost byl především velmi aktivním politickým publicistou, při práci s novinářskými texty a statěmi je využívána metoda obsahové analýzy. K analýze dalších pramenů a faktografie přistupují zejména historickou metodou. V několika kapitolách je též využita metoda komparace, a to především za účelem vyzdvižení specifík Scheinostových koncepcí v porovnání s jinými

autory (např. katolíkem Bohumilem Staškem a fašistou Radolou Gajdou), a též v částech věnujících se srovnání českého a soudobého evropského kontextu některých v práci pojednávaných fenoménů (fašismus, prvky autoritativních režimů).

S ohledem na výše vymezený předmět práce představuje osobnost Jana Scheinosta a jeho koncepce v příslušném chronologickém sledu, od období první republiky po protektorát, s důrazem na jeho výše nastíněný ideový vývoj, a také na jeho politické působení. Pouze 7. kapitola o genezi Scheinostových alternativ politického uspořádání a stavovském státu se částečně vymyká, a pokrývá časový úsek od jeho raného působení v ČSL a v katolické revue *Rozmach* po koncepci vytvořené pro Národní obec fašistickou, neboť takto přehledněji vyvstává zrod a rozvoj Scheinostovy stavovské myšlenky.

Práce je rozdělena do jedenácti kapitol, které tvoří tři základní bloky. První část práce má více informativní povahu. V „Scheinostově příběhu“ je často potřeba zachytit několik rovin: Scheinostův osobní vývoj, historii institucí (stran, periodik), s nimiž je tento vývoj provázán, a také reakce okolí, ostatních politických aktérů. Proto je nezbytné základní prvky těchto rovin krátce popsat. Aby bylo možné sledovat Scheinostovy ideje a jejich vývoj v čase, považují také za vhodné nejprve ve 2. kapitole práce představit klíčové pojmy, s nimiž operují Scheinostovy texty, jako jsou „katolicismus“ a „fašismus“, s důrazem na soudobé chápání a jejich používání.

Je také třeba popsat, k čemu se Scheinost vyjadřoval, a co chtěl reformovat. Proto se 3. kapitola snaží nastínit politické prostředí v první československé republice po roce 1918, postavení katolicismu v tomto prostředí a politické aktéry – zejména politické strany. Pro Jana Scheinosta, novináře a publicistu, je velmi důležitý i vývoj tiskových orgánů stran, linie jejich argumentace (resp. stranická propaganda), a též soudobý kulturní kontext. Kapitoly první části se nicméně snaží vyhnout suchému výčtu fakt, a vždy obsahují i konkrétní Scheinostovy reflexe.

4. kapitola posléze shrnuje Scheinostovy kritiky, jak demokratického zřízení obecně, tak především politického systému první republiky a jejích stran, levicových, pravicových i strany, jejímž byl Scheinost členem, tedy Československé strany lidové.

Druhá část práce se již věnuje jádru Scheinostovy tvorby, jeho nejplodnějšímu období a utváření vlastního myšlenkového systému v letech 1923 – 1929. Jan Scheinost je zde

představen jako nacionalista a katolík, hledající souznící myšlenkové i politické proudy, a formující svůj ideový systém v revue *Rozmach* (5. kapitola). V roce 1927 pak Scheinost vstupuje do Národní obce fašistické. Toto poměrně krátké fašistické působení, zachycené v 6. kapitole, je svázáno s největším počtem otázek k jeho osobnosti a dílu. Práce se věnuje jak Scheinostově teorii českého fašismu, tak často nekorespondující a dobrodružné fašistické praxi. 7. kapitola pak souhrnně představuje a shrnuje Scheinostovy ideje o uspořádání státu a hledání alternativ stávajícího politického systému, završené propracovanou koncepcí stavovského státu.

Třetí část práce pojednává o činnosti Jana Scheinosta od jeho návratu do Československé strany lidové r. 1929 (8. kapitola) a pokračuje možným vrcholným obdobím Scheinostovy ideové realizace za druhé republiky (9. kapitola). Další chronologicky navazující téma, tvorbu a činnost Jana Scheinosta za protektorátu, práce zmiňuje jen stručně. V této době nepsal z politologického hlediska zajímavé texty, ovšem v práci o osobnosti Jana Scheinosta nemůže být toto období zcela opomenuto. 10. kapitola se proto pokouší objasnit v příslušném kontextu motivace Scheinostových protektorátních aktivit a postojů, a krátce nahlédnout na sklonek jeho života – poslední činnosti Jana Scheinosta, bývalého politika, ideologa a především novináře.

Scheinost patří k zajímavým a kontroverzním představitelům meziválečné intelektuální scény, je často citován v řadě prací týkajících se tohoto období, nejen z oboru historie a politologie, ale též žurnalistiky, resp. mediálních studií, a v neposlední řadě literatury a kultury obecně. Dosud však chybí jeho komplexní představení, reflektujícího celé spektrum jeho aktivit i názorové geneze.

Práce vychází především z článků v dobovém tisku a podobných soudobých dokumentů (programů apod.)³, a z archivních materiálů v Národním archivu a Archivu ministerstva vnitra.⁴ Jedná se především o ty noviny a časopisy, kam Jan Scheinost dlouhodobě a hojně přispíval, tedy o *Lidové listy* a časopisy *Rozmach*, *3. generace* a *Tak*. Dotvořit představu o Scheinostově osobnosti pomohly vzpomínky Scheinostovy dcery a snachy.⁵ V souvislosti s rozhovory se žijícími příbuznými tak tato práce částečně využívá metodu orální historie.

³ Např. „Obnova lidské společnosti. Program a zásady Československé strany lidové v Čechách“ (1920) nebo „Ideová resoluce Národní obce fašistické“ (1928).

⁴ Práce měla původně vycházet do značné míry i ze Scheinostovy pozůstalosti, ale bohužel se nepodařilo získat předpokládané materiály.

⁵ Lucie Chytilové a Květomily Scheinostové.

Práce ale operuje především s těmi informacemi, které jsou doložitelné archiváliemi nebo z více pramenů.

Jan Scheinost byl velmi plodným autorem a k dispozici jsou stovky jeho článků, z nichž bylo potřeba pečlivě vybírat. Ne všechny důležité texty i informace jsou však dostupné v původní formě a bylo nutné využívat, s potřebným kritickým odstupem, i práce komunistických historiků.⁶ Často si také zdroje protirečí a je nutné smířit se s faktem, že ani archivy vždy nenabízejí úplné a spolehlivé informace, zvláště když se jedná o policejní zprávy z určité doby.

Práce pochopitelně čerpá také z moderní odborné literatury. Problematika politického katolicismu za první a částečně i druhé republiky a samotné ČSL, včetně zmínění Scheinostových aktivit, je poměrně dobře zpracována M. Traplem,⁷ a z nejnovějších publikací též M. Pehrem.⁸ K českému fašismu, v němž se Jan Scheinost krátce, ale významně angažoval, existuje též řada syntetických publikací, zejména monografie T. Pasáka *Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945*,⁹ která se věnuje také problematice protektorátních dějin. Faktograficky ne vždy přesný, ale zajímavý vhled do českého fašistického hnutí poskytuje též *Český fašismus* M. Nakonečného.¹⁰

Problematice stavovského státu se dlouhodobě věnuje zejména J. Šebek.¹¹ Z děl o druhé republice práce čerpá z knihy J. Gebharta a J. Kuklíka *Druhá republika 1938-1939*,¹² a v neposlední míře ze studie Jana Rataje *O autoritativní národní stát*,¹³ která se věnuje i osobnosti Jana Scheinosta, nicméně jejíž uchopení problematiky pravicových katolických intelektuálů pokládám za zjednodušující.

⁶ Jedná se zejména o práci M. Hájka, Hájek, Miloš: *Od Mnichova k 15. březnu*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1959, která obsahuje jinde nedostupný návrh programu Strany národní jednoty.

⁷ Zejména viz Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*. Praha: SPN, 1990.

⁸ Např. Pehr, Michal: „Československá strana lidová a její vztah k demokracii v době první republiky“. In: Broklová, Eva – Tomeš, Josef – Pehr, Michal: *Agrárníci, národní demokraté a lidovci v druhém poločase první Československé republiky*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008, s. 214–256.

⁹ Pasák, Tomáš: *Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945*. Praha: Práh, 1999.

¹⁰ Nakonečný, Milan: *Český fašismus*. Praha: Nakladatelství Vodnář, 2006.

¹¹ Např. Šebek, Jaroslav: „Encyklika Quadragesimo anno, její recepce a vliv na katolické prostředí v českých zemích ve třicátých letech“. *Soudobé dějiny*, roč. 8, č. 2-3, 2001.

¹² Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2004.

¹³ Rataj, Jan: *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Praha: Karolinum, 1997.

Jako publicista činný v kulturním prostředí a odpovědný redaktor revue i s kulturním záběrem Scheinost neunikl ani oprávněné pozornosti pozorovatelů české kulturní scény. Velmi přínosnou publikaci pro literární a kulturně-politický kontext publicistických aktivit Jana Scheinosta, představení svébytného světa českých katolických intelektuálů a dokreslení celkového společenského zázemí doby představuje *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945* M. Putny.¹⁴ Aktivity novináře a šéfredaktora významných deníků Jana Scheinosta jsou zajímavé i pro historika médií, kdy o *Lidových listech* ve 20. a 30. letech 20. století, a také přímo o protektorátním působení Scheinosta psal Pavel Večeřa.¹⁵ Scheinostovu protektorátní činnost a dílo pak zájemci přibližují i absolventské práce.¹⁶ Další podnětné texty, samozřejmě též zahraničních autorů, i kompletní seznam ostatních prací jsou uvedeny v bibliografickém přehledu na konci práce.

¹⁴ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*. Praha: Torst, 2010.

¹⁵ Večeřa, Pavel: "Zrod Lidových listů." In: Marek, Pavel (ed.): *"Bílá místa" v dějinách Československé strany lidové: sborník prací z mezinárodní vědecké konference k 90. výročí založení strany (1919-2009)*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2009, s. 86–104; Večeřa, Pavel: *Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem*. In: Marek, Pavel – Hanuš, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice: čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 487–503.

¹⁶ Zejména komplexní Bárta, Jiří: *Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem*. Diplomová práce. Masarykova univerzita: Fakulta sociálních studií, Katedra mediálních studií a žurnalistiky, Brno 2007.

2. Terminologie práce a klíčové pojmy díla Jana Scheinosta

V úvodu práce bylo předestřeno, že Jan Scheinost byl katolík, ale bývá o něm pojednáváno též jako o fašistovi. Co to však v Scheinostově případě znamená? To, co si pod označením „fašista“ představoval ten, kdo tímto označením Scheinosta hodnotil, a co si pod pojmem „fašista“ představoval Scheinost sám, může vykazovat značné rozdíly.

Na úvod práce proto považuji za potřebné uvést klíčové pojmy, s nimiž operují jak texty Jana Scheinosta, tak články z období první Československé republiky a v neposlední řadě pak sekundární literatura. Bez nastínění základních fenoménů a kontextu by podle mého mínění nebyl Scheinostův příběh patřičně srozumitelný.

Při představení terminologie i v textu práce samotné kladu důraz na soudobé chápání a používání pojmů přímo Scheinostem či jeho spolupracovníky. Jak bylo upozorněno, „fašismus“ i jiné podobné pojmy nahlížené optikou 21. století - s negativními zkušenostmi a vykládané moderními teoriemi - nejsou vnímány tak, jak byly používány ve 20. letech 20. století a jak je chápal a vnímal Jan Scheinost, když kladl základy svého myšlenkového systému. Při neuvědomění si tohoto pojmoslovného úskalí může snadno dojít k desinterpretacím a posunutím myšlenkového významu. Práce se proto snaží věnovat pojmům s odstupem, a vycházet z nepředpojaté a neanachronické analýzy.

V práci se snažím kombinovat několik pohledů. Většinou nejdříve využiji soudobých politologických interpretací, které mají k dispozici jak potřebný odstup, tak zejména faktografická data a údaje, dříve často nedostupná. Tyto interpretace také nejprve napadnou současného čtenáře. Následně se snažím nastínit možná chápání analyzovaných fenoménů v době, kdy Scheinost působil a tvořil. Jako konkrétní, základní pomůcku v této kapitole jsem zvolila Masarykův slovník naučný a jeho hesla z let 1926-1931. Poté, co upozorním na poměrně značné rozdíly možných definic, představuji termíny tak, jak je v základních rysech prezentoval Jan Scheinost sám.

Které pojmy považuji při analýze myšlenek Jana Scheinosta za klíčové a proč? Pod vlivem informací sekundární literatury 20. století je v současné době Scheinost vnímán především jako ideolog českého fašismu, případně jako vzorový klerofašista. Ovšem pojem fašismus byl důležitým termínem Scheinostových idejí a koncepcí pouze několik málo let! Nikdy pak nebyl termínem opravdu ústředním, na což chce práce upozornit. Pojem fašismus nevyniká v Scheinostově díle kvalitativně (v hierarchii hodnot u něj nikdy nestál na čelném místě), ani

kvantitativně (věnoval mu v celkovém přehledu díla jen zlomek svých článků). Mediálně je však stále nejméně atraktivním a stranická propaganda na tuto dimenzi díla nedala nikdy zapomenout.

Klíčovým Scheinostovým termínem je zajisté katolicismus. Kromě něj je pro Scheinostovo dílo velmi důležitá jeho koncepce nacionalismu, imanentně svázaná právě se Scheinostovou vizí katolicismu a jeho prosazením v národním státě.

2.1 Nacionalismus

První myšlenkovou koncepcí, kterou byl Jan Scheinost zaujat, nebyl katolicismus, nýbrž nacionalismus. Pocházel ze Sušice, kdy sám svou domovinu uváděl jako kraj, „*kde se od věků bojovalo o každou píď půdy mezi starým slovanským a přistěhovaleckým německým živlem.*“¹⁷ Proto nepřekvapí, když uvádí, že vstoupil do politického života nově založené Československé republiky jako ctitel Viktora Dyka¹⁸, a byl ovlivněn jeho idealistickým, etickým pojetím nacionalismu.

Nacionalismus bývá velmi obecně definován jako názor, podle kterého je ústředním principem politické organizace národ.¹⁹ Představuje nejednoznačný, historicky proměnlivý fenomén, geograficky determinovaný, kdy jeho působení a role závisí na dobovém kontextu a konkrétní politické konstelaci.²⁰ Problém národa a nacionalismu zaměstnával celé generace historiků, sociologů, filozofů, politologů, etnologů i lingvistů od poloviny 19. století. Cílem práce není detailní interdisciplinární hodnocení tohoto fenoménu, proto jen ve stručnosti přejdu k datům Masarykova slovníku naučného, který roku 1931 definuje *nacionalismus* jako smýšlení a hnutí politické a kulturní, založeném na principu národnostním a vyrůstající z národního uvědomění a z myšlenky národní svobody a sebeurčení. (...) *Národ je mu zákl. a východiskem společenské organisace, jimiž jest určen*

¹⁷ Scheinost, Jan: „Pouť po hřbitovech“. *Stěžeň*, roč. 2, č. 11, 1929, s. 161.

¹⁸ „Prohlášení – protokol J. Scheinosta, sepsaný 17. 12. 1946“. In: AMV 301-87-2. Jan Scheinost se po vzniku samostatného Československa též stal členem Československé národní demokracie, avšak byl jím pouze pár let. V této době přispíval do jejího týdeníku *Sušické listy*.

¹⁹ Heywood, Andrew: *Politické ideologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 159.

²⁰ Tomeš, Josef: „Nacionalismus a demokracie“. In: Broklová, Eva – Tomeš, Josef – Pehr, Michal, *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008, s. 130–213 (s. 143.).

*polit. a kultur. život společnosti, nár. uvědomění a nár. cit jsou mu měřítkem všech hodnot tohoto života.*²¹

Jan Scheinost upozorňuje, že nacionalismus je „ze slov, která se v Čechách nejvíce berou nadarmo“ a doktrína nacionalismu by se podle něj „dala stručně shrnouti v heslo: vše pro národ.“²² Co si on sám představuje pod pojmem národ? Národ interpretuje nejen jako souhrn individualit, ale též jako součin národních energií, kdy národní energie nezávisí „pouze na energii současných generací, nýbrž dědí odkazem nesmírný poklad energií mrtvých pokolení, obsažený v národní tradici. Představuje tedy národ ohromnou zásobu tvořivé síly.“²³ Jinak řečeno, „nacionalismus není nic jiného, než vůle národa k životu, k intensivnímu projevu a rozvoji národní energie.“²⁴

Pro Scheinostovu koncepci je důležité, že národ nevnímá jako prostředek konzervační, tj. k uchování stávajícího stavu, ale je přesvědčen, že „úsilí každého čestného národa musí směřovati k expansi, k výboji národní energie a národní myšlenky.“²⁵ Ovšem nacionalismus bez vhodného zacílení je Scheinostovi, byť nespornému nacionalistovi cizí. V každém textu o nacionalismu zdůrazňuje, že nacionalismus nesmí být cílem sám pro sebe a měřítkem všech věcí. „Nacionalismus nesmí postrádati mravního kriteria pro všecko své podnikání, vytvořeného co nejnezávislejší a nejstálejší mravní mocí světa, nadřazenou nad národy, nechce-li se zvrhnout v šovinismus, jenž jest právě tak nebezpečnou chorobou národní energie jako její úbytek.“²⁶ Nacionalismus musí nutně mít „cíl vyššího řádu než je řád nacionalismu, řád a cíl nadpřirozený, jímž je služba Bohu.“²⁷

Tímto zacílením se dostáváme ke klíčovému Scheinostovu pojmu, ke *katolicismu*. Pouze a výhradně *katolicismus* je pro něj oním nezbytným mravním kriteriem, ideou, zabraňující degeneraci nacionalismu a národního výboje v šovinismus. Jedině *katolicismus* může být Scheinostovi, ale také spolupracovníkům z *Rozmachu* a mnoha dalším katolickým intelektuálům, základem národního života. Tuto klíčovou ideu Scheinost konzistentně prosazoval i ve druhé polovině 30. let, kdy např. opakoval, že pro katolíka není možné

²¹ „Nacionalismus“. In: Dvořáček, Jan, a kol.: *Masarykův slovník naučný: Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí, díl V*. Praha: Československý kompas, 1931, s. 8.

²² Scheinost, Jan: „Nacionalismus“. *Rozmach*, roč. 5, 1927, s. 131.

²³ Scheinost, Jan: „Rozvrat stranictví“. *Rozmach*, roč. 1, č. 1, 1923, s. 2.

²⁴ Scheinost, Jan: „Tři fronty (2. – národní)“. *Rozmach*, roč. 2, č. 3, 1924, s. 34.

²⁵ Scheinost, Jan: „Apoštolský národ“. *Našinec*, roč. 59, č. 294, 25.12.1923, s. 1

²⁶ Scheinost, Jan: „Tři fronty (2. – národní)“, s. 34.

²⁷ Scheinost, Jan: „Pomni a pamatuj“. *Stěžeň*, roč. 1, 1928, s. 66.

přijmout heslo „nic než národ“, avšak nacionalismus může být „tělem“, kterému katolíci budou „duchem“, a používal i pojem *katolický nacionalismus*.²⁸

2.2 Katolicismus

Podle sekundární literatury konce 20. století termín *katolicismus* označuje nábožensko-filosofický směr²⁹ a zahrnuje snahy týkající se pozemské sféry i odkazy na nadpřirozenou stránku katolicismu a na určitý morální kodex. Masarykův slovník naučný pojímá pojem odlišně, *katolicismus* definuje jako „*souhrnný název pro určitý typ křesťanské zbožnosti na rozdíl od protestantismu*“³⁰, a mezi řadou charakteristických znaků zmiňuje, že „*katolicismus chce býti světovým náboženstvím, které obepíná všechny země i národy (...) a vštěpuje jim jednotnou formu věroučnou, organizační i bohoslužebnou*“ a dodává, že „*tento universalismus je dodnes účinnou mocí náb. a dává kat. církvím jistou svéprávnost i svrchovanost nad jedn. státy a národy*.“³¹ Dále si pak všimá církevního zřízení, založeného na Božím právu, a faktu, že nositelem církevního života je v katolicismu kněžstvo, hierarchie.³²

Tato práce v rovině zpětného hodnocení dobových textů i činů pracuje s modernějším termínem *politický katolicismus*, kterým se obvykle míní „*ta činnost katolické církve, kterou překračuje své náboženské působení a usiluje o posílení svých pozic v politickém, sociálním a kulturním životě společnosti*.“³³ Činnost církve je pak samozřejmě propojena s činností katolických organizací i věřících katolíků.

Pro meziválečný český katolicismus je typické, že se v politické sféře snažila uplatnit nejen katolická církev, ale též politické strany – v Čechách tedy zejména Československá strana lidová (na jejíž práci byla církev angažovaná, ale jak tato práce ukáže, udržovala si odstup a často docházelo i k názorovým rozepřím) - a také jednotliví katoličtí intelektuálové. V díle Jana Scheinosta, člena ČSL, ale zároveň však pravicově orientovaného katolického

²⁸ Scheinost, Jan: „Nacionalismus a ortodoxie“. *Tak*, roč. 1, 1937, s. 30.

²⁹ Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 11.

³⁰ „Katolicismus“. In: Dvořáček, Jan, a kol.: *Masarykův slovník naučný: Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí, díl III*. Praha: Československý kompas, 1927, s. 951.

³¹ Tamtéž, s. 951.

³² Tamtéž, s. 952.

³³ Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 11.

intelektuála oceňovaného církví, jsou jasně patrné všechny tyto proudy a jejich názorová střetávání.

V literatuře (ať už propagandistické či historiografické) je často užíván též termín *klerikalismus*, buď synonymní pro politický katolicismus, nebo používaný častěji s pejorativním akcentem: definující klerikalismus jako zneužívání náboženství ze strany církve a jejích institucí k politickým účelům.³⁴ Konkrétní používání tohoto i dalších termínů ukáže kapitola 3.2, věnující se prvorepublikové propagandě.

Scheinost sám často používá pojem *katolicismus*, dodává však kriticky, že „*slovo katolicismus nezní nejlépe. Je to pouze (...) jakási laická výpomoc pro ty, kteří nejsou katolíky, nechtějí mluvit o učení církve.*“³⁵ Jinde katolicismus definuje jako „*všecky pravdy církevního učení*“.³⁶ Církev mu pak je „*výrazem náboženské ideje v lidské společnosti*“³⁷. Ve většině svých textů opakovaně zdůrazňuje, že „*náboženství je víc než politika, jako Bůh je více než národ, rodina, člověk.*“³⁸

Jak již bylo nastíněno, katolicismus měl Jan Scheinost ve svém myšlenkovém systému vždy propojen se specifickým pojetím národa. Katolicismus interpretuje a propaguje nejen jako národní základ, ale kromě tohoto nadřazeného aspektu zdůrazňuje též jeho podpůrný rys a vlastnost výpomoci: „*S druhé strany zavazuje se český katolicismus, že bude národní energií, která ve čtyřech letech války ukázala tolik svěží průbojnosti, pevnou a přímou souřadnicí, spolehlivou oporou, podle níž by český nacionalismus mohl zdárně růsti.*“³⁹

Nejkontroverznější je Scheinost ve své katolické koncepci, když, stejně jako Jaroslav Durych, prosazuje, že všichni občané mají uznat prospěšnost katolicismu a sloužit jeho ideji. Více bude Scheinostovo pojetí katolicismu rozvedeno v kapitole 5.2.

³⁴ Marek, Pavel: „Klerikalismus a jeho interpretace ve volebních zápasech katolických stran před první světovou válkou“. In: Marek, Pavel (ed.), *Teorie a praxe politického katolicismu 1870-2007*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 11–33 (s. 15-16).

³⁵ Scheinost, Jan: „Z rozhovorů o fašismu“. *Stěžeň*, roč. 1, č. 3, 1928, s. 96. K problematice zde dodává: „*Katolicismus vykládá se jako světový názor, ke kterému by snad nebylo třeba aktu víry. Tento obsah je však nesprávný, protože víra není milostí, nýbrž ctností, a podle učení katolické církve není třeba, aby člověk došel k víře cestou milosti, nýbrž musí k víře dojít cestou rozumového poznání, protože Bůh nám dal rozum, abychom Ho poznávali.*“

³⁶ Scheinost, Jan: „Z rozhovorů o fašismu“, s. 96.

³⁷ Scheinost, Jan: „Náboženství ve fašismu“. *Stěžeň*, roč. 1, 1928, s. 243.

³⁸ Tamtéž, s. 243.

³⁹ Scheinost, Jan: „Tři fronty (2. – národní)“, s. 33.

2.3 Fašismus

Když Jan Scheinost v druhé polovině 20. let 20. století představoval své „fašistické ideje“, činil tak bez vědomí mnoha dimenzí tohoto pojmu, neboť ty termín *fašismus* získal až s postupem let. *Fašismus* je bezesporu pojem, na kterém je nejvíce vidět rozdíl prvorepublikových a mladších definic. Tento termín byl - a stále je - používán s velkou šíří významových variant, a to nejen ve smyslu řečnické floskule nebo politické nadávky. Eva Broklová upozorňuje na výrazné dobové nadužívání pojmu fašismus v prvorepublikovém Československu při stranických půtkách a také jako součásti ideologických protidemokratických tažení.⁴⁰ Slovo „fašistický“ bylo ostatně v celé Evropě užíváno s takovou volností, že kdokoli byl držitelem moci či ji naopak chtěl svrhnout, byl pro soupeře „fašistou“.⁴¹ Na druhou stranu, ve 20. letech 20. století neznělo slovo *fašismus* tak odíózně jako pozdější době, kdy bylo často zaměňováno se slovem *nacismus*.⁴² Pojem fašismus je z výše nastíněných důvodů sledován i v kapitole 3.2, která se věnuje propagandě v době první republiky. Tato práce se pak v 6. kapitole důkladně věnuje zejména velmi specifickému, v polovině 20. let 20. stol. rodícímu se světu českého fašismu.

Moderní sekundární literatura na téma „fašismu“ je velmi bohatá, avšak historici, politologové, sociologové nebo psychologové ani po desítkách let nedospěli k jednoznačné, komplexní definici tohoto termínu. Některá vymezení fašismu zahrnují nejen italský fašismus, ale též německý nacismus. Situaci badateli neusnadňují ani prvorepublikové, primární texty analýzy, neboť v jednom periodiku je v krátkém období možno sledovat jak důsledné rozlišování pojmů, tak líčení o fašistickém Hittlerovi.⁴³

Jan Scheinost striktně italské a německé režimy rozlišoval, na rozdíl od fašismu protikřesťanský a „pohanský“ *nacismus* odmítal: „*Nadpřirozené poslání církve nacismus popírá, vlastně ho vůbec nevnímá, protože je racionalistický stejně jako bolševismus a všechny ostatní bludy, jež vyšly z filosofie Kantovy a Hegelovy. Nacismus je antropocentrický jako komunismus, neuznává zjevení Boží ani mravný zákon křesťanský. Jeho zlaté tele se*

⁴⁰ Broklová, Eva: „Úvod“. In: Broklová, Eva – Tomeš, Josef – Pehr, Michal: *Agrárníci, národní demokraté a lidovci v druhém poločase první Československé republiky*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008., 9–15 (s. 14.)

⁴¹ Paxton, Robert O.: *Anatomie fašismu*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, s. 13.

⁴² Tomeš, Josef: „Nacionalismus a demokracie“, s. 149.

⁴³ Např. Bohumil Stašek in *3. generace*, roč. 3, č. 5, 25.5.1932, s. 3, kdy jsou v tomto časopisu většinou pojmy oddělovány.

*jmenuje Volk, německý lid celého světa.*⁴⁴ Je smutné, že s tímto postojem doplul již krátce po tomto vyjádření do protektorátních kolaborantských vln.

Pokud vyjdeme z definic těch historiků a politologů, kteří fašismus považovali za meziválečný jev vázaný na italský režim,⁴⁵ dozvíme se například, že „*fašismus je antimarxismus, který usiluje o zničení protivníka prostřednictvím vytvoření radikálně protikladné a přece blízké ideologie a prostřednictvím použití téměř identických metod...*“⁴⁶ Širší pojetí pak např. definuje fašismus velmi obecně jako „nový aktivistický politický styl.“⁴⁷

Přehledně shrnuje řadu klíčových rysů fašismu psycholog Milan Nakonečný. Fašismus představuje jako militantní kontrapozici jevů kapitalistické, respektive parlamentní demokracie, mj. liberalismu, individualismu a materialismu, kdy je politickým programem fašismu budování silného národního státu, státu, v němž zavládne pořádek.⁴⁸ Agresivní politický aktivismus fašismu byl podle Nakonečného fašistickými ideology dodatečně odůvodňován vznešenými ideami, ale vykrytalizoval v ideologickém a praktickém totalitarismu.⁴⁹

Shoda nepanuje ani při snahách odborníků formulovat podstatné složky a znaky fašistického světového názoru. Většinou se shodují alespoň při vyzdvižení vůdcovského principu a pojetí korporativního státu, tvořícího „třetí cestu“ mezi kapitalismem a socialismem.

Heslo Masarykova slovníku naučného z roku 1926, tedy roku, kdy se Jan Scheinost začíná tomuto fenoménu systematicky věnovat, definuje *fašismus* jasně a jednoduše. Fašism je podle hesla současné politické hnutí v Itálii, „*vycházející z extrémního nacionalismu a usilující o znovuoživení It. na podkladě kapitalistickém. Ostře vystupuje proti socialismu a*

⁴⁴ Scheinost, Jan, „Odpovědnost německého národa“, *Tak*, roč. 2, č. 2, 15.4.1938, s. 25.

⁴⁵ Např. Ernst Nolte.

⁴⁶ Nolte, Ernst: *Fašismus ve své epoše*. Praha: Argo, 1999, s. 13.

⁴⁷ O'Sullivan, Noël: *Fašismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, s. 38.

⁴⁸ Nakonečný, Milan: *Český fašismus*. Praha: Nakladatelství Vodnář, 2006, s. 9. Dále pak upozorňuje a rozvádí, že „v tomto smyslu je fašismus hnutí revoluční, které útočí napravo i nalevo: fašismus nenáleží ani k extrémní levici, ani k extrémní pravici, v mnoha ohledech není ani konzervativní, nýbrž usiluje o novou společnost a nového člověka; od dřívějších diktatur se liší tím, že je masovým hnutím, není ateistický a jako politická síla se prosazuje v zemích, v nichž starý pořádek zjevně nefunguje.“ (s odvoláním na: Lacquer, Walter: *Faschismus: Gestern-Heute-Morgen*, Berlin: Ullstein Verlag, 1997, s. 23).

⁴⁹ Nakonečný, Milan: *Český fašismus*, s. 35.

*komunismu, provádí nacionalistickou propagandu pod heslem »obnovení a udržení autority státní«. (...) Programem jeho je zavedení a udržení diktatury.*⁵⁰

A na oplátku Kominternu v 30. letech 20. století nešetřila s jeho kritikou: *„Fašismus je otevřenou teroristickou diktaturou nejreakčnějších, nejšovinističtějších a nejimperialističtějších složek finančního kapitálu.*⁵¹

Samotný italský „vůdce“ B. Mussolini definoval fašistické hnutí velmi široce, a často zdůrazňoval jeho duchovní založení: *„Fašismus je pojetí náboženské, v němž je člověk pojímán ve svém imanentním vztahu s vyšším zákonem, s objektivní vůlí, která přechází zvláštního jedince a vyzdvihuje ho k uvědomělému členu duchové společnosti,*⁵² případně *„Fašistický stát, nejvyšší a nejmocnější forma osobnosti, je síla, ale duchová. A ta přejímá všechny způsoby mravního a rozumového života člověka. Nemůže se tedy omezit na prosté úkony pořádku a ochrany, jak tomu chtěl liberalismus.*⁵³

Podobné fráze byly pro Jana Scheinosta, pravicově orientovaného katolického intelektuála, zdůrazňujícího primát duchovní, etické sféry, jistě zajímavé. Je nutné zdůraznit též nedostatek informací o fašismu v Československu poloviny 20. let, které umožňovaly již tak dosti vágní fašistickou doktrínu interpretovat opravdu různě.

Scheinost souzněl s italským fašismem zejména v negaci hodnot, oceňoval fašismus jako bojovný směr založený na vůdcovském principu a nacionalismu, vystupující proti liberalismu, kapitalismu, parlamentarismu, socialismu i komunismu a racionalitě. Fašismus, tak jak mu byl informačně zprostředkován, mu zosobňoval jistotu konservatismu, nepostrádající však schopnost akce, jistotu řádu a autority. Nikdy by pak nebyl příznivcem fašismu, pokud by nebyl přesvědčen, že jeho ideje souhlasí s představami církevního vedení. Vycházel ze situace, kdy byl fašistický postoj ke katolické církvi příznivý a jejich vzájemný vztah se ve 20. letech 20. století na dálku jevil poměrně ideální.

Jan Scheinost samotný definoval fašismus mj. jako „ztělesněnou zásadu rozkazu“⁵⁴ a vytyčil tři základní znaky fašismu, kterými se podle něj liší od systému politických stran. Prvním

⁵⁰ „Fašism“. In: Dvořáček, Jan, a kol.: *Masarykův slovník naučný: Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí, díl II*. Praha: Československý kompas, 1926, s. 695.

⁵¹ Paxton, Robert O.: *Anatomie fašismu*, s. 13.

⁵² Mussolini, Benito: *Řeči o Italii a fašismu*, Praha: Plamja, 1935, s. 189.

⁵³ Tamtéž, s. 199.

⁵⁴ „Situační zpráva – relace ze schůze fašistických stoupenců – jednoty na Praze I, v hotelu Zlatá Husa 7. 7. 1927 – Proslov generálního tajemníka Scheinosta“. In: PMV 225-375-1, s. 29.

znakem je odlišná struktura fašismu, kterou upřesňuje jako zásadu poslouchat vůdce. Za druhé je fašismus „*prost myšlenky třídní, hledá společné proudy, které sjednocují národ, kdežto strany organisovány jsou třídně a národ v jeho lůně rozvracejí.*“⁵⁵ Třetím znakem fašismu podle Scheinosta je, že „*jest myšlenkou universální a metody k dosažení cílů řídí se dle daných okolností, takže to může být cesta parlamentní i mimoparlamentní.*“⁵⁶

V tomto poměrně výstižném shrnutí je zahrnuta i pro Scheinostovu koncepci „nápravného“, alternativního politického systému podstatná myšlenka hledání harmonické, třídními rozepřemi nesužované společnosti, kdy v oblasti hledání třetí cesty mezi kapitalismus a socialismem můžeme nalézt styčné katolické a fašistické doktríny. Ovšem jak ukáže 5. a 6. kapitola této práce, Jana Scheinosta vedla k angažování se ve vznikajícím českém fašistickém hnutí velká řada jiných motivů, než souznění s idejemi italského fašismu, a sám pracoval s termínem *fašismus* poměrně volně.

Ve své ideologické revue *Stěžeň* např. fašismus představuje jako „*pevnou a cílevědomou restauraci řádu legitimního. Ale protože věci jsou už dlouho zapomenuty, takže vymizely z lidské paměti až na nepatrné zkazky, je fašismus myšlenkou revoluční.*“⁵⁷ Jan Scheinost však představoval vždy své vlastní pojetí „legitimního řádu“, pod supremaci katolicismu.

S reálným italským fašistickým režimem a jeho praxí by Scheinost našel poměrně více rozdílů než podobností. Velký rozpor by jistě spatřoval v pojetí fašistického státu, kdy slavná Mussoliniho formule zní „*Vše ve státě, nic mimo stát, nic proti státu.*“⁵⁸ Jan Scheinost však prosazoval koncepci stavovského státu, v jehož jednotlivých stavech „*nalezne moderní svět činitele silného a právního, který by byl protiváhou přílišného hyperetatismu, to jest přílišného roztahování státní moci do sfér, které jsou z okruhu její rozumné funkce.*“⁵⁹ Scheinost se vymezoval proti nadbytečným zásahům státní moci a byrokratické mašinerie, ve smyslu principu subsidiarity křesťanských programů. Absolutní nadřazenost totalitního

⁵⁵ Tamtéž, s. 31.

⁵⁶ Tamtéž, s. 31.

⁵⁷ Scheinost, Jan: „Demokracie a fašismus. III. Směr“. *Stěžeň*, roč. 1, 1928, s. 19. Jedná se o specifické pojetí Scheinostovy konzervativní představy. M. Gregorovič upozorňuje, že „*Fašismus je v teorii i praxi politický voluntarismus. Proto má vždy dvě tváře – jednu pseudokonzervativní, a druhou pseudorevoluční, a s úspěchem je dokáže kombinovat.*“ In: Gregorovič, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu*, Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 1995, s. 14. J. Scheinost však jako konzervativce se slabostí pro revoluce jako možného prostředku návratu k řádu také pojímal fašismus voluntaristicky.

⁵⁸ Nakonečný, Milan: *Český fašismus*, s. 17.

⁵⁹ Scheinost, Jan: „Stavovský stát (Podvod s anachronismem)“. *Stěžeň*, roč. 1, 1928, s. 162.

státu představovala něco zcela jiného, než Scheinostův ideální, přirozeně harmonický katolický stavovský stát!

Hierarchie hodnot je u Jana Scheinosta po celé jeho veřejné působení stejná; je především ideologem politického katolicismu. Jeho vlastním slovy: „*Srovnávati katolicismus a fašismus (...) je proto nesprávně, protože se zde srovnávají dvě myšlenkové hodnoty, z nichž jedna je nadřazena druhé. Bylo by to asi tak, jako kdyby někdo srovnával teorii demokracie s teorií pěstování tulipánů.*“⁶⁰

Ve *Stěžni*, Scheinostově měsíčníku pro fašistickou ideologii, je možné dočíst se o jeho představě ideové hierarchie Mussoliniho Itálie. Existují „*čtyři sloupy stupňovitě seřazené podle velikosti, síly, nosnosti a krásy, o které se dnes opírá italský národ. Je to Bůh, to jest nadpřirozeno, Kristův kříž, to jest křesťanství, trikolora italská, to jest národ italský a liktorium římské, to jest fašismus.*“⁶¹ Není náhodou, že i pro Scheinosta, ideologa Národní obce fašistické, ale vždy především katolíka, je fašismus až na posledním místě hierarchie, místě, které naznačuje Scheinostovo utilitaristické vnímání fašismu ve službách vyšších idejí.

V této souvislosti je třeba zmínit, že v práci o Janu Scheinostovi se nelze vyhnout též pojmu **klerofašismus**, spojujícímu politický katolicismus s fašismem. U tohoto termínu je opět možné sledovat jisté „nadužívání“ pojmu, především komunistickými agitátory i historiky.⁶² V práci raději používám termíny typu pravicoví katolíci či pravicově orientovaní katoličtí intelektuálové.

⁶⁰ Scheinost, Jan: „Z rozhovorů o fašismu“, s. 96.

⁶¹ Scheinost, Jan: „Pomni a pamatuj“, s. 65.

⁶² M. Trapl upozorňuje, že pojem klerofašismus byl nejčastěji používán v marxisticko-leninské literatuře pro autoritativní režim rakouského stavovského státu. Z oblasti personální, např. J. Rataj za klerofašisty označuje kromě Jana Scheinosta např. R. I. Malého, Ladislava Jehličku a Rudolfa Voříška, což je předmětem diskuse.

3. O politickém systému první republiky a stranické propagandě

3.1 Politický a stranický systém první republiky a počátky politika Jana Scheinosta

3.1.1 Nástin politického systému první Československé republiky

Pro pochopení idejí i politických aktivit Jana Scheinosta je nezbytné alespoň velmi stručně představit společensko-politický svět, ve kterém žil a působil. Jedině v rámci a kontextu vývoje první (a posléze druhé) Československé republiky, její politické scény i společnosti, a pochopitelně také vývoje v soudobé Evropě, vyvstávají logické důvody a podněty Scheinostových idejí i aktivit, které jsou bez patřičných souvislostí těžko pochopitelné.

Jan Scheinost byl sžiravým kritikem první republiky. Těžko by se však dostával do této pozice, pokud by první republiku vnímal jako vyspělý a zcela funkční politický systém, kde by se svými názory cítil být dostatečně zastoupen a reprezentován. Scheinost také představoval v době první a druhé republiky své návrhy na reformu politického systému, konstituovaného Ústavou z roku 1920. Je tedy vhodné krátce tento systém a jeho instituce představit, a to jak s jejich pravomocemi, tak i slabinami.

Ústava Československé republiky z roku 1920⁶³ vytvořila parlamentní systém, kde nositelem zákonodárné moci byl parlament, výkonná vláda a prezident Československé republiky a moci soudní Ústavní soud. Ústava také garantovala všem národům republiky rozsáhlé politické a náboženské svobody a občanská práva.⁶⁴

Legislativní moc náležela ústřednímu ústavnímu orgánu Československé republiky, dvoukomorovému Národnímu shromáždění, sestávajícího se z Poslanecké sněmovny a Senátu. Z mocenského hlediska měla převahu Poslanecká sněmovna - např. jen ona mohla vyslovit nedůvěru vládě, i když v prvorepublikové praxi nikdy k pádu vlády na základě nedůvěry vyslovené parlamentem nedošlo⁶⁵ - Senát fungoval jako ústavní pojistka a jako odborná a poradní instituce. Senát byl díky těmto rysům v době první republiky obecně

⁶³ Přijata dne 29. února 1920, vyhlášená ústavním zákonem č. 121/1920 Sb.

⁶⁴ Vodička, Karel – Cabada, Ladislav: *Politický systém České republiky: Historie a současnost*. Praha: Portál, 2003, s. 23-24. Všichni občané si byli před zákonem rovni, ať byli jakéhokoli původu, mluvili jakýmkoli jazykem a vyznávali jakékoli náboženství.

⁶⁵ Broklová, Eva: *Československá demokracie: Politický systém ČSR 1918-1938*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992, s. 28.

nejvíce kritizovanou institucí. Jan Scheinost jej na rozdíl od jiných kritiků nevnímal jako nadbytečný, ale také považoval za nezbytnou jeho zásadní reformu.

Volit do třísetčlenné Poslanecké sněmovny mohl občan od 21 let věku (pasivní volební právo, tedy právo být zvolen poslancem, měl od 30 let); volební období Poslanecké sněmovny trvalo šest let. Do stopadesátičlenného Senátu volili občané starší 26 let na dobu osmi let, zvolen mohl být kandidát, který v den volby dosáhl nejméně 45 let.⁶⁶ Toto nastavení aktivního a pasivního volebního práva Scheinost také navrhoval pozměnit.

Československá republika vznikla roku 1918 jako stát výrazně etnicky heterogenní.⁶⁷ Vzhledem k této různorodé skladbě obyvatelstva a nutnosti zajistit národnostním menšinám podíl na tvorbě obecné vůle byla pro volební zákonodárství přijata zásada poměrného zastoupení.⁶⁸

Princip poměrné volby však nebyl doplněn žádnou omezovací klauzulí⁶⁹, Harova metoda pro výpočet volebního čísla byla sice zaměřena proti malým stranám⁷⁰, ale poměrný volební systém přesto umožňoval zvolení malých politických „straniček“, které by se při voleb do parlamentu většinovým volebním systémem nedostaly, a také výrazné zastoupení radikálních pravicových i levicových, antisystémových politických stran. Nutným důsledkem pak byla roztržičnost politického spektra, extrémně multipartistický systém⁷¹ a polarizovaný pluralismus, neboť spektrum zahrnovalo přítomnost zmiňovaných extremistických antisystémových stran.⁷²

Politický systém první Československé republiky byl systémem pluralitní parlamentní demokracie. Základními součástmi jeho struktury byly politické strany, většinou existující

⁶⁶ Vodička, Karel – Cabada, Ladislav: *Politický systém České republiky*, s. 34.

⁶⁷ K „československému národu“, novému konstruktovi a spojení Čechů a Slováků, se přihlásilo jen 64% obyvatelstva. Němců bylo přes tři miliony, Maďarů tři čtvrtě milionu, početné byly i menšiny ukrajinská / ruská (v terminologii zpráv Státního statistického úřadu označované "ruská - velkoruská/ukrajinská/karpatoruská" nebo "ruská - maloruská/ukrajinská"), židovská a polská.

⁶⁸ Např. Broklová, Eva: *Československá demokracie*, s. 79 a 145.

⁶⁹ Princip omezovací klauzule nebyl ve volebním systému zakotven, s výjimkou voleb r. 1935, kdy byla určena 2% volební hranice pro vstup do parlamentu.

⁷⁰ Broklová, Eva: *Československá demokracie*, s. 81-82. Hareova metoda umožňovala, aby díky většímu volebnímu číslu bylo v prvním skrutiniu obsazováno méně mandátů, jež byly ve 2. a 3. skrutiniu použity pro jmenování poslanců. Harna, Josef: „Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918-1938“. In Malíř, Jiří – Marek, Pavel, a kol., *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I. díl: Období 1861-1938*. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 535–552, (s. 544), dodává, že zábrany tříštění v podobě volebního čísla nebyly účinné, dotýkaly se jen efemérních stranických útvarů, které se však mohly uplatnit vhodným přidružením ke kandidátce silnějších stran.

⁷¹ Cabada, Ladislav: *Český stranický systém 1890-1939*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000, s. 4.

⁷² Fiala, Petr – Strmiska, Maxmilián: *Teorie politických stran*. Brno: Barrister & Principal, 1998, s. 152.

již před první světovou válkou, ovšem paradoxně strany nebyly v právním systému první republiky definovány zákonem.⁷³

V politickém životě první republiky se v průběhu její dvacetileté existence objevilo několik desítek politických stran, uvádí se například kolem šedesáti stran.⁷⁴ Avšak např. v parlamentu vzešlém z voleb roku 1929 zasedalo šestnáct stran, a vždy nejméně sedm, ale spíše dvanáct stran mělo charakter skutečných politických stran – v tom smyslu, že byly schopné ucházet se o moc.⁷⁵ Žádná z politických stran nedosáhla výraznější převahy.⁷⁶

Takové množství stran vedlo k nutnosti vytváření vládních koalic. Dalším klíčovým faktorem utváření vlád byla skutečnost, že státoporných demokratických stran nebylo mnoho. Základy vlád tvořily opakovaně strana agrární, sociálnědemokratická, národně socialistická, národně demokratická a lidová, později případně část politických stran zastupujících národnostní menšiny. Žádná jiná vládní většina v Evropě než ta československá se nemusela potýkat s tak početnou antisystémovou a nestátopornou opozicí, nadto v opozici nefigurovaly pouze národnostní menšiny, ale také podstatná část „vládnoucího národa“, tj. komunisté a většinou i slovenští ľudáci.⁷⁷ Se sarkasmem jemu vlastním Jan Scheinost komentoval, že „*spolek komunistů, ľudáků a Němců by byl podívanou pro bohy.*“⁷⁸

Ve vládě tedy zůstávaly většinou stejné strany, a v prvorepublikovém Československu se tak vyvinuly vládní a koaliční poměry v systém „jediné možné většiny“.⁷⁹ I když byla v těchto poměrech každá otázka vládní koalice logicky řešena nejkompromisnějším možným způsobem, a došlo k jistému znehybnění prvorepublikového politického spektra, docházelo

⁷³ Harna, Josef: „Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918-1938“, s. 544. Jedinou normou, která se stranami zabývala, byl až zákon č. 201/1933 Sb. o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran.

⁷⁴ Tamtéž, s. 562.

⁷⁵ Broklová, Eva: *Československá demokracie*, s. 77. 7 stran celorepublikových (českých a slovenských) se účastnilo všech 4 voleb (1920, 1925, 1929 a 1935) a obdrželo mandáty, 4 německé a 1 maďarská se zúčastnily 3 parlamentních voleb a rovněž obdržely mandáty. Tato stabilita v rozvrstvení obyvatelstva mezi politické strany přispěla k zachování demokratického charakteru republiky.

⁷⁶ V rozložení preferencí docházelo jen k malým změnám. I volební výsledky nejsilnějších stran překračovaly jen opatrně hranici 10%, úspěch československé sociální demokracie r. 1920 nemohl být zopakován vzhledem k stranickému rozkolu. Harna, Josef: *Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918-1938*, s. 545.

⁷⁷ Broklová, Eva: *Československá demokracie*, s. 41-43.

⁷⁸ Scheinost, Jan „Trochu opakování“. *Rozmach*, roč. 3, č. 19-20, 15.12.1925, s. 289.

⁷⁹ Broklová, Eva: *Československá demokracie*, s. 40.

k vystupování jednotlivých stran z vládní většiny např. při projednávání nepopulárních opatření.⁸⁰

Za těchto okolností nebyl na počátku 20. let překvapivý vznik mimoparlamentního orgánu, který měl být půdou pro dosahování nezbytných kompromisů,⁸¹ tzv. Pětky, složené z představitelů českých státoporných stran (zprvu Antonín Švehla za *Republikánskou stranu zemědělského a maloroľnického lidu*, Jan Šrámek za *Československou stranu lidovou*, Alois Rašín za *Československou stranu národně demokratickou*, Jiří Stříbrný za *Československou stranu socialistickou* a Rudolf Bechyně za *Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou*.)⁸² V Pětce byla předběžně projednávána všechna důležitá témata, takže následné hlasování v parlamentu bylo již pouhou formalitou.⁸³

Moc výkonnou reprezentoval kromě vlády též prezident. Formálně disponoval prezident pouze omezenými pravomocemi, ale díky osobnosti a morální i politické autoritě prezidenta T. G. Masaryka měl působnosti veliké.⁸⁴ Prezident jmenoval členy i předsedu vlády a přijímal též jejich demise. Za určitých okolností měl právo rozpustit obě komory Národního shromáždění a disponoval suspensivním právem veta v zákonodárném procesu.⁸⁵ Mohl udílet milost a zastavovat trestní řízení, ve vztahu k parlamentu a vládě, jádru výkonné moci, však neměl možnost zvláštních legislativních kroků. Poměrně silné pravomoci měl jako zástupce státu pro zahraničí.⁸⁶ Prezident Masaryk se čas od času uchýloval k mimoparlamentním a v zákonech nezakotveným krokům: prosazoval do vlády jím vybrané osobnosti, psával ministrům dopisy s instrukcemi, finančně podporoval vybrané politiky a mj. anonymně psanými články ovlivňoval v první republice velmi důležitý tisk, avšak činil tak s přesvědčením pro zájem státu.⁸⁷ Jan Scheinost se k pozici a pravomocím prezidenta vyjadřoval poměrně málo, ale je patrné, že si dovedl představit výraznější prezidentskou moc, a to i tehdy, pokud by tímto silným mocenským aktérem měl být přímo T. G. Masaryk.

⁸⁰ Tamtéž, s. 40. Zvláště před parlamentními volbami. I tak byla průměrná délka trvání vlád 14 měsíců, což řadilo soudobé ČSR mezi státy s nejvyšší stabilitou vlád.

⁸¹ Harna, Josef: „Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918-1938“, s. 546.

⁸² V letech 1925-26 působila krátce Šestka, po vzniku česko-německé koalice Osmička a později Desítka, které ale již neměly tak silné pozice. Obdobný orgán představovaly porady politických ministrů.

⁸³ Vodička, Karel – Cabada, Ladislav: *Politický systém České republiky*, s. 23.

⁸⁴ Klimek, Antonín: *Boj o Hrad. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha: Panevropa, 1996, s. 67.

⁸⁵ Vodička, Karel – Cabada, Ladislav: *Politický systém České republiky*, s. 35.

⁸⁶ Klimek, Antonín: *Boj o Hrad*, s. 70.

⁸⁷ Tamtéž, s. 88.

Politický systém první republiky měl mnoho vad. Mylné by bylo hodnocení československého parlamentarismu jako vyspělého,⁸⁸ chválené demokratické zastoupení menšin založené na poměrném principu vedlo k extrémně multipartistickému systému, velká role rozsáhlé antisystémové opozice činila nutně problém akceschopnosti a jednání vlády. Přesto první Československá republika (1918-1938) představovala významnou oporu předválečné demokracie, a zůstala jediným demokratickým státem na východ od Rýna.⁸⁹ Je také považována za jedno z nejpříznivějších a nejúspěšnějších období rozvoje českých zemí.⁹⁰

3.1.2 Nástin stranického systému první Československé republiky

Jan Scheinost byl velkým kritikem československých politických stran, ale aby mohl mít na prvorepublikové politické scéně praktický vliv podle svých představ, nemohl zůstat zcela mimo strany. Scheinost tedy byl dle příslušného období více či méně činným členem politických stran, nejprve krátce Československé národní demokracie, necelé tři roky Národní obce fašistické, a většinu svého života Československé strany lidové. Zároveň jako politický činitel vstupoval do polemik i vyjednávání s jinými stranami a jeho politický svět byl do značné míry „světem politických stran“. Z těchto důvodů tato část práce stranický systém první republiky a jeho aktéry nejprve představí.

V první Československé republice zastávaly politické strany od počátku výjimečné postavení, dokonce „s jistou dávkou kritičnosti až ironie byla dokonce první republika ve své době označována za stát politických stran.“⁹¹ Každá politická strana si zakládala řadu přidružených zájmových i odborových organizací, které se snažily oslovit a pro stranické aktivity získat velkou část veřejnosti, takže československá společnost první republiky vykazovala vysoký stupeň politizace veřejného života.⁹²

Politické stranické aktivity nemohl nesledovat žádný čtenář denního tisku (viz kapitola 3.2.1), a dokonce i veškerý kulturní život první republiky byl svým způsobem „postraničtěn“. Blízký spolupracovník i přítel Jana Scheinosta Jaroslav Durych si v této

⁸⁸ Broklová, Eva: *Československá demokracie*, s. 29.

⁸⁹ Tamtéž, s. 147.

⁹⁰ Vodička, Karel – Cabada, Ladislav: *Politický systém České republiky*, s. 15.

⁹¹ Harna, Josef: „Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918-1938“, s. 535.

⁹² Tamtéž, s. 536.

souvislosti v jejich společné revue *Rozmach* postěžoval, že: „*Literatura jest u nás vydávána za samostatný kulturní odbor, který nepodléhá vlivu politických stran. To však jest pravdou jen zčásti. (...) V praxi však politické strany si přisvojují nad literárními pracovníky svého tisku určitou kontrolu a nejen to: politické strany se považují každá za svrchovanou autoritu ve věcech umění a považují za umění jen to, co se pod jejich auspiciemi tiskne, a vše cizí považují za bezcenné. Lze tedy české umění slovesné dělit na literaturu agrární, lidoveckou, sociálnědemokratickou a komunistickou.*“⁹³

Politické strany se samozřejmě snažily posílit svoji roli i ve všech aspektech ryze politického procesu. Československé volební zákony uplatňovaly zásadu přísně vázaných kandidátních listin, voliči mohli odevzdávat svůj hlas pouze straně jako celku, nikoli osobám kandidátů.⁹⁴ Nejen nemožnost voličů udělit preferenční hlas a nemožnost ovlivnit pořadí kandidátky svazovala jak voliče, tak potenciálního uchazeče o mandát či již zvoleného politika. Poslanci byli v rozporu s Ústavou vázáni stranickou disciplínou, neposlouchali-li, Volební soud zbavil vyloučené straníky mandátu.⁹⁵

V předchozí kapitole byl již představen zásadní rys stranického systému první republiky, a totiž se jednalo o extrémně multipartistický systém. Tento systém byl zapříčiněn jednak zmiňovanou potřebou poměrného zastoupení pestré národnostní struktury republiky, v druhé řadě pak faktem, že byl složen vlastně z několika stranických soustav. Kořeny vzniku českých politických stran sahají do druhé poloviny 19. století, kdy byla společnost rozdělena na českou a německou jazykovou a kulturní obec.⁹⁶ V důsledku toho si Češi i Němci vytvořili své vlastní, paralelní struktury politického stranictví; na Slovensku tomu bylo obdobně.⁹⁷

Dominantní stranicko-politickou soustavou byl od počátku Československé republiky český stranický systém, a právě české strany se ujaly tvorby státu.⁹⁸ Jedinou opravdu jednotnou celostátní stranou byla však Komunistická strana Československa,⁹⁹ národnosti vesměs

⁹³ Durych, Jaroslav: „Kritika české akce literární“. *Rozmach*, roč. 1, 1923, s. 77-78.

⁹⁴ Broklová, Eva: *Československá demokracie*, s. 80.

⁹⁵ Vodička, Karel – Cabada, Ladislav: *Politický systém České republiky*, s. 25.

⁹⁶ Tamtéž, s. 27.

⁹⁷ Harna, Josef: „Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918-1938“, s. 543. Jednalo se tedy o tři „samostatné“ politické systémy – český = československý, německý a slovenský, kdy dále působily maďarské, polské aj. menšinové strany.

⁹⁸ Cabada, Ladislav: *Český stranický systém 1890-1939*, s. 5.

⁹⁹ Vodička, Karel – Cabada, Ladislav: *Politický systém České republiky*, s. 28.

nepocitovaly důvody ke splynutí svých stran s českými, a pouze čas od času s některými vytvářely přechodná spojenectví.¹⁰⁰

Jan Scheinost ke konstituci i problémům vícenárodního stranického spektra v druhé polovině 30. let dodával: „*České politické stranictví, které vzalo po převratě na svá bedra obnovenou státní budovu jako její technický pilíř, stálo hned od počátku před dvěma zkušebními kameny: jak upravit z vlastní iniciativy a výhradní odpovědnosti za státní celek život menšinám, zvláště Němcům, a jak organicky včleniti do státního života nový a veledůležitý prvek, Slovensko.*“¹⁰¹

Které strany byly pevným, pravidelným jádrem vládních koalic, již bylo pojednáno v předchozí kapitole. Jednalo se tedy o strany „Československé“, vycházející z českého stranického systému. Věnujme se nyní ideologickému základu stran, neboť ideologie hrály roli jak v Scheinostových politických koncepcích, tak pochopitelně v interakcích celého stranického systému první republiky.

Jana Čechurová upozorňuje, že i když se obsah pojmů politická pravice a levice vyvíjel a modifikoval, v první Československé republice bylo po světové válce prostředí spíše levicové a nebylo příliš populární řadit se mezi politickou pravici.¹⁰² Levicové strany reprezentovaly strany sociální, střed Československá strana lidová a strana agrární – byť zde bylo i silné pravicové křídlo, a jako nejvíce pravicová byla vnímána Československá národní demokracie.¹⁰³ Jako výchozí časový bod velmi stručného přehledu konkrétních politických stran jsem zvolila rok 1920, rok prvních parlamentních voleb a přibližný rok počátku prvních politických aktivit Jana Scheinosta.

Parlamentní volby vyhrála roku 1920 *Československá sociálně-demokratická strana dělnická* (ČSDSD), avšak již v prosinci téhož roku započal komunistický puč a na počátku roku 1921 oficiálně vznikla radikální *Komunistická strana Československa* (KSČ), silná

¹⁰⁰ Harna, Josef: „Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918-1938“, s. 543.

¹⁰¹ Scheinost, Jan: „Zkušební kámen“. *Tak*, roč. 1, č. 1, 1937, s. 6.

¹⁰² Čechurová, Jana: *Česká politická pravice. Mezi převratem a krizí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 5.

¹⁰³ M. Pehr upozorňuje, že mezi české pravicové strany byli v této době tradičně počítáni agráři, národní demokraté, živnostníci, s jistými výhradami lidovci a strany krajní pravice. In: Pehr, Michal: „Návrhy české pravice na reformu československého parlamentu v době první republiky“. In: Doubek, Vratislav – Polášek Martin, a kol. (eds.): *Parlament v čase změny. Případové studie z vývoje českého a československého parlamentarismu*. Praha: Akropolis, 2011, 45–74, s. 48.

antisystémová a nedemokratická celorepubliková strana.¹⁰⁴ Sociální demokraté se rovněž hlásili k marxismu, ale odmítali radikální a násilné změny demokratického systému a vlastnických poměrů. Požadovali odluku církve od státu a v tomto duchu svými opatřeními vystupoval mj. poválečný sociálnědemokratický ministr školství a národní osvěty Gustav Habermann. Vlivnými představiteli strany byli též Rudolf Bechyně a Antonín Hampl. Bohumír Šmeral se stal představitelem KSČ. Stoupence získávali sociální demokraté především mezi dělníky a zaměstnanci ve velkých městech, vliv měli i levicoví intelektuálové.

Politického partnera nacházeli sociální demokraté především v socialistické a nacionalistické *Československé straně socialistické* (od r. 1926 *národně socialistické*, národní sociálové). V roce 1926 byl obviněn z defraudace její dosavadní vůdčí představitel, Jiří Stříbrný, a byl z vedení strany odstraněn Václavem Klobáčkem a Edvardem Benešem. Posléze se tato strana volená zejména středními vrstvami, živnostníky i dělníky stala parlamentní oporou politiky presidenta Masaryka. Jiří Stříbrný se sblížil s pravicovými proudy a jeho *Slovanskou stranou národně-socialistickou* (později *Národní ligou*) se tato práce poprvé setká v kapitole 6.2.

Pozici ve středu ideologického spektra zastávala *Československá strana lidová* (ČSL), jedna z nejtradičnějších českých politických stran, jejíž vznik byl reakcí na obtížnou situaci katolických stran po první světové válce. Vzhledem k tomu, že se jedná o stranu, v níž Jan Scheinost působil mnoho let, bude jejímu vývoji i aktivitám věnována následující kapitola 3.1.3.

Nejbližším soupeřem ČSL, co se týče oslovovaných voličů, byla *Republikánská strana československého venkova* / resp. od roku 1922 *Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu* (agrární strana). Straně, hájící zájmy českého rolnictva a nespokojeného venkova, bylo svěřeno provedení pozemkové reformy. Obsazovala od roku 1922 pravidelně post ministerského předsedy (Antonín Švehla) a držela si vždy ministerstva zemědělství a vnitra. Ve 20. letech se u agrárníků střetávalo liberální středostavovské křídlo Antonína Švehly s konzervativním „velkostatkářem“ Karlem Práškem, který však byl donucen k senátorské demisi a jeho odštěpená *Československá strana agrární a konzervativní*

¹⁰⁴ Při nástinu politických stran vycházím vesměs z publikací Cabada, Ladislav: *Český stranický systém 1890-1939*, Vodička, Karel – Cabada, Ladislav: *Politický systém České republiky*, není-li uvedeno jinak.

nezískala žádný vliv. Po Švehlově smrti roku 1933 se strana rozdělila na „protibenešovské, autoritářské“ a „probenešovské křídlo“.

Výrazně nacionalistická a pravicově orientovaná *Československá národní demokracie*, původně *Česká státoprávní demokracie* byla první stranou, ve které se Jan Scheinost začal politiky i publicisticky angažovat¹⁰⁵, avšak nebyl jejím členem dlouho. Strana byla vedena prvním ministerským předsedou první republiky Karlem Kramářem, výraznými postavami strany byli též ekonomové Alois Rašín, Karel Engliš a spisovatel Viktor Dyk. Zastupovala zájmy české měšťanské inteligence ze středních a vyšších vrstev. Národní demokracie prosazovala mj. (jako ostatně většina stran) odluku církve od státu, proto není divu, že Jan Scheinost ze strany vstoupil s argumentem, že „v tehdejší době nejevila dosti zájmu pro náboženské otázky a práva katolíků“¹⁰⁶

Tradicionalista Scheinost také hledal stranu, od které kromě pravicové nacionalistické orientace čekal jistou konzervativnost, návaznost na minulou českou politickou reprezentaci. V dobách, kdy bylo většinou společností spíše usilováno o distancování se od minulosti a vše bylo „pokrokové“,¹⁰⁷ to nebylo snadné. Některé vrstvy společnosti – např. aristokracie – zůstaly bez reprezentace, a Jan Scheinost stále hledal svoji konzervativní platformu. „Největší liberální politik, kterého jsme kdy měli“ Kramář¹⁰⁸ se Scheinostovi stal jedním z vděčných cílů kritiky.

Roku 1922 vznikly v rámci národnědemokratického hnutí první protifašistické skupinky. V českém fašistickém hnutí, kterému je věnována kapitola 6, se Scheinost opět sešel i s některými bývalými stranickými kolegy, zejména s Ladislavem Švejcarem.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Stručnou přehlednou orientaci základních Scheinostových politických i publicistických aktivit i soukromých údajů obsahuje Příloha 1 této práce, „Život Jana Scheinosta v datech“.

¹⁰⁶ „Prohlášení – protokol J. Scheinosta, sepsaný 17. 12. 1946“.

¹⁰⁷ Čechurová, Jana: *Česká politická pravice: Mezi převratem a krizí*, s. 5.

¹⁰⁸ Scheinost, Jan: „Tragedie českého liberalismu“. *Tak*, roč. 1, č. 12, 1937, s. 205.

¹⁰⁹ Ladislav Švejcar (nar. 1885), středoškolský profesor, přírodopisec a publicista. V první polovině 20. let profesor reálného gymnasia v Sušici, posléze pak v Plzni. Stranickou příslušností národní demokrat, aktivní v Národním hnutí, od roku 1926 pak člen Národní obce fašistické (od ledna 1927 i jejího direktoria). V NOF však nezůstal, obdobně jako jeho blízký ideový kolega a nejbližší spolupracovník Jan Scheinost. Se Scheinostem se znal již od společného působení na sušickém gymnasiu, od roku 1926 přispíval do Durychova a Scheinostova *Rozmachu*. V NOF vedli spolu se Scheinostem ideovou revue *Stožár (Stěžň)*. V direktoriu NOF se L. Švejcar zabýval zejména otázkami kulturními a zahraniční politikou, zatímco J. Scheinost měl přiděleny otázky vnitřní politiky. Později se sešli mj. na konci 30. let v revue *Tak*, kde Švejcar r. 1939 zveřejnil „Nástin stavovské ústavy demokratické“, psaný již roku 1927.

V roce 1923 byl L. Švejcar odpovědným redaktorem *Hlasu Ukrajiny*, marginálního tiskového orgánu hájícího samostatnost Ukrajiny a vydávaného krátce v Sušici. Je autorem několika knih z různých oborů:

Z dalších stranických soustav nelze ještě nezmínit slovenskou, jejíž výraznou představitelkou byla katolická *Slovenská ľudová strana* (od roku 1925 figurující ještě pod jménem svého zakladatele a předsedy Andreje Hlinky, tedy jako *Hlinkova Slovenská ľudová strana*, HSLS). V prvních parlamentních volbách kandidovala spolu s Československou stranou lidovou, tato spolupráce však dlouho nevydržela. HSLS se nechala získat ještě pro účast ve vládě v letech 1927-1929, avšak většinu období první republiky představovala vlivnou opoziční stranu, prosazující slovenskou autonomii.

Německý stranický systém přejal strukturu německých stran. Německé politické strany nebyly příznivci vzniku Československé republiky. K jistému zlomu došlo roku 1926, kdy se součástí unikátní vládní prvorepublikové pravicové koalice, vlády tzv. „panské koalice“, stali němečtí agráři (Bund der Landwirte) a křesťanští sociálové (Deutsche Christlichsoziale Volkspartei).

3.1.3 Československá strana lidová. Strana zrozená v době poválečné krize katolicismu

Stížnost Jana Scheinosta, že národní demokraté „nejevili dosti zájmu pro náboženské otázky a práva katolíků“, je vlastně značným eufemismem. Scheinost ji pronesl s odstupem mnoha let, kdy již pozapomněl na dramatické první roky nové republiky, které nejen že nebyly vůči katolíkům vstřícné, ale v mnohých případech byly dokonce poměrně nepřátelské, a Československá národní demokracie patřila z tohoto hlediska vůči katolíkům do ideově nepřátelského tábora.

Přesvědčený katolík Scheinost tedy chyběl u úplných počátků konstituce politické strany, která se stala významným reprezentantem a obráncem katolicismu v obtížných poválečných časech. Československá strana lidová však byla klíčová v Scheinostově politickém vývoji, kdy by tento vývoj nebyl pochopitelný bez následujícího nastínění postavení katolicismu a vzniku strany.

Představitelé katolicismu se po vzniku První československé republiky nenacházeli v záviděníhodné situaci, ať již to byli politicky se angažující členové katolických stran, zainteresovaní katoličtí laici či zejména představitelé katolické církve. Důvodem byla ještě nedávná situace, kdy byla římsko-katolická církev v Rakousku-Uhersku (Předlitavsku) pod

Mikroskopická skladba a vývoj květu u starčku obecného (1911), *Průvodce Šumavou a Pošumavím* (1923), *Naše zahraniční politika. Epištoly k národu* (knihnice fašistických děl, 1926).

ochranou státu, a takto byla určujícím činitelem v celé řadě oblastí, především pak ve školství, kultuře i v oblasti manželského práva. Proto se většina českých politických proudů již před první světovou válkou (mladočeši, agrárníci etc.) vymezovala proti „klerikalismu“. Navíc za této války církve a katolické strany podporovaly monarchii a český zahraniční odboj byl mj. proto koncipován nejen protirakousky, ale i protikatolicky. Proto byly snahy o oslabení vlivu církve na kulturní a společenský život nového státu vnímány jako důležitý prvek české nezávislosti.¹¹⁰

3. listopadu 1918 byl davem, vracejícím se z levicového tábora lidu na Bílé hoře, stržen Mariánský sloup na Staroměstském náměstí, domněle postavený právě na památku bělohorské bitvy.¹¹¹ Tato událost se stala symbolem „kulturního boje“¹¹², nepřátelských projevů nového společensko-politického uspořádání ke katolictví. Římsko-katolickou církví navíc zmítaly i vnitřní rozpory. Některé proudy zde volaly po reformě a modernizaci církve, jiné naopak po utužení tradic (a tak mj. roku 1920 vznikla odštěpením z církve katolické nová, reformní, národní „církev československá“, která s sebou odvedla nemalou část dosud katolických věřících.) První odliv věřících nastal katolické církvi již po 28. 10. 1918 v souvislosti s národním hnutím¹¹³.

Logickým výsledkem této situace byla snaha o sloučení nejvýraznějších opor politického katolicismu, dosud nejednotných katolických politických stran. Ještě před koncem války, v květnu 1918, se na Moravě sloučila *Katolickónárodní strana na Moravě a ve Slezsku s Moravskoslezskou křesťanskosociální stranou v Československou stranu lidovou* (ČSL). Do jejího čela byl zvolen představený olomoucké Jednoty katolického duchovenstva, Msgre. Jan Šrámek. Název „lidová“ byl přijat podle vzoru jihoslovanských stran – slovinské a chorvatské, tento název nosily i některé strany např. v Itálii.¹¹⁴ Konzervativní představitelé marně prosazovali, aby v názvu nové sjednocené strany zůstalo označení „katolická“ či

¹¹⁰ Nelze nezmínit ani značně protikatolické vystupování T. G. Masaryka, spojené s okřídleným výrokem, že katolíci budou mít v nové republice tolik práva, kolik si ho vybojují. I v následujících letech vztah mezi prezidentem a představiteli ČSL příliš nepřekračoval hranice zdvořilostního postoje.

¹¹¹ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*. Praha: Torst, 2010, s. 176.

¹¹² Toto silné protikatolické hnutí se nazývalo buď podle německé tradice „kulturní boj“ nebo podle tradice rakouské „Pryč od Říma“ (Los von Rom).

¹¹³ Římsko-katolickou církev opustilo jeden a třičtvrtě miliónu předválečných věřících, přesto však zůstala nejsilnější církví – v Čechách se k ní hlásilo 73% obyvatel, na Moravě 86 %. In: Koucká, Ivana – Papajík, David: *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-Uherské monarchie v letech 1918-1938*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, s. 27.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 23.

alespoň „křesťanská“, ale v době prudkého „kulturního boje“ nechtěli političtí katolíci pravděpodobně dráždit.¹¹⁵

Až 3. ledna 1919 se sjednotily na sjezdu v Praze i katolické strany v Čechách, taktéž pod názvem *Československá strana lidová*. Duší a hlavním organizátorem strany v zemi byl vyšehradský kanovník Bohumil Stašek.¹¹⁶ Vznikly tak v podstatě dvě samostatné strany, obě pod stejným názvem. V čele parlamentního klubu ČSL, který zajišťoval jednotu strany, respektive stran stanul opět Jan Šrámek, „muž 28. října“ a prozíravý politik, který se snažil demonstrovat rozchod katolických stran s někdejšími prohabsburským legitimismem a státotvornost ČSL.

V tomto parlamentním klubu byli zastoupeni do konce roku 1921 i poslanci Slovenské strany ľudovej, avšak strany se rozešly kvůli rozporům v národních česko-slovenských otázkách.¹¹⁷ Tato situace se stala impulsem pro zřízení ústředního výkonného výboru i konstituci jednotné Československé strany lidové roku 1922, přičemž obě zemská křídla strany byla i do budoucna dosti nezávislá.¹¹⁸

Československá strana lidová byla orientována na všechny třídy i vrstvy české společnosti. Michal Pehr ale upozorňuje, že strana splňovala předpoklady konfesijní strany, neboť v jejím čele stáli katoličtí duchovní, velkou část členstva tvořili katolíci a strana vždy reprezentovala politický katolicismus.¹¹⁹ Jan Scheinost si v roce 1924 stěžoval, že se ČSL vydává za jediného mocenského reprezentanta českého katolicismu.¹²⁰

¹¹⁵ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 186.

¹¹⁶ Trapl, Miloš: „Československá strana lidová“. In: Malíř, Jiří – Marek, Pavel, a kol.: *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I. díl: Období 1861-1938*. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005., 655–681 (s. 655.)

¹¹⁷ Trapl, Miloš: „Československá strana lidová“, s. 663.

¹¹⁸ Cabada, Ladislav: *Český stranický systém 1890-1939*, s. 64. O organizaci strany viz např. Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 27-29. Členové Ústředního výkonného výboru nebyli voleni, protože v praxi nebyly konány celostátní sjezdy strany, ale byli delegováni zemskými výkonnými výbory podle počtu hlasů voličů u voleb, tedy moravská zemská ČSL zde měla větší zastoupení. V české organizaci byl nejvyšším orgánem zemský sjezd, na němž byl vyhlášen nevolený zemský výkonný výbor. Z členů zemského výboru se volila část užšího výkonného výboru, kde byli zastoupeni i šéfredaktoři hlavních stranických listů. Moravská ČSL měla demokratičtější organizační řád, zemské sjezdy volily zemské zastupitelstvo, výkonný výbor i předsedu strany. Samostatnou kapitolu pak představují přidružené zájmové organizace strany, kterých měla ČSL rozsáhlou síť obdobně jako další politické strany, ale věnování se této problematice práce neposkytuje prostor. Samozřejmě že tam, kde se Scheinost angažoval, tj. v případě např. Orla a Lidové akademie, je o těchto organizacích stručně pojednáno.

¹¹⁹ Pehr, Michal: „Československá strana lidová a její vztah k demokracii v době první republiky“. In: Broklová, Eva – Tomeš, Josef – Pehr, Michal: *Agrárníci, národní demokraté a lidovci v druhém poločase první Československé republiky*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008 214–256 (s. 215).

¹²⁰ Scheinost, Jan: „Tři fronty (1. – náboženská)“. *Rozmach*, roč. 2, č. 1, 10.1.1924, s. 7.

I když řada faktorů vedla ke ztotožňování strany a její prezentace s katolickou církví, jejich vzájemný vztah nebyl bez napětí a docházelo ke třenicím. Církev se oficiálně neztotožňovala s žádnou politickou stranou bez ohledu na její katolické zásady a cíle, byla angažovaná, ale udržovala si odstup a možnost kritiky.¹²¹ ČSL na druhou stranu neprosazovala všechny církevní požadavky, zvláště pak radikální, a konala politicky samostatně, s ohledem na aktuální situaci v republice a vládní politiku. Výrazné rozpory církevních postojů a politiky Československé strany lidové vedené Janem Šrámkem se ukázaly roku 1925 během tzv. Marmaggiho aféry.¹²²

Co bylo vlastně programem, respektive programy české a moravské ČSL?¹²³ Ve shodě s orientací strany na všechny občany byl programem tzv. *křesťanský solidarismus*, který vycházel z nutnosti spolupráce všech tříd a vrstev na základě křesťanského učení, jak nabádaly myšlenky papežské encykliky *Rerum novarum*.¹²⁴ „Heslem křesťanské solidarity jest: *Nikoliv třídní boj, ale třídní láska!*“¹²⁵

Kapitalismus byl pojímán jako nesprávný způsob využívání vlastnictví, marxistický socialismus byl jako druhý protipól též odmítán, programy proto kladly „*důraz na stavovské rozdělení společnosti a potřebu organizování tzv. stavů v odborech (komorách) či zájmových skupinách..., které měly uskutečňovat nový křesťanský hospodářský a sociální řád.*“¹²⁶ Přesnější interpretace a směřování byly předmětem dalšího vývoje v Československé straně lidové, kdy se zvláště v první polovině 30. let 20. století představy obou zemských organizací strany lišily.

Kromě idejí křesťanského solidarismus se programy věnovaly též školským a kulturním otázkám. Náboženská výchova ve škole, svoboda církve a jejich spolků podporovaných

¹²¹ Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 16. V praxi uplatňovala církevní hierarchie svůj vliv na lidovou stranu přes kněží ve straně samotné a ovlivňováním jejích funkcionářů.

¹²² Když papežský nuncius F. Marmaggi odjel z Prahy na protest proti účasti prezidenta a vlády na oslavách výročí upálení mistra Jana Husa, Msgre. Šrámek prosazoval názor, že ČSL nesmí dělat neuvážené kroky a vystoupit z vlády, a to i za situace, kdy by Vatikán přerušil styky s ČSR, s mottem „hlavní úkol je uchovat pozici čs. katolicismu bez ohledu na stanovisko Vatikánu“.

¹²³ České křídlo ČSL vycházelo z textu *Obnova lidské společnosti. Program a zásady Československé strany lidové v Čechách*. Sestavil Stašek, Bohumil, Praha: Ústřední sekretariát ČSL, 1920. Moravské křídlo mělo programy dva.

¹²⁴ Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 12.

¹²⁵ Stašek, Bohumil: *Obnova lidské společnosti. Program a zásady Československé strany lidové v Čechách*, s. 31. V tomto programu je hodně používán též pojem *křesťanský socialismus*.

¹²⁶ Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 13. Program české ČSL upozorňuje, že je třeba vyvarovat se jak názoru liberálního, který rozbil starodávné odbory a cechy, tak požadavku sociální demokracie, která chce z dělníků vytvořit kastu k vybojování třídního boje.

státem i nerozlučitelnost manželského svazku představovaly v poválečné situaci, kdy téměř všeho strany měly v programu odluku státu od církve, nesnadné cíle. Již krátce po vzniku republiky byla ministrem školství zrušena povinná účast dětí a učitelů na náboženských obřadech a své místo neměly jisté ani kříže ve školních třídách, jak mj. pojednává následující kapitola. Duchovní pobouřil zákon o zákazu politické agitace při náboženských obřadech – tzv. „*kazatelnicový zákon*“. Liberálními stranami byla prosazena rozluka a rozvody manželství. Platný byl ale jak občanský, tak církevní sňatek, neprošly tedy návrhy povinného občanského sňatku (zejména ze strany sociálních demokratů) – a v nedohlednu byla i klíčová otázka odluky církve od státu.

Přes proklamovanou státotvornost a obratnou politiku Jana Šrámka se Československá strana lidová propracovávala jen ztěžka do vedení nového státu. V Kramářově vládě (1918-19) zbyla na lidovce pouze symbolická funkce ministra bez portfeje, v Tusarově vládě (1919-20) nebyla ČSL vůbec zastoupena. V roce 1920 však už protikatolická vlna do značné míry opadla a v parlamentních volbách se tento rok projevilo i sjednocení sil politického katolicismu. V celé Československé republice získala 7,5 % hlasů, přičemž moravská část ČSL byla o mnoho úspěšnější, na Moravě získala 27,1 % hlasů.¹²⁷

Největší počet voličů měla strana na venkově, naopak neuspěla ve velkých městech. Voliče získávala od dělníků po městskou inteligenci, nejvíce mezi drobnými zemědělci a dělníky, regionálně byla nejsilnější v jižních Čechách a zejména pak na jižní Moravě.¹²⁸ Členská základna strany souvisela s religiozitou v příslušných krajích, nejsilnější byla na Moravě, v Čechách pocházeli členové nejčastěji z jihu a východu země. Velmi početnou skupinou ve straně byli zemědělci, vlivnou skupinou katolická inteligence a duchovenstvo, které se uplatňovalo i ve vedení ČSL.¹²⁹

Po volbách byl Msgre. Šrámek pozván do „*Pětky*“, zmiňovaného důležitého neparlamentního orgánu, v němž byli zastoupeni představitelé pěti nejsilnějších českých politických stran, a v roce 1921 se ČSL stala plnoprávným členem vládní koalice. Ve vládě pak zůstala až do roku 1938. Rok 1921 tak lze označit za rok výrazného posílení pozic katolicismu, došlo i k utišení kulturního boje a odluce církve od státu se podařilo zabránit, přesto zůstával Jan Šrámek stále opatrný.

¹²⁷ Tamtéž, s. 18. Tedy v celé republice více než např. národní demokraté.

¹²⁸ Vodička, Karel – Cabada, Ladislav: *Politický systém České republiky*, s. 32.

¹²⁹ Trapl, Miloš: „Československá strana lidová“, s. 658.

Základem politické taktiky Československé strany lidové pod Šrámkovým vedením byl kompromis a vstřícné, trpělivé jednání. Hlavním cílem byla obrana pozic českého politického katolicismu, což se jí poměrně dařilo. Trvalými výsledky protikatolického hnutí bylo „pouze“ povolení rozvodů, kremací, a částečné osvobození školy od církve.¹³⁰ Politice strany však chyběla jakákoli útočnost, protivníkům nebyly vráceny antiklerikální útoky. Šrámek se bál riskovat, aby neztratil pracně vydané pozice v parlamentu, a snažil se vždy najít řešení přijatelná pro všechny strany: „*Jsmo povinni dělat jen seriózní politiku, neboť jinak bychom si neudrželi pozici, k níž jsme se pracně dostali.*“¹³¹

Tato kompromisní taktika se samozřejmě setkala s mnoha kritickými ohlasy, nemohla uspokojit ani církevní činitele, ani ty katolíky, kteří poukazovali na stále velký počet katolíků ve státě, neodpovídající mandátům ČSL v parlamentu. Janu Scheinostovi byla Šrámkova defenzivní „pozitivní“ politika často trnem v oku: „*Ministr Šrámek byl kdysi (...) postaven nějakým řečníkem do takové situace, že se musil hájiti z nařčení, byť zřetelně nevysloveného, že lidová strana neudělala ve vládě nic pro katolíky, takže její spolupráce je prý zbytečná. A tehdy velemoudrý Šrámek ministr pravil: nesuďte nás podle toho, co jsme vykonali, ale podle toho, čemu jsme zabránili. Ale protože nikdo na světě nemohl stanoviti nějakou mez ať co do počtu ať co do nebezpečnosti věcí, jimž ministr Šrámek (a kdokoli jiný) spolu s ostatními lidovými poslanci zabránil, zásluha jemu i druhům na konferenci nebo sjezdu, o němž je řeč, přirčena nemalá.*“¹³²

Volby do poslanecké sněmovny roku 1925 přinesly Československé straně lidové zisk, celkem 9,75% odevzdaných hlasů (v Čechách 8%, na Moravě 21,3%), i se slovenskými a německými katolické strany získaly téměř ¼ hlasů všech voličů v ČSR.¹³³ Za následné vlády „panské koalice“ byly katolické strany silně zastoupeny ve vládě – a přesto Msgre. Šrámek stále pokračoval v dosavadní taktice.

Na druhé straně rostla kritika ze strany církevních kruhů, majících bližší vazbu na českou zemskou organizaci, a také ze strany katolických intelektuálů, většinou stranicky neangažovaných katolíků, sdružených nejprve kolem revue *Rozmach*, později kolem jejich kulturně-politických nástupců (*Akord, Řád, Tak, Obnova*). Ti požadovali nejen ve shodě

¹³⁰ Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 66.

¹³¹ „Ze zasedání zemského výboru ČSL, 18.12.1933“. In: Trapl, Miloš: *Politika českého katolicismu na Moravě 1918-1938*, Praha: SPN, 1968, s. 66.

¹³² Scheinost, Jan: „Jubilejní rok“. *Stěžeň*, roč. 1, 1928, s. 129.

¹³³ Trapl, Miloš: *Politika českého katolicismu na Moravě 1918-1938*, s. 92.

s církví opětné zavedení křížů do škol, zákaz rozvodů apod., ale také kritizovali některé rysy uspořádání Československé republiky a zejména stávající politickou praxi.

O prohlubujících se kritikách i o blížícím se rozkolu českého a moravského křídla Československé strany lidové, v obou případech s angažovaným Janem Scheinostem, budou pojednávat zejména 5. a 8. kapitola této práce.

3.1.4 Jan Scheinost jako aktivní představitel Československé strany lidové 20. let

Suplující profesor na reálném gymnáziu v Sušici Scheinost byl stranicky i stranicko-spolkově velmi aktivní. Již v roce 1918 se stal členem Sokola v Sušici, vzdělavatelem Sušické jednoty a byl také prvním předsedou nově založeného SK Sušice.¹³⁴ Po vstupu do Československé strany lidové ovšem Sokol opustil a aktivně se věnoval lidovecké spolkové činnosti, mj. se stal předsedou sušické tělocvičné jednoty Orla. Také se stal předsedou celé sušické obecní organizace ČSL a roku 1922 zde založil stranický politický týdeník *Stráž Pošumaví*.

Když v polovině roku 1922 Bohumil Stašek rozesílal pozvánky na sněmování, „na němž probírána budou nejaktuálnější themata našeho kulturního života katolického a na němž položeny budou široké základy k intenzivní a radostné práci pro duchovní prohloubení a povznesení našeho života katolického“¹³⁵, nemohl Jan Scheinost při takových aktivitách chybět. Lidová akademie, založená tohoto roku v Praze¹³⁶, představovala kulturní ústředí lidové strany a jejím cílem bylo stát protiváhou kulturních institucí socialistického zaměření, zvláště Dělnické akademie.¹³⁷ Lidová akademie sdružovala katolickou inteligenci, vzdělávala a informovala ji, pořádala přednášky, kurzy, diskuse, a také vydávala naučné a výchovně-agitační publikace.

Jednou z prvních takových publikací byla *Kulturní politika obecní* „Prof.“ Jana Scheinosta, vydaná na podzim roku 1923. Scheinost měl jako vždy velké plány, kdy představuje začínající Akademii s notickou, že „Lidová Akademie bude jednou tím, co z ní uděláme (...) vynutí si už uznání veřejnosti; bude-li časem reprezentantem kulturního hnutí lidového,

¹³⁴ „Výpověď Jana Scheinosta ze 17. 12. 1946“. In: AMV 301-87-2.

¹³⁵ „Kronika kulturní. Lidová Akademie“. *Lidové listy*, 11. 7. 1922, s. 5.

¹³⁶ Trapl, Miloš: „Československá strana lidová“ uvádí za rok založení rok 1923, avšak Scheinost i výše citované *Lidové listy* vypovídají o založení již roku 1922.

¹³⁷ Trapl, Miloš: „Československá strana lidová“, s. 46.

*bude-li představovati kulturní sílu a vyspělost křesťanské většiny národa...*¹³⁸ Sám byl pro tento cíl velmi zapálen a pracoval pro něj nejen šířením své publikace, vycházející ze Scheinostovi důvěrně známé praxe obecní politiky.

Knihu *Kulturní politika obecní* adresuje „jako rukověť“ křesťanským kulturním pracovníkům zapojeným v obecních kulturních a vzdělávacích institucích a všem těm, kteří zastupují katolické zájmy v obcích a samosprávě. Hlavní radou pro všechny oblasti, o kterých pojednává, je nabádání k angažovanosti katolíků ve všech možných institucích a spolcích (školní rady, vzdělávací spolky), kde mají hájit katolická práva a zájmy, a též zakládat vlastní, paralelní instituce tohoto typu.

Na úvod si Jan Scheinost neodpustil kritiku stávající státní politiky, neboť se domnívá, že státní představitelé chtějí vytvořit oficiální státní kulturu, „*kteřá by nejlépe vyhovovala jejich zájmům. Agrární stát bude volati po kultu půdy, socialistický po kultu parního stroje, měšťácký po kultu dukátu.*“¹³⁹

Nejprve se středoškolský vyučující Scheinost věnuje problematice školství, jedné z nejpálčivějších záležitostí a oblastí, kde do dosavadní praxe a pevně zakotvené role katolického náboženství a výchovy zasáhly zákony sociálně-demokratického ministra Habrmana. Stěžuje si, že „*dnešní škola pracuje proti Církvi, bagatelisuje rodinu a podceňuje obec.*“¹⁴⁰ Dle zákonné situace z roku 1923 bylo rozhodování o náboženských úkonech (modlitby před a po vyučování apod.) a o výzdobě škol konfesijními odznaky v kompetenci ředitelů a učitelů dle místních poměrů.¹⁴¹ V praxi tak byly kříže ze tříd hojně odstraňovány, proti čemuž měli podle Scheinosta působit např. katoličtí zástupci v místních školních radách.

Ve shodě s oficiální politikou ČSL Scheinost propaguje zřizování náboženských škol,¹⁴² chválí výsledky náboženských škol ve Francii a již roku 1923 přidává postřeh, „*jak*

¹³⁸ Scheinost, Jan: *Kulturní politika obecní*. Praha: Lidový tiskový spolek, 1923, s. 38.

¹³⁹ Tamtéž, s. 8.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 15.

¹⁴¹ Trapl, Miloš: „Československá strana lidová“, s. 68. O těchto záležitostech měl rozhodovat učitelský sbor a správce školy. Náboženství zůstalo (relativně) povinným předmětem.

¹⁴² Jonová, Jitka: „Československá strana lidová jako zástupce zájmů katolické církve na příkladu jednání o výuce náboženství na školách na počátku existence Československé republiky“. In: Marek, Pavel (ed.): *Bílá místa v dějinách Československé strany lidové: sborník prací z mezinárodní vědecké konference k 90. výročí založení strany (1919-2009)*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2009, 69–85 (s. 70-71). Československá strana lidová žádala dvojí školu: 1) konfesijní, kde by bylo oficiálně vyučováno katolické náboženství a obsah ostatních předmětů byl v souladu s církevní naukou 2) škola beznáboženská, ve které by nebylo náboženství vyučováno.

fascistická Itálie dnes z důvodů docela oportunních a světských zavádí náboženskou školu.“¹⁴³

Dalším pilířem Scheinostovy poučné agitace je „lidov ýchova“. Upozorňuje své katolické kolegy, že stávající, v době „kulturního boje“ zřízené instituce jsou svým založením a smyslem protikřesťanské. Cituje do detailů stávající legislativu, katolíky nabádá k aktivnímu působení v okresních osvětových sborech a propaguje činnost Lidové Akademie.

Kromě různých spolků hrály v době první republiky důležitou výchovně-vzdělávací roli obecní knihovny. Scheinost propaguje zřizování lidových katolických knihoven a stěžuje si, že *„seznam knih, vydaný pro obecní knihovny svazem osvětovým, obsahuje řadu knih tendenčně protikatolických, (...) apologetickou knihu křesťanskou však ani jedinou. (...) Uvážíme-li, že obecní knihovny má dnes skoro vesměs v rukou protikřesťanské učitelstvo, jest nasnadě, že katolický lid nemůže od obecních knihoven naprosto očekávat nic dobrého.*“¹⁴⁴

Z roviny praktické obecní a kulturní politiky Jan Scheinost ve své knížce často přechází do vyšší obecné společensko-politické roviny. Klíčovou myšlenkou v této oblasti, sdílenou dalšími katolickými intelektuály, je přesvědčení, že *„národnostní minority jsou – docela právem – velmi úzkostlivě chráněny před národní majoritou, ale v tomto případě kulturní majorita katolická jest vydána na pospas kulturní minoritě protikatolické.*“¹⁴⁵ Katolíci byli často roztrpčeni, že ačkoli stále představují výrazně nejpočetnější náboženskou skupinu, není tento fakt stávajícím uspořádáním první Československé republiky reflektován, ba naopak.

Výbojn ý katolík Scheinost pojal kulturní politiku obecní za základ boje proti tomuto stavu. V souladu s cíli výbojné katolické revue *Rozmach*, která v této době právě vznikla, proklamuje: *„Obec jest po rodině první společenská a kulturní pospolitost, bude prvním bojištěm mezi dvěma světy, mezi světem křesťanským a protikřesťanským. (...) Od vítězství v obcích, k vítězství ve státě!*“¹⁴⁶

¹⁴³ Scheinost, Jan: *Kulturní politika obecní*, s. 17.

¹⁴⁴ Scheinost, Jan: *Kulturní politika obecní*, s. 46.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 47.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 10-11.

3.2 Propaganda za první republiky a počátky publicisty Jana Scheinosta

3.2.1 O propagandě za první republiky

Polem působnosti Jana Scheinosta bylo především pole novinářské, a zde pak hlavně politická publicistika. A politické články novin byly za doby první republiky především polem agitace a propagandy politických stran. Věnuje-li se tedy práce článkům Jana Scheinosta a také článkům o Janu Scheinostovi, nevyhne se problematice propagandy za první republiky a nástinu příslušného mediálního prostředí, zaměřeného na ovlivňování mínění čtenářů, pojímaných jako potenciálních voličů.

Jan Scheinost při svých analýzách často zdůrazňoval, že důležitým faktorem demokratického politického vládnutí je veřejné mínění. *„Nejpůsobivějším prostředkem politické demokracie je beze sporu veřejné mínění. I jiné formy vládní jen tehdy mohou mluvit a určité stabilitě svého režimu, podpírá-li je veřejné mínění lidu; ale demokracie, která svým ústavně prvním založením alespoň předstírá, že je vládou lidu, je od veřejného mínění odvislá úplně.“*¹⁴⁷ V této souvislosti používá vyjádření „boj o veřejné mínění“, ovšem častěji používaným termínem byla i v období první republiky „propaganda“.

Definic tohoto termínu je mnoho, ale pomůžeme-li si textem známého prvorepublikového publicisty Alfreda Fuchse, propaganda je stručně vše, co propaguje. *„Slovem „propaganda“ se míní záměrná činnost pro získávání stoupenců. (...) pracující přitom všemi prostředky, jimiž lze působiti na lidského ducha.“*¹⁴⁸ Propagační prostředky v době po vzniku republiky nejsou příliš pestré. Politické strany využívaly zejména tisk, časopisy, letáky apod. V důležitých chvílích (před volbami, po vzniku nové strany apod.) byly pořádány též stranické manifestační schůze. Využívání jiných médií nebylo v prvorepublikovém Československu na rozdíl zejména od totalitních států tak rozvinuto, i když důležitost rozhlasu či filmu si šéfové stranických propagand uvědomovali.¹⁴⁹

Scheinost v této souvislosti napsal: *„Prostředkem, kterým se veřejné mínění získává, je v první řadě tisk. V demokratické době každý občan dá se zpracovati tiskem, protože tisk mu dodává denně odpovědi na otázky, které vláda a parlament řeší. Prostému občanu nezbyvá*

¹⁴⁷ Scheinost, Jan: „Boj o veřejné mínění“. *Říšská stráž*, roč. 2, č. 8, 23.2.1928.

¹⁴⁸ Fuchs, Alfred: *Propaganda v demokracii a v diktaturách*. Praha: Nakladatelství František Borový, 1938, s. 3-4.

¹⁴⁹ Např. Lidové listy si všímají především možností rozhlasu, viz např. článek „Katolická akce rozhlasem. Rozhlas nejúčinnějším prostředkem propagandy“. *Lidové listy*, 6.5.1936, s. 3.

*času, aby se dal o nich informovati odborně a do nejmenších podrobností. ... Proto vlády, kliky a strany věnují takovou pozornost svému tisku.*¹⁵⁰

Tištěná média první republiky se výrazně odlišovala od toho, jak vnímáme noviny a časopisy dnes, zvláště deníky byly totiž téměř ve výhradním vlastnictví politických stran a nezávislé nadstranické listy byly opravdovou výjimkou. Velmi silná pozice politických stran ve společnosti se nemohla neprojevit též v mediální sféře, a tak v Československu let 1918–1938 byly deníky především užitným nástrojem stranickopolitické agitace v rukou stran.¹⁵¹ „Tisku opravdu svobodného od politických stran, jak tomu je na západě, u nás není. Tím se občanu jakýkoli nezávislý soud o věcech velmi ztěžuje...“¹⁵²

Kromě deníků, které představovaly ústřední tiskové orgány stran a často vycházely jednak jako ráno a jednak jako večerník, bylo stranami vydáváno také mnoho regionálních listů (mnohdy na úrovni středisek mikroregionů)¹⁵³ a časopisů nejrůznějšího charakteru. Ideově politické, kulturně politické (v této oblasti také vycházela řada revue, které svým obsahem patřily do jistého ideového tábora, avšak od stran se oficiálně distancovaly), zájmové, studentské, mládežnické i časopisy pro ženy. I s nepolitickými periodiky vycházelo kolem roku 1930 téměř 4000 titulů.¹⁵⁴

Tzv. nezávislý tisk představovaly noviny, které nebyly propojeny s žádnou politickou stranou, avšak nebyly bez politických zájmů. Komerčně úspěšná *Národní politika* stála na pravici,¹⁵⁵ *Lidové noviny*, disponující vynikajícími autory, a *Národní osvobození* se vyznačovaly „prohradními“ stanovisky. Ústředním tiskovým orgánem národních demokratů byly *Národní listy*, lidovců *Lidové listy*, agrárníků *Venkov*, národních socialistů *České slovo*, sociálních demokratů *Právo lidu* a komunistů *Rudé právo*. Avšak kromě těchto orgánů vycházely stranám i další deníky, určené různým typům čtenářů, např. u agrárníků *Večer*, vedený bulvárněji pro pražské čtenáře, a *Lidový deník* určený venkovským odběratelům. Obecně ke stranickým listům Scheinost komentuje, že „zvláště levice socialistická a

¹⁵⁰ Scheinost, Jan: „Boj o veřejné mínění“.

¹⁵¹ Večeřa, Pavel: „Zrod Lidových listů“. In: Marek, Pavel (ed.): *„Bílá místa“ v dějinách Československé strany lidové : sborník prací z mezinárodní vědecké konference k 90. výročí založení strany (1919-2009)*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2009, 86–104 (s. 86).

¹⁵² Scheinost, Jan: „Boj o veřejné mínění“.

¹⁵³ Končelík, Jakub – Večeřa, Pavel – Orság, Petr: *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 41.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 41. I když část novin měla pouze hlavičkový charakter a mnoho časopisů bylo jen marginálních, případně jen velmi krátce vydávaných.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 41. V části o konkrétních stranických listech vycházím z této publikace, není-li uvedeno jinak.

*realistická se dobře postarala o svůj tisk, mnohem lépe než parlamentní pravice. Levicový tisk má ve věcech politických daleko jednodušší vedení.*¹⁵⁶

Žádná politická strana nemohla uspět, pokud nedisponovala tiskovou sítí jako konkurence, žádná strana si nemohla dovolit jiný způsob komunikace se svými čtenáři než konkurence. Každý tiskový orgán prezentoval informace podle stanovisek strany, úvodníky a komentáři ovlivňoval čtenáře, agitoval, a protože konkurence agitovala též, bránil se a sám tiskové i politické odpůrce napadal. Docházelo tak k určitému začarovanému kruhu nutných interakcí a při obsahové analýze stranického tisku je třeba brát na tento kontext stále zřetel.

K tématu této práce dobře poslouží praktické ukázky z lidoveckého tisku, který se vymezoval proti agrárikům, se kterými soupeřil o voliče na venkově, ale také útočil na levici a byl levicí, zejména komunisty napadán. Komunisté běžně hovořili o lidovcích jako klerikálech a klerikální fašistické reakci,¹⁵⁷ a systematicky přeceňovali klerofašistické tendence ve straně; agráriků mj. v ostré předvolební kampani roku 1935 deklamovali, že agrární strana hájí lépe zájmy katolíků než ČSL.¹⁵⁸ Protože se lidovci museli bránit na dvou frontách, mohlo docházet k paradoxním situacím, kdy lidovecký tisk bojující na jedné straně proti agrárikům, je na druhé straně bránil svými útoky proti socialistům.¹⁵⁹

P. Večeřa výstižně k charakteru novinové stranickopolitické polemiky dodává, že byla vnímána černobílou optikou dobra a zla.¹⁶⁰ Často navíc mohla postrádat faktický smysl, ale musela být útočná. Např. *Lidové listy* láteřily na agrární *Večer*, který prý „přináší článek o volební demagogii lidovců, kteří prý na Moravě zahájili už volební kampaň. Lidový tisk prý útočí na vládu, ačkoli v ní lidová strana sedí“¹⁶¹, aby mohl odepsat, že „orgán agrární učiní lépe, obrátí-li tyto výčitky lidovcům sám na svoji stranu; bude-li zpytovat vlastní svědomí a potom mést před vlastním prahem.“¹⁶²

Logickým vděčným terčem tiskových propagandistických soubojů byl Jan Scheinost. Již roku 1927, krátce po jeho vstupu do Národní obce fašistické, si Afred Fuchs povzdechl nad

¹⁵⁶ Scheinost, Jan: „Boj o veřejné mínění“.

¹⁵⁷ Pehr, Michal: „Československá strana lidová a její vztah k demokracii v době první republiky“, s. 228.

¹⁵⁸ Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 125.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 106.

¹⁶⁰ Večeřa, Pavel: „Zrod Lidových listů“, s. 102.

¹⁶¹ „O demagogii“, *Lidové listy*, 16.9.1922, s. 3.

¹⁶² Tamtéž, s. 3.

oblíbeným tématem pokrokových a socialistických listů, kteří z faktu, že je Scheinost sekretářem N. O. F., generalizovali, že katoličtí intelektuálové jdou za fašismem.¹⁶³

I poté, co se Jan Scheinost vrátil do Československé strany lidové, jeho texty z doby krátkého fašistického působení stále citovala Národní obec fašistická, čehož si následně všiml levicový tisk.¹⁶⁴ A Klement Gottwald napsal o Scheinostovi v roce 1934 vzorový propagandistický útok: „Řekněte konečně, co je to za demokratického borce, onen bývalý gajdovec a dnes vedoucí propagandista klerikální strany Scheinost, který spolu s celou reakční klerofašistickou frontou pěje chvalozpěvy na dnešní režim v Rakousku a ve Španělsku“.¹⁶⁵

3.2.2 Tisk Československé strany lidové a publicista Scheinost

Československá strana lidová v předvolební kampani roku 1935 vydatně využívala zvláštní propagační organizaci „křesťanské Lidové propagandy“. Lidové listy agitovaly: „*Jste členem křesťanské Lidové propagandy? Ovšem, že ano! Vždyť ten, kdo by jím nebyl, nezasloužil by si ani názvu lidovec, tím méně by se mohl honositi příslušenstvím k velké armádě lidové, která právě svádí veliký zápas o ideály křesťanské spravedlnosti v životě veřejném.*“¹⁶⁶ Členové křesťanské Lidové propagandy měli povinnost šířit lidovecký tisk, rozdávat časopis *Lepší zítřek*, pomáhat při svolávání schůzí, navštěvovat je a pomáhat stranickým důvěrníkům. Každý člen obdržel zvláštní obrázek a dekret pana předsedy strany. Lidové listy si pochvalovaly, že se expeduje i 50 000 těchto předmětů za den a že se za jedinou neděli ustavilo naráz více jak 2000 místních skupin Lidové propagandy.¹⁶⁷ Tato kampaň však žádným výjimečným způsobem neuspěla a hlavním prostředkem stranické propagandy zůstával tisk, vedený v české zemské ČSL toho času Janem Scheinostem.

¹⁶³ Fuchs, Alfred: „Katoličtí intelektuálové a fašism“. *Našinec*, roč. 63, č. 172, 30.7.1927, s. 1.

¹⁶⁴ „Jak si Národní obec fašistická představuje ústavu! Něco k poučení i pro zasmání“. *Rozhledy: Orgán českosl. soc. dem. strany dělnické pro župu královéhradeckou*. roč. 14, č. 24, 10.6.1932, s. 1. „*K podpisům pak máme tu poznámku, že pan gen. tajemník Scheinost je redaktorem pražského deníku strany lidové, klerikální, Lidových listů. Lidová strana je strana koaliční – může taková strana propůjčovati svého stoupence...*“

¹⁶⁵ Gottwald, Klement: *Spisy VI*, Praha: Svoboda, 1952, s. 59. In: Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 119.

¹⁶⁶ „Jste členem křesťanské Lidové propagandy?“. *Lidové listy*, 7.5.1935, s. 3.

¹⁶⁷ „Přes 2000 skupin Lidové propagandy“. *Lidové listy*, 7. 5. 1935, s. 3.

Poválečný tisk Československé strany lidové se výrazně odlišoval od předchozího tisku katolického tábora.¹⁶⁸ Nejvýraznějším katolickým politickým deníkem v předválečném období byl deník *Čech*, vycházející od roku 1869. Obdobnou pozici měl v Brně vycházející *Hlas*, ústřední konzervativní katolický list na Moravě, vycházející už od roku 1849. O svoji pozici se však od roku 1869 musel dělit s podobně laděným *Našincem*. *Hlas* setrval na pozicích prohabsburského monarchismu až do posledních dní války a jeho existence již nebyla v nových poměrech akceptovatelná. Obdobné postoje zastávající *Čech* Rudolfa Horského však přetrval až do 30. let 20. století. Tento postupně uvadající konzervativní relikv na počátku 20. let ještě představoval sílu, která protirečila státoporné politice ČSL, a i nadále horovala pro více bojovné vystupování ve prospěch církve.¹⁶⁹ Nabízí se otázka, proč ultrakonzervativní *Čech* nepředstavoval pro Jana Scheinosta zajímavý list. Ovšem tento byl pro něj duchem „příliš austrofilský“ a zásadně se mu též nelíbilo, že „...víra „Čecha“ v český katolicismus není velká, doufá se však v katolicismus slovenský“.¹⁷⁰ Scheinost vždy chtěl silný katolicismus český, vycházející z jiných zdrojů než slovenských ľud'áků.

Československá strana lidová nutně potřebovala svůj tiskový orgán, nepostačoval pokračující olomoucký *Našinec*. Roku 1922 se konstituoval nejen ústřední orgán ČSL, ale též začaly v Praze vycházet *Lidové listy*, ústřední deník. Jeho prvním šéfredaktorem se stal olomoucký redaktor *Našince* František Světlík, vystřídaný krátce nato Josefem Doležalem.¹⁷¹ *Lidové listy* sice představovaly formálně ústřední deník celé strany, ale postupně se stával čím dál více platformou českého zemského křídla ČSL.

V kapitole 3.1 bylo zmíněno, že samotné politické strany nebyly definovány zákonem, a tudíž nebyly ani právníckými osobami, které by mohly disponovat nemovitým majetkem. Formálním vydavatelem tisku tak musely být buď fyzické osoby, jak tomu bývalo u levicových stran, nebo akciové společnosti.¹⁷² Pro ČSL se takovou institucí stala Československá akciová tiskárna (ČAT), kterou Jan Scheinost opěvoval jako „betonovou

¹⁶⁸ Zde čerpám především z Beránková, Milena – Křivánková, Alena – Ruttkay, Fraňo: *Dějiny československé žurnalistiky. Díl 3*. Praha: Novinář, 1988, s. 169.

¹⁶⁹ Trapl, Miloš: „Československá strana lidová“, s. 661.

¹⁷⁰ Scheinost, Jan: „Tři fronty (1. – náboženská)“, s. 7.

¹⁷¹ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 189.

¹⁷² Večeřa, Pavel: „Zrod Lidových listů“, s. 87.

basi“ lidovecké a katolické propagandy v Československu.¹⁷³ Lidové listy se však pravděpodobně již od počátku potýkaly s nedostatečným přínosem financí.¹⁷⁴

Kromě Lidových listů vycházel v Praze ještě deník *Lid*, s večerní mutací *Pražský večerník*, již tradičně orientovaný spíše na prosté katolické čtenáře.¹⁷⁵ Regionálních listů lidové strany v Čechách i na Moravě vycházelo velké množství, jmenujme z českých např. Scheinostovu *Stráž Pošumaví* (Sušice), *Hlas lidu* (České Budějovice) či *Spravedlnost* (Příbram). Své listy a časopisy vydávaly i stranické a přidružené organizace: zemědělci *Selské hlasy*, lidovecké ženy *Křesťanskou ženu*, *Evu*, aj.¹⁷⁶

Na Moravě byly orgány Československé strany lidové kromě již zmiňovaného deníku *Našinec* (Olomouc) také deník *Den* (Brno), ale stranický tisk v Čechách byl modernější a promyšlenější než moravský.¹⁷⁷

Když byly založeny *Lidové listy*, Jan Scheinost sem již od samého počátku psal jako externí přispěvatel. Mimo jiné zde v cyklu *Z mého kraje* tradicionalisticky velebil slávu rodné Sušice a proklínal její moderní proměny, obzvláště turistický ruch.¹⁷⁸

V *Lidových listech* již od počátku působil též Scheinostův neblíží kolega a inspirátor, spisovatel Jaroslav Durych, který měl v listech na starosti kulturní fejetony. Když Durych svým satirickým úvodníkem *Staroměstský ryňk* mj. na adresu Husova pomníku poznamenal o „špatném pomníku špatného kazatele od špatného sochaře špatně postavený“¹⁷⁹, vzbudil tím velkou aféru a strach z obnovení „kulturního boje“, z listů raději odešel a založil svoji revue, *Rozmach* – spolu s Janem Scheinostem.¹⁸⁰

Scheinost svým přestupem do *Rozmachu* nepřerušil ostatní kontakty a o tématech *Rozmachu* psal mj. do *Našince*, kde ovšem výrazně omezil své kritiky. Ve světě kritických pravicově orientovaných „kulturně-politických revue“ působil i na konci 30. let, kdy bez ohledu na

¹⁷³ Scheinost, Jan: „Ke hvězdám!“. *Lidové listy*, 4.10.1936, s. 1. In: Večeřa, Pavel: „Zrod Lidových listů“, s. 89. Hlavním tiskovým střediskem české ČSL byl od roku 1929 nový palác Charitas. Vydavatelem brněnských periodik ČSL byla zdejší akciová společnost Lidová společnost tisková.

¹⁷⁴ Dolejší, Vojtěch: *Noviny a novináři. Z poznámek a vzpomínek*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963. Ideologicky silně zabarvené memoáry obsahují i chyby, nicméně v mnohém poskytují zajímavé zákulisní obrazy.

¹⁷⁵ Trapl, Miloš: „Československá strana lidová“, s. 662.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 662.

¹⁷⁷ Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 33.

¹⁷⁸ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 593.

¹⁷⁹ Durych, Jaroslav: „Staroměstský ryňk“. *Lidové listy*, 10.6.1923.

¹⁸⁰ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 189.

tehdejší pozici „tiskového šéfa“ stranického tisku české ČSL přispíval do revue *Tak* a v roce 1938 ji též spoluredigoval.¹⁸¹

Jan Scheinost tuto bohatou různorodou žurnalistickou tvorbu zpětně prakticky zhodnotil: „*Přispíval jsem do různých katolických časopisů politických i nepolitických. Těchto příspěvků bylo tolik, že si ani nevzpomínám, do kterých listů jsem přispíval. Tyto články byly podle povahy příslušného časopisu politické nebo nepolitické, hodně též bylo náboženských.*“¹⁸²

Jako vedoucí tisku Československé strany lidové v Čechách Scheinost v druhé polovině 30. let odpovídal za úspěch stranických periodik. Ovšem těm se po komerční stránce v této době příliš nedařilo a jejich náklad klesal. Již bylo zmíněno, že *Lidové listy* byly podfinancovány, a i z tohoto důvodu se nikdy nestaly opravdu velkým československým denním listem.¹⁸³ Roku 1934 přestaly vycházet *Lid* i se svou večerní mutací *Pražský večerník*, které měly samostatně náklad okolo 40 000 výtisků.¹⁸⁴ Po jejich sloučení s *Lidovými listy* – vycházejícími také jako večerník s názvem *Polední Lidové listy* - začaly tyto sjednocené listy vycházet nákladem cca 35 000 (některá vánoční čísla až 100 000 výtisků)¹⁸⁵, ovšem do roku 1939 se lze setkat s údaji o nákladu pouhých 10-11 000 výtisků.¹⁸⁶ Ludmila Kypťová se domnívá, že se nezdařilo obsah předchozích populárních titulů vhodně skloubit se závažnějšími texty *Lidových listů* a že „*nevhodné bylo i ‚velikášství‘ Scheinosta, který chtěl z listu vytvořit velký deník za každou cenu a prosazoval na stránky Lidových listů nadmíru dlouhé rozhovory a popularizující články o církevních a politických představitelích.*“¹⁸⁷

Zdá se tedy, že zdatnější byl Jan Scheinost jako autor. Z některých jeho textů zejména z první poloviny 20. let 20. století lze konstruovat, jak si sám představoval svoje působení. Publicista je v jeho pojetí výrazně vlivnější osobou, než jak většinou chápeme toto povolání dnes. V článku *Politik, publicista, čtenář* Scheinost nejprve líčí ČSR ve shodě s informacemi předchozí kapitoly o propagandě, tedy jako stát, kde hrají klíčovou informační roli politické noviny, nadto plné osobních novinářských půtek. Každý občan

¹⁸¹ Vzhledem k tomu, že do *Taku* psal i jeho šéf, Msgre. Stašek, nejednalo se o žádný odvážný kritický podnik.

¹⁸² „Prohlášení – protokol J. Scheinosta, sepsaný 17. 12. 1946“

¹⁸³ Večeřa, Pavel: „Zrod Lidových listů“, s. 100.

¹⁸⁴ Kypťová, Ludmila: *Zápas o pokrokovou linii Lidových listů v letech 1924-1939*. Rigorózní práce na Fakultě žurnalistiky Univerzity Karlovy, Praha, 1980. Dostupná in Archiv FSV UK, sig. Hz 1048, s. 286-287.

¹⁸⁵ Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 34.

¹⁸⁶ Náklad kolem 10 000 výtisků přičítá již dřívějším dobám i Dolejší, Vojtěch: *Noviny a novináři. Z poznámek a vzpomínek*, s. 142.

¹⁸⁷ Kypťová, Ludmila: *Zápas o pokrokovou linii Lidových listů v letech 1924-1939*, s. 286-287.

státu zde má vliv na politiku – byť jen jako volič – a proto musí být informován o politickém dění. Protože „průměrný občan nemá příležitosti udělati si o každé pol. otázce hotový úsudek; nezná inform. a nemá k nim často přístup (...) je tedy odkázán na prostředníka, který by mu jádro otázky vyložil a donutil jej tak k určitému úsudku. Tím prostředníkem bývá často řečník, nejčastěji však novinář, publicista.“¹⁸⁸

Podle Scheinosta však publicista, svého druhu umělec, není jen zprostředkovatelem ve vztahu k občanům, je ve specifickém vztahu i k politikům, kteří jsou zde obecně definováni jako aktivní političtí činitelé a tvůrci. „Publicista se má k politikovi jako kritik k básníku. (...) Politik bývá inspirován k činům publicistou, publicista politikem, který zpracuje často myšlenky, navržené publicistou.“ Ve vztahu k publicistovým plánům „publicista nemůže předvídati všechny překážky, a co je důležitější, nemůže předvídati ani problémy, které se při přemáhání těchto obtíží vynoří, ani metodu, s jakou politický umělec je bude přemáhati.“¹⁸⁹

Jedná se o poněkud alibistický přístup: publicista může (a má) mít smělé plány a skrze ně politický vliv i právo kritiky: za metodu provedení plánů i za problémy a úskalí však nese v tomto pojetí odpovědnost pouze politik. Pokud vyjdeme z premis obsažených v tomto článku, můžeme konstruovat roli Jana Scheinosta tak, jak by sám rád působil. Jako vlivný inspirátor, avšak nikoli zodpovědný činitel; ne jako veřejně činný politik, ale jako ideolog, s právem kritiky vůči okolí.

Následující Scheinostovo politické působení je skutečně možné vnímat touto optikou: rád řečnil, oslovoval skrze politické revue, angažoval se uvnitř politických subjektů. Nikdy však nefiguroval v roli občany voleného politika, který by měl být těmito občanům odpovědný. Jak ale ukážou Scheinostovy kritiky ve 4. kapitole, možná byla důvodem též jeho nechuť k byrokratickému a oligarchickému stranickému vedení, nebo byl natolik výraznou individualitou, se kterou se zavedené oficiální struktury špatně sžívaly.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Scheinost, Jan: „Politik, publicista, čtenář“. *Našinec*, roč. 60, č. 281, 7.12.1924, s. 1.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 1.

¹⁹⁰ Národní obec fašistická byla novou strukturou, kde se Scheinost lépe uplatňoval dle svých představ, ale i zde mu nevyhovovaly neustálé vnitřní mocenské boje. Členem užšího vedení české zemské ČSL se stal až v polovině 30. let, kdy byl již v mnohém umírněnější a kdy navíc dobře vycházel s většinou tehdejšího vedení strany.

4. Scheinostovy kritiky demokracie, politického systému první republiky a jejích stran

Tato kapitola se věnuje Janu Scheinostovi jako kritikovi soudobých poměrů a systému, kdy mnohé z jeho postřehů mají stále aktuální charakter. V kritických textech využívá často svoji charakteristickou autorskou metodu, kdy vychází ze srovnávání s historií, historických paralel, dokládáných četnými příklady, a následně vyvozuje závěry z těchto porovnání. Hojně využívá též často velmi kousavé ironie a sarkasmu.

Kritizoval parlamentarismus, politické stranictví, soudobé nešvary jako korupci, ale též zaujetí materiální stránkou a zapomínání na duchovní hodnoty, a jiné domnělé principy prvorepublikové, „moderní“ občanské společnosti. Předmětem výtek se mu stal i samotný demokratický systém vládnutí, na němž mu vadily jak ideje rovnosti, které podle něj nebyly v souladu s křesťanskými principy, tak jeho neefektivnost a liknavost, a špatný způsob výběru vůdčích představitelů, vedoucí podle Scheinosta ke vládě demagogů, intelektuálního i morálního průměru.

Pokud vyjdeme z analýzy Scheinostových textů, je patrný jistý směr vývoje jeho kritik, a totiž že odpor k soudobé politické praxi a k politickým stranám a u něj přerostl v kritiku celého systému první republiky a demokracie obecně. K demokracii jako obecné formy vlády se negativně vymezoval prakticky pouze v dobách svého „fašistického období“ (tj. v letech 1927 – 1929), kritika politického stranictví je jeho dlouhodobým tématem, ústícím k hledání alternativ a ke koncepcím stavovského státu.

Ve 30. letech 20. století se Jan Scheinost mnohdy dostává z kritických pozic vůči demokracii na pozici jejího obhájce, proto se tato kapitola věnuje kritikám z období 20. let 20. století a pozdějším dobám se věnuje zejména osmá a devátá kapitola.

Následující podkapitoly budou postupovat od obecnějších kritik ke konkrétnějším, na adresu stran i straníků, kterým Jan Scheinost posléze adresuje své vize a návrhy na zlepšení, představené v sedmé kapitole této práce. Stručně bude zhodnocena i oprávněnost některých kritických bodů, tj. které problémy první Československé republiky 20. let 20. století byly kritizovány i jinými intelektuály a politiky a proč, a které problematické rysy nachází s odstupem moderní odborná literatura.

4.1 Kritika demokracie¹⁹¹

S termínem demokracie se pojí obdobné problémy, jaké byly představeny ve 2. kapitole této práce. Tento termín s již dlouhou historií autoři i politici v různých dobách uzpůsobovali ke svému obrazu, a tak Mussolini o svém režimu mimo mnohé jiné také prohlašoval, že je nejryzejší formou demokracie.¹⁹² Jan Scheinost používal samotný pojem *demokracie* ve svých kriticky orientovaných textech poměrně málo, a jak již bylo upozorněno, zejména ve svém „fašistickém období“ (tj. v letech 1927 – 1929).¹⁹³ V převážné většině textů v revue *Rozmach* se věnuje kritice jednotlivých aspektů stávajícího politického systému Československé republiky a každodenní politické praxi, kterou ostatně důvěrně poznal; kritikem demokracie v obecné rovině i ideologických problémů obecně byl nejprve především Jaroslav Durych. Jan Scheinost spolu s ním patří mezi průkopníky katolické politické kritiky, další kritičtí katoličtí intelektuálové pak jejich základ dále rozvíjejí a modifikují.¹⁹⁴

Durych upozorňoval na novost a abstraktnost praxí zatím neprověřené „demokracie“, a mj. v článku *Demokracie*¹⁹⁵ z roku 1924 upozornil, že se v nové Československé republice začalo věřit pouhému slovu *demokracie*, jako by snad bylo samospasitelné, avšak toto slovo nebylo zatím naplněno. Kritizoval také rozhodnutí vycházející z vůle většiny, neboť měl strach z vůle lidu, která je manipulovatelná, a jak se ukázalo v poválečné době, nechá se mj. snadno zlákat k protikatolickým výpadům.¹⁹⁶ S těmito východisky se Jan Scheinost plně ztotožňoval.

Pokud si za účelem stručného přehledu Scheinostových mnohostranných kritik demokracie jako výpomoc půjčíme deset znaků demokracie ze základní politologické učebnice¹⁹⁷, jasně nám vyvstane několik dimenzí této kritiky. Těmito znaky jsou (zkráceně): 1. státní moc odvozená od všeho lidu, 2. pravidelně se konající svobodné volby, 3. cílem státní moci

¹⁹¹ Tato kapitola není zacílena na představení možných teorií demokracie, vychází především z hlavních obecných rysů demokratického systému a jeho realizace v systému první Československé republiky s důrazem zejména na ty aspekty, které se staly předmětem první Československé republiky s důrazem zejména na ty aspekty, které se staly předmětem Scheinostovy kritiky.

¹⁹² Mussolini, Benito: *Řeči o Itálii a fašismu*, s. 196.

¹⁹³ Scheinostův úderný text „Pro domo mea“, zveřejněný v *Rozmachu*, roč. 5, 1927, s. 548, spadá již do doby Scheinostova zaujetí fašismem.

¹⁹⁴ Mj. R. I. Malý, S. Berounek, R. Voříšek, L. Jehlička, J. Talacko a další.

¹⁹⁵ Durych, Jaroslav: „Demokracie“, *Rozmach*, roč. 2, čís. 20, 1924, s. 297-304.

¹⁹⁶ Šmíd, Marek: *Nepřítel: první republika. Radikalizace skupiny českých katolických intelektuálů v letech 1918-1938*. Brno: Luboš Marek, 2012, s. 68.

¹⁹⁷ David, Roman: *Politologie. Základy společenských věd*, Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003, s. 166-167. Číslování je vlastní, David uvádí více nečíslovaných bodů.

služba všem lidem, 4. stát dodržující lidská práva a svobody, 5. právní stát, 6. oddělení zákonodárné, výkonné a soudní moci, 7. svobodný vznik a konkurence politických stran, 8. vláda většiny, 9. zajištění práv menšin, 10. fungující pluralitní občanská společnost.

Které z těchto znaků považuje Scheinost za problematické a jaké k nim má výtky? Již k 1. znaku, že státní moc je odvozena od všeho lidu, je nutné dodat, že první Československá republika se musela potýkat i se silným nesouhlasem velkého počtu obyvatelstva nově vzniklého státu a početná nestátotvorná opozice velmi limitovala státní moc.

2. pravidelně se konají svobodné volby založené na všeobecném, přímém a rovném hlasovacím právu. Lidé si však podle Scheinosta i řady jiných katolických kritiků nejsou absolutně rovni, a hlas některých by měl mít větší váhu. Konkrétněji si v příkladu Scheinost stěžuje, že tulák a povaleč, který celý život nic nedělal a nic užitečného pro stát nevykonával, má stejné právo podílet se na státní správě jako vynikající vědec a odborník.¹⁹⁸

3. cílem státní moci je služba všem lidem. U tohoto znaku by Scheinost nejprve upozornil, že demokracie neznamená vládu lidu pro lid, nýbrž pro politické bursiány.¹⁹⁹ Tomuto problému se věnoval opakovaně, a proto tento postulát jinde pozměnil: „*Funkci státu v demokracii vyjadřují její ctitelé heslem stát pro lid. Podmět i předmět vlády splývá přece v jednu osobnost, ovládaný je totožný s vladařem. Vládne si tedy tak, aby se co nejvíce sám sobě líbil a vyhověl svým dílčím zájmům. Vláda v demokracii podobá se obchodu s cukrovím, v němž šéf s personálem snědí vše, co vyrobí.*“²⁰⁰

Předmětem Scheinostovy kritiky nejsou znaky demokracie: 4. stát dodržuje všechna základní lidská práva a svobody – zde by však vyvstal problém s definicí těchto práv a svobod; 5. vztah mezi občanem a státem je vymezen pomocí práva (*právní stát*); a 6., zárukou proti zneužití státní moci je princip oddělení zákonodárné, výkonné a soudní moci, kdy však veškeré aspekty ideálního uspořádání nebyly Scheinostem domyšleny.

Naopak velmi problematickým bodem by bylo za 7., politický systém je založen na svobodném vzniku a konkurenci politických stran²⁰¹, neboť systém politického stranictví pokládal Scheinost za klíčovou demokratickou slabinu, jak ukáže kapitola 4.2. K bodu 8.,

¹⁹⁸ Scheinost, Jan: „O demokracii“. Strojopis se vpisky pro *Stěžeň*, 1929. In: AMV 301-87-5.

¹⁹⁹ Scheinost, Jan: „Pro domo mea“. *Rozmach*, roč. 5, 1927, s. 548.

²⁰⁰ Scheinost, Jan: „Demokracie a fašismus“, s. 18.

²⁰¹ V 10ti bodech – znacích stále vycházím z: David, Roman: *Politologie. Základy společenských věd*, s. 166-167.

politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny (*vláda většiny*), Scheinost např. roku 1925 upozorňuje, že kompromisní vládní koalice v Československu nemusely nutně představovat vůli většiny, neboť kromě nedostačujících koaličních hlasů se vláda opírala též o hlasy řady marginálních subjektů, kdy posbírala mandáty „politických mrtvol“, což podle něj obecný souhlas většiny nevyjadřuje.²⁰²

Bod 9. říká, že v demokracii jsou zajištěna práva menšin. - Proti zajištění národnostních minorit neměl Jan Scheinost nikdy výhrady, upozorňoval však, že zodpovědná většina může mít těmito právy komplikovanou svoji úlohu vedení státu, a velmi často si pak stěžoval na protikatolická opatření náboženských menšin v Československu vůči papírově katolické většině národa. K bodu 10., fungující občanská společnost a pluralita v ní, by bylo nutné více definovat občanskou společnost. Jan Scheinost nikdy nepodporoval roli státu v občanském životě, toužil však po nadvládě katolictví v této oblasti.

Kromě právě rozebraných deseti bodů Jan Scheinost spatřoval v demokracii mnohé další aspekty nikoli politicko-technicistního charakteru, ale z jeho hlediska důležitější. Scheinost měl demokracii neodbytně spojenou s chaotičností soudobé civilizace a společností zachvácenou morální krizí, vytýkal jí duchovní anarchii, neukázněnost, libovůli a sobectví.²⁰³ Jindy pak vycházel ze svých vlastních, expresivně vyjádřených praktických politických zkušeností: *„rozplizlost a neúčinnost demokratických forem vládních, liknavost parlamentů zodpovědných ulici, sklon ke korupci u kořistníků, spekulujících s přízní davu, maskovaná anarchie, živená nechutí k zodpovědnosti, přirozenou při vratkém myšlenkovém podkladě...“*²⁰⁴

Přejdeme nyní k dalším konkrétním Scheinostovým textům, nejprve k pro mnohé pravicové katolické intelektuály mylnému postulátu o úplné rovnosti občanů. Jan Scheinost zastával názor, že *„demokracie jest budována na kardinálním omylu o rovnosti a dobrých vlastnostech občanů. Již toto základní pojetí demokracie jest proti přírodě, neboť nenajdete na celém světě dvě lidská individua, jejichž fyzický i duševní stav by si stoprocentně odpovídal. (...) Demokracie tedy staví svoji oprávněnost na rovnosti všech lidí, která*

²⁰² „Koalice má na své straně míň hlasů než oposice. Švehla však je dobrý handlíř a zavedl si obchod s mrtvými hlasy. Stránský, Prášek, Bubník, Kaderka (...) leží pod stolem umazaní bojem volebním. Švehla je všechny zdvihl z hanby neúčinnosti, opucoval a postavil na nohy. Je jich všech 340.000 a stačí na 15 mandátů. Z těch připadl koalici lví podíl. Koalice se opírá i o hlasy nesouhlasících. Věc tedy vzácná a jedinečná ve světě.“ Scheinost, Jan: „Trochu opakování“, s. 290.

²⁰³ Scheinost, Jan: „Pro domo mea“, s. 548.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 548.

neexistuje.²⁰⁵ Je pak podle něj zcela pochopitelné, že když demokracie stejně oceňuje schopnosti vynikajících i méněcenných jedinců, podporuje tím prostřednost, vytváření náladových a nepřemýšlejících lidských mas, a schopnějším jedincům ubírá motivaci. „Vychovává lidi prostřední, osobnosti nevyhraněné a tím ochuzuje národ o vynikající jedince, kterým nedovoluje stoprocentně se uplatnit a tím okrádá národ i stát o jeho nejlepší hodnoty.“²⁰⁶

Tento stav, kdy nejsou podporovány potřebné elity, se pak musí podle Scheinosta projevat i v politice a ve vedení státu. „Masy ovládané demagogy, vynášejí svým hlasovacím lístkem na povrch, k vedení lidu a státu většinou individua, která mají více dobrou vyřídilku a dovedou lichotiti masám, která mají drzé lokty a touhu po moci a bohatství, ale kterým pramálo záleží na správě státu nebo na zájmech mas.“²⁰⁷

Vůči „masám“ je Scheinost velmi příkrý. Dá se říci, že ve svém nejkritičtějším období, tj. v letech 1927-1929, nejen propaguje vedení státu elitami, ale že též považuje „lid“ za pouhý nemyslicí a demagogií manipulovatelný nástroj v rukou těchto politických elit. „Lid chce býti ovládnán, nechce vládnouti, protože nemůže vládnouti. (...) V demokracii právě vidíme, jak stát, nestačící na základní funkce vlády, nahrazuje je funkcemi jinými, druhořadými, aby jak se říká, lidu zacpal hubu a zavřel oči. Lid chce mít klid, spravedlnost, výživu a přístřeší. Demokracie však, neschopna obstarati mu tyto věci, ukolébá jej vymoženostmi, které zblízka prohlédnuty, jsou jen pozlátkem podvodným.“²⁰⁸

K takto explicitní elitářské kritice s však Scheinost po roce 1929 již nikdy nevrátil.

Často je v Scheinostových textech „demokracie“ pojímána jako „anarchie“. Toto pojetí vychází z odpozorované politické praxe, kdy si již roku 1923 na adresu první republiky ovládané politickými stranami stěžuje, že „demokracie, jež měla být érou diskuse, stává se tak érou bezvládí, pro naprostou nemožnost jakéhokolivěk svobodného státnického činu, podléhajícího za těchto těchto poměrů schválení politických představitelů různých stranicky organizovaných malicherností.“²⁰⁹

²⁰⁵ Scheinost, Jan: „O demokracii“.

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ Scheinost, Jan: „Demokracie a fašismus“, s. 18.

²⁰⁹ Scheinost, Jan: „Rozvrat stranictví“, s. 4.

Z praktické roviny pak přechází do roviny obecné. Demokratický politický systém podle něj i řady dalších kritických katolických intelektuálů relativizoval pro ně pozitivní a blízké hodnoty a rozkládal řád. „*Demokracie je maska anarchie. Demokracie je nemoc slabých dob. Porušení myšlenkového a mravního řádu a popření hierarchie hodnot a funkcí způsobí vratkost principů společenských a politického zřízení.*“²¹⁰

Na konci 20. let 20. století byl Jan Scheinost přesvědčen, že každý demokratický systém, „vláda lidu a anarchie“, dříve či později zanikne, a protidemokratický řád, „vláda silné ruky“, posléze vyvede stát ze zmatků a zavede pořádek a spravedlnost. Opírá se přitom o příklady z dob dávno minulých, kdy mj. poukazuje, kterak podle něj ve starověkém Řecku vojenský režim Sparty zachránil athénský stát.²¹¹ Ve 30. letech, tedy v době, kdy se podobné teze objevovaly výrazně častěji, je již Scheinost s podobnými názory skoupý a opatrný. Vždy však oponoval názorům tvrdícím, že demokracie je vyšším stupněm vyšlým z nižší monarchie.²¹²

Krátce ještě přejdeme ke specifickým státním útvarům, kde Jan Scheinost žil. Již rakouskému císařství vytýkal, že nikdy nebylo katolickým státem, a že „*málokterý stát s obyvatelstvem, skoro úplně katolickým, byl ovládnán tak bezduchými protestantskými formulami jako Rakousko*“.²¹³ Nově vzniklá československá demokracie pak měla pro katolíka ještě problematičtější ráz, neboť ve shodě s Masarykem Scheinost spatřuje začátek moderní demokracie v reformaci.²¹⁴

„Presbyteriánský demokratismus“, jak moderní československou demokracii Scheinost v obecné rovině pojmenovává, odsuzuje pro jeho „úpadkovost“ a anarchický ráz bez respektu k přirozenému řádu. Takový režim je podle něj brzdou duchovního rozmachu, politické expanze a materiálního pokroku.²¹⁵ Cítí se proto povinen propagovat „demokracii hierarchickou“ neboli „demokracii gotickou“, která si je „*vědoma nerovnosti darů, povah, práv a povinností lidí a dává proto každého na místo, které mu má býti ku prospěchu.*“²¹⁶ Pojem demokracie mu však v názvu tohoto navrhovaného alternativního řádu zůstává.

²¹⁰ Scheinost, Jan: „Demokracie a fašismus, s. 16.

²¹¹ Scheinost, Jan: „O demokracii“.

²¹² Scheinost, Jan: „Boj o ideu“. *Stěžejň*, roč. 1, 1928, s. 226.

²¹³ Scheinost, Jan: *Kulturní politika obecní*, s. 7.

²¹⁴ Scheinost, Jan: „Masaryk? Mussolini?“, *Rozmach*, roč. 4, 1926, s. 65.

²¹⁵ Scheinost, Jan: „Pro domo mea“, s. 548.

²¹⁶ Scheinost, Jan: „Masaryk? Mussolini?“, s. 73.

4.2 Kritika československého parlamentarismu a politického stranictví

V době mezi světovými válkami byla první Československá republika zářivým příkladem demokratické vlády, zvláště vzhledem k státům, jimiž byla obklopena, přesto však byla jakousi první vlašťovkou, prvním pokusem o systém demokratického typu na tomto území, a proto se ani ona nevyvarovala určitých chyb.

Jan Scheinost byl příznivcem vzniku nového Československého státu, ale od roku 1923 vycházelo z jeho pozorování praktické politiky, přestože se sám angažoval jako straník, čím dál více rozčarování a kritiky.

Jako klíčový problém spatřoval již základní prvek stavby systému nové republiky – politické strany. Podle Scheinosta by strany měly bojovat o uskutečnění svého národního plánu a zároveň být představitelkami politické síly a jednoty. Ale realita v republice je zcela odlišná, neboť počet politických stran vzrostl na „netušený počet“ a jejich plán, pokud ho mají, nemůže znamenat pro národ nic přínosného. *„Sebe hloupější, sebe zbabělejší a nicotnější myšlenka najde si v Čechách svého politického strůjce, zvláště v posledních létech, kdy politické tříštění národa v zájmové skupinky bezvýznamné a impotentní vede v parlamentní politice k osudným důsledkům a kdy zdravý smysl národa jest tak umrtven, že dochází k politickým kuriozitám, ojedinělým v celém světě, z nichž strana majitelů domů není konečně tou nejkomičtější.“*²¹⁷

Velký počet stran s velmi rozličnou ideovou orientací, často zaměřenou na marginální otázky, se jen těžko může shodnout, a Jan Scheinost si velmi dobře uvědomoval i problém silné nestátotvorné opozice tvořené německými stranami, komunisty a také slovenskými ľudáky. Problém však nespatořoval pouze u antisystémových stran, vytýkal všem politickým stranám bez rozdílu, že stranické zájmy staví nad potřeby národa a *„pracují k jeho rozkladu, k politickému individualismu, k rozleptání a k podvrácení národní aktivity, k ochromení jeho síly a k oslabení jeho světového postavení!“*²¹⁸

Důvody, proč strany představují tak problematický faktor, spatřoval především v „anormálním a anachronistickém formátu stran, zcela neodpovídajícím politickým potřebám doby, a následně v souvisejícím problému personálním, tedy jaké osobnosti strany seskupují i jaké je vedou.

²¹⁷ Scheinost, Jan, „Rozvrat stranictví“, s. 4.

²¹⁸ Tamtéž, s. 3. Scheinostův spolupracovník Jaroslav Durych mj. pojímal strany jako sekty, protože směřovaly od celku k dílčímu zájmu.

Politické strany Scheinost vnímal produkt liberalismu a racionalistické filosofie 19. století, kdy podle něj plnily svoji funkci a vedly národy v revolučních, postfeudálních dobách do nové doby.²¹⁹ Ovšem pro stávající politické uspořádání a problémy jsou jako „klump zděděný po francouzské revoluci“²²⁰ bezcenné a škodlivé, přispívající ke zhroucení politické a myšlenkové integrity národa.

Zastaralost politických stran je doplněna negativními osobnostmi jejich straníků a vůdců, často jsou plné „desertérů a sezónních spekulantů politické kariéry“.²²¹ Strany nedovedou organizovat státní moc, „*poněvadž neumí už produkovati lidi schopné vládnouti, jak ukazuje příklad naší vlády a parlamentu. (...) Strany neodpovídají moderním představám vlády, které žádají, aby vladaři měli vrcholné politické kvality: inteligenci, vědomí odpovědnosti, rozhodnost, zkušenost a stabilitu.*“²²²

Zároveň Scheinost upozorňoval, že problematičtější je nejen činnost stran, ale též jejich vnitřní struktura. Doslova si stěžuje, že je nelze pokládat za demokratické útvary s odůvodněním, že jsou silně anonymní a jejich výkonné orgány jsou voleny pouze malým počtem členů stran (zvláště v poměru k počtu voličů, vůči nimž by měli být orgány zodpovědné).²²³ Strany, kromě toho, že odpovědnost jejich vedení vůči voličům je již takto diskutabilní, navíc ani nejsou ovládány oficiálními, legálními výbory, „*poněvadž to při kvalitách těchto výborů obyčejně ani není možno, nýbrž ohromnou stranickou byrokracií, placenou a lákanou nadějí na mandát nebo jeho ekvivalent, ovládající straníky tiskem a schůzemi.*“²²⁴ Na základě nastíněných fakt Scheinost vyvozuje, že strany jsou organizačně nezodpovědnými oligarchiemi.

Tyto řádky 1. čísla revue *Rozmach* píše v době, kdy se sice angažuje v Lidové Akademii, ale prioritu dostává právě tato kriticko-politická rovina, a tak Scheinostův ostesk, že „*individuální vskutku politická aktivita jest ve stranách potlačována, poněvadž bývá nebezpečná oligarchickým vládám ústředním*“, nese pravděpodobně silný osobní rys.²²⁵

²¹⁹ Scheinost, Jan, „Rozvrat stranictví“, s. 3.

²²⁰ Scheinost, Jan, „Trochu opakování“, s. 291.

²²¹ Scheinost, Jan, „Rozvrat stranictví“, s. 6.

²²² Scheinost, Jan, „Trochu opakování“, s. 291-292.

²²³ Scheinost, Jan, „Rozvrat stranictví“, s. 5.

²²⁴ Tamtéž, s. 5.

²²⁵ Tamtéž, s. 5.

Velmi aktuální je Scheinostova stížnost k činnosti stran z roku 1925, že „četníci chytají zloděje v drobném, ale korupce ve velkém, čili zlodějství ve velkém je oblíbeným programem stran, boj s drahotou skončil jejím vítězstvím, a státní zaměstnanci budou brzy svítit zadnicí po ulicích svobodné vlasti.“²²⁶

Za dalších rysů politického systému první republiky Jan Scheinost kritizuje roli voličů, jednak proto, že vytýká občanům jejich malou angažovanost na politickém dění, jednak proto, že v roli, která je v nové republice voliči přisouzena, se z voličů stává „pasivní, anoymní a cizí hlasovací materiál.“²²⁷ Volič by měl být podle Scheinosta účastníkem na vládě národa, ale jeho role je omezena tím, že se nechá ve stanovené době (a jednou za velmi dlouhý čas) zmanipulovat stranickými tiskovinami a vhodí hlasovací lístek do volební urny.

Dále se Scheinost strefuje do boje o hlasy a „kupčení s nimi“, kdy v politické satíře aplikuje historická přirovnání: „Připravuje se prý návrh, aby bylo hlasovací právo dáno i mrtvým, čímž se podpoří tradice česká. Je jisto, že Hus a Žižka budou voliti Klofáče, Komenský Stránského, Arnošt z Pardubic a Balbín Šrámka... Švehla poručil Malypetrovi jako ministru vnitra, aby ve prospěch strany republikánské započítal hlasy sedláků u Chlumce. Tím se obecný souhlas s koalicí neobyčejně utvrdí. Koho jen, probůh, bude voliti kat Mydlář?“²²⁸

V této kritice Jan Scheinost zmiňuje další možný problematický jev v politickém systému první Československé republiky, který není možné přehlédnout a byl v práci již zmiňován, týkající se vládních koalic. „Pokud uznávám parlamentarismus za jedinou možnou a přípustnou formu vládní, nemůže býti u nás o jiné vládě než koaliční ani řeči. Žádná strana nemůže sama o sobě majorisovati celý parlament, koalice je tedy nutna.“²²⁹ To, co však považuje za problém, je získání obecného souhlasu s takovou vládou. Nejde mu pouze o častou soudobou výtku, že parlament nereprezentuje celou společnost, ale pouze ty, kteří volili parlamentní strany.²³⁰ Upozorňuje, že sčítání mandátů po volbách a vytváření koalic je jistým mechanickým procesem, který nepřináší jakýkoli předpoklad schopné a obecně uznávané vlády.

²²⁶ Scheinost, Jan, „Trochu opakování“, s. 291.

²²⁷ Scheinost, Jan, „Rozvrat stranictví“, s. 5.

²²⁸ Scheinost, Jan, „Trochu opakování“, s. 290.

²²⁹ Tamtéž, s. 290.

²³⁰ Pehr, Michal: „Návrhy české pravice na reformu československého parlamentu v době první republiky“, s. 49.

Na osobnosti, která stávající politický systém produkuje a vynáší do čela si Scheinost stěžuje opakovaně. Parlament a z něj vzešlou vládu hodnotí sžíravě jako různorodou sebranku, kdy nepopírá, „že tam nejsou hlavy bystré, ale ty se ruší hlavami tupými a výsledek je nula. A koalice, to' výbor z parlamentu, sestavený podle téhož pravidla rovnoprávnosti oslů a lidí. Když vám to nestačí, jděte a hledejte, co udělala. Napráskala zákonů, o nichž už ani neví.“²³¹

Jan Scheinost touží po inteligentních, rozhodných, odpovědných a zkušených vůdčích představitelích státu. Ovšem ani tato kritéria by mu nedostačovala ke spokojenosti, pokud by takoví představitelé neusilovali o jednotu národa a také o posilování národní role a vlivu. Je tradicionalistou, avšak to neznamena, že chce vše jen uchovávat, což je podle něj přesně to, co usilovně činí vládní koalice: „*Koalice je vláda konservační, nikoli konservativní, protože chce uchovati status quo. Máme hnůj, zaplat' Pánbu, že ho máme, je to náš český hnůj, je ho beztak málo; ohradíme ho hezky vysokou zídou, aby nám po něm všiváci nekoukali, a předáme ho potomstvu v plné ryzosti. Spíš k němu přiděláme ještě pár hromádek, aby hutnost a hodnota stoupla.*“²³²

Za největší slabinu politického systému Československé republiky, tedy v absolutních hodnotách, Jan Scheinost nepovažoval stranické pletichaření zastaralých korupčních oligarchických struktur v zmechanizovaných procesech s předem daným průběhem, ale to, že takový systém nepředstavuje dobrou formu vládnutí. Navíc selhával v pro něj důležitých otázkách a nemohl přinést kýžený rozmach národa ani státu.

4.3 Zhodnocení Scheinostových kritik

Scheinostovy kritiky jsou vskutku sžíravé a poměrně radikální svojí expresivní formou; po stránce obsahové však nejsou výjimečné ani šokující. Vycházejí z reálného pozorování situace v první Československé republice.

Z opačné strany ideového spektra, než zastupoval Jan Scheinost, přehledně shrnuje soudobou kritiku prvorepublikového demokratického systému JUDr. Václav Bouček.²³³

²³¹ Scheinost, Jan, „Trochu opakování“, s. 291.

²³² Tamtéž, s. 291.

²³³ Václav Bouček, právník, blízký spolupracovník T. G. Masaryka i Edvarda Beneše. Roku 1931 mu parlament zamítl návrh zákona proti korupci. Kniha: Bouček, Václav: *Příčiny úpadku demokracie*. Praha: Nakladatelství „Nezávislé politiky“, 1938.

Nejprve se zmiňuje o přílišném počtu politických stran, což má za následek neustálé hledání kompromisů a nedostatečnou výkonnost parlamentu, který nezvládá provádět nutné reformy. Ministři jsou dle této kritiky vybírání ne podle svých schopností, nýbrž jen podle toho, aby byly ve vládě zastoupeny všechny koaliční strany. S osobními kvalitami poslanců je situace ještě horší, když tito, „aby vzbudili u voličů dojem, že něco dělají, podávají nesčetné množství nesmyslných demagogických návrhů.“²³⁴ Zásadním problémem pro Boučka byla samozřejmě i korupce – poslanců i ve veřejné správě. Aniž by byl zastáncem autoritativního způsobu vlády, stěžuje si též, že příčinou krizí demokracie je nedostatek „*vyčníkajících vůdců, čistých a nezištných, myslivých a prozíravých, kterým by starořímské heslo „blaho státu budiž nejvyšším zákonem“ nebylo jen demagogickou frází*“.²³⁵

Prof. J. L. Fischer na obecné rovině upozorňuje, že valný podíl za omyly demokracie připadá jejím tvůrcům a strážcům, kteří často zamýšleli něco jiného, než se skutečně stalo,²³⁶ a také zajímavě upozorňuje k etické rovině Scheinostových stížností, že tito demokratičtí aktéři podlehlí tlakům doby, která „*svým zaměřením na věci konkrétní a hmatatelné, na měřitelný svět, vyvolala duchy mytu mnohem barbarštějšího, než jaký vyšla zničit*“.²³⁷

Moderní česká politologická literatura sleduje vesměs podobné problematické rysy systému první republiky jako Jan Scheinost. Opakovaně byl zmiňován extrémně multipartistický systém a proporční volební systém bez existence jakékoli procentní klauzule, který nikterak neomezoval roztržité stranické spektrum²³⁸, kdy „netušený počet stran“ vedl k řadě nesnází politického fungování státu. Eva Broklová dále upozorňuje na atomizovaný nedělný parlament i na prosazování stranických zájmů na úkor obecného zájmu.²³⁹

Povzdech Jana Scheinosta nad „democracií, jež měla být érou diskuse, ale stává se érou bezvlády“²⁴⁰ upozorňuje na hlavní problém demokratických politických systémů, na problém dosažení výkonné, vnitřně jednotné a silné vlády.²⁴¹

²³⁴ Bouček, Václav: *Příčiny úpadku demokracie*, s. 10.

²³⁵ Tamtéž, s. 50.

²³⁶ Fischer, Josef L.: *Krise demokracie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005, s. 112. První vydání pochází z roku 1933.

²³⁷ Tamtéž, s. 112.

²³⁸ Cabada, Ladislav: *Český stranický systém 1890-1939*, s. 4.

²³⁹ Broklová, Eva: *Československá demokracie*, s. 146.

²⁴⁰ Scheinost, Jan, „Rozvrat stranictví“, s. 3.

²⁴¹ Broklová, Eva: *Československá demokracie*, s. 43.

Také Scheinostovo přesvědčení o tom, že strany první republiky jsou organizačně oligarchiemi, je podle politologů opodstatněné. Institut vázaných kandidátních listin znamenal dokonalou kontrolu stran nad obsazováním parlamentních křesel²⁴²; volič nevěděl, jak bude jeho hlas autokracií ve vedení stran využit²⁴³, což podle Broklové vedlo nejen k zmechanizování volebního úkonu, ale též k poklesu zájmu voliče - Scheinostova „pasivního hlasovacího materiálu“ - o volby, k poklesu zájmu zvoleného zástupce a z toho plynoucímu zmechanizování činnosti parlamentu.²⁴⁴

Korupce byla i v době první republiky nepříjemným jevem, kdy Ladislav Cabada upozorňuje na problém s financováním politických stran, kdy vedoucí strany prorůstaly se státním aparátem a platily se tak prostřednictvím státní pokladny.²⁴⁵

Přes všechny problematické rysy politického systému první Československé republiky je však nutné uznat, že nedošlo k paralýze funkcí politického rozhodování a k nestabilitě poměrů, jejichž výsledkem by bylo ustavení autoritativního režimu, jak tomu došlo v tolika evropských státech před druhou světovou válkou. Všechny kritiky, které v práci zaznívají, jsou pak dokladem demokratické svobody veřejného vyjadřování za první republiky.

4.4 Kritika konkrétních politických stran

Kromě výše rozebíraných kritik obecných rysů demokratického režimu první Československé republiky a soudobé politické praxe Scheinost v ničem nešetřil ani konkrétní strany a osobnosti, se kterými se názorově střetával. Tento typ výrazně subjektivních kritik je s odstupem těžké hodnotit, ale vyplývá z nich další rozměr Scheinostova myšlení a další okruh jeho podnětů.

²⁴² Jiří Stříbrný se snažil u voličů v parlamentních volbách r. 1929 uspět s „Ligou proti vázaným kandidátním listinám“.

²⁴³ Broklová, Eva: *Československá demokracie*, s. 84.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 146.

²⁴⁵ Cabada, Ladislav: *Český stranický systém 1890-1939*, s. 7. Cabada upozorňuje, že tato pololegální praxe byla tolerována (např. obsazení tzv. zbytkových statků politickými špičkami), na druhé straně ji bylo možné zneužívat proti „nepohodlným“ politikům (Prášek, Stříbrný). Celé to bylo možné díky již zmiňované skutečnosti, že neexistoval zákon o politických stranách a jejich činnost se řídila rakouským spolkovým a shromažďovacím zákonem z r. 1867. Strany nebyly nositelkami právní subjektivity a jejich právní zakotvení se tak dělo skrze politický nátlak.

4.4.1 Kritika pravicových stran

Už bylo zmíněno, že k ideové pravici se strany po roce 1918 příliš nehlásily, a mnoho soudobých zájemců o politické dění mělo dojem, že v Československu skutečná pravice ve skutečnosti neexistuje.²⁴⁶ Jan Scheinost v roce 1927 tvrdil, že v republice neexistuje pravice, nýbrž pouze reakce²⁴⁷, a že pravici je teprve třeba vytvořit.

Za takřka vzorové představitele pravice byli často považováni národní demokraté. Jan Scheinost byl krátce národním demokratem, avšak později se právě tato strana stala jeho častým terčem. Ještě více pak politika jejího předsedy Karla Kramáře, o čemž bude pojednáno i v 5. kapitole. Scheinost národním demokratům vytýká, že strana, která je pokládána za pilíř pravicové politické ideologie, podle něj „nepřemohla dosud svůj *Demokratický střed, toto papírové vosí hnízdo realistické, nalepené na stromě šlechtěném Karlem Kramářem bez naděje na ovoce.*“²⁴⁸

Karla Kramáře ve 30. letech prohlásil za „největšího liberálního politika, kterého jsme kdy měli.“²⁴⁹ Tím, co Kramářovi Scheinost nejvíce vytýkal, byl však Kramářův postoj k církvi i k náboženství samotnému. Kramář kdysi prohlásil náboženství za soukromou věc, což pro Scheinosta bylo totéž „*jako dekretovati, že konec konců jest i morálka soukromou věcí, čili že majetek může býti krádeží...*“²⁵⁰

Dalšími kritizovanými stranami byli spolu s národními demokraty zejména agráři. „*Národní demokracie, strana podle své ideje sociálně pokroková, vystupuje vlivem těžkého průmyslu jako hlavní zastávce peněžního kapitálu a, těžíc z přirozené reakce protikolektivistické, lahodí si v „rozumném“ konservatismu, o němž počínají bláboliti i znamenití republikáni našeho venkova, tancující vysilující tanec odkvétající bajadéry mezi velkostatkem (tak zvaným „zbytkovým“) a domovinou.*“²⁵¹

Je patrné, že Jan Scheinost hledal důvěryhodný a nešvary nezařaděný, výbojný konzervativní subjekt. Ovšem „státotvorné strany“, tedy strany aktivně stojící u zrodu první

²⁴⁶ Pehr, Michal: „Návrhy české pravice na reformu československého parlamentu v době první republiky“, s. 49 mj. s poukazem na stížnost o neexistenci pravice od Jindřicha Středý, tedy Karla VI. Schwarzenberga. Šlechta patřila mezi subjekty, které obtížně hledaly sobě blízké stranické zastoupení.

²⁴⁷ Scheinost, Jan: „Pravice a reakce“. *Rozmach*, roč. 5, 1927, s. 26.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 26.

²⁴⁹ Scheinost, Jan, „Tragedie českého liberalismu“, s. 206.

²⁵⁰ Scheinost, Jan: „Pravice a reakce“, s. 27.

²⁵¹ Scheinost, Jan: „Rozvrat stranictví“, s. 5.

republiky, vesměs považoval za morálně zdiskreditované. Stěžoval si, že jim jejich rané angažmá „zaručuje navždy neb na hodně dlouho účast ve vládě a tím i přístup k úřadům a k nekalému bohatství, takže strana se stává útočištěm fluktujících osobností pseudopoetických, kteří mají před očima jen svůj nejvlastnější osobní zájem“.²⁵²

Velká očekávání pravicových sympatizantů byla pochopitelně spojena s jedinou prvorepublikovou vládní koalicí ideově blízkých stran, koalicí bez socialistů, se středo-pravicovou vládou tzv. „panské koalice“. Tato vládní koalice se vyznačovala také tím, že v ní byly poprvé zastoupeny německé strany. Jan Scheinost si neodpustil úšklebek, že „strach před socialisty a před Němci je nemístný, když si neúprosný hrdina nacionalismu, Karel Kramář, nepokládá za hanbu podporovati vládu, v níž sedí dva Němci.“²⁵³

Jednalo se o vládu poměrně stabilní a úspěšnou, avšak i ji rozložily rozpory a nezanechala žádné výrazné dědictví. Jan Scheinost v létě 1929 komentoval nenaplněné představy: „Česká pravice měla to neštěstí, že se zrodila příliš snadno. Nikdo s ní nepočítal a nebyla plodem ani lásky, ani vášně, ale náhody. Dobrá či zlá víla ji poslala národu jako hocha Budulínka, postavšího nepohlavně radosti adoptovaným rodičům a k postrachu okolí. Pravice nevěděla, co chtít, a když konečně na to přišla, byly to věci podřadné a dědictví po předcích. (...) Kdo pozná po letech, v čem dobrém se tato vláda lišila od svého předchůdce?“²⁵⁴

Scheinost byl velkým kritikem pravicové politické scény první republiky. Vytýkal jí, jak bylo patrné, mnohé. Důležitý pro něj byl posun vpřed ve smyslu sjednocení stranických zájmů v jednotnější, jasné politické směřování. Ve 20. letech 20. století těžko představitelná idea národní jednoty (rozuměj pravicově orientované národní jednoty) pro něj byla klíčová. Snad i proto ve 30. letech Scheinost postupně přešel z pozice výsostného kritika do role zákulisního vyjednávače a „sjednocovatele zájmů“ i s národními demokraty a agrárníky.

²⁵² Tamtéž, s. 4. Dále konstatoval, že „z českých stran hlavně agrárníci a čeští socialisté zvracejí často při drobných vnitřních otřesech takovéto konjunkturální zjevy“. Eva Broklová (*Československá demokracie*, s. 78) v této souvislosti upozorňuje, že tendence k množení stran se projevuje spíše u stran pravice, strany levice bývají nepočtené.

²⁵³ Scheinost, Jan: „Pravice a reakce“, s. 26.

²⁵⁴ Scheinost, Jan: „Česká národní pravice“. *Stěžeň*, roč. 2, č. 9, 1929, s. 129-130.

4.4.2 Kritika levicových stran

Společensko-politické prostředí po roce 1918 bylo orientováno příznivěji levicovým idejím. Pravicový katolický intelektuál Scheinost tento fakt nesl nelibě. Jeho kritiky však nebyly orientovány proti levicové náladě společnosti ani levicově zaměřené kultuře, kde sám udržoval mnohé styky.²⁵⁵

Sociální demokraty tepal jako ostatní státotvorné strany, daleko více však sledoval aktivity a vývoj v Komunistické straně Československa. Analyzuje jak její cíle, tak strukturu strany, a upozorňuje na sílu komunistického hnutí. (Pojmově však často zaměňuje komunismus s pro něj synonymním kolektivismem a zejména s marxismem.)

Komunismus obecně chápe jako revoluční doktrínu, která je autoritativního, protidemokratického a dogmatického rázu. Jenže zatímco ruský komunismus nikdy nebyl formován stranicky ve smyslu politického stranictví první republiky, byl v tomto ohledu protistranický, československé komunistické hnutí je reprezentováno stranou. Tak dochází Scheinost k tvrzení, že Komunistická strana v Československu ničí komunismus.²⁵⁶ „Komunismus je z rodu autorit. A strana? Nástroj tohoto revolučního komunismu? Strana je z rodu sekt. (...) Proto můžeme směle říci: Komunistická autorita je podvrácena komunistickým sektářstvím stranickým.“²⁵⁷

Jan Scheinost si všímal též české stranické struktury, která byla vytvářena v síť „závodních a uličních“ buněk, přesto ji považoval za pochybného křížence „marxistického pojetí třídního boje a liberalistických hesel politického konservatismu, nepřihlížejíc řádně k hierarchickému, stupňovitému chápání vůdce, jeho odpovědnosti a práv v revolučním boji.“²⁵⁸

Kromě autoritativního rázu komunismu i jisté sympatii k revolučním řešením Scheinost vyzdvihoval, že v současné době vlády morálně upadlých, neschopných stran, přinášejí jasně, kategorické a naléhavé „protiměšťácké“ přesvědčení. Ale toto vše chtěl po formální stránce ve svých idejích prezentovat i on sám. Po obsahové stránce žádné kladné vlastnosti nehodnotí. Kromě kolektivismu komunistických idejí (a samozřejmě myšlenky třídního

²⁵⁵ Důkazem je mj. časopis pro moderní literaturu *Kmen*, jehož byl Scheinost odpovědným redaktorem, a o němž bude pojednáno v 5. kapitole.

²⁵⁶ Scheinost, Jan: „Politika komunistické strany I“. *Rozmach*, roč. 2, č. 17, 1924, s. 249.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 249.

²⁵⁸ Scheinost, Jan: „Politika komunistické strany II“. *Rozmach*, roč. 2, 1924, s. 323.

boje) nejkritičtěji odsuzuje universalismus marxismu, zcela neslučitelný s jeho pojetím silného národního státu. V neposlední řadě protinábožensky zaměřeným (nejen) českým komunistům chybělo podle Scheinosta to zásadní, tedy silná (katolická) víra. „*Neboť ti, kteří chtějí ovládnout svět, musí mít velkou pevnou víru v poslání své i svého národa podle svého plánu.*“²⁵⁹

Stále si však byl vědom potenciální síly komunismu i v Československu. V roce 1926 např. upozorňoval, že politický komunismus zdaleka v republice nedohrál svoji roli, a že v souvislosti s jistou blížící se hospodářskou krizí západní Evropy přijde i „nebezpečí nových sociálních zápletek“.²⁶⁰

Údernost, jasnost a revolučnost komunismu v *Rozmachu* se sympatiemi v první polovině 20. let sledoval i Jaroslav Durych, ale ten se v této době domníval – na rozdíl od realističtějšího Scheinosta - že komunisté mohou překonat Marxův *Manifest komunistické strany* evangeliem.²⁶¹

Postupně s tím, jak Jan Scheinost budoval svoji vlastní, „katolickou politickou metodu“, a sledoval vývoj sovětského režimu, zostřoval svoje protikomunistické projevy až k naprosté nesmiřitelnosti.

4.4.3 Kritika Československé strany lidové

Jan Scheinost byl po většinu svého politicky aktivního života členem Československé strany lidové. Zvláště v letech 1923-1929 však byl zároveň jejím výrazným kritikem. Oceňoval roli ČSL v nelehkých časech „kulturního boje“ po roce 1918, kdy přiznával, že s „napětím všech sil svoji věc celkem uhájila“.²⁶² Avšak od té chvíle, kdy se Československá strana lidová zabydlela ve vládních koalicích, patřil do tábora kritizujícího Šrámkovu kompromisní, stále defenzivní politiku, a byl přesvědčen, že „*tam, kde lidová strana měla být nositelkou národní výbojné myšlenky katolické, selhala naprosto*“.²⁶³ Scheinost vycházel z faktu, že

²⁵⁹ Scheinost, Jan: „Politika komunistické strany III“. *Rozmach*, roč. 2, 1924, s. 336.

²⁶⁰ Scheinost, Jan: „Převratové kýčářství“. *Rozmach*, roč. 4, 1926, s. 300.

²⁶¹ Šmíd, Marek: *Kritika demokracie z pozic českého katolického prostředí v letech 1918 – 1938*, kap. 4.10 Vztah katolických intelektuálů k politickým ideologiím II: komunizmus a socializmus.

²⁶² Scheinost, Jan: „Tři fronty (1. - náboženská)“, s. 8.

²⁶³ Tamtéž, s. 8.

katolíci stále tvoří většinu českého národa, a proto chtěl pro katolictví výraznější vliv v národní kultuře i ve vedení republiky.

ČSL jako politickou stranu viděl v takové roli, v jaké skutečně působila, tj. jako stranu světskou, nikoli náboženskou, která jedná podle svých vlastních zájmů, nikoli podle zájmů církve, jak bylo patrné zvláště v již zmiňovaném Marmaggiho případě.²⁶⁴ Ale již fakt, že byla stranou, podle Scheinosta znamenal, že politický katolicismus prezentovaný Československou stranou lidovou platí pouze „*počtem svých hlasů a mandátů. Dokud bude omezen na menšinu parlamentní, jest odkázán na defenzivní úlohu, na kompromisy pochybné ceny a poctivosti, nebo na opozici.*“²⁶⁵ Zapletení se v systému politického stranictví podle Scheinosta způsobovalo, že se ČSL musela přizpůsobit stranické hře, na kterou měl velmi kritický náhled. On však chtěl, aby se národ stal katolickým národem, jak v kulturní, tak politické oblasti, což byly snahy, které se skrz stávající stranickou hru v první polovině 20. let daly prosadit jen stěží.

V tomto kontextu je potřeba vnímat známý citát: „*Vážnějším nebezpečím může být politická strana lidová, vydávající se za jediného mocenského reprezentanta českého katolicismu. Lidová strana byla nedávno velmi pružně nazvána nutným zlem, tedy v absolutním smyslu něčím negativním, samo o sobě škodlivým, jen vlivem určitých modifikací jakž takž snesitelným a omluvitelným.*“²⁶⁶ Tento text jednak upozorňoval, že katolicismus stále reprezentují jiné subjekty, zejména církve, a možná potajmu také neskromně myslel na svoji revue *Rozmach*. Na druhé straně sděloval svůj nesouhlas s lidoveckou stranickou politikou, která podle něj katolické věci neprosplávala. Vedení ČSL mj. vytykal, že má německé vzdělání a vychází z německých (pruských) vzorů, ale tam je logická pouze pasivní obrana katolíků proti většinovým protestantům, zatímco v Čechách je situace odlišná. Také se domníval, že by zájem církve měl mít na politiku lidové strany větší vliv.²⁶⁷

Kdo měl tedy naplnit politické představy výbojného konzervativce Scheinosta? Konzervativní představitelé listu *Čech* byli pro Scheinosta příliš austrofilští, na *Slovenskou lidovou stranu* pohlížel Scheinost s krajní ostražitostí. Byl si vědom toho, že by spolupráce ČSL se SES pomohla postavení katolicismu v celé republice, ale zároveň mu silně vadilo domnělé nepřátelství slovenských katolíků proti všemu českému, a maďarská orientace

²⁶⁴ Scheinost, Jan: „Nouzový kandidát?“. *Rozmach*, roč. 5, 1927, s. 228.

²⁶⁵ Scheinost, Jan: „Tři fronty (1. - náboženská)“, s. 7.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 7.

²⁶⁷ Např. Scheinost, Jan: „Nouzový kandidát?“, s. 229.

ľud'ácké politiky.²⁶⁸ Jedině český katolicismus měl být vůdčí silou, nikoli ve 20. letech silnější katolicismus slovenský.

Kdo měl tedy vybojovat vítězství na protikatolické frontě? Přece nastupující generace, „mladá česká inteligence akademická a nejmladší generace kněžská, vykoupaná skvělou lázní francouzskou, tak účinnou v zaprášeném českém prostředí. Tato generace s jásotem uvítala 28. říjen, přijímá všechny jeho národní i sociální dedukce a přijímá i slavný úkol, pracovati pro rozmach českého katolicismu jako největší a jediné ideje národní.”²⁶⁹ Do této generace se Jan Scheinost sám počítal, pro ni psal a jako publicista ji nabádal v revue *Rozmach*, kterou přibližuje následující kapitola. Na půdě *Rozmachu* představil svoji vizi ideální katolické české říše, a také zde začal hledat řešení a metody, jak svou vizi prosadit.

²⁶⁸ Scheinost, Jan: „Tři fronty (1. - náboženská)“, s. 7.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 8.

5. Hledající a revoltující národovec a katolík

5.1 Rozmach

Jan Scheinost již byl představen jako politický straník, angažovaný v Lidové akademii české zemské Československé strany lidové, a jako přispěvatel do regionálních listů a *Lidových listů*. Klíčovým pro jeho kariéru i celou životní dráhu se ale stalo až působení ve výbojném katolickém čtrnáctideníku, „revue pro politiku a národní kulturu *Rozmach*.“²⁷⁰

Scheinost sám sebe představoval jako nacionalistu, tradicionalistu a katolíka. Politicky vlivný subjekt, který by vyjadřoval a hájil jeho přesvědčení, však nenalézal. Národní demokraté byli pro něj příliš pokrokoví a především proticírkevní, Československá strana lidová příliš kompromisní a málo hájící zájmy katolíků i církve. Navíc byly tyto subjekty politickými stranami, které vnímal jako zastaralé, oligarchické struktury, potírající inteligentní vůdčí duchy, mezi které se sám počítal.

Možnost vyjádření svého přesvědčení v pro něj materialistické a anarchické společnosti první Československé republiky Jan Scheinost našel až v revue, kterou sám spoluzaložil.

Revue *Rozmach* odmítala liberalismus, kapitalismus a náboženský a mravní relativismus, podporovala výbojné snahy katolicismu a zároveň hájila nacionalismus. V *Rozmachu* začal Scheinost systematicky rozvíjet svá hlavní témata, linie, které sledoval po celý svůj život. Zde začal psát své kritiky vůči československé parlamentní demokracii a jejích hlavním aktérům – stranám, na stránkách *Rozmachu* začínal v hlasitých úvahách hledat alternativní řešení stávajícího politického řádu. Alternativní řešení, kterých by se snad chopila nová aktivní generace, a *Rozmach* by tak mohl být „vodítkem“ pro nové inteligentní a zodpovědné společenské vůdce.

Není přesně známo, jak se Jan Scheinost seznámil s dalšími spoluzakladateli *Rozmachu*, kterými byli kromě spisovatele a vojenského lékaře Jaroslava Durycha také začínající nakladatel Ladislav Kuncíř a Josef Dostál. Možná se tomu tak stalo v lidoveckém knihkupectví „U zlatého klasu“, které Kuncíř vedl, a které bylo jakýmsi prvním pražským místem setkávání spřízněných (nejen) katolických intelektuálů a centrem

²⁷⁰ Většinu obsahu obstarávali „politicky zaměřeni“ Durych a Scheinost, kdy pro vytvoření dojmu většího počtu přispěvatelů psal Scheinost i pod řadou pseudonymů (J. Plichta, J. Barabáš, M. Karabec, Max, Babička), a poněkud upozaděné kultuře se věnoval zejména Josef Dostál, dále pak např. Karel Schulz, Jan Čep, Josef Krlín, případně později grafik Břetislav Štorm. M. Putna upozorňuje, že v *Rozmachu* je přítomno dědictví Staré Říše.

zprostředkovávajícím kulturní tvorbu vydavatelství Josefa Floriana ve Staré Říši i jeho myšlenek.²⁷¹ Poté, co Durych po aféře s příliš satirickým článkem *Staroměstský ryňk* opustil v létě 1923 Lidové listy, Kuncíř opustil knihkupectví a stal se vydavatelem nejen nově založeného *Rozmachu*, ale také majitelem vlastního nakladatelství. Celý tento podnik by byl však neuskutečnitelný bez velké finanční podpory Jana Scheinosta, disponujícího pravděpodobně financemi z rodinného sušického sirkařství.²⁷²

Proklamovaným cílem nové „militantní“ revue *Rozmach* bylo: „*Vynést český katolicismus až k nejvyšším mezím činné aktivity, probuditi a posíliti český nacionalismus, a mase českého lidu produševněného těmito ideami, dodati síly k přímé tvorbě na říši a kultuře národa*“²⁷³ Pojem říše se přitom nevztahuje na stávající první Československou republiku, ale na jakousi ideální entitu, „duchovní“ stát, v němž národ bude naplňovat své nacionálně-katolické poslání, proklamované *Rozmachem*.²⁷⁴

Jan Scheinost rozděluje cíle *Rozmachu* do tří základních front, na kterých je třeba podle něj bojovat, na frontu náboženskou, národní a ekonomickou. Náboženská fronta se nese ve znamení proklamování potřeby výbojného českého katolicismu, katolicismu, kterému však škodí politika jedné partikulární strany, Československé strany lidové.²⁷⁵ Fronta národní je s předchozí frontou a katolicismem neodmyslitelně spjata, neboť katolicismus vysvětluje jako základ a účinnou podporu pravého národního života.²⁷⁶ Ve třetí, avšak neposlední řadě, je Scheinostem vysvětlována třetí fronta *Rozmachu*, fronta ekonomická. Už od počátku jeho publicistické činnosti je hledání alternativního ekonomického řešení a alternativního ekonomického systému důležitou otázkou. Scheinost si již v roce 1924 stěžuje, že ideje solidarismu jsou příliš nejasné, zatímco v době úpadku buržoasie, kterou interpretuje jako liberalistickou vládní vrstvu²⁷⁷, jsou potřeba jasná řešení pro ty skutečně potřebné. Genezi

²⁷¹ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 1323. Kontakt je však samozřejmě možný např. přes *Lidové listy*, kam Durych od jejich založení přispíval jako člen redakce a Scheinost jako externí dopisovatel.

²⁷² V. Dolejší uvádí, že Jan Scheinost jako majetný dědic sušického sirkaře financoval nejen Kuncířovo nakladatelství, ale že byl také spolujednatel nakladatelství *Universum*. In: Dolejší, Vojtěch.: *Noviny a novináři*, s. 141. Květomila Scheinostová se domnívala, že Jan Scheinost spoluvlastnil Kuncířovo nakladatelství, ale před manželkou tento fakt tajil.

²⁷³ „Rozmach“. *Našinec*, roč. 61, č. 60, 7.2.1925, s. 1.

²⁷⁴ V této souvislosti si lze povšimnout, že Ch. Maurras nazývá idealizovanou Francii „*royaume choisi*“, což bývá překládáno také jako „vyvolená říše“.

²⁷⁵ Scheinost, Jan: „Tři fronty (1. - náboženská)“

²⁷⁶ Scheinost, Jan: „Tři fronty (2. - národní)“

²⁷⁷ Scheinost, Jan: „Tři fronty (3. - ekonomická)“. *Rozmach*, roč. 2, č. 9, 1924, s. 126.

Scheinostových ekonomických návrhů i jeho návrhů celého společenského uspořádání je věnována 7. kapitola.

Jan Scheinost shrnul cíle tří front *Rozmachu* roku 1924 do následujícího hesla: „*Velikost národa v slávě katolicismu a pro čest chudých.*“²⁷⁸ Toto heslo nebylo později explicitně opakováno, avšak v jeho duchu pokračovaly následující články nejen první české politicko-kulturní katolické revue, ale mnoho a mnoho dalších katolických ideových textů, s největší variabilitou v otázkách „ekonomické fronty pro čest chudých“.

Rozmach byl prvním z řady katolických, více či méně politicky orientovaných časopisů. Už v *Rozmachu* však lze nalézt základní souhrn, „sumář“ kritických myšlenek, kterým následující časopisy přitakávají a dále je rozvíjejí. Zestručněně se tedy jedná o kritiku moderní společnosti, vnímané jako individualistické, nedomyšleně rovnostářské, liberální, nábožensky vlažné a morálně i intelektuálně rozvrácené, a kapitalismu, který je pro autory *Rozmachu* viníkem chudoby mnohých a přehnaného bohatství jiných, což plodí zášť. Kritiku socialismu a komunismu, které sice Scheinost i Durych bedlivě studují, ale v konečném odsudku podle nich nepředkládají řešení, ale naopak plodí další problémy. Na první Československé republice kritizují její „politickou kulturu“, plnou korupce a demagogie, i nastavení demokratického systému, založeného na politickém stranictví, které v rámci neustálého hašteření stran nejen že přispívá k této „kultuře“, ale zároveň neprospívá jednotě společnosti, a táhne ji směrem k mravnímu úpadku. Političtí představitelé republiky nejsou chápáni jako vzory, ale jako škůdci, málokterý konzervativní katolík oceňuje protikatolického „humanistu“ prezidenta Masaryka, málokterý konzervativní katolík věří schopnostem demokracie vrátit společnosti řád, neřkuli mravní autoritu.

Zatímco kritiky se píše snadno, navrhování alternativ už jde (nejen) pravicovým katolickým intelektuálům hůře, kdy tyto návrhy nebývají zcela jasné a jednoznačné. Ideální „křesťanský stát“ zůstává často v mlhavých obrysech. Základními rysy pozitivních katolických vizí jsou propagace autority církve a katolického vedení společnosti a kultury, hierarchického a zároveň harmonického uspořádání společnosti. Málokterý z katolických intelektuálů však opustil říši idejí a vydal se do sféry praktické politiky. Nejvýrazněji ze všech svoji kulturně-politickou kritiku přetavil do realizovatelných plánů Jan Scheinost. Lidovec, který netruchlí po starých rakouských poměrech, ale chce český stát, a to co nejdokonalejší, který chce uplatnění promyšleného, nekompromisního katolicismu, a ne takového, co představuje

²⁷⁸ Tamtéž, s. 129.

ustupující a obranářská Československá strana lidová. S Jaroslavem Durychem, který po odchodu z Lidových listů nepřekypuje sympatiemi k Msgre. Šrámkovi, se do ČSL neustále střetují, a i mladší, z *Rozmachu* vycházející katolické revue²⁷⁹, představují opozici k Šrámkově lidovecké politice, a pokračují v Durychem nastoleném, doslova téměř rituálním pohrdáním lidovou stranou.²⁸⁰

Scheinost s Durychem souzněl i ve většině teoretických otázek, nejen co se týká společenského uspořádání, ale též víry. Durycha neustále vyzdvihoval jako vzor i pro ostatní. Neznamená to však, že by před zahájením jejich spolupráce Scheinost zastával odlišné názory. V létě 1922 např. kritizoval liberalismus i socialismus na úvodní stránce *Lidových listů*. Hovoří o „materialistickém znaku naší doby“, který se v době poválečné ekonomické krize soustředí na hmotné, většinou hospodářské aspekty krize. V této době „dvě čelné školy národních hospodářů, našich moderních proroků, vymyslíly dokonalé plány, protichůdné sice, ale v základním názoru na filosofii žaludku souhlasné, Oba plány, liberalistický i socialistický, uměly získati prostředí, ochotně usilovati o provedení hospodářských proroctví. Zakotvili-li socialisté v masách dělnictva, liberálové dobyli měšců a srdcí kapitalistů...“²⁸¹ Avšak ejhle, hospodářská řešení nepřinášejí to, co je očekáváno, a podle Scheinosta je to tím, že liberalismus a socialismus vycházejí pouze z hmotných základů, zatímco potřebují též morální podklad. Co je zapotřebí, je „ethická, mravní moc Církve, která si vynutí řešení podle Ducha a Pravdy. Nové sociální hnutí bude křesťanské, bude morální a proto vítězné.“²⁸² Autoři *Rozmachu* v souladu s potřebou mravního základu kritizují také další „-ismy“, zejména pak realismus.²⁸³

Tvůrci *Rozmachu* sami sebe prezentují jako jedinečné, bratrské společenství novodobých rytířů víry, které vidí správnou cestu pro celou společnost, reprezentující „jediný správný

²⁷⁹ Z *Rozmachu* vzniká r. 1928 *Akord I*, kam přechází tři ze čtyř zakladatelů *Rozmachu*: Durych, Dostál a Kuncíř, následuje *Akord II*. *Rozmachem* se inspiruje *Řád, Řádem Obnova*. Scheinost píše do fašistického *Stěžně* a v druhé polovině 30. let do pravicového katolického *Taku*. Přesné zobrazení i s časovými údaji viz. Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 560.

²⁸⁰ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 194.

²⁸¹ Scheinost, Jan: „Kolumbovo vejce“. *Lidové listy*, roč. 1, č. 168, 27. 7. 1922, s. 1.

²⁸² Tamtéž, s. 1.

²⁸³ Např. viz Durych, Jaroslav: „Realismus byl salám ze všeho možného odpadového materiálu; vypočten na efekt a na náladu mládeže, hausíroval všude, kde nečekal mnoho odporu a spojoval se se všemi příživníky, kteří mu pomáhali doplňovati program. Byl směsí kalvinství, husitství, anarchismu, socialismu, židovského, atheistického cynismu a eklekticismu, spojoval se s humanitářstvím, pacifismem, s tak zvanou vědou a s tisíci sektami všech věr i pověr (...) Hrál dobře dvojitou úlohu mezi přátelstvím k národu a špinavým bursiánstvím zbabělých internacionálních anarchistů, kteří nesestřelují tyrany a císaře, nýbrž podřezávají duše národu.“ In: Durych, Jaroslav: „Dědictví realismu“. *Lidové listy*, roč. 2, 24.5.1923.

katolicismus a jediné správné národovectví.²⁸⁴ Toužený rozmach jejich ideální říše ale stál v rozporu s jejich reálnými politickými možnostmi, respektive reálným politickým vlivem. Podle M. Putny je však jistá směšnost vyplývající z rozporu mezi hřmotnou gestikulací jejich článků a praktickou realitou součástí jejich sebestylizace, odkazující jak k archetypu Dona Quijota, tak k tradici „romanticko-reakcionářské katolické esejistiky“, ze které čerpají i aforističnost a fekalismus drobných poznámek.²⁸⁵

V každodenní praxi museli autoři *Rozmachu* řešit zcela jiné otázky, tedy zejména šéfredaktor Durych, odpovědný redaktor Scheinost a vydavatel Kuncíř. Náklady *Rozmachu* nebyly vysoké, revue měla 1200 předplatitelů a tisklo se 1500 výtisků, a tak časopis nemohli profinancovat jeho čtenáři a bylo potřeba neustálé Scheinostovy finanční pomoci.²⁸⁶ Kdo *Rozmach* četl? Jaroslav Durych psal Josefu Florianovi, že ke čtenářům patří „lidovci, evangelíci, nevěrci a někteří spisovatelé. Všem jim to dělá dosti dobře. Katolíci přece jen už začínají pochybovati o samospasitelnosti lidové strany, evangelíci mají před katolictvím respekt; kdo může, tak nás aspoň „myšlenkově“ vykrádá.“²⁸⁷

Hrdý „Don Quijote“ Scheinost nedbal úskalí každodenní praxe. Psal návrhy, jak by měla vypadat československá politika a nepokrytě doufal v brzkou realizaci svých idejí. Novou společenskou a politickou elitu, která by šla ve šlépějích vytyčených *Rozmachem* a opravdu představovala reálnou politickou sílu, chtěl nejen inspirovat, ale také pomáhat vytvořit.²⁸⁸ A to i z příznivců *Rozmachu*. Na rozdíl od Durycha, kritika oplývajícího ohromným zápalem a nadšením, ale také skepsí ohledně realizovatelnosti říše *Rozmachu* v určité dohledné době. Roku 1927 Durychovo a Scheinostovo ideové souznění načas končí. Jan Scheinost chce *Rozmach* učinit ideovou revue českého fašismu, ostatní nesouhlasí.²⁸⁹

²⁸⁴ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 554.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 554-555. Putna zde uvádí Barbeye d'Aurevilly, Léona Bloy či Josefa Floriana, kterým bude věnována podkapitola o zdrojích *Rozmachu*.

²⁸⁶ Durych, Václav: *Vzpomínky na mého otce: Životopis Jaroslava Durycha*. Olomouc: Votobia, 2001, s. 221. Avšak V. Durych upozorňuje, že si Scheinost musel možná brát i úvěry.

²⁸⁷ Z dopisu J. Durycha J. Florianovi 14. 4. 1924. In: Durych, Václav: *Vzpomínky na mého otce: Životopis Jaroslava Durycha*, s. 221.

²⁸⁸ M. Putna upozorňuje, že když Scheinost v *Rozmachu* čtenáře zval, aby přišli na kus řeči do Voršilské ulice číslo 3 (do redakce *Rozmachu* v Kuncířově nakladatelství), nebylo to jen na kus řeči pro kus řeči, jak naznačuje název „zvacího“ článku *Slovo a akce* v III. ročníku (tedy roku 1925).

²⁸⁹ Autoři z *Rozmachu*, kterým jako Scheinostovi cesta „písemného“ ideového boje nevyhovuje (tedy již delší dobu fašista a možná „lákadel“ do NOF Švejců a také Štorm), následují Scheinosta do revue *Stožár-Stěžeň*, o které pojednává 6. kapitola.

Jan Scheinost se ve svém posledním článku v *Rozmachu* vyznává ze své lítosti i nekončícího obdivu: „*Vim, že Jaroslav Durych není dnes na mém břehu, ale projev mých díky za jeho prvenství duchovní nechť slyší i na břehu svém: chtěl bych, aby se věřilo, že se o mně může říci: in hoc non est dolus. Zápas nás spojil a zápas nás rozdvojil, zápas nás bohdá zase spojí.*“²⁹⁰ Jako spolupracovníci na politickém nebo kulturním projektu se již nikdy nesešli, osobními přáteli však zůstali do smrti.

5.2 Český národ a katolicismus podle Scheinosta

Jak bylo nastíněno v kapitole 2.1, konzervativní nacionalista Scheinost pojímal národ jako metafyzickou skutečnost, jehož součástí jsou jak ti, kteří žijí v současnosti, tak již zesnulí, ale též ti, kteří se ještě narodí. Tato pokolení podle Scheinosta představují ohromnou zásobu energie, a je potřeba tuto národní energii dále rozvíjet. Scheinostův národ musí být jednotný, svorný a obranyschopný navenek proti vnějším nepřátelům. Jenže politické strany místo sjednocování národ rozpolcovaly, a tak mu stále hrozilo nebezpečí. Ještě ke konci 20. let si posteskl na adresu svého rodného Sušicka, že „*tento kraj ve vnitrozemí nikdy nebyl tak německý jako dosud.*“²⁹¹

Otázka menšin, zvláště tedy té německé, byla pro Jana Scheinosta velmi palčivá. Ideu československého národa neuznával, důsledně rozlišoval mezi Čechy a Slováky, a je patrné, že slovenské snahy o autonomii sledoval s nelibostí. Rok 1918 nepovažoval za okamžik vzniku zrození nového státu, ale důrazně trval na tom, že byl mocný dávný český stát obnoven, a to jako stát, který byl vždy vytvářen jako český: „*Němci (a Češi též) nesmí nikdy zapomenouti, že český stát nevznikl všeobecným hlasovacím právem, že se jím neudržuje a že od něho nezávisí. Plebiscit snad vytvořil Estonsko, ale nikoli český stát.*“²⁹²

Český národ je podle Scheinosta vůdčím národem státu. Na adresu Němců, již dávných kolonizátorů českého kraje, poznamenává, že i oni byli v pozeňnaných časech Karla IV. politicky *natione Bohemi* a opakovaně vyslovoval přání, že se němečtí krajané snad brzy nasýtí marného boje proti českému státu.²⁹³

²⁹⁰ Scheinost, Jan: „Pro domo mea“, s. 551.

²⁹¹ Scheinost, Jan: „Pouť po hřbitovech“, s. 162.

²⁹² Scheinost, Jan: „Deutschböhmen“. *Rozmach*, roč. 2, 1924, s. 108.

²⁹³ Tamtéž, s. 108. Pozitivními obdobími českých dějin byla podle Scheinosta doba sv. Václava a zejména „gotika“, ztělesňovaná vládou Karla IV.; oproti jiným katolíkům ale málo zmiňuje dobu barokní. Úpadek

Český národ je podle Scheinosta také národem katolickým. Je zajímavé, jak se snaží skloubit universalismus katolicismu s národnostními tendencemi. Vytváří historickou koncepci, podle které národ vytvořilo křesťanství, kdy se ve středověku germánské a slovanské kmeny podle Scheinosta podvědomě vymezily proti asimilující římské moci²⁹⁴, zároveň však římský katolicismus stále národu poskytoval cenné služby a prohlašoval se za pravé *národní* náboženství, za živitele národních tradic.²⁹⁵

Římský katolicismus přinášela církev, a Scheinost byl přesvědčen, „že národ český, právě tak jako ostatní národové západoevropské kultury, za všechny kladné a ryzí hodnoty své kulturní minulosti vděčí Církvi.“²⁹⁶

Scheinostův nacionalismus je sice obranný vůči vnějším nepřátelům, je však zároveň neméně výbojný. Podle Scheinosta se národ nechce spokojit jen s dědictvím po minulých generacích, nechce udržovat již zmiňovaný „český hnůj“²⁹⁷, ale chce směřovat k expanzi a k výboji národní energie.²⁹⁸

Klíčovým faktorem pro samotnou možnost národního výboje je národní základ a opora, kterou představuje katolicismus. „Zajisté i nekatolíci po určitých úvahách seznají, že katolicismus dovede zvláštním a jen svým způsobem zoceliti houževnatost a ztužiti odolnost národa; katolický lid vždy daleko pevněji lpěl na svém jazyku, na zděděné tradici ...“²⁹⁹

Oblíbeným Scheinostovým pojmem je „boj“, a to nejen politický boj o jednotu národa. Rozvíjí další specifickou koncepci, podle níž v českém národu bojují o duši lidu dvě civilizace. Katolická civilizace, která podle Scheinosta směřuje k vědomí světové katolické kulturní pospolitosti a k výboji, a protestantská civilizace, která naopak směřuje ke kulturní izolaci a k anarchii.³⁰⁰ „Český protestantismus nestojí o rozlet a rozmach národa. (...) chce proto celé své energie využít jen k udržení a k zabezpečení svých domácích posic, dobytých po 28. říjnu.“ Oproti tomu „čeští katolíci znají ideu, která může znamenati vítězství výbojného českého ducha a úsilí ve střední a východní Evropě. (...) Tímto klíčem jest

českých dějin „tradičně katolicky“ spojoval s husitstvím a reformací, jeho pojetí dějin je v mnohém blízké Josefu Pekařovi.

²⁹⁴ Scheinost, Jan: „Politika komunistické strany II“, s. 323.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 323.

²⁹⁶ Scheinost, Jan: *Kulturní politika obecní*, s. 5.

²⁹⁷ Scheinost, Jan, „Trochu opakování“, s. 291.

²⁹⁸ Scheinost, Jan: „Apoštolský národ“, s. 1.

²⁹⁹ Scheinost, Jan: „Tři fronty (2. – národní)“, s. 34.

³⁰⁰ Scheinost, Jan: „Apoštolský národ“, s. 1.

unionismus.³⁰¹ Poté se Scheinost roku 1923 zaslil, že „český, nekatolický svět bude přinucen převahou katolického národa volky nevolky přijmout supremaci a výlučnou platnost unionistické myšlenky jako české myšlenky národní, a nabídnouti jí své služby.“³⁰²

Stejně jako Jaroslav Durych i Jan Scheinost vyžadoval, aby čeští nekatolíci „*katolicismu sloužili oddaně a věrně, tak jak je možno sloužiti dobrému a mocnému pánu; sami, nejsou-li k sobě neupřímní, musí doznati, že tvoří v Čechách enklavu jak rozsahem tak i obsahem, že jest v zájmu země, aby zůstala katolickou.*“³⁰³ Nelze v této souvislosti nezpomenout Durychův slavný citát: „*Není jiné naděje, jiného cíle, jiného smyslu politického, kulturního, mocenského, národního a státního, než obnova práv katolictví, jakožto jediného náboženství, jediné moci a jediného základu. Jest třeba prohlásiti, že tento stát katolickým býti musí za každou cenu...*“³⁰⁴

Víra autorů *Rozmachu* v poslání českého katolického národa je pevná a absolutní. Scheinost je dokonce přesvědčen, že ví, jak si Bůh představuje, aby mu člověk sloužil. „*Zásady a vůli Boží představuje katolické, římské náboženství jediné dokonalé v církvi. Světsky řečeno, katolicismus je nejvyšším splněním přirozené funkce člověka vzhledem k národu a národa vzhledem k národům ostatním.*“³⁰⁵

Církev byla Scheinostem vždy maximálně vyzdvihována a ceněna, on sám pak byl za svoje přesvědčení ve 30. letech 20. století oceněn papežským řádem.

5.3 Politika a role českého národa v Evropě podle Scheinosta

V předchozí kapitole bylo pojednáno o Scheinostově ideovém souznění s katolickou civilizací, později v jeho tvorbě přiblíženou jako latinskou katolickou civilizací.³⁰⁶ V rámci ní by rád spatřoval i český národ. Už od samého počátku však Jan Scheinost rozlišoval ideály a praktickou politiku. A podle tohoto rozlišení vnímal Itálii, baštu latinské civilizace, nejen jako vzor, ale do roku 1927 především jako politického konkurenta.

³⁰¹ Tamtéž, s. 1. Obdobně jako Durych i Scheinost snil o sjednocení pravoslavných křesťanů s římskokatolickou církví. Ovšem pojem „unionismus“ v jiných svých textech nepoužívá.

³⁰² Tamtéž, s. 1.

³⁰³ Scheinost, Jan: „Tři fronty (2. – národní)“, s. 34.

³⁰⁴ Durych, Jaroslav: „Hlavní úkol“. *Rozmach*, roč. 3, č. 14, 5.9.1925, s. 212.

³⁰⁵ Scheinost, Jan: „Nacionalismus“, s. 133.

³⁰⁶ K latinskému světu, „který vytvořil divy evropské civilizace“, se Scheinost pochopitelně nejvíce hlásí ve fašistickém *Stěžni* (1928-29).

Jak vůbec Scheinost pojímal politiku? Odpověď je vícero způsobem, jak je ostatně pro Scheinosta typické. Na jedné straně o politice hovoří jako o umění, např. politiku definuje jako umění tvořiti a ovládati říše³⁰⁷. Jinde s ironií jemu vlastní píše: „*Politika je chytrost, říká pan Florian; výrazem chytrosti je hloupý ksicht, myslí si Chesterton. Vyberte si, co chcete.*“³⁰⁸

Jaké vlastnosti na politice Scheinost kritizuje bylo již popsáno. Analogicky s touto kritikou pak uvádí, jak si vlastně představuje dobrého politika: „*Politika jako každé jiné umění je dílem inspirace a intuice. Vyžaduje celého člověka, který se už musí narodit s hvězdou politického genia na čele. Znalost politických otázek a vůle k moci, schopnost provést své řešení, podle určitého plánu jest předpokladem.*“³⁰⁹

Politická intuice, vůle k moci, cílevědomost a akceschopnost, to byly vlastnosti, které Scheinost požaduje pro vůdce národa. Kdo byl pro Scheinosta „velkým politikem“? Je zajímavé, že z minulosti zmiňuje anglického puritánského boříče monarchie, Olivera Cromwella, tedy osobnost, která se přičí Scheinostově katolickému tradicionalismu. Ještě zajímavější je pak výběr z moderní doby, kde uvádí někdejšího francouzského premiéra Clemenceaua, „Lenina a u nás Masaryka a částečně i Rašína.“³¹⁰

Scheinostovo vyzdvižení prezidenta Masaryka může být překvapivé, protože první československý prezident proslul svými protikatolickými postoji i mnohými idejemi, které Scheinost pod souhrnným obecným označením „realismus“ odsuzoval. Avšak důležitější pro jeho hodnocení se zdá Masaryk jako moudrý státník, „*který důmyslně a pevně řídil kormidlo vratké ještě státní lodi republiky*“³¹¹ kdy Scheinost po jeho smrti Masaryka označuje dokonce za jednoho z největších mužů, kteří kdy kráčeli dějinami lidstva.³¹² Z Masarykovy strany pak v říjnu roku 1926 došlo k jistému ocenění, když Scheinosta spolu s Alfredem

³⁰⁷ Scheinost Jan, „Rozvrat stranictví“, s. 2.

³⁰⁸ Scheinost, Jan: „Trochu opakování“, s. 290.

³⁰⁹ Scheinost, Jan: „Politik, publicista, čtenář“, s. 1.

³¹⁰ Tamtéž, s. 1. Text je ze sklonku roku 1924, tedy psán po smrti Aloise Rašína.

³¹¹ Scheinost, Jan: „S Československem truchlí celý vzdělaný svět za prvním presidentem“. *Lidové listy*, 15.9.1937, s. 15.

³¹² Tamtéž, s. 15. S odstupem od svých mladých let Masaryka chválí, že „*jako president republiky znal jen stát, vždy stoje nad stranami*“, a že změnil názor na katolictví, neboť v něm podle Scheinosta poznal jeden z hlavních demokratických pilířů republiky.

Fuchsem a Josefem Doležalem pozval do Topolčianek, aby s ním jednali na téma náboženství a postavení katolické církve v Československé republice.³¹³

Když o rok později Jan Scheinost vstoupil do silně protimasarykovské Národní obce fašistické, nikdy prezidenta nenapadal. Pouze ho označoval např. za vrcholného představitele staré generace, zatímco Gajdu za naději mladé generace.³¹⁴ Na druhé straně prezident Masaryk pozorně sledoval aktivity českých fašistů a Scheinosta neméně, jak bude pojednáno v 6. kapitole.

Oliver Cromwell představoval pro Scheinosta jen stěží ideový vzor, Lenin taktéž. Ale považoval je za velké politiky. Dostáváme se tak k jeho rozlišování mezi politikou a idejemi, respektive sférou reálné politiky a sférou ideálních představ. Toto rozlišování je nelépe patrné na Scheinostových člancích, věnujících se zahraniční politice a kýžené roli Československa – a českého národa - v poválečné Evropě.

Na československé zahraniční politice, respektive zahraničně-politických představách jednotlivých českých politiků, Scheinost kritizuje, že v ní příliš velkou roli hrají osobní ideje a citové sympatie. Potřeba je však uplatňovat promyšlený a pečlivě kalkulovaný zájem národa. Scheinost upozorňuje, že po světové válce jsou evropské státy spojeny velkou řadou politických a hlavně hospodářských, finančních závazků. Všimá si mj. zadlužení vítězné Francie, která chce co nejvíce čerpat z německých válečných náhrad a zdráhání se na německé straně, což vyvrcholilo francouzským obsazením Porúří. Za těchto okolností pak upozorňuje, že stanovisko politiků k takovým situacím nesmí být jiné než české.³¹⁵

Zde se však Scheinost dostává k jádru problému a k výtkám vůči politikům, pochopitelně nejvíce vůči ministru zahraničí Edvardu Benešovi. Podle Scheinosta se Benešova politika nedokáže zbavit vlivů osobní ideologie, jak je patrné zejména na Benešově vztahu k zemím, které se mu ideově protíví, k Vatikánu, Itálii i Rusku. *„K Itálii se nepřístupuje jako k Itálii, ale jako k veliké bedně, na které stojí psáno: demokracii nebezpečno. Eduard Beneš je přesvědčen, že katolictví je pověra, při nejlepším překonaný názor, fašismus a komunismus pusté omyly a slabosti. Jsou to chybné a špatné světy představ a proto vše, co na nich*

³¹³ Šmíd, Marek: *Nepřítel: první republika. Radikalizace skupiny českých katolických intelektuálů v letech 1918-1938*, s. 96. Odkazuje na: Tajný vatikánský archiv, fond Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari Cecoslovacchia, IV. období (1925-1929), pozice 70, fascikl 72, s. 23-25.

³¹⁴ Scheinost, Jan: „Konec pozitivistického století“. *Stěžněň*, roč. 1, 1928, s. 34.

³¹⁵ Scheinost, Jan: „O zahraniční politice“. *Našinec*, roč. 60, č. 267, 21.11.1924, s. 1.

*politického stojí, jsou politické chyby, patvary, omyly, které doba napraví.*³¹⁶ Takovýto postoj je podle Scheinosta „dokonalý amatérismus“ a jev, který je škodlivý, neboť opomíjí fakt, že filosofie a politika jsou dvě rozdílné věci.

Benešovu politiku k Vatikánu označuje za přímo nepochopitelnou. *„Všecky sousední státy mají smlouvy s Vatikánem, náš stav je trapný. (...) Beneš by si chtěl vyvzdorovat na Vatikánu lepší podmínky. (...) Zatím postavení Vatikánu mezinárodně sílí, české pozvolna upadá. Jsme odkázáni jen na Francii...“*³¹⁷ Vůči sovětskému Rusku není Scheinost rozhodně pozitivně naladěný, avšak konstatuje: *„Uznali jsme Horthyho, a také nám to nebylo milé. Otázka jest politická – ne etická, ani historicko-filosofická.“*³¹⁸

Právě v kontextu tohoto rozlišování mezi ideovými preferencemi a reálnou politikou snad můžeme nalézt i možnou odpověď na otázku, proč zapřísáhlý odpůrce Německa a Němců Scheinost přijal na konci 30. let 20. století politickou taktiku přizpůsobení se vůči Německu. Jeho osobní přesvědčení se mohlo dostat do rozporu s předpokládaným zájmem země, který mu byl vyšší hodnotou.

Zpět do poloviny 20. let 20. století, kdy Scheinost kritizoval Beneše, ale stále v něm viděl možného budoucího státníka, zatímco např. pro Karla Kramáře nacházel jen slova kritiky. Scheinost uvažoval velmi realisticky (i ve smyslu teorie mezinárodních vztahů) a nebyla mu cizí ani geopolitická perspektiva pohledu na mezinárodní vztahy. Ještě na konci roku 1926 velmi zajímavě analyzuje stávající situaci.

Scheinostovým snem je posílení a sjednocení střední Evropy, samozřejmě s vůdčí rolí Československa. Při sledování tohoto cíle však spatřuje jako přirozeného rivala Itálii. Podle Scheinosta Itálie politicky znemožňuje tyto cíle, snaží se izolovat jak Československo, tak Jihoslovany. Uznává Mussoliniho jako politického géna, ale klade si otázku: *„je to v našem zájmu, aby Itálie byla příliš silná? Myslíme, že nikoli. (...) Itálie je náš politický konkurent ve střední Evropě, k ní se obracejí naděje Maďarů, ona působí zase našemu spojenci potíže v Albanii...“*³¹⁹

³¹⁶ Scheinost, Jan, „Dokonalý amatérismus“. *Rozmach*, roč. 4, 1926, s. 500.

³¹⁷ Tamtéž, s. 503.

³¹⁸ Scheinost, Jan: „Obtíže s uznáním Ruska?“. *Našinec*, roč. 62, č. 61, 14.3.1926, s. 1. Nejedná se však o propagaci pro uznání, ale o výtku vůči Kramářovi, který je podle Scheinosta nepřístupný jakýmkoli argumentům.

³¹⁹ Scheinost, Jan: „O zahraniční politice“, s. 1.

Jasně vyjadřuje svoje zahraničně-politické krédo v *Rozmachu*: „Češi chtějí, nebo mají chtít, aby Střední Evropa patřila středoevropanům, aby státy středoevropské se sblížily a spojily pokud jen možno a co nejdříve. Itálie tomu brání, obávajíc se nové velmoci na svých hranicích. Itálie nechce, abychom my, kteří to jediná dovedeme, spojili Střední Evropu. Hledá se Bismarck. Bude jím dr. Beneš? To je jeho role a my bychom rádi, aby to věděl.“³²⁰

Neuplynul ani rok od napsání těchto řádek, a Scheinost svého domnělého „Bismarcka“ dočasně našel zcela jinde. V táboře uctíváčů Itálie, v osobě vůdce Národní obce fašistické, Radoly Gajdy.

5.4 Scheinostovy výchozí ideové inspirace a zdroje *Rozmachu*

Jan Scheinost si základy svého myšlenkového systému vytvořil v době vydávání *Rozmachu*. Z tohoto základu vycházel i během svého fašistického angažmá a samozřejmě i v dobách pozdějších. Čím však byl inspirován, z čeho vycházel na počátku?

Nacionální ideje v něm povzbuzovalo dílo Viktora Dyka, základy jeho katolického vyznání můžeme jen odhadovat. Klíčovým se pro Scheinosta stalo přátelství s Durychem a Kuncířem, kteří stejně jako on vzhlíželi k osobnosti filosofa, literáta, překladatele a vydavatele Josefa Floriana. Florian byl podle Scheinosta osobností, která „úroveň a sílu katolické myšlenky u nás pozdvihla vysoko nad světový průměr té doby“³²¹, osobností symbolizující i bojující „boj katolictví s liberalismem, se všemi formami myšlenkového a mravního rozkladu“ a obnovitelem všeho, „co hrozilo zaniknout v obecném rozpadu hodnot“.³²² V neposlední řadě byl Josef Florian osobou, která svým výběrem překládaných a vydávaných autorů vlastně stanovovala „kánon“ pro české katolické intelektuály. Jen v málo bodech se s Josefem Florianem autoři *Rozmachu* rozcházel, nejvíce snad v názoru na první Československou republiku, kterou byl Florian již velmi záhy znechucen, zatímco Scheinostem i s Durychem v ní spatřovali také pozitiva.

Bojovník proti „kacířské“ katolické moderně Florian vycházel z myšlenek vlivného francouzského myslitele, jehož díla překládal, Léona Bloy. Bloy byl iniciátorem francouzské katolické obnovy, bojovníkem proti katolickému modernismu i moderní liberální

³²⁰ Scheinost, Jan, „Dokonalý amatérismus“, s. 502-503.

³²¹ Scheinost, Jan: „Zakladatel a obnovitel“. *Řád: Revue pro kulturu a život*, roč. 8, č. 1, 16.2.1942, s. 23.

³²² Tamtéž, s. 24-25.

společnosti, a osobností, kterou Martin Putna charakterizuje jako intelektuála na pomezí (novo)romantiky a restaurace.³²³ Přesněji následovníkem katolické romantiky, představované např. autory jako Barbey d'Aurevilly, a propagátorem katolické restaurace. V této souvislosti Putna mluví o „katolických romanticích“ v Čechách, o typu intelektuálů – laiků, kteří jsou nadšení „nemoderní“, „středověkou“, absolutistickou církví, lpějící na idejích i formách předmoderních epoch.³²⁴

Typus „katolického romantika“ podle Putny v meziválečné české kultuře představuje nejvýrazněji Jaroslav Durych,³²⁵ avšak Jan Scheinost je v mnoha ohledech takovým „katolickým romantikem“ též. Například když Pavel Večeřa vidí ze zajímavého úhlu jako možný zdroj Scheinostových profašistických sympatií „úzkost vzdělaného a citlivého člověka z moderního světa nabízejícího volbu, bezděky však produkujícího i prázdnotu a odcizení,³²⁶“ kdy „konzervativní romantik“ Jan Scheinost hledal „bezpečí v minulosti naplněné univerzalitou katolicismu a řádem velkých slohů,³²⁷“ nelze zde nevidět pocity „katolických romantiků“.

Léon Bloy přinesl jako inspiraci autorům *Rozmachu* evangelijní téma chudoby, kdy právě v kontextu evangelií a bloyovského pojetí majetku jako strádání chudých je třeba chápat Scheinostovo rané heslo *Rozmachu* „pro čest chudých“.³²⁸ Ještě více se však u autorů revue zapsalo Bloyovo skutečně absolutní pojetí katolicismu, kdy Bloy po katolicích vyžadoval, aby byli křesťany do důsledku, tedy nejprve křesťany a pak vším ostatním, a také aby byli křesťany věřícími.³²⁹

Jan Scheinost se hrdě hlásil ke svým inspirátorům, doufal však ve větší zvýraznění vlastní katolické tradice: „*Styk s Francií, podivuhodné působení L. Bloye prostřednictvím Josefa Floriana a jeho žáků, podalo této generaci klíč k absolutnímu chápání katolicismu, připravilo ji pro jeho rozmach, který není ničím, než jednou z jeho dedukcí. Jest pouze třeba, aby tato generace naučila se využití nesmírných pokladů kladných hodnot katolické tradice české, která před francouzskou tradicí katolickou, u nás hojně propagovanou v posledních*

³²³ Např. Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1848-1918*. Praha: Torst, 1998, s. 359.

³²⁴ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 18.

³²⁵ Tamtéž, s. 374.

³²⁶ Večeřa, Pavel: „Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem“. In: Marek, Pavel – Hanuš, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice: čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, 487–503 (s. 487).

³²⁷ Tamtéž, s. 487.

³²⁸ Scheinost, Jan: „Tři fronty (3. – ekonomická)“, s. 129.

³²⁹ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1848-1918*, s. 429.

letech, ustupovala do pozadí.“³³⁰ K inspiracím *Rozmachu* Václav Durych dodává, že si jeho zakladatelé vzali za vzor „Léona Bloy, ovšem *cum grano salis*, něco odkoukali od Demla a Floriana, ale v podstatě stavěli barák *Rozmachu* na zelené louce.“³³¹

Vzorové nacionální ideje Scheinost nacházel nejen u Viktora Dyka. Koncepce českého národa, akcent na hrdé a odpovědné úsilí nacionalistů o duchovní primát, semknutí jednotného národa a jeho obranyschopnost, zde všude lze spatřovat zcela jasné Dykovy vlivy. Avšak ještě jeden velmi důležitý vliv zde dodávají opět Francouzi, jmenovitě Maurice Barrès a Charles Maurras. Zatímco Dykův nacionalismus je více obranný, ten Scheinostův je expanzivní. Stejně jako u Barrèsem inspirovaného a Maurrasem vedeného hnutí *Action française* je Scheinostův nacionalismus pojímán nejen jako vůle přežít, ale též jako neustálý boj, boj proti ničivým silám³³², související se snahou hnutí o znovunalezení jednoty a vybudování nového společenského řádu podle vzoru rozvráceného francouzskou, osvíceneckou revolucí.

Action française je hnutím, které nebylo vedeno aktivními katolíky,³³³ a na jehož vrcholu hodnot stál nacionalismus, nikoli katolicismus jako u autorů *Rozmachu*. Avšak toto hnutí se opíralo se o prvky idealizované tradiční, hierarchické společnosti, o rodinu, armádu, monarchii a samozřejmě také o církve³³⁴ a katolicismus byl *Action française* vyzdvihován jako nejcennější základní prvek Francie.³³⁵

Právě z příkladu *Action française* čerpal Scheinost své přesvědčení o katolicismu jako základu národního života, což podle něj musel pochopit a uznat každý opravdový nárovec. Ideových průniků mezi *Rozmachem* a *Action française* je pak obecně velmi mnoho, ale tento fakt je dán i podobnými východisky české revue a francouzského hnutí.³³⁶ Charles Maurras do sebe vstřebal celý proud antirevolučního myšlení od roku 1789, proměnil ho a nově zformuloval pro svou dobu.³³⁷ Jasně se vymezil proti osvícenství, liberalismu, sekularizaci; protestantský duch pojímal jako zdroj škodlivého individualismu.

³³⁰ Scheinost, Jan: „Tři fronty (1, - náboženská)“, s. 8.

³³¹ Durych, Václav: *Vzpomínky na mého otce: Životopis Jaroslava Durycha*, s. 215.

³³² Winock, Michel, a kol.: *Historie extrémní pravice ve Francii*. Praha: Academia, 1998, s. 83.

³³³ Ateista Maurras konvertoval ke katolicismu až na „smrtné posteli“. Ale členové jeho družiny byli často radikálními katolíky.

³³⁴ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 63.

³³⁵ Nolte, Ernst: *Fašismus ve své epoše*, s. 155.

³³⁶ *Action française* bylo hnutím, vydávajícím však také revue / později noviny *Action française*. Barrèsovy a Maurrasovy ideje do Čech opět přinášel svými překlady aj. Josef Florian.

³³⁷ Winock, Michel, a kol.: *Historie extrémní pravice ve Francii*, s. 84.

Nesouhlasil s ideou rovnosti, kdy hlas každého člověka měl vážit stejně, rovnost podle něj byla nejen neplodná, ale přímo sebevražedná. Proto demokracii se svou srovnávací tendencí vnímal jako anarchickou, ničivou, jako ohrožení existence kdysi mocné Francie; demokracie byla pro Maurasse zlo.³³⁸ *Action française* nevěřila v demokracii, neúčastnila se tedy ani jako politická strana francouzského demokratického parlamentního systému. Usilovala však o proměnění společnosti „zdola“, kdy by se posléze ve správném okamžiku mohla chopit moci a nastolit režim podle svých představ.³³⁹

Jako možnou společensko-politickou alternativu *Action française* připomínala středověké stavovské zřízení a především volala po rázném vojenském králi. Ernst Nolte *Action française* hodnotí jako nejpozdější formu nejstaršího protirevolučního hnutí, francouzského legitimismu a royalismu, a zároveň jako první politické uskupení, které nese neklamné fašistické rysy.³⁴⁰ Pokud vyjdeme z tohoto hodnocení, můžeme tedy nalézt i jisté ideové propojení nacionálního konzervativce Scheinosta k fašismu. Jak však ukáže následující kapitola, Scheinostovy profašistické motivace vycházely spíše než ze Scheinostova ideového vývoje z ryze utilitaristického podnětu, z aktuální české politické konstelace.

5.5 Cesta k fašistům a solidarita intelektuálů

Ještě rok před vstupem do Národní obce fašistické Scheinost v *Rozmachu* sice chválil, že Mussoliniho vítězství je velkým průlomem do „presbyteriánské demokracie“³⁴¹, avšak považoval ho za jev nepřenositelný do našich končin, zmatečný a nezacílený. „*Myšlenkově je fašismus velmi český, tj. chaotický; není v něm mnoho silných duchů, kteří by si ujasnili, že jakýkoliv podvod a hřích proti logice se trestá později velmi trpce. Mají tolerantní sympatie ke katolíkům nikoli však z nějaké vyšší duchovní jistoty o náboženství a církvi, ale prosté reakce proti protikatolickým tendencím levice a z onoho správného byť podvědomého strachu, že náboženské boje znamenají neštěstí pro národ tak jako tak rozložený podle všech možných hledisek.*“³⁴²

³³⁸ Nolte, Ernst: *Fašismus ve své epoše*, s. 160.

³³⁹ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 128.

³⁴⁰ Nolte, Ernst: *Fašismus ve své epoše*, s. 62.

³⁴¹ Scheinost, Jan: „Masaryk? Mussolini?“, s. 66.

³⁴² Scheinost, Jan: „Převratové kýčáření“, s. 303.

Ještě jinak řečeno, Scheinost nevěří českému hnutí, které nedokáže jasně vyjádřit své ideje, protože „bez pevné myšlenkové základny je to fraška, která mu nenakloní lidí vzdělaných a nebude nikdy s to, aby zdolala své myšlenkové protivníky.“³⁴³

Co skutečně přimělo Jana Scheinosta k jeho angažmá u českých fašistů? Ideové zaujetí, na základě myšlenkového vývoje, nebo touha po aktivní politické činnosti a vidina příležitosti uplatnění svých myšlenek i talentu?

Nelze zajisté ignorovat zřejmý ideový vztah směřující od kritiky „anarchické a sobecké“, hodnotám katolicismu nepřející liberální demokracie, k hledání autoritativního, konzervativního hierarchického režimu. Tento vývoj lze ostatně sledovat nejen u Scheinosta, ale u mnohým dalších katolických intelektuálů (byť jejich cesta nevedla nutně přímo fašismu). Tato práce však spatřuje ještě jeden faktor, který hrál v roce 1927 doslova klíčovou roli, a to „okno příležitosti“. V Československu se zrodilo nové hnutí s potenciálně silným vlivem, a jeho „myšlenková anarchie“, kterou Scheinost vnímal nejprve jako slabinu, se naopak stala velkou pobídkou.

Po svém vstupu do Národní obce fašistické Scheinost v posledním čísle *Rozmachu* jistou problematičnost českého fašismu stále uznává, ale dodává, že jeho krize je „nutná a zdravá, měl-li se vymaniti z běžné politické stranické ideologie liberální a vyšlehnouti samostatně jako myšlenka a akce. Český fašismus je třeba dosud vytvořiti, myšlenkově precisovati a politicky usměrniti, zkrátka dát mu páteř.“³⁴⁴

Vytvoření českého fašismu, to je ta výzva, kterou Jan Scheinost nemohl odmítnout! „Fašista“ Scheinost otevřeně přiznává, že čekal na vhodnou příležitost, aby získal pro ideje *Rozmachu*, které prohlašuje za hlubší, spravedlivější a logičtější než jsou zásady italského fašismu,³⁴⁵ širší „akční bási, která by po určitých opravách a naplnění byla schopna realizovati ideje *Rozmachu*.“³⁴⁶ Druhou přiznanou pobídkou je pak kauza generála Gajdy, člověka, kterého Scheinost považoval za schopného vést masy, a zároveň ochotného nechat se vést.³⁴⁷

³⁴³ Tamtéž, s. 305.

³⁴⁴ Scheinost, Jan: „Pro domo mea“, s. 546.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 551.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 552.

³⁴⁷ Scheinostově působení na Gajdu se bude věnovat následující kapitola.

Vstup Scheinosta do NOF způsobil poměrně poprask, neboť se hodil jako munice propagandistického soupeření stran. Kromě levicového tisku byl nejvíce slyšet kritický hlas Ferdinanda Peroutky. Ten si neodpustil velmi sarkastický článek, kde psal o tlustém hochovi jménem Jan, který hledal shromaždiště nejhloupějších lidí a našel je u fašistů s tím, že by u nich mohl nalézt slušnou obživu.³⁴⁸ Tento text pobouřil katolického publicistu Alfreda Fuchse natolik, že Peroutkovi do *Přítomnosti* napsal polemickou dopověď.

Fuchs upozorňuje, že Scheinost hlásal svoje protidemokratické teze již léta, a že k fašistům jistě nepřišel kvůli penězům. „Myslím, že člověk Scheinostova vzdělání a rozhledu prožije mezi nimi hodně trpkých chvil. (...) Trpké chvíle, jež Scheinost jistě prožije, jsou prostě údělem všech intelektuálů, kteří jsou svým přesvědčením a ničím jiným nuceni sloužit nějakému politickému programu.“³⁴⁹ Dodává, že jedině Scheinost by podle něj byl schopný dát fašismu skutečně trochu vyšší úroveň, a apeluje na Peroutku: „Právě v kruzích Vám blízkých se kdysi hodně mluvilo o solidaritě intelektuálů bez rozdílu programu. Neporušujte ji tedy při první příležitosti.“³⁵⁰

I přes vstup do Národní obce fašistické tedy Jan Scheinost stále nacházel zastánce i u těch, jež nebyli jeho ideovými příznivci, a to s apelem na solidaritu intelektuálů. Jak bylo patrné nejen v předchozí podkapitole o prvních Scheinostových zdrojích a inspiracích, v práci o jeho osobnosti je nutné mít na paměti i intelektuální a zvláště kulturní kontext. Mezi Scheinostovy přátele patřili spisovatelé, básníci, grafici. O jeho „síti kontaktů“ vypovídá fakt, že zároveň s ostrou kritikou Československé strany lidové v *Rozmachu* stále psal do jejích periodik. Nejvíce vypovídajícím žurnalistickým a redaktorským počinem Jana Scheinosta je však v tomto ohledu jeho působení v „časopisu pro moderní literaturu“ *Kmen*.

U tohoto kulturního časopisu se většinou uvádí silná ideová pozice komunistů³⁵¹, kdy nelze přehlédnout, že měsíčník, vydávaný v druhé polovině 20. let, řídil Julius Fučík (s redakčním kruhem). Avšak odpovědným redaktorem *Kmene*, tedy nutně spolupracovníkem Julia Fučíka, byl v letech 1926-27 Jan Scheinost. Jak je to možné?

Odpověď nabízí provolání *Čtenářům!*, kde redakční rada *Kmene*, ve složení Jan Fromek, Karel Janský, Václav Mikota, Dr. Ot. Štorch-Marien, vydavatel *Rozmachu* Ladislav Kuncíř

³⁴⁸ Fuchs, Alfred: „Proč se chodí k fašistům“. *Přítomnost*, roč. 4, č. 22, 9.6.1927, s. 351.

³⁴⁹ Tamtéž, s. 351.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 352.

³⁵¹ Např. Končelík, Jakub – Večeřa, Pavel – Orság, Petr: *Dějiny českých médií 20. století*, s. 54.

a Jan Scheinost představují svůj kolektivní nakladatelský časopis.³⁵² Uvádí, že *Kmen* tvoří nakladatelé, kteří „*třeba si věřili každý po svém, mají přece credo konec konců stejné*“, tedy „*lásku k dobré a pěkné knize.*“³⁵³ *Mohou totiž doufat, že jejich časopis, k němuž se uchylují z důvodů uměleckých, nakladatelsko-etických, propagačních, opozičních, nebude zaneřádován všelijakým smetím, vedle něhož nám bylo se mnohdy dusiti za bývalých auspicií.* A tak společný záměr alespoň na krátký čas překonal rozdílná ideová přesvědčení a v jednom časopise tak byly zveřejňovány verše Františka Halase, Vítězslava Nezvala, Jaroslava Seiferta i Barbey d'Aurevilly, články Scheinostovi blízkých Jaroslava Durycha, Viktora Dyka, i již zmíněného Julia Fučíka či Zdeňka Nejedlého.³⁵⁴

Během svého angažmá v *Kmenu* Jan Scheinost výrazně rozšířil již tak široký záběr svých kontaktů a nepřekvapí tak konstatování Klimka a Hofmana, že Scheinost byl jediným předákem fašistů, „s nímž prohodit pár vět na veřejnosti se nezdálo různým „slušným“ novinářům a politikům něčím do kompromitace nepřístojným.“³⁵⁵

³⁵² V tiráži bývá posléze uveden jako majitel a vydavatel Družstvo moderních nakladatelů *Kmen*, Praha II.

³⁵³ „Čtenářům!“ *Kmen*, roč. 1, č. 1, 1926, s. 23.

³⁵⁴ Pravděpodobně od doby Scheinostova angažmá v *Kmenu* se začalo odvíjet jeho přátelství s Jaroslavem Seifertem. Scheinost se také podle vzpomínek své dcery, Lucie Chytilové, přátelil s umělkyněmi, Zdenkou Braunerovou a Toyen.

³⁵⁵ Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*. Praha: Paseka, 1995, s. 153.

6. Národní Obec Fašistická a český fašismus za působení Jana Scheinosta

6.1 Teorie českého fašismu

6.1.1 Počátky českého fašismu

Mladá Československá republika si s sebou přinesla do vínků komplikovanou národnostní situaci. Vzhledem k faktu, že Češi a Slováci³⁵⁶ tvořili pouhých 65 % obyvatel státu, v pohraničí žily 3 miliony Němců, početné byly též maďarské, polské menšiny atd.³⁵⁷, se dalo předpokládat, že existence českého a slovenského národa v ČSR může být protistátní činností těchto národnostních menšin ohrožena. Kromě tohoto problému je nutno zmínit stávající špatnou hospodářskou situaci, deflaci, i strach mnohých ze šířícího se komunismu a šíření bolševické revoluce. Tyto obavy podněcovalo též soudobé levicové kulturní prostředí ČSR a „moderní“ názor, že společenskopolitický vývoj směřuje k socialismu.

Vítězství fašistů v Itálii v říjnu roku 1922 dodalo důležitý impuls vystupňovanému českému nacionalismu. Na sklonku roku posléze spontánně vzniklo několik výrazně pravicových skupin s nevelkým počtem členů, které spatřovaly v radikalismu fašismu nabídku alternativního řešení společenské situace.³⁵⁸ Z počátku Mussoliniho vítězství vítala i poměrně důležitá politická strana, Národní demokracie, kolébka členů prvních fašistických skupin.

V roce 1922 tedy vznikla za přičinění tajemníka Národních demokratů Josefa Kučery, Jiřího Branžovského a Zdeňka Zástěry první česká raně fašistická organizace, tzv. „Červenobílí“ (nebo „Klub Červenobílých“ - jeho symbolem byla česká, tedy červenobílá vlajka). Hlavní osou této organizace byl radikální nacionalismus, dále pak antisocialismus, antikomunismus, a volání po silném národním státu, kde panuje pořádek. Se jmény tvůrců *Červenobílých* vstoupilo na scénu i heslo „*Blaho státu budiž nejvyšším zákonem*“.³⁵⁹

³⁵⁶ V oficiálním pojetí dvě větve národa československého.

³⁵⁷ Přesněji Těšínsko bylo osídleno polskou menšinou, na Slovensku a Podkarpatské Rusi žila silná maďarská menšina, většinu obyvatel Podkarpatské Rusi tvořili Rusini. Např. Pasák, Tomáš: *Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945*. Praha: Práh, 1999, s. 59. Z jiného úhlu pohledu lze konstatovat, že národnostní menšiny Němců a Maďarů tvořily celou třetinu obyvatel ČSR.

³⁵⁸ Čechurová, Jana: *Česká politická pravice: mezi převratem a krizí*, s. 81. M. Gregorovič neopomíná dodat, že oproti jiným soudobým evropským státům se v ČSR tyto krajně pravicové skupiny tolik neprosadily, což přičítá mj. přirozenému demokratismu společnosti, politickému myšlení doby, které bylo orientováno spíše liberálně a levicově, antimilitarismu, a také odporu ke kultu tzv. silné osobnosti, což však může být diskutabilní.

³⁵⁹ Čechurová, Jana: *Česká politická pravice*, s. 86.

V rámci Národní demokracie vzniklo v listopadu roku 1922 i volné sdružení „*Národní hnutí*“, jehož vášnivým řečníkem byl Scheinostem obdivovaný spisovatel, přední reprezentant národních demokratů, Viktor Dyk. Toto „*hnutí mělo ve svém programu očistit úřady a ozbrojené síly od „cizáků“, zajistit klid, pořádek a kázeň, revizi zákonů, zrušení vázaných volebních listin, zamezení diktatury kterékoli strany či třídy, utišení sociálních bojů, vymanění hospodářství z područí kapitálu, vybudování socialismu lásky, bratrství a pokojného vývoje, zvýšení role „národní inteligence.*“³⁶⁰ *Národní hnutí* také propagovalo sjednocení Slovanstva pod vedením Ruska bez bolševiků (inspirováno idejemi Karla Kramáře) a odmítalo zahraniční politiku Edvarda Beneše.

Taktéž v listopadu r. 1922 vznikl moravský spolek z hanáckého Holešova, „*Fašisté*“, vedený redaktorem Robertem Machem³⁶¹, jejichž vkladem do fašistického programového směřování byl, kromě řady již zmiňovaného, zejména antisemitismus.

Tyto tři rané, svým vlivem poměrně nevýrazné a nesmělé fašistické proudy se postupně slučovaly a aktivizovaly. Na jaře 1924 se v Kolíně sloučili moravští fašisté s *Červenobilými*. Vznikli „*Českoslovenští fašisté*“, kteří se na jaře 1925 spojili s *Národním hnutím*, působícím zejména v Praze. Sílicí hnutí s neuceleným programem, které se prezentovalo jako „obrodné“, začalo řešit otázku, zda postupovat ve spojení s Národními demokraty, či spíše samostatně.

Parlamentní volby roku 1925 ukázaly polarizaci politických sil v ČSR, komunisté se stali se ziskem 13,15% druhou nejsilnější politickou stranou v republice³⁶² a následující politické rozpory ústící ve vytvoření úřednické vlády poskytly příhodné zázemí pro velký vzrůst fašistických sil. V březnu roku 1926 došlo v Praze k definitivnímu splynutí stávajících fašistických organizací a ke vzniku organizace „*Národní obec fašistická*“, známá i pod zkratkou „*N. O. F.*“³⁶³ Všechny její místní organizace, nazývané „*jednoty*“, i zemské organizace, „*župy*“, byly sdruženími polovojenského charakteru. Organizace disponovala i brannou složkou, tvořenou muži ve věku 14-25 let, s názvem „*Omladina*“. K výpravě za

³⁶⁰ Pasák, Tomáš: *Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945*, s. 65-66. Odznakem Národního hnutí bylo spojení zlatý meč, písmeno N a trikolóra ověšené lipovými snítkami, heslem „Nebát se a nekrást, svůj k svému.“

³⁶¹ I Moravští fašisté v Holešově měli určitou vazbu na Národní demokracii, majitelem jejich listu Hanácká – později Národní republika byl národnědemokratický poslanec František Zavřel. Robert Mach se r. 1925 stal generálním tajemníkem Československých fašistů.

³⁶² Např. Pasák, Tomáš: *Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945*, s. 67.

³⁶³ Současná odborná literatura používá pro Národní Obec Fašistickou zkratku NOF, já se držím původní verze, tj. N. O. F.

úspěchem po italském vzoru však organizaci prozatím chyběl vhodný vůdce, byť prezident T. G. Masaryk již dostával zprávy, že N. O. F. populární osobnost do svého čela našla.³⁶⁴

V červnu roku 1926 proběhl ve Varšavě puč generála Józefa Piłsudského. Prezidium zemského úřadu i Hrad dostávali zprávy o početním vzrůstu českého fašistického hnutí a v souvislosti s blížícím se VIII. Vsesokolským sletem 5. - 6. července 1926 přibývalo politické nervozity, neboť se očekávalo otevřené fašistické vystoupení.³⁶⁵ Obavy z možného fašistického převratu nemusely být zcela plané. Podle policejních zpráv měli čeští fašisté údajně již 240 000 registrovaných členů³⁶⁶ a nejen, že se mohli stát velmi silnými díky volbám, ale informátoři Hradu³⁶⁷ též přeháněli o spojení údajného vůdce fašistů, generála Rudolfa Gajdy, pověřeného funkcí náčelníka hlavního štábu československé armády, a generála Jana Syrového, toho času ministra národní obrany. Prezident Masaryk si tak nebyl zcela jist věrností ozbrojených sil.³⁶⁸ S napětím očekávaný slet však proběhl klidně, bez provokací i zákazů. Generál Gajda byl přesto z přípravy státního převratu na červenec 1926 obviněn a postupně se skutečně stal klíčovou osobností českého fašismu.

Náčelník hlavního štábu čs. armády, divizní generál Rudolf Geidl – známý více pod pseudonymem Radola Gajda - byl pro většinu národa legendou československých legií, hrdinným bojovníkem ze Sibíře. O své postavení v armádě Gajda záhy přišel, nejdříve byl poslán na nucenou dovolenou a posléze degradován na vojína. Celý Gajdův proces byl ovšem veden poněkud nejasně (známý antikomunista byl mj. obviněn z prosovětské špionáže³⁶⁹) a místo naprosté diskreditace naopak získával Gajdovi mnohé příznivce.³⁷⁰

³⁶⁴ Kárné řízení Ministerstva národní obrany neprokázalo, že by R. Gajda byl před 1. 1. 1927 byť tajným členem jakékoli fašistického spolku, avšak udržoval od r. 1924 soukromé kontakty zejména ze Z. Zástěrou. Doposud byl v čele sloučené fašistické organizace např. továrník A. Klášterecký, rozhodující slovo však měla Velká Rada fašistická.

³⁶⁵ Pasák, Tomáš: *Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945*, s. 69, s odkazem na Situační zprávu z 3.6. a 11.6.1926.

³⁶⁶ 1925-1926 bylo v Československé republice asi 20 000 organizovaných fašistů (In: Gregorovič, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu*, s. 25.) Oproti tomu se podle zprávy policejního ředitelství v Praze ze dne 7. října 1926 počet registrovaných členů fašistických organizací, především N. O. F., odhaduje na 240 000 – 260 000, se sympatizanty je to však ještě více (In: Nakonečný, Milan: *Český fašismus*, s. 63).

Podle zdrojů T. Pasáka v r. 1927 policejní zprávy uváděly 40 000 členů jen v Praze, 200 000 organizovaných členů v Čechách (In: Pasák, Tomáš: *Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945*, s. 82.) Ovšem tyto zprávy byly s největší pravděpodobností velmi nadnesené, jak T. Pasák dodává, tento počet byl prokazatelně dosažen v r. 1932.

³⁶⁷ Klíčovým informátorem Hradu mezi českými fašisty byl Ludvík Henych, později i člen direktoria N. O. F., odhalený až r. 1928.

³⁶⁸ Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 77.

³⁶⁹ Pasák, Tomáš: *Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945*, s. 75.

³⁷⁰ O složitém případě – „kauze“ generála Gajdy bylo napsáno mnoho studií a ve 20. letech 20. století i mnoho knih, ať už Gajdu očeřujících či naopak hájících. Detailně o celém táhnoucím se procesu informuje např.

„Gajdův případ“ se stal na téměř dva roky jedním z důležitých témat manifestace Národní obce fašistické.

Prezident Masaryk usiloval o rozpuštění N. O. F., a proti hrozbě fašismu vystupoval i v soudobém tisku. Známým se stal jeho rozhovor pro „Prager Tagblatt“, kde v září 1926 uvedl: *„Fašismus je anonymní společnost nespokojených a odmítnutých s neomezeným ručením k výrobě politických báhorek a raubířských historek, má ovšem v sobě alespoň trochu idealismu u těch, kteří se dávají ošálit zdánlivým bojem proti korupci. (...) Fašismus je potud vážným problémem, pokud znamená těžký úpadek národního liberalismu. Fašismus je měřítkem politické dezorientace buržoazie... Víím, že i ostatní strany prodělávají svou krizi: fašismus je patologická ssedlina této krize uvnitř národní demokracie. Podobné krize prožívají všechny liberální strany buržoazní ve všech zemích.“*³⁷¹

Zastánce „národního a státotvorného fašismu“ čeští fašisté nalézali zejména u Mladé generace Národní demokracie, které se líbilo již tradiční fašistické heslo *„Blaho státu a národa jest zákonem nejvyšším“*. Na obranu fašistů se u Národních demokratů dále hotovili mj. František Hlaváček, František Sís a i samotný Karel Kramář. Ten na zasedání zemského výkonného výboru strany prohlásil, že fašismus hlásá myšlenku národního státu a *„vše co je dobré ve fašismu, chce náš program a všechna naše politika“*³⁷². Také publikoval 10. září 1926 v Národních listech stať *„Moje odpověď“*, obsahující proslulé rčení: *„Zaplat' pán bůh, i*

Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, emotivněji např. Nakonečný Milan: *Český fašismus*.

Gajda se stal objektem složité politické hry, v první fázi (Generálská komise) byl zproštěn všech obvinění ze špionáže, ale v dalším kárném řízení (Kárný výbor Ministerstva národní obrany, údajně na základě tlaku prezidenta Masaryka) byl naopak 13. prosince 1926 odsouzen. Proběhla další kárná a odvolací kárná řízení až byl Gajda počátkem roku 1928 zbaven hodnosti generála a degradován na vojína v záloze. Dvoji obvinění, že: 1. připravoval státní převrat a 2. vykonával špionážní činnost pro Sovětský svaz, téměř národ rozdělilo na ty, kteří ve vinu Gajdy věřili, a ty, kteří ji nevěřili. V N. O. F. začal být pěstován kult generála Gajdy, „národního hrdiny a mučedníka“.

³⁷¹ Masaryk, Tomáš Garrigue: *Cesta demokracie III: Projevy, články rozhovory 1924-1928*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1994, s. 161.

Ve stejné době si Ferdinand Peroutka přisadil: *„Československý fašismus vždy stál kulturně nejnižší ze všech politických hnutí v zemi. Úroveň jeho žurnalistiky byla nejhorší, jakou si možno představit. ... Proti československému fašismu vypadal československý komunismus jako hnutí vyříbeně kulturní, máje ve svých řadách významné spisovatele a umělce.“* Např. in Gregorovič, Milan: *Český fašismus*, s. 25. Ovšem je nutno uvést, že příznivci – podporovateli raného českého fašismu byli mj. bývalý rektor University Karlovy prof. František Mareš, spisovatel Josef Holeček, Božena Viková-Kunětická, či diplomat, rytíř čestné legie František Hlaváček.

³⁷² Pavlíček, Jaromír: „Český fašismus“. In: Malíř, Jiří – Marek, Pavel, a kol.: *Politické strany I: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–1938*. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, 629–653 (s. 632).

když se to jmenuje fašismus“.³⁷³ Východiskem ze soudobé politické krize a krokem od neschopnosti hašteřivého parlamentu mohl být pro některé národní demokraty příklon k fašismu a jeho podpora, avšak ponejvíce z pragmatických důvodů. V okamžiku, kdy se samostatná Národní obec fašistická stala potenciálním konkurentem, se situace změnila a roku 1927 vydala Národní demokracie zákaz svým členům vstupovat do fašistických organizací.³⁷⁴

6.1.2 Manifestace Národní Obce Fašistické

Myšlenkový rámeček českého fašismu nutně ovlivnila jeho výchozí společenská situace a okruh jeho příznivců. Společným ideovým zázemím byla nespokojenost či obava z podoby nového státu – Československa, kritický postoj k jeho politickému systému a také vedení v podobě prezidenta T. G. Masaryka a Edvarda Beneše, i pouhá nespokojenost se soudobými společenskými či kulturními trendy.³⁷⁵ Nebylo obtížné vyjádřit, co čeští fašisté nechtějí, ale negace samotné nemohou dodat plnohodnotnou ideovou náplň jakémukoli hnutí. Jak bude detailněji rozebráno v kapitole 6.2.1, v životě českého fašismu první republiky se sešlo mnoho nespokojených z různých sociálních vrstev i s různými inspiracemi. Myšlenkový svět těchto lidí byl nesourodý, a i proto bylo obtížné nalézt společné tradice a vytvořit program. Bylo možno odkazovat se na mladou „frontovou tradici“ bojovníků za vlast - legionářů, ale v ostatním se bylo nutno inspirovat jinde, kdy výsledkem byl často zvláštní konglomerát převzatých prvků.³⁷⁶ Za této situace se však pro některé jedince nesporně otevíralo velké okno příležitostí vytvořit českou fašistickou ideologii k obrazu svému nebo – častěji – představit si v náplni fašismu mnohé z individuálních specifických přání.

³⁷³ Kramář, Karel: „Moje odpověď“. *Národní listy*, 10.9.1926. Např. In: Pasák, Tomáš: *Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945*, s. 73. Čechurová upozorňuje, že Národní demokracie poté zaznamenala úpadek volebních hlasů.

³⁷⁴ Čechurová, Jana: *Česká politická pravice*, s. 82. Upozorňuje, že Národní demokracie zůstala demokratická, finanční podpora aj. fašistů Národními demokraty (a posléze i agrárníky) byla primárně účelová: „Fašisté za ně mohli skandálně vykřikovat různé věci, vyvolávat aféry, prostě dělat to, co si ony, jako koaliční strany nemohly dovolit.“ Posléze však N. O. F. znamenala konkurenci – i díky podobné voličské základně.

³⁷⁵ Levicové ladění kulturně-společenského života, postavení katolíků v novém státě - viz problémy nastíněné v předchozích kapitolách, nebo např. spor o pojetí českých dějin, který byl také důležitou částí myšlenkového života mnoha soudobých intelektuálů.

³⁷⁶ Gregorovič, Milan: *Kapitoly o českém fašismu*, s. 47.

M. Gregorovič ze základních prvků fašistického myšlenkového vývoje vyzdvihuje nepřátelství vůči pozitivismu a liberalismu 19. století a revoltu skupin intelektuálů proti konformitě a fenoménům odcizení v rozvíjející se industriální společnosti, kdy vzniká nový iracionalismus.³⁷⁷ „Iracionalismus“ lze chápat ve velmi širokém slova smyslu a i díky možnému obšírnému výkladu tohoto pojmu lze konstatovat, že byl v myšlenkovém rámci českého fašismu výrazným prvkem.

Iracionální nadšení nad tehdy ještě nevyhraněným či pro mnohé neznámým fašismem zachvátilo v r. 1926 krátce i Františka Xavera Šaldy: „...*Pak je tu naposled fašism... Já fašism nepokládám za neštěstí. Oslňuje-li fašism zvláště mládež, je to pochopitelné a není to pro ni nejhorsším znamením. Fašism není ideový program, není myšlenková soustava: fašism je jen zcela primitivní apel na tu stránku lidské duše, jež byla tak dlouho zanedbávána v šerém doktrinářství moderní politiky a jež sluje: vůle, práce, víra, odvaha...*“³⁷⁸

S tímto uchopením fašismu by v mnohém souhlasil i Jan Scheinost. V jeho idejích lze „iracionalismus“ spatřit ve vícero rozmanitých formách, prostupuje celým jeho uvažováním. Setkáme se s ním v podobě vyzdvihování duchovní sféry nad dle jeho mínění v jeho době převládající přízemní pozemské uvažování, v propagaci myšlenkové expanze, víry, i v touze po „odvážných dobrodružstvích“. Souhrnně řečeno je iracionalismus, chápaný jako komplexní opozitní pojem pozitivistického racionalismu, důležitým prvkem Scheinostova uvažování. Ovšem iracionalita českého fašismu se nejvýrazněji promítla ve fašistické praxi, které bude věnována kapitola 6.2.

Fašismus začínal na prvorepublikové společenskopolitické scéně jako zmiňovaný šaldovský apel. Dalšími potřebnými kroky bylo utvoření programu i celé české fašistické ideologie. Vyjdeme-li však z pojetí politické ideologie jako odůvodnění toho, co tvoří klíčové body politického programu určitého hnutí, zasazeného do abstraktně-teoreticky mnohotvárného obsahu, v němž se uplatňuje řada hledisek³⁷⁹, zjistíme v tvorbě ideologie českého fašismu zvláštnost. Fašisté zde totiž velmi zdlouhavě definovali program i základní prvky³⁸⁰, zatímco jeho první hlavní ideolog, Jan Scheinost, určité body možného programu již odůvodňoval podle svých představ. Takto jím vedený fašistický ideologický list „*Stěžejň*“ hlásal myšlenky

³⁷⁷ Tamtéž, s. 45.

³⁷⁸ Šalda, František X.: „Planý poplach a zbytečné nářky“. *Nová svoboda*, roč. 3, č. 38, 23.9.1926, s. 493-496.) Např. in: Gregorovič, Milan: *Kapitoly o českém fašismu*, s. 52.

³⁷⁹ Nakonečný, Milan: *Český fašismus*, s. 347.

³⁸⁰ Např. komplikované problematice „sebeurčení“ formy N. O. F., tedy jakým je hnutím a jak se bude vymezovat ve stávajícím politickém systému proti politickým stranám je věnována kapitola 6.2.1.

vymykající se v mnohém základním programovým prohlášením. Fašistická politická ideologie Jana Scheinosta představuje svébytný myšlenkový systém, ne vždy související s programovými prohlášeními Národní obce fašistické.

Pro možnou manifestaci idejí českého fašismu bylo nezbytné pojmenovat a vytyčit hnutí, které je šíří. Název Národní obec fašistická byl odvozen od italského vzoru. Podle Organizačního řádu z roku 1926 je N. O. F. politickým sdružením Čechů, Slováků a všech Slovanů, rodem, smýšlením a rasou. Cílem N. O. F. je pak vybudovat a morálně i hmotně zabezpečit náš národní stát.³⁸¹ Po úpravě J. Scheinosta byla redefinována N. O. F. jako sdružení (již ne politické) Čechů, Slováků a jiných Slovanů, rodem, rasou a smýšlením. „*Úkolem N. O. F. jest usilovati všemi prostředky o duchovní, mocenský a hospodářský rozmach našeho národa a naší říše.*“³⁸²

Další cíle (nejen let 1927-1929, kdy v N. O. F. působil Jan Scheinost) lze velmi stručně shrnout následovně: „*Fašismus se snaží o uskutečnění státu stavovského, t. j. organisovaného hospodářsky a nikoliv politicky.*“³⁸³ Třídní zájmy měly být zapomenuty ve prospěch spolupráce a harmonie národních sil, kdy spravedlnosti se dostane všem. Vzor třídního smíru mohl být spatřován v italské Mussoliniho Chartě práce.³⁸⁴

Rané politické dokumenty N. O. F. jsou poměrně kusé. Roku 1926 vypracovali Z. Zástěra, A. Dušek, C. Svozil a V. Teyrovský politickou směrnicí „*Základní ideje fašistického vládního programu*“, proklamující fašistický stát s novou vládou a fašistickou armádou a gardami, slibující také novou orientaci zahraniční politiky.³⁸⁵ Leták „*Co fašism je a co chce*“ Z. Zástěra z počátku r. 1927 dodává, že „*Fašism... jest novou mohutnou ideou hospodářsko-politickou právě tak jako dříve vzniklé –ismy, ať se již zovou liberalism, socialism či komunism.*“ Po ztroskotání všech předchozích „ismů“ přichází fašismus, příkazující poctivou spolupráci všech tříd, státotvorné hnutí, které je sice odůvodněně protivládní, nikoli však protistátní či rozvratné. Text letáku mj. chce, „*aby jediné jazyk československý*

³⁸¹ „Organisační řád N. O. F.“. In: Národní archiv (NA), fond Presidium ministerstva vnitra (PMV) 225-377-5, s. 85.

³⁸² „Nový organisační – Ústavní řád N. O. F., autorem Jan Scheinost, schválený 5. 2. 1928“. In: NA, PMV 225-377-8, s. 16. Dá se předpokládat, že slovo „rozmach“ nebylo použito náhodně.

³⁸³ „Zpráva: Schůze stoupenců a příznivců N. O. F. 19. 4. 1928 Restaurace U Nováků, Břevnov: Projev Jana Scheinosta“. In: NA, PMV 225-375-6, s. 93.

³⁸⁴ Pavlíček, Jaromír: „Český fašismus“, s. 648.

³⁸⁵ Tamtéž, s. 648.

byl jazykem státním³⁸⁶, ale z pozdějších proklamací chybí např. hájení náboženství, což je od již od konce února s příchodem J. Scheinosta do N. O. F. nepostradatelný prvek všech zásadních fašistických prohlášení a dokumentů.

První základní ideologický stavební kámen Vůdcem obdařené Národní obce fašistické představuje *Manifest generála r. I. R. Gajdy*³⁸⁷, střídající expresivní líčení ubohé situace národa s vyzdvihováním naděje, kterou přináší duchovní vlna fašismu, šířící se Evropou. Začíná útokem na rozkladné myšlenky „neukázněného liberalismu“, českého realismu a socialismu, kterému národ stojí v cestě jeho internacionálním cílům. Ale přes dobu zmaru národní myšlenka nikdy nevymřela, „čekala, až národ zavolá ji na místo, které jí právem patří, aby obnovila a vybudovala mocnou říši. ...„A z těch dob bídy i naděje vyrostl československý fašismus.“³⁸⁸

Následuje pozitivní část manifestu, proklamující fašistické cíle. Na prvním místě má být podporováno náboženství, znehodnocované, ale podstatné pro tisíciletou českou kulturu, mající s fašismem stejný cíl: vést národ k mravnosti, svědomitosti a osobní zodpovědnosti.³⁸⁹ Dalšími cíli jsou: potírání kolektivismu a komunismu, (vždy velmi obecně formulované) podporování české kultury, národního hospodářství, bezpečnosti práce a blahobytu dělníků, sociální spravedlnosti a armády. Stávajícímu politickému systému vyslovuje manifest „neuznání“, zavinil oslabení státní moci, které však fašismus vrátí autoritu. Těmito zásadami se „vklíňuje obrozený český nacionalismus do onoho moderního světového proudění, které pod jménem ‚fašismus‘ obnovuje odvahu a energii národů. Nevyhýbáme se tomuto jménu, poněvadž víme, že Fašismus v každém státě nese znaky svého národa – u nás je jeho obsah český a slovenský.“

³⁸⁶ Zástěra, Zdeněk: „Co fašism je a co chce“. In: PMV 225-375-1, s. 105. Zajímavým raným fašistickým ideologickým textem je i kniha Otakara Leblocha *Fašistický stát* z r. 1927. Lebloch je také velmi obecný, fašismus chápal jako „zrevolucionovaný nacionalismus“. Také ještě diplomaticky proklamuje, že „fašism není proti demokracii, je pouze proti dnešním metodám demokracie, které se projevují tak nešťastně a škodlivě v demokratickém parlamentarismu...“

³⁸⁷ r. I. = ruských legií. „Manifest generála r. I. R. Gajdy“, *Říšská stráž*, roč. 1, č. 8, 24.2.1927. Podle M. Nakonečného i podle používaných výrazových prostředků a větné výstavby, odlišných od dosavadních textů v *Říšské stráži* aj. lze v textu vystopovat Scheinostovu dikci.

³⁸⁸ Tamtéž.

³⁸⁹ Tamtéž.

Manifest byl uveřejněn v novém tiskovém orgánu Národní obce fašistické (vydáváném od ledna 1927) *Říšské stráž*.³⁹⁰ Téměř od počátku do ní přispíval i Jan Scheinost, ovšem ukrytý pod řadou šifer a zkratek,

od Scht. po F. T. S. Daleko více než ideové články zde psal politické komentáře na téma „Co se děje na Hradě“, v parlamentu či zejména v lidové straně.³⁹¹ Svoji hlavní pozornost však soustředil na vlastní tiskový projekt. V r. 1928 začal vydávat „*Měsíčník pro fašismus*“ s názvem *Stěžeň* (první čísla se původně jmenovala *Stožár*).³⁹² Jan Scheinost ho redigoval s Ladislavem Švejcarem za cílem stát ideologickou platformou českého fašismu.³⁹³ Ve svém „*Slově na cestu*“ předepsal Scheinost *Stěžni* úkol „*připravovati fašistické myšlenky cestu do českého světa (...) pro víru a proti pověrám, pro myšlenku a proti bludu, pro kulturu a proti jalovině, pro národní říši a proti demokratické provincii.*“³⁹⁴ Právě ve své ideologické revue zveřejnil většinu ze zásadních prvků svého fašistického myšlenkového systému.

K základní definici fašismu v Československu zde dodává, že český fašismus je „*reakcí prot socialismu v politické ekonomii, proti pozitivismu v duchovním životě českém a proti*

³⁹⁰ Týdeník s občasnými mimořádnými čísly měl šéfredaktorem nejprve prof. Ladislava Švejcara. Jeho běžná cena byla 50 hal., předplatné činilo 34 Kč. Na konci roku 1927 *Říšská stráž* vycházela v nákladu 22 – 25 000 kusů. Z toho měla asi 15 000 odběratelů a jen 2000 předplatitelů. Zbytek nákladu byl používán pro propagační účely. In: „Situční zpráva Říšské Stráže“. In: NA, PMV 225-375-6, s. 108.

Roku 1928 se *Říšská stráž* změnila na deník (cena 30 hal., předplatné 110 Kč.), aby mohla lépe konkurovat tiskovým orgánům jiných stran - deníkům. Ovšem nedostatek financí vedl k tomu, že se v květnu 1929 stala opět týdeníkem, pod názvem *Stráž Říše*. Problémy jejího vydávání - vydavatelstvím N. O. F. Odboj, tiskem V. Kotrby v Praze – jsou součástí kapitoly 6.2.2.

³⁹¹ Viz. např. Bauer, František: *Moje zkušenosti z Národní Obce Fašistické*. Praha, 1928, s. 23.

³⁹² Po vytištění 1. čísla *Stožáru* se ukázalo, že časopis toho názvu již existuje, což ale nebylo při velkém počtu prvorepublikových periodik tak překvapivé. V r. 1929 byl přeměněn na čtrnáctideník. Autory jeho čísel byli kromě J. Scheinosta a L. Švejcara zejména: R. Gajda, V. Balthasar, J. Dřevo, K. Hetteš, K. Mirvald, Z. Nývlt, O. Spilka, F. K. Šnepp, zároveň grafik časopisu (spolupracující již s nakladatelstvím L. Kuncíře) B. Štorm, M. Wagner a J. Žitný.

³⁹³ Nakonečný, Milan: *Český fašismus*, s. 360: Revue *Stěžeň* shrnuje jako velmi bojovnou, kromě propagace fašismu útočící na masarykovský realismus (L. Švejcar) a samozřejmě na nedostatky demokracie, tj. na partajnictví, korupci, neschopnost parlamentu řešit zásadní problémy sociální, hospodářské a další, na zahraniční politiku státu (tj. na Beneše). Dále dodává, že ve *Stěžni* nenajdeme u českého fašismu později tak obvykle hrubý a demagogický fašistický antisemitismus.

³⁹⁴ Scheinost, Jan: „Slova na cestu“. *Stěžeň*, roč. 1, 1928, s. 1-2. K vývoji *Stěžně* Scheinost roku 1929 poznamenal: „*Na rozdíl proti roku minulému bylo nutno dáti Stěžni charakter útočný: posvítiti si na český život duchovní, hospodářský a politický a vytvořiti základnu pro fašistickou kritiku, jako předpoklad dobré práce syntetické. Nebojácnost a odvaha vyznačují fašismus a jsou také znaky Stěžně. Není v Čechách listu, který by se tak málo bál říci své mínění, jako Stěžeň, a list je podle toho ceněn a nenáviděn.*“ (In: Scheinost, Jan: „*Stěžeň*“, *Stráž Říše*, roč. 3., 1929, 11.8.1929, s. 6.) Policejní zpráva ze 2. 3. 1929 dodává: Tím uskutečňuje se dávný plán Scheinostův, který doufá nyní z tohoto svého časopisu zříditi analogický podnik jako „*Fronta*“ a „*Přítomnost*“. Podnik jest aktivní a měl dosud na 2.000 odběratelů. (In: NA, PMV 225-1024-3, s. 31.) Číslo stálo 2 Kč, pololetí 20, rok 40 Kč. Ovšem náklad stále klesal, ze 2000 kusů postupně na 1 200, kdy se však Scheinost musel potýkat i s velmi špatnou platební morálkou předplatitelů. Detaily in: AMV 301-87-5. *Říšské stráž* zbyl úkol bojovat proti žurnálům zejména levicového bloku a obhajoba hnutí proti žurnalistickým útokům.

realismu v české politické praxi...“³⁹⁵ Opakovaně pak dodává, že reakcí na tyto „rozkladné jevy“ byl již politický časopis *Rozmach*, podnícený podivuhodným básníkem, katolíkem Jaroslavem Durychem. V souladu s texty právě *Rozmachu* se pak ve *Stěžni* mj. detailněji zaobíral Gajdovým Manifestem i jinými články omílané pojmy. Co je míněno bojem proti pozitivismu? „*Boj, který ve znamení fašismu vedeme proti degenerovanému rozumu českého inteligenta, je v kořeni bojem proti pozitivismu, oficiálnímu názoru předválečného pokolení. Positivismem nazýváme soustavu pověr, podle které je nutno uznati jen existenci hmoty... Výsledek byl dvojitý: úpadek metafysiky a oslabení rozumu, mravní relativismus a zlatá doba pokrytectví.*

Realismus je domácí zpracování pozitivismu, chatrně zakotvené v české reformační tradici... Realistická etika je pozitivní: nestará se o nadpřirozenou funkci lidského života, o duši a o Boha... Do života realismus přinesl pokrytecké metody. V politice zvláště...“³⁹⁶

Scheinost dále uvádí: „*Jsou lidé, kteří dosud nevědí, že protiklad Masaryk – Gajda je organickým protikladem dvou generací a že oba tito muži se nikdy nemohou a nesmí sejít. Musí probojovat boj. Intelektuální český realismus staré generace má v Masarykovi svůj vrchol, Gajdova intuitivní činorodost je nadějí pokolení mladých.*“³⁹⁷

Konkrétnější a rozsáhlejší formulace fašistických cílů, než obsahoval Manifest, přinesla Scheinostem sepsaná „*Ideová resoluce Národní obce fašistické*“, odsouhlasená jejím generálním sněmem, konaným dne 5. února 1928 v Praze.³⁹⁸ Obsahuje deset „myšlenkových směrnic“, věnovaných bodům Národ, Říše, Lid, Ústava, Sněmy, Samospráva, Hospodářská organisace, Náboženství, Národní menšiny a Škodliviny. Některé body jsou stále velmi obecné, jako Hospodářská organisace se zásadou, že fašisté neuznávají třídní boj či Škodliviny proti liberalismu atd.

Zajímavá je však např. definice českého / slovenského národa: „*Národ český a slovenský je ratolestí slovanského kmene a jsme si plně vědomi rasové pospolitosti s ostatními slovanskými národy (...)* Jest přirozeno, že nejdříve se cítíme Čechy a Slováky a potom teprve Slovany: náš charakter, národní houževnatost a podnikavost a pak těsný styk s

³⁹⁵ Scheinost, Jan: „Le Fascisme en Tchécoslovaquie“, *Stěžněň*, roč. 1, 1928, s. 52. Vlastní překlad.

³⁹⁶ Scheinost, Jan: „Konec pozitivistického století“, s. 33-34. (Nakonečný k pojmům dodává: „když čeští fašisté útočili na „realismus“, měli tím na mysli zejména Masarykovo pojetí českých dějin, historie zvláště a jeho ideologii vůbec“).

³⁹⁷ Tamtéž, s. 34.

³⁹⁸ Scheinost, Jan: „Ideová resoluce Národní obce fašistické“, *Říšská stráž*, roč. 2, č. 6, 9.2.1928, s. 4-5.

*ukázněnou kulturou západní Evropy, která jest jedinou dnes hrází proti bolševickému nebezpečí, nás zavazuje k velké úloze v dějinách slovanských.*³⁹⁹

Z hlediska vymezení se proti národnostním menšinám a obrany celistvosti státu jsou důležité body Říše a Národní menšiny: „*Neuznáváme naivní zásadu Wilsonovu o sebeurčení národů, které se dovolávají i jinojazyčné menšiny našeho státu. Podle této zásady vznikly jen ty státy, které po světové válce po prvé vstoupily do dějin světových jako organizace národů, nikdy dosud stát nevytvořivších. Naše říše však roku 1918 nevznikla, nýbrž byla pouze obnovena v plné své suverenitě, jako pokračování staroslavné říše Velkomoravské a mocného kdysi českého království.*⁴⁰⁰ (...) *Národ český a slovenský je národ státní, to jest odpovědný za osud říše a toto břemeno, byť sebe sladší, musí býti na druhé straně vyváženi právy národa opravdu privilegovaného.*⁴⁰¹

Bod IV., věnovaný Ústavě, otevřeně prohlašuje, že fašisté neuznávají současnou demokratickou ústavu a to z těch důvodů, že není hodna národa s tak slavnou státní minulostí, a také proto, že je pouhou napodobeninou cizích a národnostně odlišných státních zřízení. Navíc se opírá o politické strany, podléhající snadno demagogii. Proto N. O. F. usiluje o vytvoření stavovského státu Čechů a Slováků, kde by měl každý občan podíl podle své stavovské příslušnosti a „*nikoli okamžitá obliba, ale osvědčené osobní kvality a dlouholetá zkušenost v životním boji budou rozhodujícími momenty pro volbu stavovských delegátů a členů vlády.*⁴⁰² Dále se pak proklamuje mj. obnovení osvědčeného samosprávného zřízení zemského a krajského, zničeného centralismem vlády.⁴⁰³

Pro podpoření Gajdova boje potřebovala Národní obec fašistická nutně program, přinášející více, než obecné fráze Manifestu i více rozpracované Ideové resoluce. Jan Scheinost bývá s odstupem i svými souputníky hodnocen jako hlavní ideolog českého fašismu, ovšem jak mu vytýkal např. F. Bauer, staral se spíše o *Stěžejň*, či řečnil na schůzích, než aby se staral o program a udával směr fašistické politiky.⁴⁰⁴ Proto si v polovině roku 1928 stěžoval, že „*Program čs. fašismus nemá žádný, program v hnutí fašistickém jest Gajda, jeho záležitost,*

³⁹⁹ Scheinost, Jan: „Ideová resoluce Národní obce fašistické: I. Národ“, s. 4.

⁴⁰⁰ Scheinost, Jan: „Ideová resoluce Národní obce fašistické: II. Říše“, s. 4.

⁴⁰¹ Scheinost, Jan: „Ideová resoluce Národní obce fašistické: IX. Národní menšiny“, s. 4. Dále se zde dodává: „*Své německé krajany rádi bychom pokládali za věrné syny naší vlasti, jak jimi byli mnozí jejich předkové... ale ... Dokud Němci sami se nebudou pokládati za organickou část naší vlasti, nikdo jim to nesmí namlouvat.*“

⁴⁰² Scheinost, Jan: „Ideová resoluce Národní obce fašistické: IV. Ústava“, s. 4.

⁴⁰³ Scheinost, Jan: „Ideová resoluce Národní obce fašistické: VI. Samospráva“, s. 4.

⁴⁰⁴ Bauer, František: *Moje zkušenosti z Národní Obce Fašistické*, s. 22. Hradní informátor však mj. dodává, že ačkoli byl Scheinost generálním tajemníkem, jeho vliv se často rovnal nule.

*dr. Beneš, Masaryk, komunisté a židé. Tím program fašistický je vyčerpán.*⁴⁰⁵ I současní autoři dodávají, že jako autor jasného, úderného programu N. O. F. Scheinost selhal, a domnívají se, že sám žádný takový neměl.⁴⁰⁶

Scheinost sám skutečně uvedl: *„Namítá se nám, že nemáme řádný program. Náš program je velice stručný: „Blaho vlasti budiž nejvyšším zákonem“. Více do programu nepotřebujeme.*“⁴⁰⁷ Zároveň však ve *Stěžni* představil poměrně komplexní myšlenkový systém českého fašismu a byl i bezesporu nadaným řečníkem, schopným stručně formulovat palčivé otázky. Např. výtky vůči E. Benešovi shrnul: *„Beneš doma je autokratem, nenechá si ničeho říci, za hranicemi je však demokratem a dá si říci všechno.*“⁴⁰⁸

Odpověď na otázku neschopnosti formulovat úderný program tedy lze pouze odhadovat. Jak nastíní kapitola 6.2.2., je možné usuzovat např. na neochotu prosazovat tuto složitou otázku ve spolku rozhádaných soupeřů o moc v N. O. F. Do textů *Stěžně* pro vzdělanou společnost mu však zasahováno nebylo.

Kromě šíření fašistického ducha tiskovými orgány N. O. F., v revue a letáky patřily mezi nezbytnou formu propagandy během první republiky „osobní agitace“, projevy na schůzích, kam se nezdálo došlo po pochodu skrze město.⁴⁰⁹ Jestliže Scheinost byl ve *Stěžni* elegantním autorem vznosných abstraktních myšlenek zasazených většinou v historické přednášce, jako rétor na schůzích představoval naprosto odlišný typ projevu.

Jan Scheinost byl hlavním řečníkem N. O. F. i na velkolepém sjezdu v Mladé Boleslavi 14. srpna 1927. Svůj projev zahájil hřímáním proti neblahé vnitřní i vnější politice vlády, kdy skutečnou národní vládu může dát jedině fašismus, obdařený darem autority a aktivity. *„Fašismus jest hnutí všeobecné, duchovní, kulturní a politické, které má právo užití všech možných prostředků, aby dosáhlo toho, co chce, to jest vládu a my ji dosáhneme.*“ Vládu

⁴⁰⁵ Tamtéž, s. 49.

⁴⁰⁶ Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 154. Dále upozorňují na jistou absurdní skutečnost. Scheinost byl v roce 1927 generálním tajemníkem N. O. F. a přitom se nestal jejím členem, neboť ještě na sklonku roku 1927 vázal svůj vstup do N. O. F. na vyjasnění zásadních otázek s Gajdou. Zároveň také nepřerušil členství v ČSL.

⁴⁰⁷ „Zpráva: Veřejná schůze stoupenců N. O. F. 5.3.1928, Restaurace u Drobných, Vršovice: Projev gen. tajemníka Scheinosta“. In: NA, PMV 225-375-6, s. 27.

⁴⁰⁸ „Zpráva: Schůze stoupenců fašismu 1.3.1928 Praha VII. Podniky Rážovy: Projev gen. tajemníka Scheinosta“. In: NA, PMV 225-375-6, s. 15.

⁴⁰⁹ Tato kapitola se věnuje textům, dalším formám politické agitace se věnuje kapitola 6.2.1.

vytvoří „cestou mimoparlamentní nebo jinou“. „My si neuzavíráme žádnou cestu k dosažení moci...“⁴¹⁰

Fašisté jsou vášnivými nacionalisty, proto také jsou „zjevnými antisemity, tj. nechceme židy, vše co jest se židy spojeno - ducha židovského, praktiky mezinárodních židů.“⁴¹¹ (...) Úspěch má fašismus zaručen, bude-li expansivní, tj. bude-li imperialistický... My chceme expansi vůle a vypětí všech národních sil, chceme, aby národu dostalo se po právu té velikosti, která mu přísluší. ... Musíme býti přímo fanatickými, kdyby celý svět zahynul, Čechy musí žít.“⁴¹²

Scheinost se dále dovolával historických hrdinů, Táboritů a Jana Žižky, kdy posléze v následujícím projevu Vůdce Gajda dodal, že „vzorem jsou nám legie a jejich heslo: „Kázeň, odvaha, poctivost“. ... Kteří se mnou souhlasíte, pojďte se mnou na život a na smrt“.⁴¹³

Okázale militantní projevy a dění na sjezdu nemohlo uniknout pečlivému a ostrážitému pozorovateli dění v Československé republice, „strážci československé demokracie“, prezidentu T. G. Masarykovi. Právě Masarykovi je připisován expresivní anonymní komentář v Národním Osvobození. Píše se zde, že „o fašistickém sjezdu většina listů přinesla souhlasné zprávy, že prokázal ideovou ubohost fašismu a jeho slabost. (...) Hlavním řečníkem, vykládajícím program, byl klerikál Scheinost. Co přednesl, odpovídá navlas kázáním nebožtíka Horského v Čechu.“⁴¹⁴ Autor článku dále fašismus nazývá „zoologismem, imperialismem a militarismem“ a dodává, že „Gajda svými úkazy a rozkazy si hrá na cara – není dnes již pochyby, že ho ve vlastní straně stihne také osud carův, třebaže ve formě paskvily, jímž ve skutečnosti je celý fašismus.“⁴¹⁵ Nabízí se však otázka, proč když byl český fašismus tak „ubohý“, stál komukoli, ba dokonce prezidentovi, za tak rozsáhlé komentáře.

⁴¹⁰ „Projev J. Scheinosta na sjezdu N. O. F. v Mladé Boleslavi 14. 8. 1927.“ Podle policejního hlášení in: Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 156.

⁴¹¹ Toto je jediný výrazný antisemitský Scheinostův výpad v N. O. F., nutný chápat v tom kontextu, že podle něj je základem civilizace křesťanství, ohrožované konzumním kapitalismem, za nímž vidí často právě židovský kapitál.

⁴¹² „Projev J. Scheinosta na sjezdu N. O. F. v Mladé Boleslavi 14.8.1927“, s. 156.

⁴¹³ „Projev R. Gajdy na sjezdu N. O. F. v Mladé Boleslavi 14.8.1927“. Podle policejního hlášení in Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 158.

⁴¹⁴ „Z fašistické drogerie: Národní Osvobození 21.8.1927, č. 230“. In: Masaryk, T. G.: *Cesta demokracie III*, s. 229. „Čech“ býval hlavní český – pražský politický katolický týdeník.

⁴¹⁵ Tamtéž, s. 229.

Přese všechnu kritizovanou programovou slabost, primitivnost a rozháranost českého fašismu té doby však Scheinost se Švejcarem vytvořili i důsledný „Nástin stavovské ústavy demokratické“, rozebíraný v kapitole o idejích stavovského státu.

6.1.3 Specifika českého fašismu a jeho inspirace

Tato kapitola se věnuje inspiracím, ideovým zahraničním zdrojům či naopak svébytnosti českého fašismu od jeho počátku⁴¹⁶ a zejména pak v letech 1927 – 1929, kdy myšlenkový fašistický systém vytvářel hlavní ideolog. N. O. F. Jan Scheinost.

Podle Scheinosta je fašismus „světová myšlenka, již se vyjádřila západní Evropa slavně a opravdu římsky, aby se ubránila svému zániku, který hlásal německý sever a připravoval východ. Je to poslední do našich dnů projev evropského ducha prohněteného civilizací, jak ji vytvořila řecká filosofie, římský stát a křesťanské náboženství.“⁴¹⁷ Světová idea fašismu je univerzální povahy, poskytuje všeobecně platné zásady, ale Scheinost opakovaně trvá na tom, že tyto všeobecné zásady nelze adaptovat všude a ve stejné podobě, a že je potřeba přizpůsobit je místním specifikům. „Zkušenost italská a španělská je však poučná, protože je zkušenost první; neznamena to přirozeně, že by byla směrodatná ve všem a pro každého...“

⁴¹⁸ Scheinostův fašismus je primárně český, ovšem svébytný český fašismus vznikl především v jeho systému, a jeho zásadní originální ideje nebyly povětšinou dlouhodobě Národní obcí fašistickou uplatňovány. Některé důležité stopy však přesto v českém fašismu zanechal.

Ani v demokratickém Československu si nešlo nepovšimnout, že od začátku dvacátých let 20. století nabývala v Evropě moc řada autoritativních režimů. Přitom však nedocházelo k přílišnému rozlišování konkrétní charakteristiky těchto režimů. Zmiňovaná Mussoliniho Itálie, diktatura generála de Rivery ve Španělsku či diktatura maršála J. Piłsudského v Polsku představují pro současné politology odlišné fenomény, avšak nikoli pro většinové

⁴¹⁶ České fašistické hnutí se ve 20. letech 20. století ještě živelně utvářelo, a i když lze sledovat jeho jisté charakteristické znaky, přesto na něj nelze smysluplně aplikovat znaky a body teorií totalitarismu či teorií autoritativních režimů, vycházejících z již konsolidovaných státních úvarů.

⁴¹⁷ Scheinost, Jan: „Slova na cestu“, s. 1.

⁴¹⁸ Tamtéž, s. 2.

vnímání pozorovatelů této rané doby. T. Pasák v této souvislosti používá sjednocující pojem nacionální fašismus.⁴¹⁹

V těsné blízkosti ČSR na konci 20. let vznikal další možný pro české fašisty a zejména pro J. Scheinosta inspirativní režim, rakouský stavovský stát. Diskuse o změně rakouské ústavy a kroky spolkového kancléře Seipela sledoval pozorně ve *Stěžni*, kde komentoval, že Rakušané „... mají pevnou představu o tom, jak by měl vypadat rakouský stát: nikoli bezvýhradná doména politických stran a socialistického starosty města Vídně, ale stát stavovský, fašistický, vymaněný z poplatnosti řečníků a kejklířů. Pryč s parlamentem stranickým, který budiž nahrazen stavovským sněmem...“⁴²⁰

Říšská stráž také nadšeně sledovala počiny krále Alexandra I., který v lednu roku 1929 provedl vojenský převrat a nastolil diktaturu ve „svém“ Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Zrušil ústavu, zakázal politické strany a český fašistický tisk ho obdivoval jako státníka s „fašistickým duchem“, který svůj projev k ministrům údajně zakončil N. O. F. tak propagovanými hesly: „Mým životním názorem je, že blaho státu je nejvyšším zákonem a nejsvětější povinností sloužiti národu.“⁴²¹

J. Scheinost však (kromě detailně rozebíraných podnětů z italského fašismu) více než u autoritativních režimů hledal inspiraci u velkých „duchů své doby“, osobností, jejichž vliv je patrný již v Rozmachu, a také v české národní historii. Opakovaně lze zmínit zejména francouzské literáty L. Bloy, zakladatele *Action française* Ch. Maurrasa či také katolicismem ovlivněného G. K. Chestertona.⁴²² I ve *Stěžni* nalezneme zřetelnou kontinuitu na katolický okruh z dřívějších dob. Opakovaně je zde např. citována postava „mystického Napoleona“ z díla překladatele, vydavatele a Bloyova přítele Josefa Florianiana.⁴²³

Scheinostova reflexe počátků a inspirací českého fašismu je dosti kritická: „V Československu se neví nic o idejích italského fašismu: v tomto ohledu byl český fašismus velmi nuzný a

⁴¹⁹ Pasák, Tomáš: *Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945*, s. 34.

⁴²⁰ Scheinost, Jan: „Čínská zed“*. Stěžněň*, roč. 2, 1929, s. 177. Ovšem ve fašistickém tisku Scheinost posléze přerušil svá zahraniční pozorování, neboť odcházel z N. O. F.

⁴²¹ „Nadšení v Jugoslavii. - Lid odmítá demokratický parlament. - Král s fašistickým duchem. – Cizina vítá převrat. – Socialisté nadávají“*. Říšská stráž*, roč. 3, č. 6, 8.1.1929, s. 1.

⁴²² Scheinost však uvádí v odpovědi na jednu ze svých kritik, že „*Síla mé víry (Bůh ji posiluj) není z Bloye, ani z Durycha, tím méně pak z Chestertona.*“ In: Scheinost, Jan: „Milý Ferdinande Peroutko“, *Stěžněň*, roč. 1, 1928. Nelze opominout vliv vůdce belgických „rexistů“ Léona Degrella, ovšem to až po odchodu z N. O. F. (Degrella a jeho hnutí jsou mladší.)

⁴²³ Např. citáty „*Hlava státu musí umět zapráhnouti i zlo, aby působilo na vítězství věci veřejné. Umění panovníkovo, jako umění ministrovo záleží v tom, aby dodal lesku dobrým cílům.*“ Napoleon (U Josefa Florianiana ve Staré Říši)

sestával se z panslavismu málo definovaného Kramářem, z radikálního lidového antisemitismu a primitivního měšťáckého předválečného nacionalismu. ⁴²⁴

Takové začátky ovšem umožňují do dalšího dodat vlastní vklad. Jan Scheinost vycházel ze slavné české historie. Domníval se, že zatímco italský fašismus vykazuje jisté analogie s renesancí, v českých zemích je třeba vycházet z doby, která je klíčová pro naši vlastní historii. Tu spatřoval vždy ve středověku, přesněji hovoří často o „ideálu gotiky“/ „gotickém ideálu“, kdy byl vírou vedený český národ na svém mocenském i kulturním vrcholu.

Z minulosti Scheinost také čerpá svoji náklonnost k monarchiím. Royalistické smýšlení pro něj mohlo být stále užitečným vkladem. *„Fašistické ideje se hodí formě autoritativního vládnutí, podobnému monarchiím z času sklonku starého a zrodu nové legitimacy.* ⁴²⁵

Národní obec fašistickou chtěl ukáznit „monarchistickým principem moci“ a vlivně podporoval i royalistické snahy v N. O. F. Největší ideový problém spočíval pravděpodobně v hledání vhodného panovníka. Že tyto snahy mohly být míněny vážně, dokazuje fakt, že Jugoslávskému velvyslanectví v Praze byla v roce 1928 adresována žádost o přezkoumání případné možnosti nástupu některého příslušníka zdejší vládnoucí dynastie na československý trůn.⁴²⁶ Tyto snahy odpovídají romantickému dobrodružnému duchu mnohých tehdejších fašistů, a fakt, že působily směsně, nemění nic na tom, že nejen nespokojenci s Vůdcem Gajdou hledali krále z rodu Romanovců či právě z rodu Karadjordjević. Reálněji lze již hodnotit orientaci na možnou alianci nacionalistických režimů s Jugoslávií a Polskem.

Prezident Masaryk byl samozřejmě o těchto tendencích informován. Ve svém ironickém komentáři odkrývá i fakta: *„...Dnes – to již ti slušnější fašisté poznali - Gajda a jeho tělesná kapesní garda pluje úplně ve vodách reakčních a klerikálních. Má býti v brzké době založena fašistická organizace roajalistická. Nevíme, jestli Gajda bude prohlášen zatím za českého krále, zatím získal od zahraniční ukrajinské emigrace titul podkarpatoruského knížete.* ⁴²⁷ Také dodal: *„Bezpochyby pan Scheinost ještě má naději na českou hierarchii a*

⁴²⁴ Scheinost, Jan: „Le Fascisme en Tchécoslovaquie“, s. 52.

⁴²⁵ Tamtéž, s. 52.

⁴²⁶ Gregorovič, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu*, s. 57.

⁴²⁷ Gregorovič, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu*, s. 58. Odkazuje na článek in: *Národní osvobození*, roč. 5, č. 133, 13.5.1928, s. 4. Kauza podkarpatoruského knížete Gajdy bude rozebrána v kapitole 6.2.3.

*mnoho se očekává od bývalých českých šlechticů. Rojalisté – rozumí se - pracují v zájmu těch šlechticů a očekávají tedy šlechtický bakšiš...“*⁴²⁸

Hlavní stopu v českém fašismu Scheinost zanechal především ve svých koncepcích stavovského zřízení. K propagaci korporatismu směřovali i mnozí katoličtí myslitelé, a Scheinost s ní pracoval i po svém opuštění N. O. F., proto si zaslouží pojednání v samostatné kapitole.

Zajímavou záležitostí v rozebírání inspirací nejen fašismu ale i Scheinosta samotného představuje praktická stránka recepce zahraničních vlivů. Téměř nikdo v N. O. F. neovládal italštinu. „Spojkou“ s italskými fašisty a překladatelem textů byl do konce 20. let akademický malíř Alois Zabloudil, fašista, žijící v Římě a účastník „pochodu na Řím“, který však postupně odmítal spolupracovat s Gajdou. Ten přivážel fašistickou literaturu, propagační brožury apod.⁴²⁹ Několik kontaktů v Itálii měl i Z. Zástěra, ovšem žádný z českých fašistů se nestýkal s důležitými představiteli Mussoliniho režimu a dá se říci, že ve 20. letech italský fašismus české hnutí nijak nepodporoval a pokud jeho vývoj sledoval, tak pouze okrajově.⁴³⁰

Jan Scheinost neuměl italsky, ale pasivně ovládal francouzštinu a latinu. Se svými kontakty z italského velvyslanectví komunikoval německy. Pařížské kontakty neměli jen katoličtí intelektuálové, ale též fašisté. Gajda na část carské rodiny v emigraci, organizátor Junáků Karel Hetteš údajně po svém útěku z ČSR pracoval právě pro royalistický list „*L'action française*“⁴³¹.

Francouzské kontakty a vlivy však v celkovém souhrnném hodnocení inspiračních podnětů Národní obce fašistické zcela zanikají. Pokud jsou hodnocena s odstupem specifika českého fašismu a jeho inspirace, vychází se pochopitelně ze zvláštních společenskopolitických, hospodářských i kulturních podmínek mladé Československé republiky. Oproti jednotné Itálii, kde se již Mussoliniho režim prosadil a následně sílilo expanzivní směřování fašistického státu, čeští fašisté usilovali o obranu národního státu proti iredentě

⁴²⁸ *Říšská stráž*, roč. 2., č. 7, 16.2.1928, s. 1, In: Gregorovič, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu*, s. 58. Odkazuje na článek in: *Říšská stráž*, roč. 2., č. 7, 16.2.1928.

⁴²⁹ „Výpisky z deníku býv. direktora N. O. F. Ludvíka Henycha z 9.5.1928“. In: NA, PMV 225-34-76-1, s. 152.

⁴³⁰ Absenci kontaktů dosvědčují i v kapitole 6.2.3 Bauerem líčené cesty do Říma, kdy Bauer pro možnou italskou finanční podporu jel až na základě doporučení ukrajinské emigrace v Mnichově podporované Hitlerem.

⁴³¹ Kontaktovat *Action Française* a *Le nouveau siècle* se pokoušel r. 1927 i Jiří Weyr. In: Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 173.

národnostních menšin, ale zároveň jim byl stávající demokratický stát a jeho vláda soupeřem. Potřeba finanční podpory v tomto soupeření vedla nakonec až k určité závislosti na politických i vládních stranách.⁴³²

Katolický intelektuál Scheinost bědoval nad životem státu, rozvráceném také úpadkem postavení katolické církve, kde „*parlamentní většina socialistů, vláda ovládána socialisty, převaha socialistických myšlenek mezi intelektuály, to vše dává duchovnímu životu našich zemí též socialistický ráz...*“⁴³³

Za těchto okolností vyrůstala ideologie českého fašismu od nacionalistických sloganů a hesel, postupně čím dál více nekriticky přebírající podněty od vypracovanější italské fašistické ideologie. Hlavní původní přetrvávající českou zvláštností byl výrazný antisemitismus, či obava ze „židozedaňského“ spiknutí k ovládnutí světa, sdílená s německým nacismem.⁴³⁴ Takový antisemitismus však nenalezneme v ideologickém *Stěžni*, a obecně koncem 20. let načas výrazně zeslábl.

Jan Scheinost se pokusil dodat české fašistické ideologii náboženský náboj v kombinaci s určitým monarchistickým laděním. Načas uspěl, ale ukázalo se, že Národní obec fašistická není hnutím jeho představ, a že jeho ideologický systém ve společnosti neprosadí. N. O. F. posléze čerpala především z jeho představ stavovského státu. Za zmínku také stojí přetrvání české fašistické péče o hodnoty, jako jsou rodina, manželství, výchova k mravnosti, brannosti apod., ale na tyto hodnoty kladl důraz nejen Scheinost, ale souběžně i italský fašismus.

Poslední „*specialitou*“ českého fašismu zůstává jeho proslovanská, resp. rusofilská orientace, dědictví snah Karla Kramáře a Národní demokracie, ale tyto ne zcela koncepčně promyšlené zahraniční ideje českého fašismu nikdy Jan Scheinost nerozvíjel a nepropracoval je ani nikdo jiný. Fašistické dobrodružné sny o likvidaci sovětského Svazu spojenými silami ruské emigrace a dobrovolníků ze slovanských zemí pod velením Vůdce Gajdy⁴³⁵ zůstaly zárodečným plánem, stejně jako možné Spojené státy slovanské.

⁴³² O určité politické závislosti, nejprve na národně demokratické a později na agrární straně, bude pojednáno ještě v kapitole 6.2.2.

⁴³³ Scheinost, Jan: „Le Fascisme en Tchécoslovaquie“, s. 51.

⁴³⁴ Nakonečný, Milan: *Český fašismus*, s. 346.

⁴³⁵ viz. Lebloch, Otakar: *Fašistický stát*. Brno, 1927 nebo Lebeda, Karel „Situace slovanstva“, *Říšská stráž*, roč. 2, č. 206, 29.10.1928, s. 3 aj.

6.1.4. Náboženství a fašismus

Náboženství a fašismus jsou dvěma klíčovými pojmy z fašistického myšlenkového systému Jana Scheinosta z let 1927-29. Vůdce Gajda vyznával pravoslaví, ale svým zápallem ho ovlivnil jediný opravdu nábožensky věřící člen vedení N. O. F., „gotický klerikál“⁴³⁶ Jan Scheinost. J. Rataj uvádí, že se Scheinost se svými radikalizovanými stoupenci, skládajícími se z kněží i laiků, pokusil N. O. F. „pokatolčit“ a získat pro myšlenku uznávání služebnosti státu Bohu.⁴³⁷ Záměr uvedl zajisté správně a na fašistických schůzích a táborech lidu skutečně řečnili někteří katoličtí faráři. Scheinost také využíval své dřívější kontakty a tak byla *Říšská stráž* tištěna v pražské Cyrilometodějské tiskárně V. Kotrby, kterou využívalo také pražské arcibiskupství atd. Na některých fašistických shromážděních N. O. F. také údajně vlály praporce sv. Václava a byly slouženy katolické mše.⁴³⁸

Jan Scheinost byl především katolíkem, hledajícím možnost prosadit své ideje, kdy se vytvářející český fašismus i jeho nepříliš přesně známý italský vzor mohly zdát příhodný spojencem pro prosazení role katolicismu, vysněné již v *Rozmachu*. Zde si Scheinost již r. 1924 notoval, „*Jak pronikavě pochopil tuto pravdu vládce Italie, Mussolini, jenž si je také dobře vědom, že sláva Italie, tak často zamořené heresemi, úzce je spojena se slávou katolicismu.*“⁴³⁹ I nadále si byl čím dál více jist souzněním katolicismu s fašismem: „*Je to přirozeno už proto, že katolictví svým principem myšlenkové autority bojuje od věků s duchovní neukázněností, náladovostí a sobeckou pýchou lidského myšlení. Fašismu pak postulát myšlenkové autority je velmi přirozený, takže jeho poměr ke katolictví nemůže být jiný než kladný.*“⁴⁴⁰

Katolická církev chválila vývoj v soudobé Itálii, zatímco v ČSR bylo postavení katolicismu velmi problematické. Jan Scheinost si stěžoval, že „...*nikde vlády, politické strany a jiní veřejní činitelé nevyvinuli tolik protináboženské energie jako v Československu. (...) V protináboženském boji šli ruku v ruce nejen strany socialistické, ... ale i strany občanské,*

⁴³⁶ „Výpisky z deníku býv. direktora N. O. F. Ludvíka Henycha ze 1.2.1928.“ In: Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 188.

⁴³⁷ Rataj, Jan: *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*, s. 130.

⁴³⁸ Tamtéž, s. 131. Vychází z materiálů in: Státní oblastní archiv Brno, IF 449/31, IF 449/46.

⁴³⁹ Scheinost, Jan: „Tři fronty (2. – národní)“, s. 34.

⁴⁴⁰ Scheinost, Jan: „Pro domo mea“, s. 547.

kteří se staly útočištěm a dokonce cvičištěm všech možných pomatenců, kteří volali po „národní církvi“, protože se řvalo po „národních“ zápalkách, mýdlu a inkoustu.“⁴⁴¹

Zatímco čeští katolíci marně snili o zavedení některých předválečných pořádků, v Itálii už na konci 1922 předseda vlády Mussolini prosadil umístění křížů ve všech veřejných budovách, zavedení vyučování náboženství do všech základních škol, zvýšení platů kněží i mnohé další populární drobnosti. Na obzoru již byla další prokatolická opatření, zavedená definitivně do praxe roku 1929 tzv. „*Lateránskými dohodami*“ – konkordátem mezi Itálií a katolickou církví, který obsahuje mj. stanovení trestů za kritiku a urážku katolicismu; zákaz antiklerikálních časopisů, knih a filmů; rovnost občanského a církevního sňatku a stanovení nerozlučitelnosti obou etc.⁴⁴²

Scheinostovi se zajisté líbila Mussoliniho podpora katolicismu a jeho postavení v italském státě, fakt že „*fašismus uznává sociální význam náboženství a církve jako jednu ze sil potřebných pro vládu lidu*“⁴⁴³, ale i mnohé styčné body fašistické doktríny s katolickou naukou. Konkrétně tedy negativní vztah katolické církve k socialismu a bolševismu a zejména fašistické stavovské uspořádání společnosti, které souzní s požadavkem třídní harmonie a snahou katolické církve nalézt v hospodářské oblasti „třetí cestu“ mezi kapitalismem a socialismem.⁴⁴⁴

Soudobá politologická a historická literatura přináší mnohá objasnění, proč se katoličtí idealisté sblížili právě s fašismem a co od něj očekávali. Mnohdy se tyto teze blíží proklamacím v meziválečném tisku, mnohdy nabízejí hlubší analýzu dané problematiky. N. O'Sullivan objasňuje, že „*intelektuální přitažlivost fašismu pramenila především z dovednosti, s jakou byl zneužit nejstarší a nejsilnější lidský sen – sen o vytvoření duchovní jednoty a čistoty ve společnosti, jejíž instituce se počaly jevit jako rozvratnické a zkorumpované.*“⁴⁴⁵ Tato přitažlivost pak byla umožněna tím, že fašismus tvořila podle něj „*směs nejasných (a často vzájemně neslučitelných) myšlenek...*“⁴⁴⁶ Právě ona nejasnost, již zmiňovaná v kapitole 6.1.2., umožňovala každému dosadit do vágní doktríny to, co tam kdo chtěl najít.

⁴⁴¹ Scheinost, Jan: „Náboženství ve fašismu“, s. 242-243.

⁴⁴² Szanya, Anton: *Úloha katolické církve v epoše fašismu*. Olomouc: Volná myšlenka, 1996, s. 40.

⁴⁴³ „Osservatore Romano, r. 1925“. In: Szanya, Anton: *Úloha katolické církve v epoše fašismu*, s. 39.

⁴⁴⁴ Otázka stavovského uspořádání hospodářství i společnosti a stavovského státu bude obšírněji pojednána v samostatné kapitole.

⁴⁴⁵ O'Sullivan, Noël: *Fašismus*, s. 187.

⁴⁴⁶ Tamtéž, s. 88.

V italské fašistické praxi Mussolini využíval katolicismus zcela utilitaristicky, výhradně pro potřeby svého fašismu. Ve své zprávě o Lateránských úmluvách roku 1929 ne nadarmo uvedl: „*Čím by byl stát, kdyby neměl svého ducha, svou morálku, která dá sílu jeho zákonům, a pro niž ho občané poslouchají? Čím by byl stát? Něčím ubohým před čímž by občané měli právo vzpoury a pohrdání. Fašistický stát se dovolává naplno svého etického rázu: je katolický, ale je fašistický, dokonce především, výlučně a podstatně fašistický.*“⁴⁴⁷ Současné reflexe k tomuto doplňují pojetí fašismu jako „politického náboženství“, „náboženství vlasti“, hlásajícího antiintelektuální a antimaterialistické pojetí světa, pracujícího na příchodu nového „duchovního“ řádu, využívající i postupy náboženského kultu.⁴⁴⁸ Jinak řečeno, politické náboženství „fašismus“ využívalo i náboženské prostředky vhodné pro udržení státu, který je výlučně fašistický – nikoli především katolický, jak plánoval J. Scheinost.

K problematice ideového zápalu i problematice fašismu / náboženství český psycholog M. Nakonečný zajímavě uvádí, že „*ideový fašista je idealisticky založený agresor, inkvizitor vystupující ve službách své víry, militantní bojovník proti ne-řádu, který se v krajním případě může stát i teroristou...*“⁴⁴⁹ Jan Scheinost byl bojovníkem za katolickou víru, jehož zaujaly ideje fašismu, nikoli příznivcem výše zmíněného „fašistického politického náboženství“, přesto však ve svém zápalu byl blízko krajnostem, jak ukáže kapitola 6.2.2.

Scheinost by se nikdy neangažoval ve vznikajícím fašistickém hnutí, pokud by si byl vědom rozporu učení katolické církve a fašismu. Sám si pochopitelně kladl otázku, zda je možné, aby se katolík stal fašistou, ale došel k závěru, že v této otázce „*Svatá stolice pronesla své slovo a pronesla je tak, že já jako katolík a fašista jsem kliden.*“⁴⁵⁰

I jako fašistický ideolog prosazoval návaznost na své působení v *Rozmachu*, který během pěti let své činnosti velmi jasně stanovil principy národního aktivismu: „*Národ musí pracovat se zřetelem na svůj obecný rozvoj. Cílem a účelem národa je nejvyšší řád seslaný Prozřetelností*“, kdy národ musí nalézt prostředky, jak naplnit svou roli.⁴⁵¹ Zároveň se domníval, že „*hierarchistický ráz katolictví, jeho autoritativní povaha, nedemokratická*

⁴⁴⁷ Mussolini, Benito: *Řeči o Itálii a fašismu*, s. 168-169; část in: Nolte, Ernst: *Fašismus ve své epoše*, s. 295.

⁴⁴⁸ Gentile, Emilio: *Politická náboženství: mezi demokracií a totalitarismem*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 62-64.

⁴⁴⁹ Nakonečný, Milan: „K psychologii a perspektivám českého fašismu“. In: Pasák, Tomáš: *Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945*. Praha: Práh, 1999, s. 393-420 (s. 397)

⁴⁵⁰ Scheinost, Jan: „Úvodník 3. čísla – Z rozhovorů o fašismu“, *Stěžněň*, roč. 1, 21.4.1928, s. 96.

⁴⁵¹ Scheinost, Jan: „Le Fascisme en Tchécoslovaquie“, s. 52.

*struktura, to všechno spojuje fašismus s katolicismem více, než si myslíme.*⁴⁵² Nadto vnímal fakt bytí křesťanem jako bytí občanem římským.⁴⁵³

Všechny sdílené prvky katolicismu a fašismu měly pro Scheinosta jasnou hierarchii. *„Křesťanství je tak nadřazeno fašismu, jako bylo nadřazeno feudalismu a demokracii. Nekonečným cílem fašistického národa je sláva Boží, konečným cílem velikost národa ve službách Božích.*⁴⁵⁴

Jinde ve *Stěžni* na toto téma uvádí: *„Fašismus uznává řád, který chce v národě vybudovati (lépe obnoviti) a ochrániti. Fašismus jest rozumný a logický: nebude stavěti hodnoty vyšší pod nižší nebo na roveň. Proto náboženství je víc než politika, jako Bůh je více než národ, rodina, člověk. ... Fašismus je tak nedemokratický jako je theokratický, tj. srovnaný ideově, dávající opravdu co je národa národu a co je božího Bohu.*⁴⁵⁵

Scheinost si je samozřejmě vědom častých bojů mezi státní mocí a náboženstvím. Ty interpretuje jako boje státu s církví, která pro něj představuje výraz náboženské ideje v lidské společnosti, a v širší rovině je pokládá za zápas mezi hmotným a duchovním principem.⁴⁵⁶ Idealisticky se pravděpodobně na základě pozorování dění v Itálii domnívá, že se fašistický stát nebude s církví přít, protože fašistický stát *„uznává náboženství za moc, která jediné dodává státu legitimacy nad poddanými a tím jaksí pravého odůvodnění a důstojenství.*⁴⁵⁷

Ke své interpretaci kýženého vztahu fašismu a náboženství, respektive církve Scheinost přidal i zajímavou analýzu o vztahu katolického či protestantského náboženství se státními režimy. Upozorňuje, že fašismus získává své příznivce zejména v katolických zemích (podle něj tedy v Itálii, Španělsku, v Polsku a na Litvě), zatímco v protestantských zemích se úspěšně prosazuje socialismus a pravoslavné státy pak mají sklon přijímat bolševismus.⁴⁵⁸ Doufá, že se Čechy projeví jako země prodchnutá katolickým myšlením a díky fašismu se odkloní od světa protestantského severu k latinskému jihu a jeho civilizaci.

⁴⁵² Scheinost, Jan: „Náboženství ve fašismu“, s. 246

⁴⁵³ Scheinost, Jan: „Funkce českého národa – IV: Na udici římské“. *Stěžněň*, roč. 2, č. 12, 1929, s. 184.

⁴⁵⁴ Scheinost, Jan: „Úvodník 3. čísla – Z rozhovorů o fašismu“, s. 96.

⁴⁵⁵ Scheinost, Jan: „Náboženství ve fašismu“, s. 245.

⁴⁵⁶ Tamtéž. s. 245.

⁴⁵⁷ Tamtéž, s. 246.

⁴⁵⁸ Tamtéž, s. 246.

Anglii či například Prusko vnímá jako státy, kde se projevil pouze primitivní nacionalismus, bez vyššího cíle, končící v kulturně bezcenném materialistickém imperialismu moderních národů. I v této souvislosti je Scheinost přesvědčen, že „*fašistická idea (...) nemůže než přijati starobylou a dobrou hierarchii: Bůh – národ – rodina – člověk.*“⁴⁵⁹

6.2 Praxe N. O. F. v letech 1927-29

6.2.1 Pokusy o získání moci v ČSR

Národní obec fašistická s R. Gajdou v čele měla nemalé cíle. Dosavadní klíčový činník C. Svozil jej vítal slovy „*Bratře generále, ved' nás, jako jsi vedl své hochy na Sibíři od vítězství k vítězství!*“⁴⁶⁰

Degradovaný generál československé armády, oblečený ve své oblíbené uniformě carského bělogvardějského generála, byl na fašistickém sjezdu v Brně 2. - 3. ledna 1927 nadšeně zdruven fašistickým pozdravem - zdviženými pravicemi a zpěvem neoficiální hymny, písni „Hej Slované“.

Sjezd svého vůdce zvolil jednomyslně, a očekávalo se, že charismatický Gajda přiláká do fašistických řad davy příznivců.⁴⁶¹ Přes veškeré úsilí Gajdu v „jeho procesu“ diskreditovat, měl generál stále mnoho obdivovatelů mezi legionáři, v armádě i širší veřejnosti. K jeho atraktivitě přispíval i fakt, že díky „Gajdově případu“ téměř žádný týden nechyběl v novinách nejen fašistických, ale zejména i v tisku odpůrců. V N. O. F. byl postupně budován jeho kult osobnosti. Dá se konstatovat, že vnější pokusy diskreditovat Gajdu a jím vedené hnutí neuspěly zdaleka tolik, jak si ubírali čeští fašisté kladný dojem sami.⁴⁶²

Kde se snažili čeští fašisté získat příznivce? Již bylo zmiňováno, že první členové hnutí představovali velmi pestrou sociální i ideovou skupinu, a stejně tak se snažili oslovit

⁴⁵⁹ Scheinost, Jan: „Pomni a pamatuj“, s. 66. „*Z hierarchie hodnot vyplývá i hierarchie funkcí: člověk slouží rodině, rodina národu a národ Bohu.*“ Obdobně se domnívá, že v Itálii tato hierarchie hodnot platí, když píše o čtyřech stupňovitě seřazených sloupech, o které se opírá italský národ: Bůh, křesťanství, italský národ sám a až nejnižší fašismus.

⁴⁶⁰ Gregorovič, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu*, s. 38. Cituje z Pasák, Tomáš, *K historii českého fašismu*, s. 16.

⁴⁶¹ Nakonečný, Milan: *Český fašismus*, s. 68.

⁴⁶² Viz Sázavská aj. aféra a problémy popisované v následující kapitole 6.2.2.

zjednodušeně řečeno „všechny“⁴⁶³. Nedá se konstatovat výrazný vliv v určité společenské vrstvě, k fašismu se hlásili střední a nižší úředníci, živnostníci, řemeslníci, studenti, bývalí legionáři, rolníci i statkáři, dělníci postižení hospodářskou krizí i příslušníci drobné inteligence a učitelé, které zklamala republika.⁴⁶⁴ Fašismus oslovoval jak mládež se sklony k radikalismu, tak na druhé straně i konzervativní občany,⁴⁶⁵ movitější protilevicově zaměřené osoby a zejména část šlechty, které chybělo ve stávajících politických stranách zastoupení.

Zajímavý pohled na sociální strukturu fašistů představuje vyjádření v procentech: Buržoazie 2,1%, maloburžoazie 31%, maloburžoazní inteligence asi 45%, proletariát 22%.⁴⁶⁶

Z geografického hlediska byli čeští fašisté nejvíce „vidět“ ve středních Čechách, dále byly do činnosti hnutí výrazněji zapojeny východní Čechy (kromě Hradce Králové), část Budějovicka a Strakonicko.⁴⁶⁷

Z politického hlediska se členové N. O. F. rekrutovali převážně z bývalých členů a příznivců národní demokracie a z odpadlíků od agrárníků, živnostníků a lidovců.⁴⁶⁸ Sympatizanti z řad politiků stran pravice a středu tímto postupně ubývaly. Soupeření či naopak snahy N. O. F. o spolupráci s výše uvedenými stranami se staly určujícími prvky politického vývoje Národní obce fašistické.

⁴⁶³ Nabízí se zde sice možnost užít moderní politický termín „catch all party“, avšak ten je příhodný pro modernější typy stran a navíc N. O. F. dlouho a komplikovaně vytvářela svoji vlastní stranickou organizaci a profil.

⁴⁶⁴ Pavlíček, Jaromír: „Český fašismus“, s. 631, a Gregorovič, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu*, s. 46.

Zajímavý postřeh k sociální struktuře N. O. F. napsal Karel Čapek. Vypočítává, jak „malebná společnost“ se setkala před tribunálem šetřící události tzv. sázavské aféry: bývalý ukrajinský generál, devatenáctiletý chlapec, bytná, jež poslouchá za dveřmi, bývalý československý generál, nadstrážník, bývalý katolický publicista, šest krejčí, továrník, student, šofér, advokát atd. „*Tak aby chom řekli, vypadalo to spíš jako Noemova archa než jako politický proces; ale právě to je příznačné pro ten zaplatpánbůh fašismus.*“ In: Čapek, Karel: „Na okraj Sázavy“. *Lidové noviny*, 4. 4. 1929.

⁴⁶⁵ Gregorovič, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu*, s. 46.

⁴⁶⁶ Čechurová, Jana: *Česká politická pravice*, s. 85. Čerpá z Archivu Kanceláře prezidenta republiky (AKPR), složka Fašisté.

⁴⁶⁷ Gregorovič, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu*, s. 40. Situační přehled Zemské Rady N. O. F., zabavený po Sázavské aféře r. 1927 uvádí: „Střed Čech početně nejsilnější, severovýchodní Jednoty slabší, ale velmi agilní. Západ poněkud znepokojen kolem plzeňského střediska. Jih spolehlivý, ale slabý. Jihovýchod málo obsazený a málo agilní.“ In: NA, PMV 225-376-3, s. 12.

Detailněji k situaci na Moravě Kotlán, Pavel: *Gajdova (ne)věrná Morava*. Samostatnou kauzou je Slovensko, kde byla N. O. F. střídavě podporována Tukovým křídlem Hlinkovy Slovenské Ludové strany.⁴⁶⁷ Zmiňovány jsou též styky s Rodobranou a spiklencem – separatistou V. Tukou, tiskový šéf N. O. F. F. K. Šnepp např. publikoval článek „*Fašism a Rodobrana*“.

⁴⁶⁸ Gregorovič, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu*, s. 39.

Častou klíčovou otázkou pro potřebný úspěch a mnohdy i pro samotnou existenci nových stran, respektive hnutí, bylo jejich financování. Dobře si vědom tohoto faktu, nechával prezident T.G. Masaryk sledovat také financování českého fašismu, kdy za povšimnutí stojí přispěvatelé továrník J. Bartoň-Dobenín (jednu dobu člen Direktoría N. O. F.) a šlechtici Edmund Schwarzenberg a Jaroslav Jindřich Sternberg.⁴⁶⁹

Rozmanitou strukturu příznivců Národní obce fašistické musela reflektovat volební provolání, která díky tomu byla velmi rozsáhlá a slibovala téměř „všechno všem“. Např. českým katolíkům Stráž Říše adresuje: *„Byli jste ohroženi ve svých nejsvětějších právech (...) a první léta národní svobody byla pro vás dobou hlubokého ponížení vaší víry... Přišla léta nadějí, kdy početní síla dvou katolických stran měla vám vymoci ztracená práva ve školství a v církevní správě. Ale dosažen byl jen modus vivendi s Vatikánem. Na víc neměly vaše politické strany síly, neboť síla odvozovaná podle demokracie z počtu a nikoli z hloubky absolutní pravdivosti myšlenky zůstane v dějinném vývoji vždycky silou podřadnou. (...) Nebudeme vám zde předkládati program, který zpravidla slouží jen k oklamání voličů, ale poukážeme vám na slova generála Gajdy v prosinci roku 1926, když štvance proti němu vyvrcholily: Jen člověk věřící může být dobrým vojákem. A jestliže ten člověk věřící prošel křížovou cestou utrpení jako náš Vůdce, aniž by zmalomyslněl, pak věřte, že bude tím dobrým vojákem i v boji za práva víry.“*⁴⁷⁰

Podobným stylem byly oslovovány ženy, jimž bylo vyčítáno, že mají rozhodující podíl na volebních právech, ale nevyužívají je, rodiny vojenských a četnických gážístů, české dělnictvo, zemědělci, naši živnostníci, železničáři, bankovní úředníci, obchodní zaměstnanci všech kategorií atd.⁴⁷¹

V kapitole 6.1.2 již byly zmiňovány tiskové prostředky a orgány fašistické propagandy. V tom, jak N. O. F. působila navenek, však podstatnou roli hrála veřejná shromáždění, „tábory lidu“, pochody, např. průvod cca 1500 osob Prahou před prezidentskými volbami v květnu 1927, pořádání „červenobílých dnů“ a v neposlední řadě i násilné akce směřující k přerušení či ukončení schůzí politických stran. Jak uvidíme dále, N. O. F. si vybuodovala svoji pověst z velké části právě incidenty. Je však možné zmínit i kulturní aktivity,

⁴⁶⁹ Čechurová, Jana: *Česká politická pravice*, s. 85. Čerpá z AKPR, složka Fašisté. Hradní donašeč L. Henych ve svém deníkovém zápise ze 22. 6. 1928 též uvádí: Šnepp musí potvrdit, že „někteří členové české šlechty jsou organisováni v našich řadách“, Scheinost ví proč. Udána jména: Josefina z Lobkovic, Jiří z Lobkovic, baron Hildebrand (?) Lažanský.

⁴⁷⁰ „Liga proti vázaným kandidátním listinám mluví ke svým voličům“. *Stráž Říše*, 22.10.1929, s. 2.

⁴⁷¹ Tamtéž, s. 2.

veseloherní představení hraná dramatickým odborem N. O. F. „Fašistická scéna“, výstavu památek zahraničního odboje bývalého generála R. Gajdy v červenci 1927 v Praze, kde celkem asi 6000 návštěvníků mohlo shlédnout rozmanité předměty Vůdce z Ruska⁴⁷² nebo např. společenské večery pro stovky osob s módní přehlídkou.

Opakovaně byla zmiňována pestrost či rozháranost myšlenek českých fašistů. I mnohé činy s nimi související se tak zdají přinejmenším nelogické. Zásadní problém měla Národní obec fašistická i se svou definicí a sebepropagací. V organizačním řádu se prezentovala jako hnutí, v tom, jak ale vystupovala proti ostatním politickým stranám, i v tom, jak se má vlastně chovat, neměli čeští fašisté dlouho jasno. Bude se N. O. F. chovat jako politická strana? Spojí se s nějakou? Bude se účastnit voleb? Tyto otázky se vyjasňovaly během doby, kde měla N. O. F. šanci získat největší voličskou základnu, a mohly být jedním z důvodů, proč se český fašismus nikdy ve výraznějším měřítku v ČSR neprosadil.

Cílem českého fašismu bylo získat moc a k tomu vedly dvě možné cesty, legální vítězství ve volbách anebo ilegální převrat. N. O. F. asi neočekávala, že ji volební výsledky vynesou k moci, ale zároveň mohla jen velmi omezeně kalkulovat s tím, že získá moc násilným způsobem.⁴⁷³ Prvních možných voleb, obecních, se r. 1927 Národní obec fašistická nezúčastnila, byť pro mnohé překvapivě.

Jan Scheinost v otázce fašismu a politických stran nejvíce proslul výrokem z projevu na sjezdu v Mladé Boleslavi: „*Fašismus proto stojí „mimo parlament, mimo strany, po případě proti stranám, popřípadě také se stranami, podle toho, jak se to hodí fašismu“.*⁴⁷⁴

Podle tohoto výroku se také řídil během roku 1927 na fašistických schůzích. 21. dubna se nechal slyšet, že „*Fašismus jest zapřísáhlým nepřítelem každé politické strany a vítězství fašismu znamená potření všech politických stran bez rozdílu.*“⁴⁷⁵ 3. června 1927 prohlašoval: „*Fašisté nechtějí tříštití národní jednotu, naopak znovu ji vybudovati. Rádi přinesou všechny oběti a budou s ostatními spolupracovati, ovšem tito se musí vzdáti sobectví a kořistnictví a všeho, čím nyní trpíme. Fašism nechce stranické secese, neboť jest nad*

⁴⁷² „Veseloherní představení „Vosy“ „. In: NA, PMV 225-378-4, Gajdova výstava např. in: PMV 225-1021-5, s. 82.

⁴⁷³ I když s myšlenkou na převrat si v salónech někteří fašisté pohrávali, jak bude zmíněno v kapitole 6.2.2.

⁴⁷⁴ „Projev J. Scheinosta na sjezdu N. O. F. v Mladé Boleslavi 14. 8. 1927“. Podle policejního hlášení in Klímeček, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 156.

⁴⁷⁵ „Projev J. Scheinosta na veřejné schůzi Jednoty Národní obce fašistické pro Bubeneč a Dejvice, 21. 4. 1928 kavárna Viktoria v Dejvicích“. In: NA, PMV 225-375-6, s. 99.

stranami, něco více. Fašisté nebudou nikdy stranou, nechtějí to a nesmí, ale k moci půjdou, jak, do toho nikomu nic není.“⁴⁷⁶

Zajímavou taktiku Scheinost propagoval před zmiňovanými obecními volbami r. 1927: „*Způsob jak mají být fašistické idee v přítomné době ve skutek realizovány, jest dle náhledu řečníka (Scheinosta) ten, že stoupenci musí přikročiti nyní před volbami k t. z. v. zfašisování stran občanských, t. j. důsledkem ideí fašistických působit na jejich rozvracení a k přiznání se k zásadám fašistickým.*“ Zda se fašisté zúčastní obecných voleb? „...*v přítomné době není zde úmysl samostatně kandidovati, nýbrž pod zásadou jednotné fronty českých občanských stran proti stranám socialistickým vystoupiti a tím též poznenáhla způsobiti zfašisování občanských stran. ...v nejbližší době bude svolána na popud fašistů společná konference občanských stran a bude pojednáno o jednotném jejich postupu při nastávajících volbách.*“⁴⁷⁷ Scheinost však nevyločil možnost samostatného postupu fašistů v případě nezdaru této údajně zamýšlené konference, která ve skutečnosti mohla být maximálně tajným zákulisním politickým jednáním.

V květnu roku 1927 proběhla také volba prezidenta, kdy Národní obec fašistická vydala svolání proti T. G. Masarykovi, ale tím žádné sympatizanty nezískala a sklidila pouze odsouzení nejen tiskem politických stran.⁴⁷⁸ V této době Národní obec fašistická kromě primárně vnitrostranického řešení volební otázky podnikala řadu aktivit, za něž nesklízela potlesk, ale vesměs posměch či opovržení.

Nejednalo se pouze o vytloukání oken Omladinou – Junáky N. O. F., ale zejména, jak konstatují policejní zprávy, „*bylo pozorováno, že při veřejných schůzích a táborech lidu, pořádaných Národní obcí fašistickou, dochází k různým výstřelkům a nepřístojnostem a*

⁴⁷⁶ „Projev J. Scheinosta na veřejné schůzi stoupenců Národní Obce Fašistické 3. 6. 1927 v restauraci Zlatá Husa“. In: NA, PMV 225-375-1, s. 108. Obecně si ve svých projevech Scheinost i protiřekl a k problematice stran uváděl též, že jsou „vlastně zbytečným přežitkem doby předválečné“ a že politické strany nebudou mít důvod k existenci ve fašistickém pořádku.

⁴⁷⁷ „Policejní zpráva o projevu J. Scheinosta na schůzi fašistických stoupenců – jednoty na Praze I, hotel Zlatá Husa“, 7. 7. 1927. In: NA, PMV 225-375-1, s. 30.

I na jiných schůzích byly podávány informace řadovým členům, není dosud rozhodnuto, zda N. O. F. vystoupí s vlastní kandidátkou, jako samostatná strana ne ovšem politická, neboť N. O. F. nechce býti nikdy stranou politickou, nebo vstoupí-li do voleb spolu s Národní demokracií, eventuálně se stranou lidovou, v kterémžto posledním případě by bylo nutno vyřešiti s výše jmenovanými stranami jisté kompromisy. In: „Relace schůze stoupenců N. O. F. Nusle 24. června 1927“. In: NA, PMV 225-375-1, s. 64.

⁴⁷⁸ M. Gregorovič dokonce uvádí, že na základě zveřejnění tohoto svolání se vliv fašismu začal zastavovat. Pod tímto prohlášením není podepsán J. Scheinost, možná i proto, že generálním tajemníkem N. O. F. se stal až krátce na to.

začasté i k porušení zákona.⁴⁷⁹ Téměř na denním pořádku byly rvačky fašistů s komunisty při fašistických schůzích a komunistů s fašisty při komunistických manifestacích. Obě strany ze zahájení násilí vždy obviňovaly tu druhou.⁴⁸⁰

V dubnu 1927 F. Bauer, pozdější informátor „Hradu“, ve Všenorech smrtelně zranil komunistu.⁴⁸¹ 8. května 1927 měl mít v Berouně přednášku JUDr. Václav Bouček, známý svojí prací pro „Hrad“, ale úderníci z Omladiny vyvolali v sále rvačku a zbili Boučka i jeho choť.

Jak se k těmto projevům stavěl Jan Scheinost? Ve *Stěžni* idealisticky proklamoval: „*Tvrdíme přímo: není v naší zemi myšlenkové a politické odvahy kromě fašismu, i když naším ubohým nepřátelům se pro ně lépe hodí slovo dobrodružství. Ano, chceme vybudovati dobré družství své ideje a své touhy, které si podávají ruce přes bahno českého duchovního a politického zbabělství.*“⁴⁸²

J. Rataj uvádí, že Scheinost byl podněcovatelem řady teroristických akcí N. O. F. i plánů na organizaci fašistického převratu v ČSR.⁴⁸³ Pokud budou brány naprosto vážně výpovědi „Hradních informátorů“ o soukromých „salónních“ schůzích českých fašistů, byl Scheinost vskutku „zločinným mozem“. Avšak je nutné počítat s tím, kdo a proč o těchto aktivitách informují a též nepochybné Scheinostovo „fanfarónství“.

Mezi nejvýznamnější z řady konfidentů a informátorů v N. O. F. patřili dva direktorové, Ludvík Henych a zmiňovaný násilník František Bauer.⁴⁸⁴ Výpisky z deníku L. Henycha líčí následující Scheinostovy dobrodružné plány: rozbití Masarykem placeného Monolitu na Pražském hradě kyselinou solnou a dynamitem⁴⁸⁵, příprava protestní manifestace a demolice

⁴⁷⁹ „Panu prezidentu zemské správy politické v Praze / Brně / Opavě 10. 6. 1927“. In: NA, PMV 225-375-1, s. 102.

⁴⁸⁰ A také o tom důkladně informovaly ve stranickém tisku. Viz např. „Fašističtí rváči „při práci“,“ *Rudé Právo*, č. 201, 25.8.1927.

⁴⁸¹ Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 178.

⁴⁸² Scheinost, Jan: „List přátelům“. *Stěžněň*, roč. 2, č. 1, 1929, s. 1.

⁴⁸³ Rataj, Jan: *O autoritativní národní stát*, s. 131. Ovšem J. Rataj jednostranně vybírá i interpretuje archivní prameny k ucelenému, avšak negativnímu vyznění osobnosti J. Scheinosta.

⁴⁸⁴ Z dalších např. O. Dostal. Podle M. Nakonečného hejvíce škodil fašistům Henych, který nejen donášel zprávy z nejdůvěrnějších jednání direktoria, ale zaměřil se také na intriky, provokování osobních konfliktů. Klimek s Hofmanem přidávají zajímavý postřeh. „*Charakteristické je, že v Masarykově i Benešově archivu jsou materiály o českých fašistech snad stokrát rozsáhlejší než dokumentace o kterékoli jiné naší politické straně; to se zhruba týká i poměru dokumentace ke Gajdovi a jiným politikům (s výjimkou Stříbrného).*“ In: Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 149.

⁴⁸⁵ „Výpisky z deníku býv. direktora N. O. F. Ludvíka Henycha ze 23. 12. 1927“. In: NA, PMV 225-376-1, s. 143.

pražského maďarského velvyslanectví poté, co Maďaři údajně potupili v Budapešti čs. vlajku⁴⁸⁶, a plánování státního převratu, až zemře T. G. Masaryk (v zimě r. 1927 byl prezident vážně nemocen, ale fašisté ještě „nebyli připraveni“).⁴⁸⁷ K tomuto prý v prosinci prohlásil: „*Vojska bude potřebl. Pamatujme však, že k převratu stačí dobré a oddané 2 bataliony, nic více. A ty bataliony hledati nebudeme, ty si vybereme.*“⁴⁸⁸

V tomto kontextu za povšimnutí stojí Scheinostův citát z této doby, že „*fašismus nesmí se hodnotiti podle toho, kde kdo v jeho jméně co podniká, nýbrž jenom podle jeho čistě ideové ceny.*“⁴⁸⁹

Důležitým momentem politického rozmachu Národní obce fašistické ve 20. letech byl celostátní sjezd N. O. F. v Mladé Boleslavi 14. – 15. srpna 1927, ukázková propagandistická akce manifestující moc a okázale vystavující kult Vůdce Gajdy.

Již den před sjezdem se konala řada kulturních pořadů za účasti umělců z Národního divadla, 14. srpna následoval průvod městem cca 1600 fašistů v čele se třemi generály, Gajdou a dalšími dvěma generály ve výslužbě, I. Gibišem a B. Konopáskem. Samotného sjezdového jednání se účastnilo 84 zástupců z Čech, 39 z Moravy a Slezska a 20 ze Slovenska, hlavní projev J. Scheinosta cituje kapitola 6.1.2. Jako vzorovou demonstraci vůdcovského principu zde direktorium N. O. F. složilo své funkce do rukou R. Gajdy jako vůdci a znovu je z jeho rukou přijalo.⁴⁹⁰ Tábora lidu se účastnilo asi 2000 osob. Ze sjezdu byla odeslána zdravice spisovatelům Jiráskovi, Holečkovi aj. příznivcům.

Fašistické prapory (mající na jedné straně českou korunu, protknutou mečem, s heslem „Oko za oko, zub za zub“ a italské fasces se znaky země na straně druhé) vlály, fašisté se ustrojili do černých košil.⁴⁹¹ Sjezd, zdařile uplatňující a demonstrující dostupné fašistické síly,

⁴⁸⁶ „Výpisky z deníku býv. direktora N. O. F. Ludvíka Henycha ze 17. 4. 1928“. In: NA, PMV 225-376-1, s. 150-151. J. Rataj na s. 132 cituje Henycha, podle kterého „Scheinost mimo Junáky má k dispozici k podobným účelům jisté bojovné oddělení katolické mládeže.“

⁴⁸⁷ „Výpisky z deníku býv. direktora N. O. F. Ludvíka Henycha ze 26. 11. 1927“. In: NA, PMV 225-376-1, s. 162.

⁴⁸⁸ Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 179-180 (zdrojem Henych).

⁴⁸⁹ Scheinost, Jan: „Úvodník 3. čísla“, s. 96.

⁴⁹⁰ Např. Pavlíček, Jaromír: „Český fašismus“, s. 636, nebo Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 171. Členy tehdejšího direktoria, podle M. Nakonečného nejsilnějšího, jaké kdy N. O. F. měla, byli: C. Svozil, L. Švejcar, J. Khéres, Zd. Zástěra, Fr. Paulus, F. K. Šnepp, J. Scheinost, gen H. Gibiš, Slovák Milan Daxner aj., údajně i průmyslník a mecenáš fašistů Jos. Bartoň-Dobenín.

⁴⁹¹ Než musely být ovšem prapory odstraněny a fašisté převlečeni.

K symbolice N. O. F.: Základním symbolem byl svazek prutů *fasces* se sekyrou v pozadí (*fasces* byly symbolem liktorů ve starověkém Římě, později byly užívány italskými fašisty.) Na odznacích figurovaly

zakončila hesla jako „*Vše pro národ a jeho říši*“ a „*Rosteme z vůle národa, z vůle národa zvítězíme.*“⁴⁹²

Při této velkolepé akci se však Gajda dopustil vážné politické chyby. Před sjezdem, i když údajně nerad, schválil, že N. O. F. půjde samostatně do podzimních komunálních voleb, a takto „rozetnul“ otázku z počátku této kapitoly. Na sjezdu však překvapivě prohlásil: „*Po zralé a všestranné úvaze jsem se rozhodl, aby N.O.F. jako taková se obecních voleb nezúčastnila*“ a dodal pouze, že „*dobrý fašista nesmí volit se socialisty, se stranou práce a se skupinami realistů.*“⁴⁹³

Proč nakonec zakázal samostatnou volební účast a jen určil, které politické stran fašisté volit nesmí? Nabízí se odpovědi, že se Gajda „nechal přemluvit tím posledním, kdo s ním mluvil“, v tomto případě buď Národními demokraty, kteří se báli ztráty volebních hlasů ve prospěch N. O. F.⁴⁹⁴, nebo Z. Zástěrou, kdy důsledkem byla naopak roztržka s Národní demokracií.⁴⁹⁵ V každém případě následovalo lavírování českých fašistů především mezi národními demokraty, agrárníky a lidovci, kterým utrpěla nejen samostatná politika fašistického hnutí.

Jan Scheinost byl Gajdovým volebním pokynem zaskočen. Vzniklá situace a její důsledky poukázala na vnitřní zmatky u českých fašistů a nejasnost, kdo zde sleduje jaké cíle. Hlavní ideolog a generální tajemník Scheinost, jehož pozice se zdála z veřejných fašistických proklamací neochvějná, se v této zákulisní hře stal pouze jedním z řady aktérů. Boj o moc, který v N. O. F. nastal, a který bude popsán v následující kapitole, se pochopitelně promítal i do vnějších aktivit.

Krátce po demonstraci síly na mladoboleslavském sjezdu ukázala Národní obec fašistická opět svoji zmatečnost, slabost, a nedostatek vnitřní disciplíny. Vývoj v případě generála Gajdy byl řešen „fašisticky dobrodružně“. Fašisté byli přesvědčeni, že prezident T. G. Masaryk vydává písemné instrukce Ministerstvu národní obrany, jak postupovat v řešení

fasces se sekýrou viz výše, a to i na památečních odznacích z Mladé Boleslavi. Pozdrav i píseň „*Hej Slované*“ byly již zmiňovány. Fašistické stejnokroje tvořily černá košile, černé kalhoty, kožený pásek a přiléhavá černá čapka. O symbolech N. O. F. více např. in Fašistická symbolika. In: Kotlán, Pavel: *Gajdova (ne)věrná Morava*. Brno: Institut vzdělávání SOKRATES, 2009, s. 94-95.

⁴⁹² Nakonečný, Milan: *Český fašismus*, s. 77.

⁴⁹³ Tamtéž, s. 77. Cituje text Mladoboleslavský sjezd delegátů N.O.F. v roce 1927, nakl. N.O.F. v Praze.

⁴⁹⁴ Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 172.

⁴⁹⁵ Bauer, František: *Moje zkušenosti z Národní Obce Fašistické*, s. 33. Dalším důsledkem bylo údajně také nezískání žádné půjčky od Italů, viz kapitola 6.2.3.

této kauzy. Proto se snažili získat úřední dokumenty, které s sebou údajně měl mít na dovolené v Sázavě ministerský rada J. Vorel. Ráno dne 23. srpna 1927 přišlo před pátou hodinou k domu čp. 131 v Sázavě šest neznámých mužů a žádali, aby bylo otevřeno. Že jsou od policie a jdou za Dr. Vorlem na letním bytě v prvním patře. Říšský organizátor Junáků N. O. F. K. Hetteš s revolverem v ruce radovi sdělil: „*Jménem revoluce Vás vyzýváme, abyste vydal spisy, které tu máte ve věci generála Gajdy a zejména vydejte dopis, který jste v této věci dostal od presidenta Masaryka.*“⁴⁹⁶ Nějaké spisy si odnesli, avšak pravděpodobně nezískali kýžený dopis, který chtěli uveřejnit v zahraničním tisku. V každém případě by Vorel disponoval maximálně nepodepsanou kopií „Masarykova“ strojopisu bez valné průkazní hodnoty.⁴⁹⁷ Živelná a poněkud diletantsky připravená akce vstoupila ve známost pod označením „sázavská aféra“.⁴⁹⁸

Soudní dohra této aféry se táhla dlouho. K. Hetteš a další dva členové „komanda“ byli v říjnu 1927 odsouzeni k půl roku vězení. Po dalších spolupachatelích a zejména iniciátorech se pátralo déle. Vůdce Gajda byl souzen spolu s Branžovským, Křížem, Tětivou a dalšími až r. 1929 a byl odsouzen ke dvěma měsícům těžkého žaláře. Odvolání nevyšlo a Gajda ve vězení na Pankráci strávil únor a březen roku 1932. Jeden z dalších členů komanda, mladý nezaměstnaný dělník Klečka, brzy po akci a následném policejní výslechu spáchal sebevraždu. Omladina N. O. F. byla zakázána.

Na vyšetřování a zabavování věcí ze sekretariátu N. O. F. reagovala tvrzením, že se jedná o provokaci, která bude záminkou zákazu fašistického hnutí.⁴⁹⁹ *Říšská stráž* obsahovala titulky jako „*Skandální akce proti generálu Gajdovi*“ s podtitulky: „*Hradní mafie při práci! Smluvené zločiny! Persekuce nacionalismu. Podvodné zločiny, fašistům připisované*“ a následně „*Bratři fašisté! Shromážděte se podle svých jednot! Jest nařízena přísná pohotovost! Netelefonujte do ústředí! Linka je hlídána policií! Hlášení jen ústně!*“⁵⁰⁰

⁴⁹⁶ „Spis č. 16.048 ze dne 14. 9. 1927: předmět Sázavská aféra – trestní řízení proti Jindřichu Žitnému a spol. pro zločin vydírání“. In: NA, PMV 225-376-3, s. 13.

⁴⁹⁷ Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 184.

⁴⁹⁸ Jak známo, druhou podobnou výraznou akci, která podle Gregoroviče „nepostrádá prvky absurdního humoru“, byl židenický puč r. 1933.

⁴⁹⁹ Např. Nakonečný, Milan: *Český fašismus*, s. 73.

⁵⁰⁰ „Skandální akce proti generálu Gajdovi“. *Říšská stráž*, roč. 1, č. 33, s. 1. Kopie této titulní strany je v přílohách in: Nakonečný, Milan, *Český fašismus*. Šéfredaktorem Říšské stráže tehdy ještě byl další „Hradní donašeč“, Otakar Dostal.

Paradoxní na celé aféře je, že ještě v říjnu fašisté získali kýžený spis od nějakého rotmistra za 10 000 Kčs.⁵⁰¹

Jan Scheinost byl obžalován, že „poskytl svou pomoc k bezpečnému vykonání přepadnutí Dr. Vorla na Sázavě“⁵⁰², respektive se dopustil „zločinu nadřezování zločinu ukrýváním v § 214 tr. z. naznačeným“, neboť věděl o provedení útoku, znal pachatele, věděl, že se dopustili na radu Vorlovi násilí, utajovali fakta a „pachatele před postižením ukrývali.“⁵⁰³ Scheinost tvrdil, že ač generální tajemník, o aféře se dozvěděl až z novin - a nikdy mu nebylo nic jiného dokázáno.

Na počátku roku 1928 bylo jasné, že se Národní obec fašistická rozhodující moci ve státě jen tak nedočká. Strana se začínala štěpit, Gajda marně pátral po konfidentech a zbavoval se i domnělých odpůrců, a i díky neúčasti v komunálních volbách r. 1927 strana začínala bojovat s nedostatkem financí.⁵⁰⁴ I z finančních důvodů Scheinost v roce 1928 rezignoval na post generálního tajemníka N. O. F.

U „protihradní“ části národních demokratů se výrazná podpora očekávat nedala, a tak fašisté i se Scheinostem hledali jiného sponzora. Blížily se další volby, a v říjnovém volebním prohlášení N. O. F. a rozkazu Vůdce se fašisté dozvěděli: „*Nařizují všem členům NOF, aby při zemských a okresních volbách dne 2. prosince 1928 odevzdali své hlasy Republikánské straně zemědělského a maloroľnického lidu.*“ Podpora agrárníků zde byla vysvětlována tak, že fašistickými hlasy může být posílena nejsilnější česká politická strana a takto může vzniknout „*nejmocnější platná hráz proti socialistické a realistické rozpínavosti*“.⁵⁰⁵ Jan Scheinost proti tomuto kroku oficiálně neprotestoval a stál za Vůdcem, avšak agrární karta nebyla součástí jeho hry.

Nikdy oficiálně nepřiznaná agrární podpora nevydržela dlouho. Navíc byl Gajda roku 1929 odsouzen za zmiňovanou účast na sázavské aféře. Blížily se podzimní parlamentní volby, a s nimi pro české fašisty důležitá další šance. Navíc by se Gajdovi vzhledem k nepodmíněnému trestu více než kdy předtím hodil zisk poslaneckého mandátu.

⁵⁰¹ „Protokol Fr. Bauera ve věci „sázavská aféra“. In: NA, fond Presidium zemského úřadu (PZÚ) 207-613-25.

⁵⁰² „Státními zastupitelství v Praze. 10.895 pr. 26.6.1928: trestní oznámení proti Scheinostovi a Zbořilovi“. In: NA, PMV 225-377-1, s. 104.

⁵⁰³ „Opis – zemskému trestnímu soudu v Praze: Obžaloba 13-ti osob, kromě již jmenovaných také např. Branžovského, Gajdy a Scheinosta“. In: NA, PMV 225-377-1, s. 144-157.

⁵⁰⁴ Detailněji se této problematice věnuje kapitola 6.2.2.

⁵⁰⁵ *Říšská stráž*, roč. 2, 15.11.1928.

Na koho vsadili tentokrát? Nebyla to žádná ze „starých“ stran, se kterými měli navíc předáci N. O. F. vzhledem k minulým letem vesměs negativní zkušenost. Na scéně od roku 1927 působil samostatně bývalý národní socialista, další muž „ostře sledovaný Hradem“ a nenávidějící E. Beneše, Jiří Stříbrný. Jeho Strana radikální – slovanští socialisté⁵⁰⁶ byla N. O. F. ideově blízká, jednalo se také o výrazně pravicový nacionalistický subjekt, a navíc díky Stříbrnému finančně zajištěný.

Jan Scheinost v *Rozmachu* Stříbrného kritizoval, za změněné politické situace však byl právě tím, kdo jej v N. O. F. prosazoval. Za podpory národního demokrata F. Hlaváčka a vydatného zprostředkování J. Scheinosta vznikl 4. října 1929 účelový volební blok, tzv. „Liga proti vázaným kandidátním listinám“. Kromě N. O. F. a Stříbrného Radikální strany – slovanských socialistů se toto celkově nesourodé uskupení sestávalo ještě z dalších drobných subjektů.⁵⁰⁷ Spojení mezi nimi bylo velmi volné, kdy jeden ze spojovacích prvků, odpor proti vázaným kandidátním listinám, umožňujícím politickým stranám manipulovat s poslaneckými mandáty, si dal volební blok do názvu.

Ve volbách 23. října 1929 Liga získala přes 70 000 hlasů a za 0,96% celkem odevzdaných hlasů získala tři poslanecké mandáty: pro Gajdu, Stříbrného a levicověji orientovaného JUDr. Karla Perglera,⁵⁰⁸ který se ke spolupráci s pravicovými předáky dostal především jako odpůrce Beneše a Hradu.

Jistý úspěch ve volbách to byl – i když „ligisté“ očekávali více. Své odůvodnění jistě má teze M. Nakonečného, že ne všichni příznivci fašistů byli ochotni je také volit, a to pravděpodobně z toho důvodu, že N. O. F. byla ještě nedávno hnutím, které sdružovalo příslušníky více stran.⁵⁰⁹

Již velmi krátce po volbách se projevila nemožnost dalšího fungování bloku. Jiří Stříbrný měl totiž v úmyslu Gajdovi přebrat příznivce. V listopadu roku 1929 přestal finančně podporovat vydávání *Říšské stráže*, což bylo jedním z motivů i podmínek vzájemné

⁵⁰⁶ Předtím Slovanská strana národně socialistická, založená v květnu 1927.

⁵⁰⁷ Svaz nájemníků, Strana domkářů, maloročníků a hospodářských jednot, Družina válečných poškozených, Jednota československého domova a Odborové sdružení hudebníků.

⁵⁰⁸ Viz např. Klíček, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 203. Liga získala také jednoho senátora - Jindřich Trnobranský. Největší počet hlasů získala Liga v Praze a na Moravě. Gajda jako poslanec hospitoval v poslaneckém klubu slovenské strany ľudové, ale r. 1931 byl svého poslaneckého mandátu zbaven v důsledku definitivního odsouzení za účast v sázavské aféře.

⁵⁰⁹ Nakonečný, Milan: *Český fašismus*, s. 99.

spolupráce, a po rozpadu Ligy r. 1930 začal do své nové strany, Národní ligy, ještě více přetahovat členy N. O. F.

Jan Scheinost toto dění nijak nekomentoval, neboť ho sledoval již ze svého „staronového“ působiště v lidoveckém tisku, kde se snažil za svým předcházejícím působením udělat tlustou čáru. Poslední číslo své fašistické ideové revue *Stěžeň* vydal na konci října 1929. Jeho působení u českých fašistů nenaplnilo jeho očekávání a své sehrály i v následující kapitole rozebírané finanční problémy a mocenské soupeření. Přesto si s sebou Scheinost do nového profesního života nesl „stíny z minulosti“ v podobě trestních oznámení za činy z dob necelých tří let fašistického působení.⁵¹⁰

6.2.2 Boj o moc v N. O. F.

2. ledna 1927 fašistický předák C. Svozil na sjezdu nadšeně vítal příchod Vůdce Gajdy, byť k němu měl předtím výhrady. Již o několik měsíců později byl Gajdovým hlavním fašistickým protivníkem. Bývalý direktor a informátor Hradu F. Bauer v roce 1928 účelově, ale v mnohém pravdivě uváděl, že příčinou „naprosto desolátního stavu českého fašismu“ je heslo „*Národní Obec Fašistická stojí a padá s generálem Gajdou*“.⁵¹¹ Jestliže N. O. F. ve svých pokusech o zisk moci v ČSR vystupovala často zmatečně a za pomoci dobrodružných eskapád, fašistické zákulisí bylo ještě „dobrodružnější“ a připomínalo dění z operet.

Abychom mohli pojednat o zákulisních procesech a vyjednáváních, je třeba načrtnout organizace a organizační strukturu N. O. F.

Již když byla roku 1926 vytvořena Národní obec fašistická, vznikla také fašistická Omladina, organizace s vojenským výcvikem vybraných mladíků, která měla být nápodobou italských squadristů.⁵¹² Česká fašistická mládež byla organizována také ve Fašistickém studentském sdružení při N. O. F. Existovala zemědělská sekce československého fašismu a Dělnický syndikát čsl. fašismu. Roku 1927 vznikly další organizace, převážně ženami tvořená Fašistická pomoc, vedená N. Gajdovou a v červnu 1927 zejména pak Národní Obec Stavovská – „mohutná nepolitická všeodborová organizace“. Jejím hlavním cílem bylo „*zhojiti*

⁵¹⁰ Za plánování státního převratu, násilné akce, sázavskou aféru i zahraniční styky s fašisty a nacisty, viz kapitola 6.2.3.

⁵¹¹ Bauer, František: *Moje zkušenosti z Národní Obce Fašistické*, s. 3.

⁵¹² Později byla zakázána a přejmenována nejdřív na Obranu NOF a potom na Junáky NOF. Říšským náčelníkem Junáctva byl generál ve výslužbě I. Gibiš a mnohem aktivnějším říšským organizátorem Junáků již zmiňovaný K. Hetteš.

všechny rány, které byly zasazeny zaměstnancům i zaměstnavatelům všech odborů, popřevratovými teoriemi různých nenárodních skupin“⁵¹³, dále pak odpolitizování stavů a vyplnění hluboké propasti mezi zaměstnavateli a zaměstnanci. Stávky a výluky neuznávala s odůvodněním, že brzdí rozvoj státní.⁵¹⁴

Všechny tyto orgaizace ovládal Vůdce Gajda. F. Bauer si stěžoval, že členstvo N. O. F. zasluhuje rozumné vedení, ale to je nemožné kvůli absolutistickému organizačnímu řádu pojmenovaném „Řád ústavní“ z pera gen. tajemníka J. Scheinosta.⁵¹⁵ Gajda skutečně disponoval vzrůstající, téměř absolutní mocí nad Národní obcí fašistickou, jak může ukázat například srovnáním organizačních řádů z let 1926, 1927 a posledního, Scheinostova díla z počátku roku 1928.

Nejstarší organizační řád z r. 1926 od Z. Zástěry, C. Svozila aj. Červenky znal následující orgány: 1. Velká Rada fašistická, 2. Direktorium, 3. Zemské výbory, 4. Krajské výbory, 5. Okresní výbory, 6. Místní jednoty a důvěrníci + případně zvláštní komise u orgánů 2-6.⁵¹⁶ Rok 1927 s příchodem Gajdy nutně znamenal změnu, 1. orgánem se stal Vůdce, 2. Říšská Rada Fašistická, 3. Direktorium, 4. Šéf protokolu direktoria (zapisuje protokoly, kontroluje jejich dodržování, prostředník mezi direktoriem a ústředním tajemnickým úřadem), 5. Zemské Rady, 6. Krajské Rady, 7. Okresní Rady, 8. Místní jednoty a důvěrníci (kde není jednota).⁵¹⁷ Hlavou a suverénním představitelem N. O. F. se stal Vůdce, rozhodující s konečnou platností, avšak nejvyšším orgánem zůstávala alespoň na papíře Říšská Rada Fašistická.

Scheinostův *Řád ústavní* přinesl mnoho změn, zejména pak odlišnou, velmi komplikovanou strukturu N. O. F., a maximální posílení postavení Vůdce. Scheinost jím pravděpodobně

⁵¹³ Info např. in: NA, PMV 225-377-6, s. 77.

⁵¹⁴ *Říšská stráž*, roč. 2, č. 6, 9.2.1928, s. 2 – viz informace ze sjezdu N. O. F. 5. února 1928.

Předsedou odborové organizace Národní Obec Stavovská byl zprvu F. Paulus, posléze ji vedl zejména její ústřední tajemník, bratr Nerad (dokud dostával plat). Očekávání od fašistické stavovské odborové organizace bylo, že bude průkopnicí za stavovský stát, a že může „vyvésti dělnictvo z tábora socialistických stran a otevřít mu cestu k lepší a spokojené budoucnosti.“ Během několika měsíců byla založena celá řada odborů (železničářů, zaměstnanců elektr. podniků, dělnictva řeznického a uzenářského, stavebních dělníků, číšnické odbory atd.). Byla zřízena též zprostředkovatelna práce a sesterská Fašistická pomoc podávala obědy nezaměstnaným. (Zároveň Fašistická pomoc zajišťovala např. sběr cihel na výstavbu plánovaného megalomanského „domu N. O. F.“)

⁵¹⁵ Bauer, František: *Moje zkušenosti z Národní Obce Fašistické*, s. 20.

⁵¹⁶ „Organizační řád N. O. F.“. In: NA, PMV 225-377-5, s. 57-59. Finanční příspěvky byly rozděleny následovně: 10% direktoriu, 60% zemskému výboru, 30% jednotě.

⁵¹⁷ Tamtéž, s. 85-90. Finanční příspěvky byly rozděleny následovně: 10 % direktoriu, 30 % zemské radě, 30% krajské radě, 30% jednotě. Prvními členy Direktoria v r. 1927 byli C. Svozil, Z. Zástěra, L. Švejcár, J. Khéres, F. Paulus aj. M. Daxner. „Šéfem tisku“ byl F. K. Šnepp.

sledoval též možnost posílení svého vlivu, kdy se spoléhal na blízkost Gajdovi, a kdy také strukturálně omezil počet možných protestujících v nejvyšším vedení.

Hlavou a nejvyšší osobou N. O. F. je podle *Řádu Vůdce*, nyní již jmenovitě uvedený generál ruských legií Rudolf Gajda, který jmenuje a propouští členy všech poradních, výkonných, finančních i revizních sborů. Přijímá a vylučuje členy. Rozhoduje s konečnou platností a má právo zrušit usnesení všech orgánů. Pokud zemře nebo odstoupí, proklamuje nového Vůdce Generální sněm N. O. F.⁵¹⁸ Dalšími orgány jsou pak Generální sněm N. O. F., Stálá říšská rada, Tajná rada – Ústřední výkonný výbor a užší výkonný výbor, Říšská fašistická kancelář a až poté Zemské rady, Krajské rady atd.

Stručně shrnuto se jedná o svéráznou koncepci totalitní strany, kde téměř všichni pouze sekundují vedení. Klíčovou pozici mezi orgány má Tajná rada – Ústřední výkonný výbor, což je osobní poradní orgán Vůdce a výkonný orgán N. O. F. Jeho členy jmenuje či odvolává Vůdce a mohou zde být zejména vedoucí funkcionáři jednotlivých oborů, nejvyšší úředníci hnutí, zemští a krajské předsedové, z nichž Vůdce určuje ještě užší výkonný výbor. Ú. V. V. může suspendovat nebo rozpustit každý podřízený orgán a jsou mu podřízeny všechny listy N. O. F.⁵¹⁹

Vše v Národní obci fašistické se tedy odehrávalo v úzkém okruhu kolem Gajdy, kdy několik málo mužů, včetně Scheinosta, bojovalo o ovlivňování Vůdce. Mnohým se organizace strany ani toto soupeření nezamlouvalo, jiným nedůvěřoval Gajda. Jeden ze zakladatelů českého fašismu, R. Mach, byl z N. O. F. „vyprovázen“ již v lednu 1927.

Jaký byl vlastně Scheinostův vztah ke Gajdovi? Bauer uvádí, že byl přesvědčen, že Gajda je „člověk Bohem seslaný“ a věří, „že přijde den, kdy Gajda uchopí řízení věci tohoto státu.“⁵²⁰ Scheinost budoval jeho absolutistický kult, vyzdvihoval jeho „geniální intuici“, ale zároveň s ohledem na znalost Gajdovy povahy též tvrdil: „Gajda musí být veden, aby nedělal

⁵¹⁸ „Nový organizační – Ústavní řád N. O. F., autorem Jan Scheinost, schválený 5. 2. 1928“. In: NA, PMV 225-377-8, s. 15-22.

⁵¹⁹ Tamtéž, s. 15-22. Za zmínku může stát též Jednací řád NOF, věnující se např. náležitostem skládání fašistického slibu, nošení odznaků či správnému zvedání pravice k fašistickému pozdravu se slovy „Zdar“. Fašistický slib zní následovně: „Při všem co je mi drahým a svatým, při rodné hroudě i při památce bratří kteří dřímají v ní věčný sen, při lásce matčině, při krvi posvátné, jež kdy byla prolita za vlast a národ – slibuje, že budu vždy a všude sloužit jedině jednotnému Národu Čechů a Slováků. Slibuji, že budu poslušen ve všem rozkazů vůdce a povolanych činitelů, že budu mlčenliv, kde mlčenlivost bude nařízena. Blaho vlasti bude mi vždy nejvyšším zákonem. Tak slibuje na svou čest a svědomí.“ In: NA, PMV 225-377-5, s. 60-67.

⁵²⁰ Bauer, František: *Moje zkušenosti z Národní Obce Fašistické*, s. 20.

hlouposti...“⁵²¹ Podle dalšího informátora Henycha považoval za důležité maximálně využívat Gajdovy popularity, ale zároveň věděl o „*chybách povahových, jakož i o mankách ducha u Gajdy, o tom, že on právě pro tyto veliké nedostatky je příčinou rozvratných tendencí v NOF a překážkou rozmachu a rozvoje hnutí, příčinou svého vlastního malheuru*“ atd.⁵²² Nezdá se však, že by tento vztah byl pokrytecký, ale skutečně spíše reflektující realitu vzhledem k Vůdcově komplikované osobnosti. V tomto kontextu je neznámějším Scheinostovým výrokem: „*Generál má... jednoho... největšího nepřítele, a tím je – Rudolf Gajda sám!*“⁵²³

A tak Scheinost pracoval „pro Gajdu“ i „přes něj“, a to v neustálém soupeření o vliv. V létě 1927 byl Scheinost sice již generálním tajemníkem strany, ale nedokázal ohlídat, aby Gajdu někdo jiný nezmanipuloval, když na sjezdu v Mladé Boleslavi na poslední chvíli změnil své rozkazy ohledně účasti v komunálních volbách. Mladoboleslavský sjezd znamenal určitý vrchol Národní obce fašistické, po kterém následoval postupný úpadek - nikoli co se členské základny týče, ale zejména pokud se jedná o její vedení, osobnosti a především finance.

Cyril Svozil zanevřel na stávající organizaci a začal na Moravě vytvářet opoziční skupinu fašistů, tzv. Fašistickou stráž a posléze hnutí Národní tábor. Na odchodu ze strany byl od roku 1927 opakovaně také např. prof. Ladislav Švejcar, který se v direktoriu zabýval zejména otázkami kulturními a zahraniční politikou, zatímco často úzce s ním nejen ve *Stěžni* spolupracující Scheinost měl přiděleny otázky vnitřní politiky. Jan Scheinost se neustále snažil maximalizovat svůj vliv, ostatně mu nic jiného vzhledem k neustálému zákulisnímu soupeření nezbývalo. Během zimy 1927 Scheinost údajně sestavoval „fašistickou pětku“ se Šneppem, Krtičkou a informátory Henychem a Bauerem, která by zcela ovládala řízení N. O. F.⁵²⁴

V lednu 1928 Gajda rozpustil stávající direktorium vedené úřadujícím direktorem Šneppem. 5. února 1928 proběhl generální sněm N. O. F. v Praze ve smíchovském Národním domě, kde mj. naposledy vystoupil generál v. v. B. Konopásek, roku 1928 odstraněný z direktoria

⁵²¹ Tamtéž, s. 20.

⁵²² Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 153, zdroj: „Výpisky z deníku býv. direktora N. O. F. Ludvíka Henycha.“

⁵²³ „Výpisky z deníku býv. direktora N. O. F. Ludvíka Henycha, záznam z prosince 1927“. In: NA, PMV, 225-376-1, s. 162.

⁵²⁴ Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 172, zdroj: „Výpisky z deníku býv. direktora N. O. F. Ludvíka Henycha“

spolu s donašeči Bauerem a Henychem. Na sjezdu sice Gajda proklamoval jednotu fašistického hnutí a zdůrazňoval, že N. O. F. má 271 „fungujících jednot“⁵²⁵, ale o tři dny později byl na sjezdu Svozilovy fašistické opozice v Olomouci zcela ignorován. 8. února 1928 byli také na Moravě Scheinost a Paulus zbiti, když chtěli vstoupit do jednacího sálu opozice, a na nádražním peroně v České Třebové se strhla rvačka mezi Junáky z Prahy a ze Svozilova Prostějovska.⁵²⁶ Ovšem osamostatněná moravská fašistická hnutí vesměs neměla dlouhého trvání a členská základna zůstávala velkou většinou věrná vůdci Gajdovi.

Vnitřní krize a hádky ve vedení české N. O. F. stále pokračovaly. Jeden z prvních českých fašistů, Z. Zástěra, lhal, že u Gajdy již nedojde sluchu, a svojí pozicí si mohli být načas jisti jen Scheinost a další novinář F. Paulus. Přibývalo dluhů, pramenících především z nedostatku finančních příjmů i z nehospodárného zacházení a zpronevěř.

Kdo by poskytl finance? Začalo vyjednávání s agrárníky a dokonce i živnostenskou stranou J. V. Najmana, kterého velmi ráda kritizovala *Říšská stráž*.⁵²⁷ Presidium zemské správy politické sledovalo, kdo chodí na večírky v Gajdově bytě. V březnu zde byli spatřeni mj. národní demokrat Dr. Engel a poslanci lidové strany Václav Myslivec a Bohumil Stašek.⁵²⁸ Naopak národní demokraté V. Dyk a F. Hlaváček se s fašisty rozešli, údajně kvůli rostoucím stykům s *Večerním listem* J. Stříbrného. Jak bylo již zmíněno, jednání s Jiřím Stříbrným zajišťoval Jan Scheinost, který oficiálně předstíral „novinářskou spolupráci“.⁵²⁹ Scheinosta na spolupráci mohla lákat novost případného uskupení, které mělo shodné základní ideové styčné body, a které mohlo pro Scheinosta a jeho ideologii představovat novou možnost uplatnění.

Nejdále však roku 1928 pokročilo fašistické namlouvání s agrárníky. Jak bylo uvedeno již v minulé kapitole, právě Republikánské straně zemědělského a maloroľnického lidu měli fašisté odevzdat své hlasy v zemských a okresních volbách 2. prosince 1928.

⁵²⁵ Nakonečný, Milan: *Český fašismus*, s. 86.

⁵²⁶ „Čís. 9 / pres.2. Důvěrné. Předsednictví zemské správy politické v Brně. Sjezd fašistické opozice 8. 1. 1928“. In: NA, PMV 225-375-7, s. 30.

⁵²⁷ Najman také jeden čas vedl s *Říšskou stráží* soudní spor. Informace o kontaktech např. Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 192 nebo Gregorovič, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu*, s. 38.

⁵²⁸ „Charvát Presidiu zemské správy politické / k rukám pana rady Krejčího/ 4971 pr. Čaj pořádaný Gajdou v jeho bytě 31. 3. 1928. Situační zpráva“. In: NA, PMV: 225-375-6, s. 78.

⁵²⁹ Tamtéž, s. 79.

Tisk politických stran zevrubně pátral po příčinách tohoto Gajdova rozkazu. Mezi nejčastější fašisty podporovanými odůvodněními patřilo, že agráři jsou nejsilnější strana a k fašistům se chovala vždy loajálně, navíc jde o stranu stavovskou, která má blízko budoucímu stavovskému řádu fašistickému.⁵³⁰ České slovo dodává postřeh, že „*není tajemstvím, že do našeho fašismu dodávaly vůdce i stoupence tři měšťanské strany: národní demokracie, klerikálové a agráři*“ a že „*mezi agráři a fašisty zůstal povždy poměr vzájemných sympatií.*“⁵³¹ *Národní Osvobození* pak přidává drb, který však mohl mít reálný základ, že „*Fašisté prý nejprve jednali s národními demokraty; slibovali jin několik set tisíc hlasů (!) a za každý hlas žádali jednu korunu. (...) Fašisté se pak obrátili k republikánům.*“⁵³² Agrární tisk kauzu nekomentoval.

I přes dosud stabilní pozici ve Vůdcově přízni dlouhodobě zvažoval svůj odchod z Národní obce fašistické i Scheinost. Už v červnu 1928 Scheinost oznamoval, že rezignuje na funkci generálního tajemníka a že dá od prosince výpověď. Odvolával se na neplnění finančních závazků ze strany N. O. F., jak expresivně líčil Vůdci Gajdovi⁵³³, a také na to, že nechce v prostředí plném „*vynašečů, zrádců ... přijít o poslední zbytek svého jména.*“⁵³⁴ V září byl v N. O. F. skutečně usvědčen z donášení poslední z významných informátorů Hradu, Henych, avšak Scheinost ve straně zůstal. Sice opustil post generálního tajemníka, ale naopak na počátku roku 1929 na několik měsíců převzal řízení stranického tisku.⁵³⁵

Ruku v ruce s finanční krizí, kdy v prosinci N. O. F. údajně marně čekala na nějaké peníze od republikánské strany, agráři se odtahovali a Bartoň-Dobenín také nebyl nevysychajícím

⁵³⁰ „Fašisté budou volit republikánskou stranu“. *Lidové Listy*, č. 264, 16.11.1928. Také in: NA, PMV 225-1021-5.

⁵³¹ „Vyběravé příbuznosti“. *České Slovo*, č. 266, 16.11.1928. Také in: NA, PMV 225-1021-5.

⁵³² „Fašisté a republikánská strana“. *Národní Osvobození*, č. 324, 22.11.1928. Také in: NA, PMV 225-1021-5.

⁵³³ Gajdovi psal: „*Bratře Vůdce! Existenční důvody mne nutí, abych Ti dal podle smlouvy ke dni 1. prosince výpověď jako generální tajemník N.O.F. Prosím, abys pochopil mé jednání, uvážíš-li, že mně jako gáze na červen t.r. bylo vyplaceno Kč. 1700, z čehož bylo sraženo vše, co jest podle smlouvy sraziti. Obnos 1000 Kč podle druhé smlouvy splatný nebyl mně za minulý měsíc vyplacen vůbec. Kč 1700 jest mnohem méně, než může být existenčním minimem pro čtyřčlennou rodinu. Nemusím Tě ujišťovati při tom svou oddaností k Tvé osobě a fašistické myšlence. V oddané úctě.*“ „Dopis R. Gajdovi“. In: AMV, 301-87-5.

⁵³⁴ Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 193.

⁵³⁵ Vydávání *Říšské stráže* se ale potýkalo s ohromnými finanční problémy, velké dluhy mělo i samotné tiskové družstvo Odboj, proto Scheinost na tuto svoji roli záhy r. 1929 rezignoval. Např. zpráva ze 30. 1. 1929 uvádí, že je vydavatel V. Kotrba roztrpčen špatným placením. Dluh 50 000 Kč ze začátku roku 1929 Scheinost a Šnepp slíbili urovnat. Ale dluh vystoupal až na 105 000 Kč a Kotrba též žádal, aby si Scheinost našel pro *Říšskou stráž* jinou tiskárnu: lidová strana u něj tiskla stotísícové náklady a fašisté ji napadali... In: NA, PMV 225-1024-3, s. 41. Plánovalo se např., aby každý člen N. O. F. přispíval na *Říšskou stráž* 2 Kčs, ale nakonec se stejně musela nouzově stát týdeníkem a potíže vyřešil (dočasně) až v červnu *Stříbrný*, který ji zadarmo vydával ve svém tiskovém podniku Tempo.

zdrojem,⁵³⁶ se vyostřovaly také osobní rozpory a snahy o směřování či případně „rozebrání“ Národní obce fašistické. Policejní zprávy obsahují různě věrohodné informace, že za této situace Scheinost vyjednává s fašistickou opozicí za účelem odstranění Gajdy z hnutí, prý za podpory národních demokratů,⁵³⁷ nebo že „mezi Scheinostem a Švejcarem vede se stále boj o prvenství v řízení hnutí fašistického. Scheinost by rád převedl zbylé fašistické členy při eventuelní likvidaci hnutí k straně lidové, kdežto Švejcar k straně agrární.“⁵³⁸ Jindy měl prý právě blízký ideový kolega Scheinosta Švejcar agitovat pro lidovce...

V dubnu roku 1929 byl Gajda na audienci u pražského arcibiskupa Kordače, pro finanční i morální podporu fašistického hnutí prý ze Scheinostova podnětu chtěl navštívit i olomouckého arcibiskupa Prečana⁵³⁹ Také prý chtěl žádat o přimluvu ve Vatikánu ohledně pomoci morální a politické s poukazem na to, že vždy bojoval za ochranu náboženství.⁵⁴⁰

Nelze souhlasit s tezí J. Rataje, že koncem roku 1928 byl prý v N. O. F. „vliv fašistických katolických intelektuálů zatlačen do pozadí a zvítězila nábožensky indiferentní orientace“.⁵⁴¹ Scheinostův vliv byl r. 1929 prokazatelně stále velký, otázkou však bylo, zda o stávající české fašistické hnutí i nadále stál. Scheinost opakovaně proklamoval, že chce být ideovým inspirátorem schopného politického génia, Gajda jím však nebyl. V Národní obci fašistické nešlo ani zastírat neustálé intriky, což jednak nebudovalo obraz jednotného politického hnutí podle Scheinostových představ, a za druhé si společenský intelektuál Scheinost asi vzpomněl na slova Afreda Fuchse, že člověk jeho vzdělání a rozhledu prožije mezi fašisty hodně trpkých chvil.⁵⁴² Ideové články Scheinostova *Stěžně* nadto nečetlo rozsáhlé inteligentní publikum, kterému byly adresovány.

M. Trapl uvádí, že poté, co Scheinostova skupinka v N. O. F. se svým klerofašistickým programem neuspěla, vrátila se zpátky do ČSL.⁵⁴³ Ovšem ani to není ve světle archivních pramenů přesné tvrzení: to Národní obec fašistická neuspěla v boji o politickou moc

⁵³⁶ „Zpráva PZÚ 18. 12. 1928“. In: NA, PMV 225-1024-3, s. 81.

⁵³⁷ „PZÚ /Policejní president Šlechta - k rukám pana rady Krejčího/ čj. 17.592 pr. Organisaace fašistického hnutí 13. 12. 1928“. In: NA, PMV 225-1024-3.

⁵³⁸ „Zpráva ze 11. 1. 1929“. In: NA, PMV 225-1024-3, s. 58.

⁵³⁹ „Zpráva 25. 4. 1929“. In: NA, PMV 225-376-1, s. 122-123.

⁵⁴⁰ Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 197.

⁵⁴¹ Rataj, Jan: *O autoritativní národní stát*, s. 132.

⁵⁴² Fuchs, Alfred: „Proč se chodí k fašistům“, s. 351.

⁵⁴³ Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918-1938*, s. 24.

v Československu, a pokud chtěl J. Scheinost své ideje prosadit, nemohlo to být prostřednictvím tohoto rozpadajícího se zadluženého hnutí.

Kromě špatné finanční situace světlé zítřky nevěstilo ani Gajdovo odsouzení za účast na sázavské aféře. Takřka na poslední chvíli podpořil N. O. F. Jiří Stříbrný, který převzal vydávání *Říšské stráže* (nově *Stráže Říše*) a který možná poplatil i část jiných dluhů. Historie Scheinostem v létě roku 1929 podporované Ligy proti vázaným kandidátním listinám (ostatně Scheinost psal do Stříbrného *Poledního listu*) již byla popsána. Když v listopadu Stříbrný oznámil stažení své finanční podpory a bylo jasné, že Národní obec fašistickou světlé zítřky přes Gajdův poslanceký mandát nečekají, spíše přetahovaná o fašisty mezi stranami, vrátil se Scheinost ke svému dřívějšímu působení v lidoveckém tisku. Na počátku 30. let se jej pokoušeli fašisté kontaktovat, ale bez prokazatelného výsledku.⁵⁴⁴

6.2.3 Zahraniční styky N. O. F.

I v době, kdy již Jan Scheinost s českými fašisty neudržel žádné styky, jako stíny z minulosti ho pronásledovala trestní řízení. Nejzávažnější podal 25. února 1930 policejní prezident Šlechta Státnímu zastupitelstvu trestní oznámení proti Gajdovi, Paulusovi a Scheinostovi (napsaném jako Schejnost) pro zločin dle § 1 a 2 zákona na ochranu republiky. Tito tři podle oznámení „*zanášeli se v r. 1927 vážně úmyslem provést t. zv. fašistický převrat, zmocnit se vlády ve státě a přivoditi změnu dosavadní demokraticko-republikánské vlády.*“ K tomu „*nezřízeným způsobem podkopávali autoritu vládnoucích osob a vlády vůbec, vyvolávali a s rozmyslem zaváděli právní nejistotu – přepadení v Sázavě, Berouně, ozbrojovali své členstvo (...) i navazovali všestranné spojení s různými zahraničními činiteli s tím účelem, aby se jim dostávalo vojenské, finanční i morální podpory*“.⁵⁴⁵

Podkladem tomuto oznámení byly mj. zápisky Ludvíka Henycha, protigajdovská brožura dalšího bývalého direktora a informátora Hradu Františka Bauera i protokol s třetím konfidentem v N. O. F. Otokarem Dostálem. Sázavská aféra, zbití JUDr. Boučka v Berouně

⁵⁴⁴ Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 218 a 227 uvádějí, že r. 1930 měl Scheinost kontakty s tajemníkem Ligy Ježkem ohledně možného působení v Národní lize, která by se zbavila Stříbrného, a roku 1931 byl prý osloven ze strany N. O. F. po vynucené rezignaci arcibiskupa Kordače. Šlo zde opět o oslovení katolických voličů, snaha byla získat i lidoveckého poslance Myslivce, který opakovaně vyjadřoval sympatie fašistickým názorům. Prokazatelně se Scheinost se svými někdejšími fašistickými kolegy sešel až v době druhorepublikové Strany národní jednoty.

⁵⁴⁵ „Trestní oznámení proti Gajdovi, Paulusovi a Scheinostovi ze 25. 2. 1930“. In: NA, PZÚ 207-613-25.

i „salónní plány“ na potenciální převrat byly již zmiňovány. Zbývá však ještě jedna dosti důležitá a pro český fašismus druhé poloviny dvacátých let 20. století příznačná kapitola, věnovaná zahraničním stykům Národní obce fašistické. A to nikoli v kapitole 6.2.3 zmiňovaným stykům ideovým, ale kontaktům čistě utilitaristickým, navazovaným za účelem zisku tolik se nedostávajících finančních prostředků.

Podle svých proklamací byla N. O. F. protiněmecká a protimaďarská. Přesto však hledala v Německu i Maďarsku spojence. Nutno připustit, že se k těmto stykům dostala jednak pod tlakem finanční nouze, a za druhé vlastně oklikou, přes styky se slovanskou – konkrétně ukrajinskou emigrací před bolševiky. Paulusova jednání v létě 1927 s maďarskými magnáty na Slovensku byla např. proti stykům s nacistickým ideologem Alfredem Rosenbergem nepodstatná.

Celá historie začíná u Gajdových kontaktů s vojenskými antisovětskými organizacemi. V Mnichově sídlil jeden z představitelů ukrajinské emigrace, „hetman“ bělogvardějské Ukrajinské národní kozácké armády (UNAKOTO) Ivan Poltavec-Ostranica (jeho pražskou spojkou byl „bratr“ A. Morgumenko/Morgunenko, ale také pochybný člen N. O. F. Nikifor Horbaniuk.) V březnu r. 1927 vyslal Ostranica do Prahy první delegaci k navázání styků, v čele s Morgumenkem a německým průmyslníkem Juliem Schmidtem z Norimberka, mužem s úzkými kontakty na Adolfa Hitlera, zároveň podporujícím UNAKOTO. Na jednání a hostinu v hotelu Gráf navázalo setkání Gajdy, Scheinosta a Zástěry s Ostranicou aj. v červenci 1927 v Železné Rudě. Dohodnuta měla být německá finanční pomoc za českou fašistickou podporu ukrajinských nacionalistů.⁵⁴⁶ Předmětem pozdějšího trestního oznámení bylo údajně uzavření tajné smlouvy. Gajda se prý zavázal, že v případě převzetí moci v ČSR dá Podkarpatskou Rus do „plné nezávislosti vlády hetmana Ostranici“, tedy ji de facto odstoupí budoucí Ukrajině, a povolí tam mobilizaci Rusínů k boji za samostatnou Ukrajinu.⁵⁴⁷ Za to měl získat finance (O. Dostal uváděl, že N. O. F. chtěla získat na provedení převratu deset milionů⁵⁴⁸) a titul „knížete Podkarpatské Rusi.“⁵⁴⁹

⁵⁴⁶ Např. Gregorovič, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu*, s. 53.

⁵⁴⁷ Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 208.

⁵⁴⁸ Např. Nakonečný, Milan: *Český fašismus*, s. 93.

⁵⁴⁹ Např. dokumenty in: NA, PMV 225-1021-1, s. 3-9.

VMnichově zároveň fašističtí kurýři, mj. F. Bauer, navázali kontakty se šéfem listu *Völkische Beobachter*, Alfredem Rosenbergem. Ten se ale později nechal slyšet, že věděl, že čeští fašisté nadsazují svůj význam a považoval je za příliš rusofilské.⁵⁵⁰

Důležitý je fakt, že Ukrajinci měli prostřednictvím Hitlerovy organizace („hackenkreuzlerské“) navázány styky s Itálií. Proto Vůdce Gajda zasílal pochlebovačné memorandum Mussolinimu se žádostí o finanční podporu, sepsané J. Scheinostem, nejprve přes Mnichov.

Následující kroky a styky detailně popsal F. Bauer. Poté, co na začátku června 1927 získal doporučení od Ostranici, a také údajně jednal s Rosenbergem a baronem Cursellem, pokračoval do Říma, kde měl memorandum předat osobě s přístupem k Mussolinimu. Bauer tvrdil, že memorandum samotné neobsahovalo nic v rozporu se zákonem na ochranu republiky československé, protože to by Gajda veřejně nepodepsal, ale navíc Ostranicovi vezl do Mnichova zapečetěný dopis.⁵⁵¹

Stručně shrnutý obsah Scheinostem koncipovaného a do italštiny přeloženého memoranda byl, že fašisté chtějí být nápomocni vytvoření samostatného ukrajinského státu. Proto je ale nutné, „*aby bylo dosaženo politického významu čsl. fašistů v ČSR, t. j. žádá se od Itálii, ukrajinským plánům nápomocných, poskytnutí větších peněžních prostředků (s. 65) za které by byl vybudován řádný denní tisk, zřízena síť krajských sekretariátů..., prostě, aby mohlo být učiněno vše, co by zaručovalo řádné vyvinutí činnosti organizační.*“⁵⁵² Itálii byly nabízeny nejužší styky za peníze, které pomohou dosáhnout českým fašistům moci, ale o odstupování jakéhokoli území zde nebyl žádný náznak.

F. Bauer jel do Říma v létě 1927 dvakrát, ovšem bezvýsledně. Do Říma jel později, i když přes Paříž, vyjednávat o finanční podpoře také Z. Zástěra, ale byl též neúspěšný.⁵⁵³ Bauer tvrdil, že jednání vypadala velmi nadějně, ale zhatila je Gajdova neuváženost. Bauer totiž sliboval samostatný úspěšný postup Národní obce fašistické ve volbách r. 1927, ale prohlášení Gajdy v Mladé Boleslavi sebralo textu memoranda věrohodnost.⁵⁵⁴ A. Zabloudil

⁵⁵⁰ Pavlíček, Jaromír: „Český fašismus“, s. 650.

⁵⁵¹ Bauer, František: *Moje zkušenosti z Národní Obce Fašistické*, s. 75.

⁵⁵² Tamtéž, s. 64-65.

⁵⁵³ Např. Nakonečný, Milan: *Český fašismus*, s. 93.

⁵⁵⁴ Bauer, František: *Moje zkušenosti z Národní Obce Fašistické*, s. 70.

k tomuto Bauerovu tvrzení později lakonicky konstatoval, že si Bauer vymýšlel i to, s kým v Římě jednal.⁵⁵⁵

V denním stranickém tisku se zprávy, obviňující N. O. F. z velezrádných styků se zahraničními činiteli, začaly objevovat koncem roku 1927. Ovšem až když F. Bauer vydal v létě 1928 svoji brožuru a přidala se obvinění L. Henycha a jiných, získala policie reálnější podklady k vyšetřování.⁵⁵⁶ Přesto nestačily a soudní žaloba nakonec vznesena nebyla.

⁵⁵⁵ „Protokol s A. Zabloudilem“. In: NA, PZÚ 207-613-25.

⁵⁵⁶ „Presidiu ministerstva vnitra, č .j. 4604 pr.: 28. 3. 1930 – ke stykům N. O. F. se zahraničím (cizinou)“. In: NA, PMV 225-376-1, s. 38.

7. Stavovský stát: alternativní politické uspořádání podle Jana Scheinosta

Od počátku svých kritických úvah Jan Scheinost přemýšlel též nad možnými alternativami politického uspořádání jak ideální říše *Rozmachu*, tak stávající Československé republiky. Vycházel ze situace, kdy obranný politický katolicismus v republice splnil svoje poslání, a kdy bylo podle něj třeba začít pracovat na vlastní stavbě ryze katolické metody.⁵⁵⁷ Po několika letech hledání a pozorování různých politických řešení, a to i v táboře ideových protivníků, přichází roku 1926 s prvními nástinu koncepce stavovského státu.

Milovník „doby gotické“ a středoškolský profesor historie Scheinost se stejně jako řada jiných nejen katolických intelektuálů vrací v polovině 20. let k uspořádání českého království, k modelu středověké monarchie, ve které disponovali politickou mocí panovník a zemský sněm. Zemský sněm byl rozdělen do tří odděleně zasedajících stavů, šlechty, měšťanstva a duchovenstva. Ke schválení sněmovního usnesení byl potřebný souhlas všech stavů.⁵⁵⁸ Jan Scheinost k analogii s někdejší stavovským uspořádáním poněkud idealisticky dodává: „*Stav duchovní sdružoval vlastně veškeru inteligenci té doby, protože kromě klerika málokdo se uměl podepsat. Stav panský a rytířský reprezentoval výrobu zemědělskou, protože gotika až na nepatrné výminky, neznala svobodných sedláků... Stav měšťanský, toť korporace středověkých průmyslníků, vyrábějících v dílnách to, co dnes dělají továrny.*“⁵⁵⁹

Scheinost ve své stavovské koncepci důsledně vychází z české národní historie. Začíná své ideje alternativního společenského uspořádání jako představitel výbojného katolicismu, ale navazuje na ně naprosto plynule jako ideolog fašismu. Jak je to možné, osvětlí stručné pojednání o korporativismu, kde se práce dostane i k otázce, nakolik by mohly být některé výklady katolické doktríny blízké fašismu.

Následuje představení geneze konkrétních Scheinostových textů o kýženém politickém uspořádání. Představeny budou Scheinostovy abstraktnější vize rodinných, vojenských a hospodářských korporací, i unikátní praktický propracovaný *Nástin stavovské ústavy demokratické*, promyšlený s Ladislavem Švejcarem. Všechny své stavovské myšlenky Scheinost vyprecizoval již ve 20. letech 20. století. Proto budou jeho pozdější vyjádření o

⁵⁵⁷ Scheinost, Jan: „Rozvrat stranictví“, s. 3.

⁵⁵⁸ Šmíd, Marek: „Stavovský stát očima českých katolických intelektuálů v letech 1918-1938“. In: Marek, Pavel (ed.), *Teorie a praxe politického katolicismu 1870-2007*, s. 184-193 (s. 184.)

⁵⁵⁹ Scheinost, Jan: „Stavovský stát (Podvod s anachronismem)“, s. 161.

stavovství a postupný ústup od koncepce stavovského státu k prosazování primárně hospodářského stavovského řádu propojeny s vyprávěním Scheinostova příběhu ve 30. letech, kterému se věnuje 8. kapitola práce.

7.1 Katolické a fašistické stavovství

Jan Scheinost spatřoval v druhé polovině 20. let mnohé styčné body fašistické doktríny s katolickou naukou, a to, jak bylo již představeno, zejména ve společném náhledu na potřebu autority, hierarchie, ve stejném postoji proti myšlenkovému subjektivismu a mravnímu individualismu, i v *Rozmachu* tolik opakované kritice liberalismu a kapitalismu. Zásadní body ideové blízkosti pro něj také představoval koncept stavovského státu.

M. Putna v souvislosti se stavovstvím u pravicově orientovaných katolíků hovoří o „restauračně-romantické alternativě moderního společenského uspořádání“, které směřuje k obnově harmonie „trojího lidu“ – církve, monarchisticko-aristokratické elity a lidových vrstev.⁵⁶⁰ Katoličtí intelektuálové spatřovali ve stavovství také možnost návratu k autoritativnímu ekonomickému a politickému uspořádání, které by „přirozeně“ sjednocovalo jedince na základě profesní příslušnosti a navrátilo člověka zpět k víře v Boha.⁵⁶¹

V historické souvislosti i v československých prvorepublikových textech se více používá termín stavy, stavovské uspořádání, řád, stát. Italské texty a moderní politologické teorie více operují s pojmem korporace, označujícím „společné organizace zaměstnanců a zaměstnavatelů téhož oboru prostředkující a reprezentující zájmy v politické sféře“⁵⁶² a konceptem „korporativismu“.

„Stavovství“ je nesourodý pojem, rozvíjený různými politickými stranami, hnutími a mysliteli desítky let.⁵⁶³ Abychom alespoň trochu přiblížili stavovské korporace, tyto organizace se vytvářejí ze zástupců jak zaměstnanců tak zaměstnavatelů stejné živnosti

⁵⁶⁰ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 120. Putna dále výstižně uvádí: *Při vysvětlování, proč byla tato struktura lepší než moderní formální rovnosti a volného trhu, katoličtí apologeti zdůrazňují, že moderní systém poskytuje ve skutečnosti mnohem méně reálné svobody, zato však více sociální nerovnosti, nespravedlnosti a společenské nestability než poražená patriarchální struktura.*

⁵⁶¹ Šmíd, Marek: „Stavovský stát očima českých katolických intelektuálů v letech 1918-1938“, s. 184.

⁵⁶² Říchová, Blanka: *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál, 2000, s. 177.

⁵⁶³ Šmíd, Marek: „Stavovský stát očima českých katolických intelektuálů v letech 1918-1938“, s. 186.

nebo stejného povolání, a jsou pověřeny vedením odborů jako vlastních nástrojů a orgánů státu.

Co se historického kontextu týče, ideu stavovského státu je možné dohledat jako programovou součást politického katolicismu již v první polovině 19. století.⁵⁶⁴ Korporativismus jako sociální teorie je pak spojován s papežskou encyklikou Lva XIII. *Rerum novarum* z roku 1891⁵⁶⁵, která odsuzuje „*nenasytný kapitalismus*“, ale o to více ještě socialismus, který je podle této encykliky „*ve zřejmém rozporu se spravedlností, neboť člověk má od přírody právo na soukromé vlastnictví.*“⁵⁶⁶ Jako možné řešení spatřuje třídní harmonii ve smyslu svorné spolupráce všech tříd. „*Dělníci nemají proti kapitalismu bojovat, nýbrž mají s ním spolupracovat, neboť bez něj nemohou existovat, podobně jako kapitalismus nemůže existovat bez dělníků.*“⁵⁶⁷ Důraz byl kladen především na sociální angažovanost věřících, ovšem ideje zde představeného *křesťanského solidarismu* nebyly v encyklice přesně specifikovány.

Program české zemské Československé strany lidové z roku 1920, tedy z doby počátku Scheinostova působení v ČSL, v naprostém souladu s encyklikou upozorňuje, že „*dlužno varovati se jednak názoru liberálního, který násilně rozbil starodávné odborné svazy a cechy, jednak přemrštěného požadavku sociální demokracie, která chce z dělnického stavu vytvořiti výlučnou kastu k vybojování třídního boje*“ a proti těmto názorům staví myšlenku „*křesťanské solidarity, která jest základem nové soustavy hospodářské, sociální, politické i kulturní. V našem případě myšlenka křesťanské solidarity žádá, aby jednotlivé organisace stavovské nekopaly mezi sebou propast třídního boje a nenávisti, ale ruku v ruce pracovaly o svou lepší existenci a šťastnější příští.*“⁵⁶⁸

Fašistické stavovské uspořádání společnosti se mohlo podle potřeby prezentovat jako souznící s obecně formulovanými požadavky třídní harmonie a se snahou katolické církve nalézt v hospodářské oblasti „*třetí cestu*“ mezi „*liberalistickým kapitalismem*“ a „*komunistickým socialismem*“⁵⁶⁹. Benito Mussolini sám fašistické uspořádání chválí, že

⁵⁶⁴ Šebek, Jaroslav: „Encyklika Quadragesimo anno, její recepce a vliv na katolické prostředí v českých zemích ve třicátých letech“. *Soudobé dějiny*, roč. 8, č. 2-3, 2001, s. 371.

⁵⁶⁵ Říchová, Blanka: *Přehled moderních politologických teorií*, s. 178.

⁵⁶⁶ Szanya, Anton: *Úloha katolické církve v epoše fašismu*, s. 11-12.

⁵⁶⁷ Tamtéž, s. 12.

⁵⁶⁸ Stašek, Bohumil: *Obnova lidské společnosti. Program a zásady Československé strany lidové v Čechách*, s. 31.

⁵⁶⁹ Termíny in: Stašek, Bohumil: *Obnova lidské společnosti. Program a zásady Československé strany lidové v Čechách*, např. s. 3-4.

nastoluje harmonii ve vztazích mezi zaměstnanci a zaměstnavateli,⁵⁷⁰ a že „*korporativismus překonává socialismus a překonává liberalismus, vytváří novou synthesi.*“⁵⁷¹ Ovšem také uvádí, že „*korporativismus je hospodářství disciplinované, a tedy kontrolované, neboť nelze si představit disciplinu bez kontroly*“⁵⁷², což je pojetí, které se s katolickým rozchází.

Když roku 1931 uveřejnil papež Pius XI. encykliku *Quadragesimo anno*, vyložil zde a doplnil hlavní myšlenky encykliky *Rerum novarum* ve prospěch vybudování nového společenského řádu, řádu stavovského, přičemž soudobé fašistické korporace v podstatě odpovídaly této katolické myšlence stavovského řádu. Viz slova encykliky samotné v části o posouzení a zhodnocení fašistických korporací: „*Jaké jsou jeho přednosti, snadno postihne každý, kdo třeba jen maličko vše uváží: práce různých tříd pokojně zladěna; sdružení socialistická potlačena, jejich snahy utlumeny; zřízení zvláštní úřad s usměrňujícím a pokoj udržujícím posláním.*“⁵⁷³

Ovšem encyklika zároveň fašistické korporace kritizuje, když upozorňuje, že „*státní moc – které by mělo stačiti, že by poskytla nutnou a dostatečnou pomoc – přejímá úkoly, jež náleží svobodné činnosti*“⁵⁷⁴ a prosazuje princip subsidiarity, předpokládající autonomii jednotlivce, případně samostatných menších společenství, ve vztahu ke státní moci. Stavům měla být přiznána značná samospráva a vedle stavů měly být zachovány i jiné doplňující organizace podobného typu, což bylo v jasném rozporu s italskou fašistickou praxí. Především ale bylo cílem encykliky propagovat postupné vytvoření sociálně spravedlivého řádu, společenského řádu s důrazem na nutnou reformu mravů, nikoli vytvoření stavovského státu.

Přílišná abstraktnost a obecnost stavovských zásad formulovaných v papežské encyklice však přispívala k tomu, aby se na ni odvolávali jak demokraticky, tak autoritativně nebo totalitně smýšlející intelektuálové a politici,⁵⁷⁵ resp. že stavovské principy byly zneužitelné i

⁵⁷⁰ Skřejpková, Petra – Soukup, Ladislav: *Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století*. Praha: Havlíček Brain Team, 2011, s. 32.

⁵⁷¹ Mussolini, Benito: *Řeči o Itálii a fašismu*, s. 235.

⁵⁷² Tamtéž, s. 235.

⁵⁷³ Pius XI.: *Encyklika Pia XI. Quadragesimo anno: O vybudování společenského řádu a jeho zdokonalení podle zásad evangelia*. Olomouc: Krystal, 1947, s. 57.

⁵⁷⁴ Tamtéž, s. 57.

⁵⁷⁵ Šmíd, Marek: „Stavovský stát očima českých katolických intelektuálů v letech 1918-1938“, s. 185.

pro autoritativní hnutí.⁵⁷⁶ Kromě fašistické Itálie jsou v této souvislosti nejčastěji zmiňovány politické režimy v Rakousku a Portugalsku.

Skutečnosti, že fašistické korporativní ideje do určité míry souzní s doktrínou katolické církve, se samozřejmě chopila soudobá propaganda a odpůrci jak katolicismu, tak fašismu. Proto je možné setkat se ve stejné době v Československu jak s chválou z pera Jana Scheinosta o stavovském uspořádání jako „*poslovi sociálního smíru proti bratrovražedným hrůzám socialistické revolučnosti*“⁵⁷⁷, tak s expresivní kritikou. Např. národní socialista Karel Moudrý píše jedním dechem o encyklice i o stavovských státech, které se na ni odvolávají, a tvrdí, že stavovství je heslem směru, který „*proti reformačním a renaissančním silám, historicky daným, zasahuje do boje nejucelenější a nekonservativnější systém, jenž důsledně odmítá téměř vše, co od reformace bylo na poli ducha vytvořeno. Jest to nejuvědomější reakce v technickém slova smyslu. (...) Citovaný církevně politický projev by zůstal teoretickým programem, kdyby se nestal současně – jak vidíme na rakouské křesťansko-sociální straně – programem krvavé protirevoluce, kdyby úvod k jeho uskutečnění nebyla tvořila děla, bodla a pumy, koncentrační tábory a vězení.*“

V souvislosti se zmíněným, poněkud nadsazeným bojem v Rakousku, je práce propagandy dobře vidět i na faktu, že zatímco se rakouský kancléř, křesťanský sociál Engelbert Dollfuss, považoval za budovatele „křesťanského stavovského státu“, v levicové literatuře je tento režim označován jako „austrofašismus“.⁵⁷⁸

S Rakouským stavovským státem jsme se však dostali příliš daleko v čase. Jan Scheinost totiž nebyl ovlivněn jako většina českých pravicových katolických intelektuálů především vydáním papežské encykliky *Quadragesimo anno* r. 1931, jeho ideje stavovského státu vznikaly před tímto rokem. Základ Scheinostova stavovského systému tvoří texty z let 1926-1929, kdy mohl vycházet pouze ze starší, ještě obecnější encykliky *Rerum novarum*⁵⁷⁹, a ze souběžného pozorování tvořícího se italského korporativního státu (tento byl tehdy jediným

⁵⁷⁶ Šebek, Jaroslav: „Katolicismus a autoritativní hnutí meziválečného období“. In: Kubiček, Tomáš – Wiendl, Jan (eds.): *Víra a výraz. Sborník z konference „...bývalo u mne zotvíráno...“ Východiska a perspektivy české křesťanské poezie a prózy 20. století*. Brno: Host, 2005, s. 161–173 (s. 162).

⁵⁷⁷ Scheinost, Jan: „I. máj křesťanského solidarismu“. *Lidové listy*, 1.5.1935, s. 3.

⁵⁷⁸ Jeřábek, Martin: *Konec demokracie v Rakousku, 1932-1938 : politické, hospodářské a ideologické příčiny pádu demokracie*. Praha: Dokořán, 2004, s. 75.

⁵⁷⁹ V souvislosti s idejemi *Rerum novarum* např. M. Trapl upozorňuje, že „*ideje křesťanského solidarismu byly velmi mlhavé a rozporné a umožňovaly jeho různé modifikace od primitivní protiindustriální podoby (...) až ke klerofašistickému stavovskému korporativismu.*“ In: Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 14.

známým systémem, v němž hrály významnou roli stavy). Jan Scheinost tak byl průkopníkem stavovského státu v Československu, kdy navíc své stavovské ideje promýšlel velmi důkladně i prakticky.

Později Scheinost své stavovské ideje jen doplňoval, a jak bude pojednáno v 8. kapitole, svým způsobem od nich v polovině 30. let i ustupoval. Od stavovského státu jako celkového státního zřízení se posouval ke koncepcím stavovskému řádu jako doplnění stávajícího Československého zřízení vesměs v ekonomické rovině. Svým způsobem se tak vracel do doby na počátku 20. let, kdy začínal hledat svá alternativní společenská a ekonomická řešení první Československé republiky.

7.2 Raná řešení

Scheinostově kritice stranického systému první Československé republiky i jejich konkrétních stran byla věnována část 4. kapitoly, kdy Scheinost strany obecně kritizoval jako zastaralé, pasivní a degenerované útvary, plné morálně pochybných individuí a demagogů, útvary, které jsou vnitřně oligarchiemi, dusícími nápady a elán nadějných individualit. Často ostřejším kritikem téhož byl i Jaroslav Durych. Avšak Jan Scheinost, v Československé straně lidové potenciálně nevyužitý či dokonce zneuznaně se cítící politický aktivista, již od prvních čísel *Rozmachu* koncipoval více či méně konkrétní a praktické alternativy stávajícího politického a zejména stranického uspořádání. Stávající strany či hnutí nemohly posloužit jeho idejím, proto hledal možnosti, jak dosáhnout jejich realizace skrze nové subjekty.

Scheinost vychází z přesvědčení, že důležitá je kvalita národních sil, a proto z počátku vychází z možnosti, že by strany byly nahrazeny menšími, ale aktivnějšími subjekty. Jejich úspěšnost je podle něj již prokázána historickým společenským vývojem. „*Malá svobodná lóže zednářská v době rozkvětu liberalismu ovládala milionové říše, známe dostatečnou úlohu mafie a konečně svědčí proto i živý příklad Leninův.*“⁵⁸⁰ Nové politické formace

⁵⁸⁰ Scheinost, Jan: „Rozvrat stranictví“, s. 5. Míněna je Maffie, orgán odboje během první světové války. V textu z roku 1923 také upozorňuje na fakt, že si možností malých skupin jsou vědomi i francouzští royalisté Ch. Maurrasi a chtějí je využít, a také zde poprvé zmiňuje Mussoliniho, ovšem o jeho nástupu k moci má evidentně nedostačující či chybné informace.

nazývá pracovně „akcemi“, ve kterých by bylo pozorně dbáno na výběr jejích členů, a kde by uvnitř „akcí“ panoval přátelský, avšak pevně vytyčený řád.⁵⁸¹

Roku 1925 Scheinost opět shrnuje tato svá navrhovaná řešení. Čtenářům *Rozmachu* vysvětluje, že je třeba vystoupit z politických stran, bojovat proti nim a šířit co nejširšímu publiku informace o stranické ničemnosti a zbytečnosti.⁵⁸² Doufá sice, že by strany mohly pochopit nutnost své transformace, ale upozorňuje, že vývoj stejně „půjde přes jejich hlavy“.⁵⁸³ Sám Scheinost však z politické strany, Československé strany lidové, nevystoupil. Pravděpodobně chtěl stále využívat možností, které mu stranické působení v omezené míře poskytovalo, aby mohl šířit své ideje, např. chválením *Rozmachu* v lidoveckém *Našinci*, a také působit na kýženou transformaci strany.

Jeho hlavní proklamovanou ideou zůstávalo, že je třeba připravovat novou organizaci moci. V této souvislosti spatřuje výzvy, které jistě lákaly i jeho samotného, a které potvrzují Scheinostovu motivaci být tvůrcem nového politického uspořádání: „*Úkolem prvních bude vyhledat na svou osobní odpovědnost všechny lidi, kteří mají v kladné míře politickou inteligenci a vůli sepnout je podle hierarchické zásady v pevný celek a dobýt s nimi moc v říši.*“⁵⁸⁴

Hledání příslušníků politické inteligence je však podle Scheinosta v jeho době nesnadné, protože stávající „buržoazní inteligenci“ považuje za sterilní a je přesvědčen, že „*úpadek liberálních teorií doprovází i úpadek buržoasie, jako liberalistické vládní vrstvy.*“⁵⁸⁵ Kde tehdy sehnat schopné inteligentní vůdce národa?

V tomto bodě se projevuje Scheinostův krátkodobý, „mladický obdiv“ k revoluci, kterou pojímá jako obrodný rázný proces. Revoluce je u něj zmiňována bez levicového ideologického podtextu, s důrazem na obdiv akce. „*Revoluce se svými překotnými podmínkami, shonem událostí, tragikou spádu dní připravuje nejlepší půdu pro vzrůst a vyzrání génů, poněvadž genius nemůže se zroditi z polštářů, salonů a z chladnoucí mrtvoly přesycené dekadence.*“⁵⁸⁶ Revoluce plodí osobnosti, které dávají směr dějinám.

⁵⁸¹ Scheinost, Jan: „Rozvrat stranictví“, s. 6.

⁵⁸² Scheinost, Jan: „Trochu opakování“, s. 291.

⁵⁸³ Scheinost, Jan: „Rozvrat stranictví“, s. 6.

⁵⁸⁴ Scheinost, Jan: „Trochu opakování“, s. 292.

⁵⁸⁵ Scheinost, Jan: „Tři fronty (3. – ekonomická)“, s. 126.

⁵⁸⁶ Tamtéž, s. 127.

Revoluci Scheinost spojuje se jmény Lenina a Mussoliniho, u nichž kromě oceňování jejich osobních kvalit (viz vlastnosti „velkých politiků“ podle Scheinosta v kapitole 5.3) kvituje, že „protrhli po prvé špinavou kajdu stranictví.“⁵⁸⁷ Zároveň je však Scheinost natolik praktickým pozorovatelem společnosti a politických podmínek kolem sebe, že vidí, že český národ není až na výjimky veden revolučními myšlenkami a že revoluce v dohledné době v Československu zásadní změnu nepřinese.

Co může takovou změnu způsobit? Již zmiňované nové politické formace, „akce“, které se podle Scheinosta mohou výborně uplatnit v podmínkách československé demokracie, kde se dokonce mohou stát „*strážci pravé demokracie, odvracející od ní trubce a čmeláky a bedlivě dbající toho, aby práva národa na čestný život nebyla pošpiněna zbabělostí a hlupstvím.*“⁵⁸⁸

Souběžně s propagací malých, aktivních, proti stranám vystupujících mocenských skupin Scheinost hledal i ekonomické alternativy stávajícího hospodářského systému Československé republiky. Scheinost podněty pro hospodářský řád sbírá zprvu odděleně, v rámci „třetí, ekonomické fronty“ *Rozmachu*, a teprve v polovině 20. let postupně slučuje své ekonomické alternativy s politickými.

Scheinostova „třetí fronta“ je vedena přesvědčením, že slávou vladařů, tedy i vedení státu obecně, má být evangelická chudoba, ale stávající účastníci politického mocenského procesu nemyslí na nic jiného, než na vlastní obohacení. V tomto kontextu tolik nepřekvapí jisté ideově levicové iniciativy, které Scheinost dočasně, po dobu necelých dvou let, v textech *Rozmachu* rozvádí.

V této práci již bylo pojednáno o tom, že autoři *Rozmachu* pozorně sledovali socialistické strany i komunisty a jejich návrhy. Analytika náhlého levicovějšího směřování nemůže nenapadnout odkaz na levicové, socialistické kořeny pravicově extremistického Vůdce Mussoliniho: V Scheinostově případě se ale více než o krátkodobé kopírování Mussoliniho myšlenkového vývoje, o kterém mohl v této době jen stěží vědět, jedná o pozorování a inspirace z československé reality, a o inspirace z dosavadních ideových zdrojů, neboť chudoba byla tématem v mládí anarchismem poznamenaného Léona Bloye.

⁵⁸⁷ Scheinost, Jan, „Trochu opakování“, s. 292.

⁵⁸⁸ Scheinost, Jan: „Rozvrat stranictví“, s. 6.

Úpadek buržoazie, „měšťáků“, jako dosavadní vůdčí společenské vrstvy přivádí Scheinosta k tomu, že novou klíčovou sociální skupinou, pokud nechceme použít pojem „třídou“, jsou dělníci. Podobně jako např. později papežská encyklika spatřoval možnou cestu k překonání nespravedlností plynoucích z liberální ekonomiky v „odproletarizování proletariátu.“⁵⁸⁹ Scheinost upozorňuje, že „solidarismus“, třeba i s přívlastkem „křesťanský solidarismus“ je příliš nejasným ekonomickým plánem, zatímco společnost potřebuje přesný a jasný plán.

Takový jasný plán podle jeho představ z roku 1924 mohl poskytovat „kolektivismus“, byť uznával, že kolektivistický plán je podezřelý voláním po blahobytu všech.⁵⁹⁰ Scheinostův kolektivismus je pojmem minima textů, k této rané myšlence se již nikdy nevrátil. Dá se definovat v kontextu jeho ostatních idejí jako levicově nejradiálněji v tom smyslu, že zde Scheinost uvádí, že majetkové právo není absolutní, ale závisí i na současných držitelích moci (v čemž má s ohledem na pozemkovou reformu a hospodářské monopoly částečně pravdu), a že zrušení a vyvlastnění velkého majetku by bylo národu prospěšné.⁵⁹¹ Takové vyvlastnění vysvětluje tím, že „*národ jistě nemá zájem na tom, v jakých rukou je foukací harmonika nebo hostinec „Pod jabloní“; velmi ho však zajímá, komu patří ostravské doly a hutě, nebo Živnostenská banka. A pod tímto úhlem musí národ řešiti i otázku soukromého majetku.*“⁵⁹²

V jiných aspektech však Scheinost kolektivismus chápe v duchu své pravicové ideologie. Chce kolektivismus národní a náboženský, a nezapomíná na postulát, že základem každé, byť hospodářské reformy, musí být reforma vyššího řádu, obroda morální. O takto načrtnutý ideální kolektivismus, rozjasněný „pod magickými vlnami katolicismu jako národního českého náboženství“, však nikdy systematicky neusiloval. Scheinostův kolektivismus zůstal jedním z mála slepých výhonků jeho jinak dlouhodobě systematického a kontinuálního politického myšlení.

Levicové inspirace Jana Scheinosta, byť krátkodobé, neunikly sledování představitele odlišného českého ideového tábora, Ferdinandu Peroutkovi. Na Scheinostovu adresu r. 1927 napsal: „*Pokud jsem sám pozoroval, nemohl se dosti dlouho rozhodnout, má-li být pro komunistickou nebo fašistickou diktaturu a dělal intelektuální poklonky na obě strany. Je*

⁵⁸⁹ Šebek, Jaroslav: „Encyklika Quadragesimo anno, její recepce a vliv na katolické prostředí v českých zemích ve třicátých letech“, s. 368.

⁵⁹⁰ Scheinost, Jan: „Tři fronty (3. – ekonomická)“, s. 128.

⁵⁹¹ Tamtéž, s. 128.

⁵⁹² Tamtéž, s. 128. Hříčkou osudu bude o desetiletí později hrát roli v Scheinostově kariéře právě ředitel Živnostenské banky Jaroslav Preiss.

*totiž z toho druhu lidí, kteří jsou hlavně pro to, aby se něco dělo. Co se má dít po stránce obsahové, zajímá je teprve v druhé řadě.*⁵⁹³ Peroutkovi správně neuniklo Scheinostovo nadšení „akcí“, které bylo patrné již ze zaujetí revolučním procesem a došlo uplatnění u českých fašistů, avšak nelze souhlasit s Peroutkovým tvrzením o ideové nerozhodnosti Scheinosta.

Jan Scheinost měl svůj myšlenkový systém vždy jasně dán body katolicismus – národ - alternativní katolický hospodářský, resp. politický řád. Co se alternativního uspořádání týče, zajímal se o úspěšné formy (nejen) svých ideových protivníků, aby z nich vytěžil co nejvíce pro svůj vlastní systém. Scheinost našel svůj systém již roku 1926, a to v podobě stavovského státu.

7.3 Gotická demokracie a syndikalistický feudalismus

Stavovský stát je Scheinostovým alternativním ekonomickým i politickým uspořádáním, souhrnně se dá říci, že reprezentuje představu kýženého fungování Scheinostova ideálního křesťanského státu po praktické stránce. Zprvu na stránkách *Rozmachu* Scheinost vychází z obecnějších abstraktních úvah poznačených hledáním historických paralel a opor, které moderním koncepcím poskytují, a hledá i vhodná terminologická označení pro své uspořádání. Poté se přesunuje do soudobé praxe odborových hnutí a syndikátů, kdy ale až v roce 1927, v době svého začínajícího fašistického angažmá, začíná používat termín „stavovský stát.“

Proti liberální „presbyteriánské“ demokracii s kořeny v reformaci, jak v abstraktní rovině vidí stávající moderní československou demokracii, staví Scheinost v počátcích své stavovské koncepce idealizované obecné středověké uspořádání „doby gotické“, vrcholné doby české historie. „Gotická demokracie“ je i jeho moderním cílem. O tehdejší době mluví též jako o době hierarchické demokracie, čímž míní, že se jedná o režim absolutního a neměnného řádu věcí, režim, vycházející z přirozené nerovnosti povah, práv i povinností lidí, který každého jedince uplatňuje dle jeho schopností a s ohledem na jeho společenskou prospěšnost.⁵⁹⁴ Je jasné, proč používá pojem „hierarchická“, avšak je patrné, že zde s pojmem „demokracie“ nakládá velmi volně, a používá ho ve smyslu „politického uspořádání“.

⁵⁹³ Peroutka, Ferdinand: „Odpověď – Milý Fuchsi“. *Přítomnost*, roč. 4, č. 22, 9.6.1927, s. 352.

⁵⁹⁴ Scheinost, Jan: „Masaryk? Mussolini?“, s. 72-73.

Jan Scheinost nakládá volněji i s historickými reáliemi, které interpretuje ke svému obrazu. Je mj. přesvědčen, že gotický sněm byl opravdovou reprezentací celého národa, neboť gotický národ byl členěný ve stavy, které se kryly s výrobními třídami, tj. že stav duchovní byl syndikátem inteligence, stav šlechtický představoval zemědělství a současně třídu úředníků a vojáků a že stav měšťský, představoval průmysl, který byl soustředěný ve městech.⁵⁹⁵ Historické stavovské zřízení Scheinost spojuje a ve svém „historickém systému“ místy zaměňuje s jiným historickým jevem, s cechovním zřízením, které propaguje jako „*dokonalý hospodářský trust se vši potřebnou volností osobní iniciativy, ale i se vši kázní dokonale kolektivní, tak jak kolektivní byl gotický člověk. Tyto trusty regulovaly výrobu, organisovaly výchovu dorostu, jako velmi jemný a zkušený regulátor. Je třeba jen rozšířiti je z měst na celý stát a svět.*“⁵⁹⁶

Scheinost striktně vychází z českého středověku, který vnímá jako „výbornou dobu rovnováhy vládnoucích a ovládaných“⁵⁹⁷, porušenou však reformací, zatímco fašismus v počátku své koncepce odmítá, neboť podle něj představuje druhou italskou renesanci. V Čechách podle Scheinosta slavná renesanční doba nebyla, jak upozorňuje všechny, „kteří si chtějí u nás hrát na fašisty“⁵⁹⁸, a hlásá, že v Čechách je potřeba hledat obrodu ve vlastní slavné historii, tedy v době gotické.

Jan Scheinost sledoval samozřejmě nejen historii ale zejména aktuální politické dění. V něm si už od počátku všímá odborových organizací, resp. syndikátů, kdy opět terminologicky nerozlišuje mezi odbory, syndikáty a korporacemi. Už roku 1923 doporučuje aktivním politickými stranami znechuceným jedincům, aby zakládali nezávislé syndikáty, odborové svazy k třeba jen hospodářskému boji za své cíle bez ohledu na parlamentní politiku.⁵⁹⁹ Roku 1926 se Scheinost věnuje moci syndikátů zasazené opět do pro jeho metodu charakteristického historického srovnání. Cílem těchto historických paralel je vždy získat závěry, které budou oporou pro Scheinostovy moderní teoretické úvahy.

Scheinost si všímá, že dělnická odborová hnutí tvoří v každém liberálním průmyslovém státě moc de facto nezávislou na vládě. Dělníci vyhledávají ochranu syndikátů obdobně,

⁵⁹⁵ Tamtéž, s. 73.

⁵⁹⁶ Tamtéž, s. 73

⁵⁹⁷ Tamtéž, s. 74.

⁵⁹⁸ Tamtéž, s. 74

⁵⁹⁹ Scheinost, Jan: „Rozvrat stranictví“, s. 3.

jako kdysi podle něj středověcí poddaní hledali ochranu u feudálních pánů.⁶⁰⁰ Feudální páni v pozdějších dobách bojovali se státním absolutismem, a Scheinost se domnívá, že nyní možná nastává doba syndikalistického feudalismu, kdy mohou odbory bojovat s jednotnou státní mocí.

Jako nejlepší řešení této situace spatřuje, patrně inspirován italským fašistickým vzorem, syndikalismus, loajální ke státu a vymaněný z vlivu stran, ústavou zahrnutý do státních struktur.⁶⁰¹ Takový syndikalismus by nebyl nepřítelem, ale budovatelem moderního státu, ovšem Scheinost si v této souvislosti stěžuje, že „odborové hnutí v Československu je rozbito na kusy vinou stran, které žárlivě chrání své dělnictvo ve svých odborových chlívčích.“⁶⁰²

Jaké jsou základní rysy kýženého Scheinostova syndikalismu roku 1926? Syndikalismus musí uznat státní svrchovanost, nesoupeřit s ním, a v případném rozporu s jinými syndikáty stát uznat za arbitra. Syndikáty si také musí zachovat ryze hospodářský charakter a v rámci ústavy mít zaručenou svobodu proti vlivům politických stran či skupin.⁶⁰³ Syndikáty mají být obrazem hospodářské struktury státu a sdružovat všechny příslušníky určitého oboru v příslušném jediném oborovém syndikátu. Celkový počet takových syndikátů má být stanoven zákonem.⁶⁰⁴

Sněmy syndikátů následně nahradí anarchistické a anonymní liberalistické parlamenty, po vzoru výše chválených gotických zemských sněmů, které podle Scheinosta nejen že fungovaly obdobně jako sněmy syndikátů, ale zároveň byly též „zřízením daleko modernějším než československý parlament.“⁶⁰⁵

7.4 Rodinné, vojenské a hospodářské korporace

Ještě jinou cestou k myšlenkám stavovského státu Jana Scheinosta je východisko od katolického pravicového pojetí přirozené nerovnosti povah a schopnosti lidí, a od důrazu na hierarchické uspořádání nejen hospodářského a politického systému, ale též celé lidské

⁶⁰⁰ Scheinost, Jan: „Syndikalistický feudalismus“. *Rozmach*, roč. 4, 1926, s. 257-258.

⁶⁰¹ Tamtéž, s. 260.

⁶⁰² Tamtéž, s. 260.

⁶⁰³ Tamtéž, s. 260.

⁶⁰⁴ Tamtéž, s. 261.

⁶⁰⁵ Tamtéž, s. 262.

společnosti. Scheinostovo pojetí přirozené hierarchie hodnot se neomezuje na abstraktní entity jako „stát“, či „národ“, velmi promyšlené má i postavení každého jedince. V tomto ohledu je jeho myšlenkový systém, v těchto aspektech nejvíce rozvíjený nikoli v *Rozmachu*, ale již ve fašistické ideové revue *Stěžeň*, skutečně totální. Dává nahlédnout do Scheinostova chápání společenských vztahů a vede mj. také ke kuriózní, ale přesto v kontextu logické koncepci rodinných, vojenských a hospodářských korporací.

V 6. kapitole bylo představeno Scheinostovo přesvědčení, že „*fašistická idea (...) nemůže než přijati starobylou a dobrou hierarchii: Bůh – národ – rodina – člověk.*“⁶⁰⁶ Ve *Stěžni* je posléze přirozený řád hodnot v rozšířeném pojetí následující: Bůh, národ, stát, rodina, člověk. Každé porušení tohoto řádu podle Scheinosta působí zmatek a vyvolává společenskou poruchu.⁶⁰⁷

Začněme nejprve nejnižším článkem tohoto řádu, člověkem. Jak již bylo pojednáno ve 4. kapitole, Scheinost hlásal přesvědčení, že demokratické státní zřízení je nedokonalé a chybné již ve svých základních východiscích, neboť předpokládá a odvozuje svoji vládnoucí moc od „dobrých“ lidí pro „dobrý“ lid. Ale takto podle něj lidské společenství nemůže dobře fungovat. Nejostřeji tyto myšlenky formuloval právě ve svém fašistickém období: „*Rousseau způsobil daleko více zla svou naivní a kalvínskou vírou v dobrou povahu člověka než Napoleon svými bitvami. ‚Dobrý‘ člověk Rousseauův je praotec moderní demokracie: všechna moc pochází z lidu, protože lid je dobrý. A dobrý lid se nemůže dopustit ničeho špatného, nemůže se mýlit. Je tedy demokracie vlastně vlada dobrých a moudrých lidí. Nejlepší vlada vůbec.*“⁶⁰⁸

Absolutizování lidské rovnosti ve společenském zřízení bylo problematickou otázkou nejen pro něj, ale i pro většinu pravicových katolických intelektuálů po dobu celé první republiky. Scheinost netvrdí, že je každý člověk a priori špatný, ale že nutně potřebuje vedení přirozeným řádem, což je jediná cesta ku prospěchu jeho i společnosti. Každý člověk má svůj úkol, jen tak může dojít k využití a rozmachu jeho sil a schopností.⁶⁰⁹

⁶⁰⁶ Scheinost, Jan: „Pomni a pamatuj“, s. 66.

⁶⁰⁷ Scheinost Jan: „Otec, bojovník a producent. Tři funkce občana ve státě fašistickém“. *Stěžeň*, roč. 2, č. 1, 1929, s. 7.

⁶⁰⁸ Scheinost Jan: „Demokracie a fašismus: Idylikové a demagozi“. *Stěžeň*, roč. 1, 1928, s. 16.

⁶⁰⁹ „*Úkol bytosti i skupin, jejich cíl, vyplývající z osobních i kolektivních funkcí, není v nich, ale mimo ně. Cílem křesťana je živost posmrtný, cílem humanistovým je lidství a lidstvo, cílem materialistovým snad děti. Úkolem národa je služba myšlence, úkolem vlády služba národu a úkolem lidu je služba vládě. Tak zní rozumný řád věcí.*“

V Scheinostově hierarchii nemají své úkoly jen lidé, ale pochopitelně též všechny její články, tedy i národ a stát. Zopakujme si pro přehlednost celou koncepci, kterou pro její srozumitelné zdůraznění označil písmeny sám autor: „*A. Přirozený řád hodnot: Bůh, národ, stát, rodina, člověk. (...) B. Dějinná prozřetelnost uskutečňuje skrze národy svůj plán. Národ potřebuje ke svému dílu nástroje, jímž je stát. Stát je tedy náradím národní expanse duchovní, mocenské a hospodářské. C. Státu slouží rodina a člověk. (...) Mezi člověkem a státem v demokracii není stupně. Ve fašismu jím je rodina.*“⁶¹⁰

Tradicionalistický katolík Scheinost ve své době velmi těžce nesl rozpad tradičních společenských hodnot. Společenský rozklad byl podle něj nejlépe vidět právě na úpadku rodiny, kdy si stěžuje, že „laissez faire“ čili „dělejte co se vám líbí“ se přehouplo z hospodářského pole na pole rodinné.⁶¹¹ Už dříve si např. posteskl, že dnešní (československá) škola pracuje proti Církvi a bagatelisuje rodinu,⁶¹² a i jiní katoličtí intelektuálové litovali, že je rodina snížena na pouhou světskou záležitost a společnosti chybí její dřívější svátostný ráz a závazky z toho vyplývající. Podle Scheinosta je právě rodina páteří společnosti, a pevným společenským stupněm mezi národem a jednotlivcem.⁶¹³ Obnovu tradičního chápání a postavení i povinností rodiny proto prosazoval nejen v katolických listech, ale i u českých fašistů.

Přirozený řád hodnot podle Scheinosta pamatuje i na konkrétní funkce člověka – občana. Lidská individualita je podle něj spojena se státem třemi funkcemi: 1. biologickou a společenskou, 2. vojenskou a 3. hospodářskou.“⁶¹⁴ Scheinostovo pojetí státu oceňuje a potřebuje člověka jako rozmnožovatele počtu obyvatel a tím národní síly – jako „otce a matku“, jako „bojovníka“ za národní moc a jako „producenta“ národního bohatství. I z tohoto důvodu vytýká demokratickému státu, že se mu nepodařilo „*zainteresovat osobnost jinak na státním životě než jako straníka... Straníka v demokracii je vlastně méně než občan a stát s ním přijde do styku jen ve volebních fázích*“ a navíc „*pro stát nemá jiné ceny než jako hlasovací materiál*“⁶¹⁵

⁶¹⁰ Scheinost, Jan: „Otec, bojovník a producent. Tři funkce občana ve státě fašistickém“, s. 7.

⁶¹¹ Scheinost, Jan: „Rodina ve fašismu“. *Stěžněň*, roč. 1, 1928, s. 287.

⁶¹² Scheinost, Jan: *Kulturní politika obecní*, s. 15.

⁶¹³ Scheinost, Jan: „Rodina ve fašismu“, s. 289.

⁶¹⁴ Scheinost, Jan: „Otec, bojovník a producent. Tři funkce občana ve státě fašistickém“, s. 7.

⁶¹⁵ Tamtéž, s. 8.

Pasivita neangažovaných občanů degradovaných na hlasovací stroj je však jen jednou částí problému. Scheinost je také v souvislosti s kritizovanou absolutní rovností občanů přesvědčen, že by aktivita a společenský přínos každého člověka měly být zohledněny v jejich vlivu na chod státu. Je podle něj nesmyslem, aby otec rodiny neměl na státní chod více vlivu, „než jeho děti svobodné a třeba i nesamostatné, protože už jim je 21 rok.“⁶¹⁶

Funkcionalistické pojetí člověka jako „otce a matky“, jako „bojovníka“ za národní moc a jako „producenta“ bohatství Scheinost rozvíjí ve své vizi maximálně spravedlivého a efektivního uspořádání státu, v jakémśi rodinném základu stavovského státu. Chce lid pro službu státu seřadit do tří proudů: organizací rodin, bojovníků a producentů. Z těchto tří proudů vycházejí tři korporace: rodinná, vojenská a hospodářská. Tyto korporace jsou pak podkladem jednotné stavovské ústavy a ústředního sněmu.⁶¹⁷

V této své velmi originální vizi korporativního zřízení Scheinost jako obvykle vychází z historické inspirace, kdy podle něj podobné uspořádání znal antický Řím (tři sněmy, *comitiae*, podle rodin, vojenského a berního – hospodářského zřízení) a byl přítomný i ve středověkých stavech.⁶¹⁸

Protože v sobě někteří lidé spojují více výše nastíněných funkcí, je třeba to ohodnotit počtem hlasů pro volby do korporací. Otec (hlava rodiny, bojovník a výrobce) tak získá tři hlasy a bude volit do korporace rodinné, vojenské i hospodářské, matka (funkce rodinná a výrobní) dva hlasy a bude volit do korporace rodinné a hospodářské, syn (výrobce) pouze do hospodářské korporace. „Z těchto korporací bude pak teprve obesílán ústřední stavovský sněm, harmonicky slučující všechny tři základní prvky státu.“⁶¹⁹

Toto maximalistické rozpracování využití přirozených funkcí člověka v rodinné aj. korporaci Scheinost již dále nikde neuplatňoval. Byl si zajisté vědom faktu, že tato kuriózní koncepce nemá ve 20. století šanci na uplatnění. Pokud však měl možnost, stále trval na základních principech koncepce, tj. na faktu, že nepracující člověk, který není přínosem pro stát, nemá podle něj právo podílet se chodu tohoto státu jako zasloužilý pracující občan. I v jeho nejpraktičtější stavovské koncepci, vytvořené spolu s Ladislavem Švejcarem, je

⁶¹⁶ Scheinost, Jan: „Rodina ve fašismu“, s. 289-290. V době svého fašistického působení již běžně používá termín „korporace“.

⁶¹⁷ Tamtéž, s. 289-290.

⁶¹⁸ Scheinost, Jan: „Otec, bojovník a producent. Tři funkce občana ve státě fašistickém“, s. 9.

⁶¹⁹ Tamtéž, s. 9.

uvedeno, že příslušnost stavovská, tj. aktivní volební právo ve stavovském státu, nastává 21. rokem u pracujících mužů a u žen pouze tehdy, jsou-li samy výdělečně činné.⁶²⁰

7.5 Nástin stavovské ústavy demokratické

Obsáhlý text *Nástin stavovské ústavy demokratické* představuje ucelený návrh možného ústavního uspořádání Československého státu a jeden z nejpropracovanějších konceptů stavovského parlamentu.⁶²¹

Jan Rataj *Nástin* datuje do roku 1927 a uvádí, že jej Jan Scheinost a Ladislav Švejcar napsali jako program pro Národní obec fašistickou.⁶²² Vzhledem k faktu, že v direktoriu NOF se L. Švejcar zabýval zejména otázkami kulturními a zahraniční politikou, zatímco J. Scheinost měl přiděleny otázky „vnitřní“ politiky, dal by se předpokládat velký Scheinostův autorský podíl. Pod textem *Nástinu*, zveřejněném široké veřejnosti až roku 1939 v (načas též Scheinostem redigované) revue *Tak* je však podepsán pouze Ladislav Švejcar. V úvodu článku se Švejcar nicméně obsáhle věnuje genezi tohoto textu a v samotném *Nástinu* je místy používán autorský plurál („jde nám při těchto ustanoveních“ apod). Švejcar ke genezi uvádí, že „*již v raných dobách poválečných hovořivali jsme s Janem Scheinostem nejen o viditelném úpadku liberalismu, ale také o nevhodnosti jak široké stranické demokracie, tak i třídní diktatury. Zdálo se nám, že je sice nutno zachovati demokracii, ale že stejně nutno je také ulomiti hrot stranickému aparátu, který nemůže býti ku prospěchu žádnému státu. I projednali jsme již tehdy myšlenku stavovské demokracie do nejmenších podrobností, třebaže koncise a tištěné formy dostalo se naší myšlence teprve roku 1931, a to v maximálním programu fašistických odštěpenců.*“⁶²³

Proč není pod článkem podepsán i sám Scheinost je otázkou, kterou lze zodpovědět pouze do jisté míry spekulativními odpověďmi. V době zveřejnění *Nástinu* v *Taku* byl Jan

⁶²⁰ Tudiž zároveň příslušné ke konkrétnímu stavu. Švejcar, Ladislav: „Nástin stavovské ústavy demokratické“. *Tak*, roč. 3, 1939, s. 277.

⁶²¹ Pehr, Michal: „Návrhy české pravice na reformu československého parlamentu v době první republiky“, s. 67.

⁶²² Rataj, Jan: *O autoritativní národní stát*, s. 131. K upřesnění těchto údajů a datace se bohužel autorce nepodařilo získat v archívech ani od pana profesora odpověď. I samotný termín v názvu „demokratický“ ve fašistických textech té doby vesměs nebyl používán, proto si zaslouží povšimnutí.

⁶²³ Švejcar, Ladislav: „Nástin stavovské ústavy demokratické“, s. 277. Autorce se bohužel nezdařilo dohledat tento text publikovaný r. 1931, a to zejména vzhledem k velkému množství tiskovin malých fašistických hnutí oponujících Gajdově Národní obci fašistické. Archivní materiály poskytují jediné drobné vodítko údajem, že Švejcar spolupracoval roku 1931 s Rudolfem Rösslerem, šéfredaktorem *Stráže Říše* a vedoucím organizace Čs. radikálních národovců. In: PZÚ, 207-620-2, s. 1.

Scheinost jednatelem programové komise Strany národní jednoty a v denním tisku i na shromážděních prezentoval koncepci programu této vládnoucí strany druhé republiky, kdy si stěžít si mohl dovolit souběžně publikovat odlišný, vlastní autorský text na podobné téma. Jeho kdysi velmi blízký spolupracovník Švejcar tak mohl dostat roli veřejného vyjadřovatele idejí, které byly Scheinostovy bližší než ty oficiálně hlásané.⁶²⁴ Zároveň však může být důvod zcela prozaický, a to že Švejcar původně společný text částečně sám upravil. Scheinostova stopa je však ideově i dikcí článku jistě patrná.

Autoři *Nástinu stavovské ústavy demokratické* předkládají rozsáhlou koncepci ústavního uspořádání, určující mj. i počet zástupců v obecních zastupitelstvech.⁶²⁵ Všechny zde jmenované ústavní orgány však nejsou pojednány stejně podrobně a nejsou vždy představeny např. s ohledem na pravomoci vůči ostatním orgánům. I tak se jedná o velmi propracovanou koncepci, kdy největší pozornost je pochopitelně věnována stavovskému zřízení.

Návrh ústavy počítá pouze se čtyřmi stavy: stavem duševních pracovníků, stavem rolníků, stavem výrobně-průmyslovým a stavem obchodně-peněžnickým. Každý ze čtyř stavů se ještě dělí na dvě kurie, kurii zaměstnavatelů a zaměstnanců, v případě stavu duševních pracovníků na kurii „*duševních pracovníků tvořících*“ a „*kurii úřednickou*“. Stavovská příslušnost je dána oborem zaměstnání. V případě, kdy má někdo více povolání, je rozhodující to zaměstnání, ve kterém odvádí vyšší daně.

Volební právo je dáno také v návaznosti na profesi. Získávají ho muži od 21 let a ženy od tohoto věku pouze tehdy, jsou-li samy výdělečně činné (je zde tedy jistá diskriminace, logiku koncepce narušují i případní nezaměstnaní, stavovsky tudíž nepříslušní muži). Pro pasivní volební právo je stanovena minimální hranice 30 let.

Příslušníci stavu mohou volit do všech ústavou stanovených korporací: „*do obce, okresu, země, a pak do tak zvané nejvyšší rady stavovské, která je parlamentem stavovského státu*“.

⁶²⁴ Rataj uvádí, že Scheinost a Švejcar chtěli po Mnichovu realizovat zásady tohoto programu. In: Rataj, Jan: *O autoritativní národní stát*, s. 73.

⁶²⁵ Obecní zastupitelstva jsou ve městech do 20.000 obyvatel 12členná (...) města větší do 300 000 mají zastupitelstva 60členná. „*Ideálně i v samosprávě mají se účastniti všechny čtyři stavy stejnou měrou, a to i v zastupitelstvu 12 členném po třech z každého stavu. Budou-li tudíž ve venkovské obci ze stavu duševních pracovníků jen učitel a farář, jsou vlastně virilisty obecní rady bez volby.*“ Pravomoci zastupitelstev však *Nástinem* definovány nejsou.

⁶²⁶ Nejvyšší rada stavovská (NRS) je v *Nástinu* na místě poslanecké sněmovny parlamentu, nahrazuje tedy zcela systém reprezentace politické vůle politickými stranami.

Stavovští voliči mají na výběr z celkem 100 kandidátů ze svého stavu a do NRS volí 25 členů a 25 náhradníků. Volby jsou tajné, s použitím volebního systému preferenčního hlasování: „*Volič obdrží jména kandidátů na visitkách z polotuhého papíru. Volič vloží do obálky ty, které volí, ostatní visitky odhodí do odkládacího koše. Je možná i volba balotáží do uren se jmény a odděleními kandidátů. Prvý způsob visitkami má tu výhodu, že voliči je možno napsati pořadové číslo do 25. Lze voliti jen dvacet pět kandidátů každému voliči. Vložením 26. visitky stává se hlas pro všechny kandidáty neplatným, rovněž tak vložením menšího počtu než 25.*“⁶²⁷

Když je zvoleno čtyřikrát 25 členů Nejvyšší rady stavovské (a stejný počet náhradníků), volí si členové NRS předsedu stavovské rady. Na místo předsedy pak nastupuje jeho stavovský náhradník a NRS tak má po své konstituci celkem 101 členů. Další náhradníci se do rady dostanou například tehdy, když se některý její řádný člen třikrát bez vážné omluvy nezúčastní zasedání rady. Toto ustanovení bylo zakotveno v návrhu za tím účelem, aby naučilo členy rady větší osobní odpovědnosti. Autoři se totiž snaží, aby jejich návrh odstranil nešvar dojmu kolektivní odpovědnosti za přijatá rozhodnutí, a prosazují osobní odpovědnostní princip. Poněkud idealisticky se domnívají, že chyby stavovských členů „*budou předně hříchem na vlastním stavu a ne na mlhavém pojmu cti bývalé politické strany, v níž nebylo kromě naprosté poslušnosti vedení nic jiného od poslance žádáno.*“⁶²⁸ Myšleno bylo i na první vytváření stavovské rady, kdy mělo být využito „stavovských korporací, které zbyly z demokracie.“⁶²⁹

„*Rokování nejvyšší rady stavovské děje se po způsobu gotického sněmu stavovského*“⁶³⁰, čímž je míněno, že se rada podle starobylého českého sněmovního vzoru nikdy neschází pohromadě, ale o zákonech jedná každý stav jednotlivě. Svě připomínky k zákonu pak každý stav sděluje prostřednictvím tříčlenného „poselství“. Výsledkem je tedy dvanáctičlenný výbor, kde se jednotliví stavovští zástupci musí zcela shodnout na znění zákona. Důvodem tohoto v moderní době nezvyklého mechanismu je vyhnutí se

⁶²⁶ Švejcár, Ladislav: „Nástin stavovské ústavy demokratické“, s. 277.

⁶²⁷ Tamtéž, s. 278. Tento volební systém je částečně podobný alternativní volbě v současné Austrálii, ale *Nástin* bohužel neposkytuje všechna data potřebná ke komparaci.

⁶²⁸ Tamtéž, s. 278.

⁶²⁹ Tamtéž, s. 278.

⁶³⁰ Tamtéž, s. 278.

nekončícímu a často zcela nevěcnému parlamentnímu řečnění. „*Stavovský parlament musí se shodnouti. Funkce státu jest po výtce hospodářská. Nelze řídit hospodářství bitevním hlasováním, protože hospodářství nesnese oktroje*“.⁶³¹ Podrobné projednávání zákonů každým stavem má mít také pozitivní vliv na všeobecnou informovanost, neboť stavy by měly mít zájem na důkladném vysvětlení přijatých opatření svým stavovským příslušníkům i na kvalifikovaném osvětlení důvodů, které k přijetí zákonů vedly.

Korektorem případných chyb, které by snad stavovská rada nepostřehla, případně rozhodcem, pokud by se poselství stavů přece jen nemohla dohodnout, je v *Nástinu stavovské ústavy demokratické* nevolený orgán, senát. „*Jeho virilními členy jsou rektori všech vysokých škol, ostatními, a to doživotními členy jsou ti, které jmenuje prezident republiky po dohodě s vládou z občanů všeobecně zasloužilých, a to jak ve vědě, tak umění, národním hospodářství, průmyslu atd. Členy senátu jsou také zástupci vojáků (...) jmenovaní prezidentem. Senát nesmí přesahovati počtem členů 150.*“⁶³²

Senát nejen schvaluje zákony přijaté stavovskou radou a přijímá ty, na nichž se stavovská rada nemohla shodnout, ale také má právo zákonodárné iniciativy. Senát nemá být v ústavním systému *Nástinu* druhořadou institucí, jakou byl podle jeho autorů Senát první Československé republiky, kdy opět s jistým idealismem měla být doživotnost členů jedním z aspektů, „*tvorících u senátora pocit ušlechtilého a do jisté míry tvrdého sebevědomí.*“⁶³³

Scheinostova a Švejcárova senátní koncepce patří mezi jedny z důležitých unikátních prvků *Nástinu*. Nejedná se ani tak o jeho složení, ale spíše o fakt, že vůbec zůstal zachován. Většina návrhů na reformu parlamentu, které v Československu vznikaly zejména v 30. letech, totiž počítá se zachováním stranické poslanecké sněmovny a hospodářským parlamentem míní nahradit právě Senát. S podobným návrhem vystoupila např. Mladá generace Československé strany lidové a bude o ní pojednáno v osmé kapitole. Různé koncepce hospodářského parlamentu byly též aktuální v zahraničí. Jan Scheinost však ve 20. letech nebyl nadšen, když podle něj „demokratický dnešek doháněl středověk padělanými a bezduchými „Wirtschaftsparlamenty“ bez kompetence, vydané napospas tlachalům s tribun lidu.“⁶³⁴ Kroky k vytváření stavovské hospodářské komory, i místo Senátu, nicméně vítal.

⁶³¹ Tamtéž, s. 278.

⁶³² Tamtéž, s. 278.

⁶³³ Tamtéž, s. 278.

⁶³⁴ Scheinost, Jan: „Masaryk? Mussolini?“, s. 73. Scheinost zde pravděpodobně míní např. Hospodářskou radu, která se „s emfází nazývala „hospodářským parlamentem“, resp. pozdější Říšskou hospodářskou radu

Například sledoval, když v Rakousku roku 1929 kněz a kancléř Ignaz Seipel usiloval o ústavní reformu směřující k jejímu zřízení.⁶³⁵ Jako velmi kompromisní však Scheinost tehdy vnímal zachování rakouské první, politické komory, a upozorňoval, že stupněm k realizaci „opravdového“ hospodářského parlamentu by bylo doplnění stávajících obchodních a živnostenských komor komorami dělnickými, zemědělskými a komorami svobodných povolání,⁶³⁶ tedy stavy pojednávány v *Nástinu*.

Vraťme se zpět ke komplexnímu propracovanému textu *Nástinu stavovské ústavy*. Ten zákonodárnou iniciativu přiznává Nejvyšší radě stavovské, senátu a také ministerstvům, kterých jmenuje deset, a která pojímá především jen jako ústřední orgán administrativy. Ministry mohou být jak odborníci, tak členové NRS či senátu, ovšem pokud jsou ministry členové Nejvyšší stavovské rady, nemají při jednání žádné zvláštní postavení a nesmí být členy dohodovacího poselstva.⁶³⁷

Předseda vlády neexistuje, o to víc zajímavý je však post prezidenta: „*Jest nadán moci monarchy v parlamentní monarchii... Jest volen na dobu desíti let, a to ve společné schůzi NRS a senátu. Může rozpustiti NRS kdykoliv a bez udání důvodů. Rovněž má právo jmenovati ministry i ze své iniciativy. Aby byly odlišeny zásluhy občanské, může president k návrhu obou komor povýšiti občana ke šlechtictví...*“⁶³⁸ Scheinost se Švejcarem pamatovali v *Nástinu* na šlechtictví, udělování řádů, a také na diety a cestovné všeho druhu, bohužel však příliš nerozpracovali funkci prezidenta ani další složky exekutivy.

Na velmi dlouhé období nepřímě volený prezident, o jehož případné (ne)odvolatelnosti se text nezmiňuje, představuje mocensky silný orgán. Zvláště jeho pravomoc kdykoli rozpustit Nejvyšší radu stavovskou představuje jisté riziko naborování stavovského systému. Přes patrnou náklonnost autorů *Nástinu* k monarchii se však zdá, že v tomto případě nekladli hlavní důraz na nějakého „osvíceného panovníka“, nýbrž spíše na stavovské uspořádání,

v Německu. Později ve 30. letech bylo v Československu živě diskutováno, zda v nacistickém Německu existuje korporativní zřízení, avšak P. Maršálek shrnuje, že v nacistickém Německu můžeme mluvit maximálně o prvcích korporativního systému. In: Maršálek, Pavel: „Korporativní prvky v hospodářství Třetí říše a Protektorátu Čechy a Morava“. In: Soukup Ladislav (ed.): *Právněhistorické studie 42*. Praha: Karolinum 2012, s. 125-131 (s. 126).

⁶³⁵ Scheinost, Jan: „Změňte senát v hospodářskou komoru“. *Stěžněň*, roč. 2, č. 14, 1929, s. 209.

⁶³⁶ Tamtéž, s. 211.

⁶³⁷ Švejcar, Ladislav: „Nástin stavovské ústavy demokratické“, s. 279. K legislativní problematice: Navržené předlohy zákony musí ještě projít ústavní radou, „*což je korporace složená z právníků, presidentem republiky po dohodě s ministrem spravedlnosti na deset let jmenovaných. Tato rada, která má 24 členy, pojedná o zákonu ze stránky čistě formální: posoudí totiž, neodporuje-li předloha ústavě.*“

⁶³⁸ Tamtéž, s. 279.

kvalifikovanou správu věcí státních, kdy vzájemné interakce s prezidentem nebyly do detailu promyšleny.

7.6 Zdroje, inspirace a originalita Scheinostova stavovství

Základ Scheinostových stavovských myšlenek tvoří idea křesťanského solidarismu, která v první polovině 20. let 20. století nebyla detailně rozpracována a specifikována, ale přesto udávala směr k hledání „třetí cesty“ mezi kapitalismem a socialismem k dosažení harmonie tříd. Scheinost byl nepochybně ovlivněn programem české zemské organizace Československé strany lidové *Obnova lidské společnosti*, který sestavil r. 1920 B. Stašek. V tomto programu byl na několika místech idealizován křesťanský středověk (především jeho cechovní soustava),⁶³⁹ a program vyhlášoval, že je potřeba organizovat jednotlivá povolání ve čtyřech odborových sdruženích (komorách), reprezentujících zemědělský, dělnický, řemeslnický (živnostenský) a úřednický stav.⁶⁴⁰ Tedy ve čtyřech stavech podobných stavům v *Nástinu stavovské ústavy demokratické*. *Obnova* kladla za cíl uskutečnění nového hospodářského a sociálního řádu, v praktické rovině konkrétně zřízení národního zájmového zastupitelstva s funkcí poradního orgánu, Scheinostova stavovská koncepce však zacházela dále.

Nacionalistický středoškolský vyučující historie Scheinost nacházel další prvky inspirace v slavné české historii, idealizovaných „gotických“ stavovských sněmech a v poněkud zkreslených představách o středověké cechovní organizaci. Fakt, že se nejprve obracel na vlastní národní zdroje, je pro Scheinostův stavovský stát důležitý. Mussolini podle Scheinosta vycházel také z vlastní historie, z antického dědictví a z renesance, která ovšem české země tolik nezasáhla⁶⁴¹, zatímco gotika podle Scheinosta představovala národu vlastní, dosavadní vrchol možností funkčního hierarchického uspořádání společnosti. Byl přesvědčen, že „*Italie udělala pouze začátek na dráze fašistického století Evropy. Jiní národové jistě nabídnou světu lepší představu fašistického života a myšlenky.*“⁶⁴² Tato „lepší představa fašistické myšlenky“ samozřejmě souvisela i s primárně katolickým

⁶³⁹ Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 13.

⁶⁴⁰ Stašek, Bohumil: *Obnova lidské společnosti. Program a zásady Československé strany lidové v Čechách*, s. 39.

⁶⁴¹ Scheinost, Jan: „Masaryk? Mussolini?“, s. 74.

⁶⁴² Scheinost, Jan: „Pro domo mea“, s. 550.

nábojem Scheinostova pojetí fašismu a z myšlenky supremace katolicismu, kterou na rozdíl od fašismu propagoval po celý svůj život.

Jan Scheinost byl bystrým pozorovatelem aktuální politické praxe, a to i v zahraničí. První vliv přicházel přes okruh jeho katolických přátel z Francie, kde *Action française* také velebila středověké společenské zřízení a nejvíce pak rojalismus. Francouzský monarchismus Scheinost přejal a propojil jej mj. se svým důrazem na princip osobní odpovědnosti.

Proklamativně jako hlavní zdroj Scheinostova českého stavovského státu sloužilo české národní středověké hospodářské uspořádání, kdy podle něj byl stavovský stát „kdysi na této zemi uskutečněn celkem vzorně“.⁶⁴³ Velký praktický vliv však měly myšlenky postupně se konstituujícího italského korporativního státu. Když byl katolický intelektuál Scheinost osloven fašismem, zdálo se mu, i pod vlivem jisté chvály ve Vatikánském deníku *Osservatore Romano*, příhodné uvěřit, že fašistický stát je ve svém základě „etický“, že má „duchovní základ“ a sleduje mravné cíle, souznící s katolickými ideály, a to i ve fašistickém stavovském státě. Ovšem Mussolini zatím otevřeně prohlašoval: „*Ovládáme politické síly, ovládáme mravní síly, ovládáme hospodářské síly, jsme tedy středem korporativního fašistického státu. Korporativismus je systém stranického státu, který dává svému vůdci k dispozici dělnictvo jako „masu, která poslouchá.“*“⁶⁴⁴

Základem italského „fašistického státu“ byla fašistická strana propojená s korporativními organizacemi, kdy Národní rada korporací, ani nižší složky systému, nepředstavovala jakkoli autonomní orgán i díky tomu, že vedení fašistické strany samo sestavovalo pro volby do zákonem stanovených a jediných možných korporací kandidátní listiny.⁶⁴⁵ Korporativní systém se v Itálii sestával z okolo 8000 syndikátů, sdružených do 22 profesně organizovaných korporací, které byly řízeny přímo ministerstvem korporací a předsedou vlády, a které nereprezentovaly hierarchii stavů, ale státní hierarchii, ve které stavovské organizace sloužily výhradně státu.⁶⁴⁶

⁶⁴³ Scheinost, Jan: „Stavovský stát (Podvod s anachronismem)“, s. 161.

⁶⁴⁴ Nolte, Ernst: *Fašismus ve své epoše*, s. 293.

⁶⁴⁵ Modráček, František: *Fašistické převraty: krise poválečných demokracií*. Praha: Jaroslav Salivar, 1947, s. 170.

⁶⁴⁶ Skřejpková, Petra – Soukup, Ladislav: *Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století*, s. 33.

Oproti tomu Scheinostův systém nepočítal ani s takovým počtem korporací vedených premiérem, ani se zachováním jakékoli strany (jinou situaci přinese až období druhé republiky), a počítal s aktivitou dobrovolně se angažujících a stavy samotnými delegovaných odborníků. Mussolini nechtěl nic mimo stát, Scheinost i ve svém „fašistickém“ *Stěžni* upozorňoval, že státní moc je a vždy bude vždy nepřítelem občanských svobod.⁶⁴⁷

Dle svého zvyku interpretuje historické příklady, kdy si stavy „vymohly svobodu pro své členy na vladařích; ale ti po pádu stavovských státních systémů nabyli takové moci, že mohli beztrestně zbraň, která byla znakovou občanské svobody ve státě, vzít svobodným stavovským občanům a dáti ji najatým policistům. (...) Proti vládě a moci policejní je občan bezmocný, protože stát, který má veškeru moc, aby ho chránil, je právě otcem a udržovatelem policie...“⁶⁴⁸ Také vědom si takových nebezpečí, konstruoval Scheinost svůj ústavní řád tak, aby zabránil „přílišnému roztahování státní moci do sfér, které jsou z okruhu její rozumné funkce“,⁶⁴⁹ a proti státní mašinerii uplatňoval princip subsidiarity křesťanských programů. S reálným italským fašistickým režimem - při možnosti jej bez prostředníků sledovat a dobře se obeznámit s jeho praxí - by Scheinost našel mnohem více koncepčních rozdílů než podobností.

Italský korporativní stát byl plodem stejné doby jako formování stavovských idejí Jana Scheinosta. Ovšem další státy, které ve svém ústavním uspořádání počítají se stavy, jsou vesměs dílem až 30. let 20. století, kdy se některé z nich přímo odvolávaly na inspiraci papežskou encyklikou *Quadragesimo anno* papeže Pia XI. (1931). Nebylo by přesné ani přínosné pokoušet se o detailní komparace, neboť Jan Scheinost nebyl těmito režimy přímo ovlivněn. Pro celkové kontextuální srovnání však zmiňme autoritativní režimy v Portugalsku, Španělsku a zejména v sousedním Rakousku.

Doktrína „Estado novo“ („Nového státu“) v Portugalsku, který konstituoval António de Oliveira Salazar r. 1932, proklamativně vycházela z katolického sociálního učení.⁶⁵⁰ Po italském vzoru zde místo nezávislého odborového hnutí vznikly vládou ovládané národní syndikáty. Jiří Havelka upozorňuje, že cílem nové ústavy bylo vyřadit vliv nezávislých

⁶⁴⁷ Scheinost, Jan: „Stavovský stát (Podvod s anachronismem)“, s. 162.

⁶⁴⁸ Tamtéž, s. 162

⁶⁴⁹ Tamtéž, s. 163.

⁶⁵⁰ Skřejpková, Petra – Soukup, Ladislav: *Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století*, s. 81.

odborových organizací, a že zde byl stejně jako v Itálii uplatněn princip státní totality, neboť státní správa zasahovala do všech oborů a byly jí podrobeny i všechny orgány, sdružující členy podle jejich povolání.⁶⁵¹

Více než portugalský režim byl v Čechách sledován pozdější, tradicionalistický, konzervativní, pravicový autoritativní režim ve Španělsku, který od roku 1937 budoval pod heslem „trůn, meč, oltář“ (tedy monarchie, armáda a církev) „regent“, generál Francisco Franco.⁶⁵² Tento režim se horlivě hlásil ke katolicismu jako k součásti své národní tradice a přisuzoval církvi velkou roli ve společnosti, ovšem nerealizoval stavovský řád pod vlivem encykliky, ale spíše restauroval staré patriarchální pořádky.⁶⁵³

Pochopitelně největší vliv na promyšlení stavovské myšlenky podle vzoru *Quadragesimo anno* měl v Čechách sousední autoritativní režim v Rakousku. Již bylo zmíněno, že Jan Scheinost sledoval snahy o ústavní reformy kancléře Seipela, tyto však daleko předčil a rozvinul o několik let později kancléř Engelbert Dollfuss (a také jeho nástupce Kurt von Schuschnigg). Režim načrtnutý ústavou z května r. 1934, a nikdy plně nerealizovaný do doby svého konce roku 1938, bývá označován jako austrofašistický⁶⁵⁴, avšak Dollfuss proklamoval budování „křesťanského stavovského státu“, kdy byly pro rakouskou církev jeho snahy ztělesněním představ o „třetí cestě“ mezi kapitalismem a marxismem.⁶⁵⁵

Květnová ústava z roku 1934 předpokládala vznik sedmi profesních stavů s vlastní samosprávou, kdy měli mít zástupci jednotlivých stavů mandát ve Spolkové hospodářské radě. Ovšem v praxi byly vytvořeny pouze dva stavy, veřejná správa a zemědělství, a navíc byly nižší stupně systému rozpracovány zcela nedostatečně.⁶⁵⁶ Spolková hospodářská rada byla pouze jedním ze čtyř tzv. poradních orgánů, které měly charakter stavovského zastoupení na nejvyšší úrovni, a které nahradily parlament.⁶⁵⁷ Ještě vznikly Státní rada, Spolková kulturní rada a Rada zemí. Spolkový sněm jako schvalovací orgán byl složen

⁶⁵¹ Havelka, Jiří: „Stavovská myšlenka (Moderní stavovské státy)“. In: Berounský, Stanislav (ed.): *Stavovská myšlenka: I. sborník statí*. Praha: Vesmír, 1936, s. 24-41 (s. 37).

⁶⁵² Skřejpková, Petra – Soukup, Ladislav: *Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století*, s. 86.

⁶⁵³ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 132.

⁶⁵⁴ Skřejpková, Petra – Soukup, Ladislav: *Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století*, s. 84.

⁶⁵⁵ Jeřábek, Martin: *Konec demokracie v Rakousku, 1932-1938: politické, hospodářské a ideologické příčiny pádu demokracie*, s. 53.

⁶⁵⁶ Tamtéž, s. 164.

⁶⁵⁷ Tamtéž, s. 162.

z delegátů všech čtyř „poradních orgánů“.⁶⁵⁸ Konkrétní rysy rakouského stavovského systému byly těžko přenositelné, a tak i když zvláště česká zemská organizace ČSL a katolické „kulturně-politické“ revue pozorně sledovaly rakouské úsilí, koncepčně se rakouský vzor v Čechách neuplatnil.

Příznivějšího ohlasu se zde však dočkaly myšlenky rakouského teoretika stavovského státu Othmara Spanna, a to zejména u autorů katolické revue *Řád* v druhé polovině 30. let.⁶⁵⁹ Průkopník stavovského státu v Čechách Jan Scheinost však ve svých textech Spanna nikdy nezmiňuje a i v jeho koncepcích viditelné, resp. viditelně přiznané pouto ke „spannismu“ chybí, byť mnohé rysy myšlení (např. antiliberalismus, antisocialismus, kritický postoj k demagogy ovládané demokracii, elitářství, potřeba stavovského sněmu) mají oba společné. Scheinostovy stavy mají vždy historické a praktické politickohospodářské zakotvení, zcela postrádají např. myšlenku duchovního společenství a hierarchie (pyramidy) stupňovitě hodnotných stavů Spanna.

Dá se navíc předpokládat, že podstatný základ Scheinostovy stavovské koncepce byl pravděpodobně vytvořen již dříve, než se české prostředí dozvědělo o Spannových vizích, a svoji roli mohla sehrát jistá izolovanost vlivů, kdy bylo Scheinostovo výchozí inspirativní prostředí ovlivněno francouzskou a anglickou kulturou, nikoli soudobými německy píšícími autory. Pro nacionalistu Scheinosta mohla být též problematická recepce vlivů z Rakouska, navíc od autora, jehož učení nalézalo příznivý ohlas u protičesky orientovaných sudetoněmeckých spolků.⁶⁶⁰

„Rozmach“ stavovské myšlenky v Evropě i v Československu zaznamenala nejvíce 30. léta 20. století, kdy období hospodářské krize poskytlo příležitost snahám o dosažení výrazných změn ve společenském zřízení i pro přechod k novému systému hospodářství.⁶⁶¹ Kromě

⁶⁵⁸ Tamtéž, s. 162.

⁶⁵⁹ Stanislav Berounský z *Řádu* u Spanna dokonce studoval. Martin Putna však upozorňuje, že mezi komunitami *Řádu*, vedeného mladší generací, a *Takem*, jinou katolickou revue, kde působí mj. Scheinost a R. I. Malý, není téměř průniku. Proto se podle mého názoru nedá předpokládat nějaké automatické „předávání vlivů“ v českém katolickém prostředí. Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 727.

⁶⁶⁰ J. Šebek upozorňuje, že Spannovy názory mj. podstatně ovlivnily i utváření programu Henleinova hnutí po r. 1933. In: Šebek, Jaroslav: *Mezi křížem a národem: politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 167.

⁶⁶¹ Šebek, Jaroslav: „Encyklika Quadragesimo anno, její recepce a vliv na katolické prostředí v českých zemích ve třicátých letech“, s. 370.

myslitelů z katolických revue, jako byli např. Stanislav Berounský a Rudolf Voříšek⁶⁶², či katolického publicisty Alfreda Fuchse, pojednávaly o stavovské myšlence ve 30. letech 20. století i příslušníci politických stran. Úvahy o reformování nejen parlamentu, ale i celé demokracie, se staly ve třicátých letech módní záležitostí.⁶⁶³

Velmi aktivní byli na tomto poli zejména představitelé „stranického dorostu“ pravicových stran. Jak Mladá generace Československé strany lidové proklamující své ideje v měsíčníku *3. generace*, tak národní demokraté kolem *Modré revue*, navrhovali nahrazení Senátu hospodářskou komorou. Zřízení fungující apolitické hospodářské komory vedle stávající sněmovny však navrhovala i Československá strana národně socialistická.⁶⁶⁴

Z „politických matadorů“, aktivně zasahujících již léta do české politické praxe, a pojednávajících o stavovství, vynikají Msgre. Bohumil Stašek, předseda české části Československé strany lidové, a Radola Gajda, „Vůdce“ Národní obce fašistické. V souvislosti s oběma těmito muži se mluvilo o Janu Scheinostovi jako o jejich „šedé eminenci“. Větší vliv Scheinostových idejí je však vidět ve stavovských pojednáních fašisty Gajdy, než v dílech lidovce Staška, se kterým Scheinost spolupracoval mnohem více let.

V knize *Stavovská demokracie národního státu*, napsané Radolou Gajdou za přiznané podpory Jiřího Branžovského roku 1933, je možné dočíst se nejen obecné fráze o tom, že „základními prvky stavovské demokracie jsou: nedotknutelnost poctivě nabytého soukromého vlastnictví, soukromá iniciativa, rovnost všech u ocenění kvalit, a rovnoměrná, neúprosná spravedlnost dolů i nahoru, jakož i usměrnění a sevření sobectví v zájmu národního celku,⁶⁶⁵ ale především o návrhu kompletní ústavní reformy.

Gajda navrhuje nahradit poslaneckou sněmovnu stavovským parlamentem, do něhož by stavovští voliči vybírali své parlamentní zástupce z vážených odborníků svého oboru.⁶⁶⁶ Konkrétně se rozepisuje o dělnickém, zemědělském, řemeslnickém (živnostenském) stavu a

⁶⁶² Detailně jsou tito i další myslitelé představeni in: Šmíd, Marek: *Kritika demokracie z pozic českého katolického prostředí v letech 1918 – 1938*.

⁶⁶³ Pehr, Michal: „Návrhy české pravice na reformu československého parlamentu v době první republiky“, s. 49.

⁶⁶⁴ Schelle, Karel: „K diskusím o postavení prvorepublikového parlamentu“. In: Kotous, Jan – Pehr Michal (eds.): *Bohumil Stašek (1886-1948) - Život a doba: příspěvky z vědeckého semináře k 60. výročí úmrtí Msgre. ThDr. h.c. Bohumila Staška, probošta vyšehradské kapituly*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s 115–134 (s. 120 a 131). V. Klofáč se pro hospodářský senát vyslovoval již roku 1932, ale měl představu o jeho složení ze jmenovaných odborníků.

⁶⁶⁵ Gajda, Radola: *Stavovská demokracie národního státu*. Praha, 1933, s. 50.

⁶⁶⁶ Tamtéž, s. 55.

stavu duševních pracovníků. „Strážcem vyšších státních a národních idejí“ by měl být senát, složený jednak z virilistů (rektoři vysokých škol apod.), jednak z významných mužů jmenovaných ad personam, a z jedné třetiny také z volených zasloužilých seniorů/seniorek. Tuto část senátorů by měly možnost volit i nezaměstnané ženy, které jinak v návrhu nedisponují volebním právem.⁶⁶⁷ Koncepce stavovského parlamentu i senátu Gajdy výrazně připomíná nejen Scheinostovy formulace, ale zejména ideje *Nástinu stavovské ústavy demokratické*, nastíněné v předchozí kapitole. Gajdovy návrhy se odlišují zejména v pojednání o ministerstvech a úřadech, tedy o orgánech, kterým se Scheinost ve svých textech téměř nevěnoval, kdy Gajda mj. navrhuje utvořit ministerstvo stavů po italském vzoru.⁶⁶⁸ Dá se tedy shrnout, že Scheinostova stopa v návrzích Národní obce fašistické zůstala stále patrná.

Msgre. Stašek neproklamoval tak detailní stavovské myšlenky a ani nechtěl zcela měnit ústavní pořádek. Základem jeho představy o stavovském státu měl být hospodářský parlament se zástupci stavů a omezení vlivu politického straniectví.⁶⁶⁹ Zřízení stavovského parlamentu pro Staška mělo být ve shodě s encyklikou *Qadragesimo anno* cestou nejen k hospodářskému ozdravení států, ale také k dosažení sociálního smíru. Stašek požadoval zavedení „*tak zv. Komor práce, jež by dle jednotlivých stavů sdružovaly jak zaměstnavatele, tak dělníky. Tyto zájmové komory by byly čtyři: Zemědělské, dělnické, řemeslnické a úřednické. (...) V takovém ústředním tělese, v němž by byly zastoupeny různé skupiny společnosti, mohlo by se snad vypěstiti živější vědomí společných zájmů, solidarity také ve smyslu vyšší pospolitosti a tím by se mohly zmírniti snáze a vyrovnati odporující si zájmy a uzavřítí kompromisy. Také by se tím vládě poskytla pevnější opora pro její činnost zákonodárnou a správní. Takové centrální zastoupení stavů a povolání nesmělo by ovšem osvědčené odborové organisace odstraňovati nebo zeslabovati.*“⁶⁷⁰

Staškovy pozdější stavovské formulace jsou ještě obecnější a kladou důraz na demokratičnost navrhovaných idejí. Propagují „nový hospodářský řád křesťanský, který zavádí do národní společnosti hospodářskou demokracii.“⁶⁷¹ Na rozdíl od Scheinosta, který

⁶⁶⁷ Tamtéž, s. 59.

⁶⁶⁸ Tamtéž, s. 62.

⁶⁶⁹ Pehr, Michal: „Československá strana lidová a její vztah k demokracii v době první republiky“, s. 239.

⁶⁷⁰ Stašek, Bohumil: *Cesta ze světového labyrintu*. Praha: Nákladem Ústředního sekretariátu Československé strany lidové v Praze, 1932, s. 100-101. Stašek zde cituje autora Henri Lechtape.

⁶⁷¹ Stašek, Bohumil: *Nový hospodářský řád křesťanský: zásady a obsah nového křesťanského hospodářského řádu*. Praha: Vyšehrad, 1937, s. 18.

idealisticky básní o maximální podobnosti ideálního stavovského státu se středověkými poměry, Stašek upozorňuje, že některé prvky středověkého uspořádání se sice uplatňují i v nové formě, „avšak dnešní poměry vyžadují docela jiných forem hospodářské organizace než středověk.“⁶⁷²

Staškova koncepce moderního demokratického stavovského zřízení odkazuje na myšlenky, které zazněly již v programu ČSL *Obnova lidské společnosti* roku 1920. Msgre. Stašek byl na rozdíl od fašistického vůdce Gajdy samostatným autorem již od vzniku Československa, a proto možné „vzájemné ovlivňování se“ stavovských ideologů Staška a Scheinosta není v tomto případě konkrétně prokazatelné. Jisté je, že Jan Scheinost spolu s Bohumilem Staškem v druhé polovině 30. let v rámci Československé strany lidové propagovali „nový křesťanský hospodářský řád“, tedy koncepci méně kontroverzní a reformní, než jakou představil Scheinost ve 20. letech a jakou stále hájil Radola Gajda.

Přes postupné mírnění ambicióznosti Scheinostových stavovských koncepcí v ČSL jeho myšlenky o reformě politického uspořádání v Československu představují nejen v katolickém prostředí originální a v mnohém průkopnické ideje. Scheinostovy alternativní koncepce stavovského řádu jsou výjimečné svojí propracovaností, systematičností, rozpracováním možné a potřebné úlohy jednotlivce a rodin v tomto řádu, a v neposlední řadě i svou reflexí reálné praktické politiky.⁶⁷³

⁶⁷² Tamtéž, s. 21. Stašek také cituje autory ze sborníku *Stavovská myšlenka*, nejvíce se odvolává na dr. Havelku.

⁶⁷³ Martin Putna v knize *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 601, uvádí, že Jan Scheinost nebyl originálním myslitelem, a že politické či společenskokritické myšlenky, které nacházíme v jeho textech, jsou obecně sdílené ideje katolických pravicových kruhů. Ovšem kdo byl průkopníkem jasných formulací těchto „obecně sdílených idejí“ v prvních letech Československé republiky? Scheinost! Na rozdíl od Durycha nabízel konkrétní alternativy, na něž ostatní katoličtí autoři často navazovali. V neposlední řadě jsou Scheinostovy stavovské koncepce zajímavé i pro moderního čtenáře, na rozdíl od mnoha esejí ze 30. let jsou snadno uchopitelné, a z politologického hlediska se jedná o nejzajímavější analýzy.

8. Jan Scheinost a Československá strana lidová ve 30. letech 20. století

Pro Jana Scheinosta byl na prvním místě vždy katolicismus. Když na podzim roku 1929 definitivně zjistil politické možnosti či přesněji neschopnost Národní obec fašistické, od níž si marně sliboval, že by mohla zajistit vůdčí roli katolicismu v české společnosti, vrátil se do Československé strany lidové. Své ideje zde propagoval nejprve prostřednictvím měsíčníku *3. generace*, kde vypustil ze slovníku kontroverzní pojmy jako fašismus, ale zachoval si stále stejnou dikci. Když se však dostal do vedení stranických *Lidových listů*, musel se stát diplomatem a naučil se nerozcházet se příliš s oficiální stranickou linií. Hovořilo se o něm jako o „šedé eminenci“ předsedy českého zemského křídla ČSL, Msgre. Bohumila Staška, a jako ideolog ustoupil do pozadí. Přesto na jeho minulost nezapomněla propaganda konkurenčních stran, a i v moderní sekundární literatuře se píše ne zrovna přesně o tom, že Scheinost usiloval o „fašizaci“ Československé strany lidové. Neuspěly Scheinostem podporované snahy o výrazněji pravicový kurz ČSL a snahy o prosazení stavovství. Za svoji práci pro věc katolické církve byl nicméně oceněn vysokým papežským řádem. Psaním umírněných obecných úvodníků podporujících vládní politiku, resp. politiku ČSL ve vládě, postupně téměř přicházel o svoji kontroverzní pověst. Své ideje však přesto neopustil, pouze je spojil s novou katolickou revue *Tak*, na jejíchž stránkách vyjadřoval též své rostoucí obavy z evropského dění, obavy, které se bohužel naplnily.

8.1 Fašista nebo demokrat? Návrat Jana Scheinosta do Československé strany lidové

V červnu roku 1927, tedy v době, kdy se Československá strana lidová po odchodu Scheinosta hájila nařčením, že spolupracuje s fašisty, přednesl Msgre. Stašek na schůzce lidoveckých důvěrníků Velké Prahy projev, ve kterém se vyjádřil k fašistickému hnutí: *„Lidová strana by jistě mezi prvními podporovala hnutí, jež by si učinilo cílem vymýtití z našeho národa korupci, nepoctivost a probuditi v českém lidu ideály národní a vlastenecké. Ale takým hnutím, bohužel, čs. fašismus není! (...) Hnutí, jež přímo zbožňuje tak protislovanský, nedemokratický a duchu českému cizí směr, nemůže podporovati, poněvadž úplně odporuje našemu programu, který jest ustanoven na zásadách demokracie, křesťanství a pokojného rozvoje našeho státu. Kdo je z přesvědčení fašista, nemůže býti lidovcem, a kdo je lidovcem, nemůže býti fašistou.“*⁶⁷⁴

⁶⁷⁴ „Lidovci proti fašismu“. *Lidové noviny*, 5.6.1927, s. 2.

Přesto o dva roky později vzal Stašek na milost „navrátilce od fašistů“ Scheinosta, který ostatně ani z ČSL nikdy oficiálně nevystoupil, a stále se příležitostně stýkal s lidoveckým poslancem Myslivcem i Staškem samotným.⁶⁷⁵ Svoji roli snad sehrála Scheinostova i u fašistů jasně postulovaná hierarchie hodnot, kdy katolicismus nadřazoval všemu ostatnímu, a kdy o jeho snahách V. Durych napsal: „*Scheinost se pokoušel založit něco, co s italským fašismem nemělo téměř nic společného, bohužel ke své škodě a málem ke své úplné zkáze se pokusil dát pojmu fašismus lidskou tvář a křesťanskou náplň.*“⁶⁷⁶

Jan Scheinost v každém případě zůstal i přes fašistické extempore člověkem s mnoha kontakty. Fašistickou minulost považoval Scheinost za uvřenou i s odkazem na navázání kontaktů s Edvardem Benešem v první polovině 30. let, kdy si s ním tehdejší ministr zahraničí na téma N. O. F. pohovořil a následně jej zval jak na hradní tiskové porady, tak i na nejrůznější společenské akce.⁶⁷⁷

Krátkodobé fašistické angažmá však Scheinostovi ani české organizaci Československé strany lidové nedala zapomenout zejména propaganda stranických rivalů. V policejních zprávách, kterých sice nebylo mnoho, byl Scheinost také vždy označován jako „bývalý fašista“, a navíc se několik let táhly soudní procesy spjaté s českými fašistickými aktivitami let 1927-28. I když se Scheinost dostával do popředí české lidové strany až kolem roku 1933, a do té doby byl pouze řadovým redaktorem pražských periodik ČSL, pozornosti neušel. Podílel se totiž na založení měsíčníku *3. generace*, kde pokračoval kritickým tónem, tolik charakteristickým pro jeho texty v předchozích revue *Rozmach* a *Stěžeň*.

Kritické články vůči stavu soudobého demokratického zřízení však nikterak nedokládají tezi J. Rataje, že se Scheinost po celá 30. léta cílevědomě pokoušel o fašizaci české zemské ČSL, nadto s odkazem na dávné teze Scheinosta ve *Stěžni*, že „*fašismus, vkládaný politicky do programu strany, bude ji nutiti k přestavbě.*“⁶⁷⁸ Svého času a v jiném kontextu Scheinost skutečně hlásal potřebu „zfašisování stran občanských“⁶⁷⁹ ale od této doby se prokazatelně přesvědčil, že fašismus a jeho ideje nejsou tím, co je potřebné nejen pro společnost, ale v neposlední řadě též pro jeho plány a cíle. Výstižnější je tvrzení M. Putny o Scheinostově

⁶⁷⁵ „Situační zpráva 4971 pr. z 3. dubna 1928“. In: PMV 225-375-6, s. 78.

⁶⁷⁶ Durych, Václav: *Vzpomínky na mého otce: Životopis Jaroslava Durycha*, s. 222.

⁶⁷⁷ „Prohlášení – protokol J. Scheinosta, sepsaný 17. 12. 1946“. In: AMV 301-87-2.

⁶⁷⁸ Rataj, Jan: *O autoritativní národní stát*, s. 132.

⁶⁷⁹ „Policejní zpráva o projevu J. Scheinosta na schůzi fašistických stoupenců – jednoty na Praze I, hotel Zlatá Husa, 7. 7. 1927“. In: PMV 225-375-1, s. 30.

„vášni pro pevné řády“⁶⁸⁰, kdy Scheinost již od doby *Rozmachu* propaguje jisté autoritativní tendence, a kdy např. r. 1930 píše o potřebě angažovanosti mladé generace, již doporučuje účinnost myšlenkovou i účinnost organizační.⁶⁸¹ „Doprava“ Scheinost směřoval stále, avšak v mezích demokratické politické hry.

V době 30. let 20. století, jejichž charakteristickým rysem byl mimo jiné nárůst radikálních antiliberálních a antidemokratických tendencí, které připravovaly půdu pro nástup autoritativních systémů v téměř celé Evropě, a kdy politická radikalizace zasáhla i katolíky, ponejvíce katolickou mládež⁶⁸², nemohl Scheinost tento vývoj přehlížet. Scheinost vidí krizi demokracie v Evropě (i jisté domácí napětí), a analyzuje její příčiny zejména v časopisu *3. generace*. Možná v těchto jeho textech nalezneme mezi řádky určitou škodolibost, neboť podobný vývoj předpovídal. Ale i když Scheinost hlásá potřebu změny a potřebu uplatnění stavovských myšlenek, je to potřeba demokratických stavovských myšlenek. Evropský vývoj nadto v Scheinostovi podnítl ve 30. letech jistou víru v demokracii.

Scheinost roku 1933 varuje se stávajícím systémem nespokojené čtenáře *Lidových listů*: „*Nemylme se! Přes všechny kritiky demokratického režimu, jichž současné nesnáze hospodářské v celém světě i u nás vyvolaly víc než dost, zůstane demokracie v Československu právě tak jako ve Francii, v Anglii a v jiných zemích pevně u vesla. Je pravda, že žádný politický režim není absolutně dokonalý, protože žádné lidské dílo není dokonalé.*“⁶⁸³ V této souvislosti upozorňuje, že kritika, i když je v soudobé situaci pochopitelná, nesmí být určující, neboť i jiné národy, mj. Italové, také v této době kritizují svoje, v italském případě fašistické zřízení. Následně agituje pro sjednocení národa věrného demokratické myšlence. „*U nás opravdu není předpokladů ani v myšlení, ani v osobnostech, ani v silách politických, ani v lidu pro odklon od demokratické víry nebo politické praxe. To by si měli uvědomiti všichni kritikové demokracie k tomu cíli, aby plamenným demokratickým vyznáním spíše její sílu a platnost posílili, než aby ji nervosními výklady podtrhovali trůn.*“⁶⁸⁴

Obdobně Scheinost reaguje na všeobecné společenské volání po rychlé akceschopnosti a jasných rázných řešeních v době hospodářských a finančních strastí téhož roku. „*Bylo by*

⁶⁸⁰ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 196.

⁶⁸¹ Scheinost, Jan: „Mládež v krizi demokracie“. *3. generace*, roč. 1, č. 9, 1.10.1930, s. 3.

⁶⁸² Šebek, Jaroslav: „Encyklika Quadragesimo anno, její recepce a vliv na katolické prostředí v českých zemích ve třicátých letech“ s. 366.

⁶⁸³ Scheinost, Jan: „Věra v demokracii“. *Lidové listy*, 31.3.1933, s. 1.

⁶⁸⁴ Tamtéž, s. 1.

*velkým omylem myslet si, že demokracie se může zachránit politickou diktaturou, protože to, co by taková diktatura chránila, nebyla už by demokracie, ale právě jen diktatura.*⁶⁸⁵ A to diktatura, která by nemusela být řízena jen jedinou osobou, neboť to, co má Scheinost v československém kontextu spíše na mysli, jsou především diktatury oligarchické.

V literatuře k této problematice psané před rokem 1989 i v té, která ještě ze sekundární odborné literatury psané za komunistické éry částečně vychází, je možné dočíst se o tom, že se od počátku 30. let z části českého zemského vedení Československé strany lidové ozývaly hlasy po fašizaci strany, a že roku 1933 někteří členové Staškova křídla vystoupili s otevřeným voláním po diktatuře, kterou chtěli realizovat jako stavovský stát po vzoru Itálie nebo Německa,⁶⁸⁶ nebo že volání po stavovském státě a obdiv k fašistickým korporacím vyvolávaly v ČSL klerofašistické nálady.⁶⁸⁷ Jak je to tedy s klerofašistickými tendencemi této doby v české organizaci Československé strany lidové a Scheinostovou rolí v této záležitosti?

Ve výše citovaných frázích je směřováno několik témat a problémů, a to fašistické tendence, stavovství, vliv Itálie i Německa. Dění v soudobé Itálii bylo českou částí ČSL i *Lidovými listy* sledováno, ale nedá se mluvit o jednoznačném nekritickém obdivu; v souvislosti s Německem se pak dá jednoznačně mluvit o jasně kritickém vztahu.

Hlavní propagátor stavovské myšlenky v ČSL, Msgre. Stašek, stále dokola opakoval, že *„vnitřní relace mezi stavovstvím a fašismem není, Fašismus pouze využil kladů, které stavovství v sobě chová k svým účelům. Stavovství je společenské hnutí, které s formou státního zřízení nemá zásadně nic společného.*⁶⁸⁸ Ovšem *Lidové listy* musely vzhledem k propagandistickým útokům a i s ohledem na autoritativní režimy (např. v Rakousku) až do konce první republiky opakovat, že křesťanské stavovství po vzoru papežské encykliky neznamena omezení demokracie, natož příklon k fašismu či nějaké diktatuře.⁶⁸⁹

Je logické, že navrátilce od fašistů Scheinost budil v kontextu „fašistických debat“ i debat o stavovství pozornost, a bylo jednoduché vnímat Scheinosta jako „vlivného hybatele dění

⁶⁸⁵ Scheinost, Jan: „Domácí politika a světové souvislosti“. *Lidové listy*, 11.6.1933, s. 1. Obdobně se Scheinost vyjadřoval v rámci konkrétních diskusí o zmocňovacím zákonu.

⁶⁸⁶ Kypťová, Ludmila: *Zápas o pokrokovou linii Lidových listů v letech 1924-1939*, s. 126.

⁶⁸⁷ Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 20.

⁶⁸⁸ Stašek, Bohumil: „Pro vzkříšení stavovství“. *3. generace*, roč. 4, č. 12, 20.12.1933, s. 1.

⁶⁸⁹ K problematice demokratičnosti české zemské ČSL v této době viz např. Pehr, Michal: „Československá strana lidová a její vztah k demokracii v době první republiky“.

v pozadí“, jak z historiků činí např. M. Trapl a J. Rataj. Jak ale upozorňuje sám M. Trapl, především komunistická strana přeceňovala význam klerofašistické složky v českém zemském vedení ČSL, především Scheinostovy skupiny.⁶⁹⁰ Je vůbec otázkou, zda je možné mluvit o „Scheinostově skupině“ v ČSL, neboť Scheinostovy kontakty byly sice značné a vliv nemalý, ale žádné organizované seskupení kolem něj nelze definovat, spíše lze mluvit o konkrétních osobách diskutujících konkrétní problém.

„Klerofašistická skupina“ je fenomén týkající se ve 30. letech 20. století kromě Scheinosta zejména člena zemského výboru ČSL v Čechách Františka Zelenky a jím vytvářených sborů „ofensorů“, oficiálně zakládaných za účelem výchovy lidoveckých řečníků.⁶⁹¹ Agrární a komunistické noviny kolem ofensorů rozpoutaly kauzu o údajných fašistických lidoveckých milicích, a téma žilo svým vlastním životem i po odtržení Zelenky od Československé strany lidové a založení jeho marginální Národní strany lidové r. 1936. Při sledování Zelenky jedna policejní zpráva zmiňovala, že „*strana lidová hlavně zásluhou gen. tajemníka Scheinosty projevuje značné sklony k fašismu podle vzoru rakouského*“⁶⁹², ovšem bez relevantního odůvodnění a dat či případné spojitosti se Zelenkou, takže se spíše zdá, že dávný fašistický „gen. tajemník“ uvízl jako jistý typus i v policejní paměti.

Závěrem této podkapitoly je tedy nutno podotknout, že zvláště v ideologicky interpretovaných pasážích historických analýz je třeba vždy přesně rozlišovat a nepomáhat si jednoduchou škatulkou Jan Scheinost = fašista.

8.2 Třetí generace

Jan Scheinost byl zpět v Československé straně lidové jen několik týdnů, když se pustil naplno do nového angažmá. Oficiálně byl pouhým řadovým redaktorem lidoveckých periodik, avšak výraznou měrou se podílel na založení časopisu *3. generace*, měsíčníku Mladé generace Československé strany lidové, vycházejícího od ledna roku 1930. Scheinost je podepsán pod úvodníkem prvního čísla a časopisu v několika prvních ročnících dodával programové články.⁶⁹³

⁶⁹⁰ Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 26.

⁶⁹¹ K problematice aktivit F. Zelenky a ofensorů, i fašismu v ČSL 30. Let např in: PZÚ 207-687-1.

⁶⁹² „Presidiu zemského úřadu / presidiu policejního ředitelství v Praze dne 18. 5. 1934, č. 8656“. In: PZÚ 207-687-1, s. 105.

⁶⁹³ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 197.

30. léta 20. století byla dobou změn a rostoucí aktivizace i radikalizace mládeže, kdy i v souvislosti s celoevropským vývojem vstoupila na přelomu 20. a 30. let také na československou katolickou scénu nová generace elit, narozená již v novém století, generace, která byla mnohem sebevědomější v prosazování katolických zájmů.⁶⁹⁴ Odmítala postuláty předchozí generace o tom, že by liberalismus, demokracie i další myšlenky, které byly drahé 19. století, byly skutečně základními podmínkami pokroku.⁶⁹⁵ Naopak chtěla prokázat potřebnost katolických idejí a „bránit je před vlivem sekularizovaného světa, přičemž liberální na jedné straně a levicově ateistický hodnotový systém na straně druhé představoval v jejích očích destrukci osvědčených mravních ideálů.“⁶⁹⁶

Msgre. Stašek si byl velmi dobře vědom možné úlohy a vlivu této mládeže, a proto byla roku 1929 ustavena nástupnická organizace lidové strany Mladá generace, která se záhy stala poměrně vlivnou silou katolické politiky a jednou z platforem kritiky liberální demokracie v Československu z katolických pozic.⁶⁹⁷ Jan Scheinost, který básnil již roku 1923 o mladé české inteligenci, která změní staré pořádky⁶⁹⁸, si nemohl nechat ujít příležitost mladou nadějnou generaci ovlivnit. Na rozdíl od doby *Rozmachu* však nebyl ponechán bez korigujících osobností. Od svého návratu do ČSL musel úzce spolupracovat mj. s dalším zakladatelem a vůdčí postavou Mladé generace, papežským komořím Janem Jiřím Rücklem.

Co bylo tedy podle Scheinosta úkolem mladé lidovecké, „třetí generace“ a nově založeného časopisu? V úvodníku 1. čísla Scheinost uvádí: „*List, který posíláme do světa k srdci mladých českých lidí, bere si za úkol vésti myšlenkově mladou generaci a připravit ji na úlohu, která ji očekává jako její životní funkce. Tato generace je (...) opravdu třetí: Jsme syny otců, kteří náš stát obnovili, a vnuky dědů, kteří o národní svobodě snili a po ní toužili.*“⁶⁹⁹ Sám sebe neřadí mezi „otce“, ale stylizuje se do role rádce „synů“, kdy roli „vůdce“ přiznává Msgre. Staškovi.

⁶⁹⁴ Šebek, Jaroslav: „Encyklika Quadragesimo anno, její recepce a vliv na katolické prostředí v českých zemích ve třicátých letech“, s. 373.

⁶⁹⁵ „Nový duch mladé generace“. *3. generace*, roč 1, č. 5, 1.6.1930, s. 3.

⁶⁹⁶ Šebek, Jaroslav: „Katholicismus a autoritativní hnutí meziválečného období“, s. 162.

⁶⁹⁷ Šebek, Jaroslav: „Encyklika Quadragesimo anno, její recepce a vliv na katolické prostředí v českých zemích ve třicátých letech“, s. 379. Na veřejnosti vystupovali členové Mladé generace v tmavých kalhotách, případně sukních, a bílých košilích, na něž našivali modrý, červeně lemovaný kruh s bílým karafiátem a iniciálami MG.

⁶⁹⁸ Scheinost, Jan: „Tři fronty (1. – náboženská)“, s. 8.

⁶⁹⁹ Scheinost, Jan: „Proč třetí?“. *3. generace*, roč 1, č. 1, 27.1.1930, s. 1.

Mladou generaci čeká podle Scheinosta slavná služba národu a stavba jednotného národního řádu: „*Dílo, které je pro nás připraveno, jako dědický podíl po těch, kteří šli před námi, je právě tak těžké jako slavné: spojit duchovní a politické úsilí českého národa jednotnou, uvnitř i z vnějška pevně ucelenou stavbu národního řádu, který by byl nejvyšším výtryskem české duchovní a mocenské energie.*“⁷⁰⁰ Zároveň Scheinost vyhlašuje do světa, že „*víra katolická a řád světa, postavený na jejích věčných a závazných pravdách, zůstala neotřesená nejen v našich duších, ale i v obsahu všech hlav, které se nechtěly dáti přecpati slamou.*“⁷⁰¹

Když čteme řádky tohoto Scheinostova provolání, nelze si neuvědomit, že tento článek zní jako klasický text *Rozmachu*, i s kontinuálním pojetím výbojného nacionalismu a katolicismu. Scheinost v 3. generaci skutečně pokračuje ve své ideové válce na frontě národní i na frontě katolické. V dalších textech 3. generace nechybí ani kontinuita se „třetí frontou *Rozmachu*“, frontou ekonomickou. Tu představuje rozvíjení stavovské myšlenky, o čemž bude pojednáno především v následující kapitole 8.3. Jan Scheinost se však sám (v přiznaných autorských člancích) propagaci stavovského řádu v tomto časopise nevěnoval.

M. Putna k ideové návaznosti 3. generace dodává, že tento časopis je pro Scheinosta vlastně „další mutací „jeho“ časopisu, v němž sbubnovává přívržence pod prapor boje za autoritativní katolický řád“, kdy poprvé oslovoval družinu čtenářů *Rozmachu*, podruhé fašistické čtenářstvo *Stěžně*, a nyní, potřetí mladé lidovce, nicméně Scheinostovy ideje i ambice zůstávají identické.“⁷⁰²

Mladá generace ČSL měla vychovávat mladé katolické aktivisty podle Scheinostových rad, ale jednalo se o představitele lidovců, o straníky, proto musel alespoň částečně své koncepce upravit, byť většinu témat ani argumentaci nezměnil. Pro Mladou generaci ČSL je programem oficiální program Československé strany lidové⁷⁰³, byť přesněji vyjádřeno se jedná o program české organizace Československé strany lidové. Mladá generace však stejně jako hlasatel absolutního pojetí katolicismu Scheinost chce „1. hluboce věřícího člověka, 2. praktického katolíka, 3. katolíka činu, 4. činu schopného!“⁷⁰⁴

Takové katolíky podle Scheinosta nutně potřebuje stávající obtížná doba, kdy se čím dál otevřeněji mluví o krizi demokracie. Upozorňuje, že krize demokracie v Československu

⁷⁰⁰ Tamtéž, s. 1.

⁷⁰¹ Tamtéž, s. 1.

⁷⁰² Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 597.

⁷⁰³ „Co chceme“. 3. generace, roč. 1, č. 5, 1.6.1930, s. 1.

⁷⁰⁴ Tamtéž, s. 1.

existuje sice jen ve skryté, latentní formě, ale všude okolo v Evropě naprosto zjevně: v Německu, Polsku, v Maďarsku i Rumunsku, vlastně u všech sousedních států, což nemůže zůstat bez vlivu jak na české politické myšlení, tak i na politickou praxi.⁷⁰⁵ „*Nositeli myšlenek o krizi demokracie jsou myslitelé (Seipel), politici (Mussolini), vojáci (Pilsudski), demagogové (Hitler) (...) Všichni tito muži považovali stranické parlamentní demokracie za vyhasínající útvary, „které budou po čase nahrazeny novými zřízeními, lépe odpovídajícím myšlenkám, snahám a požadavkům doby.*“⁷⁰⁶ Všichni tito jmenovaní apelovali na mládež, a se svou politickou radikalitou, odmítající demokracii a parlamentní liberalismus, slaví úspěch. Proto se Scheinost domnívá, že je potřeba přimknout se k věčně platným katolickým zásadám, neboť „ryze katolické prvky demokratických stran“ odolají, na rozdíl od liberálních a socialistických hesel, náporům radikalismu. Úkolem mladé katolické generace je pak „*pronikat tam, kde je viděti otřesy, vyvolané krisí socialismu a liberalismu, a získávati otřesené složky pro katolický program.*“⁷⁰⁷

Apelovat na mladé katolíky chtěl Scheinost nejen z důvodu nedemokratických hrozeb zvenčí. Jako nezdravé vnímal – nepřetržitě od počátku 20. let - i československé politické strany se svou institucí vázaných kandidátních listin a systém vládních koalice. Nešetřil ani Československou stranu lidovou, a proto tyto své kritické stati Scheinost ve 3. generaci předesílal jako „ryze osobní projev“, určený mladým. Zákonodárná shromáždění jsou podle Scheinosta i díky vázaným kandidátním listinám prakticky ovládána delegacemi poslaneckými stran, kdy se strany pokládají za exponenty vládní moci spíše než za její korektory, a tak v této souvislosti hovoří o svém oblíbeném feudalismu, tentokrát o „novém feudalismu politických stran.“⁷⁰⁸ Lidové straně se podle něj nepodařilo stát korektorem politických chyb v národě, ani potřebným pramenem obrodného politického myšlení. Důvody tohoto stavu Scheinost nachází „*v ztrnulosti programové nebo bezprogramové, v přílišném lpění na starých a vyhaslých organizačních formách, v nestatečnosti proti politickým bludům a nemoralitám současných stran a osobností a ve zbytečné a nezdravé oddanosti trouchnivějícímu koaličnímu režimu. Je zde jakási obava před každým závanem zdravějšího vzduchu, smělejší myšlenky, riskantního činu, odvážnějšího postupu, takže dokonce pastýřské listy pražského arcibiskupa vypadají ve srovnání s pomalým chodem strany jako*

⁷⁰⁵ Scheinost, Jan: „Mládež v krizi demokracie“, s. 3

⁷⁰⁶ Tamtéž, s. 3.

⁷⁰⁷ Tamtéž, s. 3.

⁷⁰⁸ Scheinost, Jan: „Lidové hnutí, stranický feudalismus a katolická restaurace“. 3. generace, roč. 2, č. 3, 1931, s. 1.

revoluční manifesty.⁷⁰⁹ Činnost ČSL Scheinost se sarkasmem jemu vlastním přirovnává k životu politického pensisty.

Nejen rétorikou zde Scheinost odkazuje na časy *Rozmachu*. Je přesvědčen, v roce 1931 stejně jako roku 1923, že lidé, kteří opravdu nábožensky žijí a vrcholně duševně pracují, se Československé strany lidové více straní, než aby ji vyhledávali. Proto propaguje díla svých vzorů, Jaroslava Durycha a Léona Bloy jako učitelů „skutečného katolicismu“, a vyjadřuje přesvědčení, že dílo Jaroslava Durycha „*má své první místo v našem boji a absolutně vyšší než dosud politika lidové strany*.“⁷¹⁰ Doporučuje mladým četbu nejen *Rozmachu*, ale také *Akordu*, nové revue svých někdejších kolegů, kam však nikdy nepřispíval.

I v dalších textech raných 30. let navazoval Scheinost na tuto stranicko-kritickou linii, stěžoval si, že „*lidová strana nemá té ctizádosti, aby se vnutila slovy i činy národu jako jeho nejschopnější a nejkvalitnější politická síla*“,“⁷¹¹ a že nedostatek politické iniciativy v ČSL vede ke krizi důvěry v ní. Jan Scheinost byl stále přesvědčen, že úkolem každého politického hnutí, Československou stranu lidovou nevyjímaje, musí být boj o moc ve státě, ovšem s omezením, které Scheinost dříve nereflekoval, totiž že tento boj o moc může probíhat pouze prostředky, které plynou z ústavní listiny.⁷¹²

Slabá strana nemohla plnit jeho kýženou úlohu představitele národní jednoty, prodchnuté stěžejním životním významem katolických pravd. Navíc ČSL a její politika podle Scheinosta „*nechácala význam Encykliky pro stát*“, ani potřeby náboženské obrody národa, a přistupovala s nedůvěrou „*k prastarým závazkům víry a k nejnovějším rozkazům Římského velekněze*.“⁷¹³

Jan Scheinost se vždy snažil hájit zájmy katolické církve a její autoritu, proto zajisté uvítal, když encyklika *Quadragesimo anno* přišla s hlásáním idejí stavovského řádu. Ovšem jak již bylo upozorněno, propagace stavovského řádu neznamenal nutně propagaci italského fašistického korporativismu. Když Mladá generace Československé strany lidové volala po přebudování státu na základě stavovského zřízení, odůvodňovala tento apel tím, že potřebnou zárnou budoucnost státu „*nezaručí žádná otevřená ani zastřená diktatura, ani*

⁷⁰⁹ Tamtéž, s. 1.

⁷¹⁰ Tamtéž, s. 1.

⁷¹¹ Scheinost, Jan: „Nedostatek politické iniciativy v lidovém hnutí vede ke krizi důvěry“. 3. generace, roč. 2, č. 4, 25.4.1931, s. 1.

⁷¹² Tamtéž, s. 1.

⁷¹³ Tamtéž, s. 1.

liberální nebo socialistické ústavní zřízení.⁷¹⁴ Usilovala o demokracii opřenu o křesťanské zásady, a propagovala křesťanský, demokratický a národní program.⁷¹⁵

Nedá se popřít fakt, že časopis *3. generace* sledoval dění v soudobé Itálii s jistým obdivem. Můžeme se zde dočíst, že se fašismus postavil do boje proti tříštění národních sil i proti třídnímu boji, povzbudil národní hrdost či „do svého válečného vozu zapřáhl vítězné síly mládí“.⁷¹⁶ Scheinost sám si však na podobné oslavu připomínající texty dával bedlivý pozor, a veškeré texty pojednávající o Itálii psal i v *Lidových listech* překladatel Jan Brechensbauer.

Vůči německému „hitlerismu“ byla *3. generace* vždy velmi kritická, a dokonce se zde objevily texty, srovnávající fašismus a hitlerismus, a upozorňující na zásadní rozdíly těchto režimů. Mussoliniho režim ve srovnání s Hitlerovým vnímají jako relativně shovívavý ke svým odpůrcům, Mussoliniho zahraniční politiku jako korektní ve srovnání s Hitlerovými provokacemi a aktivitami, o rozdílném Mussoliniho a Hitlerově postoji k církvi a náboženství nemluvě.⁷¹⁷

Tyto články se však v *3. generaci* objevují vesměs až poté, co Scheinostovo jméno po roce 1932 z časopisu mizí. Jeho role se ujímají mladí lidovci, vzešli z „jeho školy“, a pokračující v jeho duchu (např. Josef Talacko).⁷¹⁸ V této době byl již Jan Scheinost předním politickým komentátorem tiskového orgánu ČSL, *Lidových listů*, a stranicky kritické texty přestal jako představitel oficiální stranické politiky psát. Expresivní autor načas přerušil kontinuitu s katolickými revue a stal se primárně straníkem. Své kořeny však nezapřel, a po čase, od r. 1937, začal své úvahy publikovat v další revue, *Tak*.

8.3 Rozpory zemských organizací ČSL a lidovecké stavovské koncepce 30. let

Volební výsledky parlamentních voleb r. 1929 nedodávaly lidovcům důvody k optimismu. Navíc celá 30. léta 20. století započala v Evropě nepříliš šťastně hospodářskou krizí a s ní souvisela politická radikalizace a nárůst autoritativních tendencí. Když na problémy doby zareagovala r. 1931 papežská sociální encyklika *Quadragesimo anno*, předseda české

⁷¹⁴ „Žalujeme, prosíme a voláme po nápravě! Poselství ze zasedání Zemské náčelnické rady Mladé generace čsl. lidové mladým lidovcům“. *3. generace*, roč. 4, č. 11, 1933, s. 1.

⁷¹⁵ „Mladá generace lidová manifestuje pro důsledný křesťanský, národní a demokratický program strany“. *Lidové listy*, 27.4.1933, s. 1. Více je tato problematika rozvedena v následující kapitole.

⁷¹⁶ Brechensbauer, Jan: „Některé z příčin úspěchu italského fašismu“. *3. generace*, roč. 3, č. 5, 25.5.1932, s. 5.

⁷¹⁷ „Od fašismu k hitlerismu“. *3. generace*, roč. 3, č. 9, 1933, s. 4.

⁷¹⁸ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 597.

organizace Československé strany lidové Msgre. Stašek v ní uviděl možnost zlepšení pro společnost, posun k nové formě demokracie, a proto propagoval její myšlenky o křesťanském hospodářském řádu na stavovském základě.⁷¹⁹ Ostatně jak již bylo zmíněno, reforma demokracie se stala v Československu té doby relativně často diskutovanou záležitostí.

Oproti němu Msgre. Šrámek, vedoucí vlivnější moravské ČSL, a též předseda celé strany, encykliku „v podstatě ignoroval“, a považoval její myšlenky za nerealizovatelné.⁷²⁰ Z této výchozí pozice se zrodil v letech 1933 - 1934 spor, kdy se boj o možný „stavovský stát“ spojil s vnitrostranickým střetnutím o rozhodující vliv ve straně a o směr další politiky Československé strany lidové.

Už od vzniku Československé strany lidové si obě zemská křídla, pravicovější české, a levicovější, křesťanskosociální moravské zachovávaly jistou samostatnost a soupeřily o moc.⁷²¹ Stavovská myšlenka byla obsažena již ve zmiňovaném programu české ČSL z roku 1920 *Obnova lidské společnosti*, nebyla tedy převratnou novinkou, avšak novým jevem byla konstituce stavovských států, kdy ne náhodou časovou osu stranického sporu ovlivňovalo dění v sousedním Rakousku, kde tzv. stavovský stát vznikal. Msgre. Šrámek vnímal tyto jevy jako potenciálně nebezpečné pro československou parlamentní demokracii, o kterou se tolik zasahoval.

Konzervativnější Staškovo české křídlo, tradičně více spjaté s církevní hierarchií, podporoval zejména pražský arcibiskup Kašpar, Mladá generace ČSL, dále mj. čeští straničtí politici V. Myslivec, G. Mazanec, za finanční podpory od Agrární banky a jistého vlivu ředitele Živnobanky Jaroslava Preisse,⁷²² a také za podpory lidoveckého tisku, neboť r. 1929 se Staškovi podařilo získat rozhodující vliv v tiskových podnicích lidovců, a své názory se tudíž snažil uplatňovat na stránkách ústředního deníku strany, *Lidových listů*.⁷²³ Staškovým „tiskovým agentem“ byl Jan Scheinost, ovšem jeho cesta do vedení *Lidových listů* a posléze i do pozice tiskového šéfa české Československé strany lidové nebyla snadná. Scheinost zde měl již r. 1933 nepochybně velký vliv, nicméně oficiálně byl do pozice šéfredaktora

⁷¹⁹ Šmíd, Marek: „Stavovský stát očima českých katolických intelektuálů v letech 1918-1938“, s. 186.

⁷²⁰ Pehr, Michal: „Návrhy české pravice na reformu československého parlamentu v době první republiky“, s. 63.

⁷²¹ Pehr, Michal: „Československá strana lidová a její vztah k demokracii v době první republiky“, s. 228.

⁷²² Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 120.

⁷²³ Šebek, Jaroslav: *Mezi křížem a národem: politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*, s. 186-187.

inaugurován až na začátku roku 1935.⁷²⁴ Scheinost se stal šéfredaktorem *Lidových listů* údajně na nátlak J. Preisse, který pomáhal udržovat tisk lidové strany finančně nad vodou.⁷²⁵

Vliv tisku ani zmiňované finance však v „boji křídel“ Staškovi nepomohly. Rozhodující převahy nabyl v druhé polovině roku 1934 Msgre. Šrámek s moravským křídlem, na jehož stranu se postavili mj. olomoucký arcibiskup Prečan, ministr Dostálek, předseda křesťanských odborů A. Petr, a v rozhodující míře Vatikán.⁷²⁶ V roce 1935 pak již zcela převládla Šrámkova politika, a to i v další otázce, kde se rozcházel se zájmy české organizace ČSL, v otázce možné spolupráce či snad dokonce sjednocení katolických politických stran.

Otázka katolického bloku představovala další dlouhodobou třecí plochu mezi českou a mravskou organizací Československé strany lidové. Již po pádu vlády „panské koalice“, kde se katolické strany načas sešly, a po parlamentních volbách r. 1929 byly zvažovány možnosti sjednocení politického postupu německé i maďarské křesťanskosociální strany s Hlinkovou Slovenskou ľudovou stranou a Československou stranou lidovou, ale plány ztroskotaly na názoru předsedy ČSL, Msgre. Jana Šrámka.⁷²⁷

I v následujících letech byla idea katolického bloku stále živá, byť již jen mezi dvěma stranami, HSEŠ a ČSL. Úzkou spoluprací a vznik významné katolické politické síly propagovala dlouhodobě církevní hierarchie, pražský arcibiskup František Kordač a zejména jeho nástupce Karel Kašpar. Zájem na vzniku jednotné katolické strany měla vatikánská kurie, a vstřícný jednání byl opět i předseda české zemské organizace lidovců, Msgre. Bohumil Stašek, který doufal, že se podaří oslabit pozici Msgre. Šrámka ve vedení strany.⁷²⁸ Ovšem vlivnější bylo Šrámkovo moravské křídlo, které hájilo spíše česká nacionální

⁷²⁴ Většina sekundární literatury uvádí rok 1933. Ovšem do počátku r. 1934 byl v tiráži *Lidových listů* uveden šéfredaktor Dr. J. Doležal, a pak téměř celý rok jen odpovědný redaktor Václav Kašpar. Kypťová o tomto období mluví jako o „přípravě na nástup Scheinosta“.

⁷²⁵ Dolejší, Vojtěch.: *Noviny a novináři*, s. 141. Dosavadní šéfredaktor J. Doležal, považovaný za hradního důvěrníka v tisku strany, byl poté Scheinostovým zástupcem. L. Kypťová dokonce uvádí s odvoláním na pamětníky, že už na konci 20. let, kdy byly finanční potíže při dostavbě paláce Charitas, půjčil Preiss ze Živnobanky Staškovi peníze pod podmínkou, že generálním ředitelem ČAT bude Jindřich Hatlák a šéfredaktorem *Lidových listů* Scheinost, což bylo ale realizováno až v polovině 30. let. In: Kypťová, Ludmila: *Zápas o pokrokovou linii Lidových listů v letech 1924-1939*, s. 279.

⁷²⁶ Podle M. Trapla rozhodující zlom ve vnitrostranickém zápase nastal po dalším obratu vatikánské politiky poté, co nebylo úspěšné jednání římské kurie s Hitlerem. In: Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 123. Sporou obou křídel se detailně věnuje především tato kniha, resp. M. Trapl v jiných svých publikacích.

⁷²⁷ Šebek, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 186. Katolickým blokem mělo být zabráněno tlaku socialistů na odstoupení dvou katolických stran z vlády.

⁷²⁸ Tamtéž, s. 224.

stanoviska.⁷²⁹ Roku 1933 narušila jednání kontroverzní vystoupení Ľudáku v rámci tzv. Pribinových oslav v Nitře.⁷³⁰ Další kolo jednání o katolickém bloku, iniciované především mladou generací, volající „po obnovení jednoty mezi katolickými politickými silami českých a slovenských katolíků“⁷³¹, zhatily názorové neshody a již tradiční problémová otázka slovenské autonomie na sjezdu v Litomyšli v září 1934.⁷³² Poslední pokus o vytvoření katolického bloku projednával J. J. Rüchl r. 1936.⁷³³

J. Šebek uvádí, že J. Scheinost podporoval Staška ve snahách o koordinaci katolického bloku⁷³⁴, což byl postoj v případě podpory bloku ze strany církve pro Scheinosta obvyklý, a logický i vzhledem k vnitrostranickému boji. Zprvu se však Scheinost v této otázce žádnými plamennými projevy neangažoval, a ke slovenské otázce psal pouze obecně. Je patrné, že si Scheinost byl léta vědom křehkosti československých vztahů jako takových. Po rozruchu následujícím incidentu v Nitře apeloval na čtenáře *Lidových listů* a širokou veřejnost, že je nutné si uvědomit, že jen národní vůle udržuje Československý stát, a proto pokládá „bratrskou a v duchu vzájemné důvěry pacifikaci slovenských poměrů za věc nejdůležitější.“⁷³⁵ Svým způsobem prorocky již roku 1933 upozorňuje, že „*problém Slovenska není problémem československých stran a jejich rivality, ale celého našeho národa, státu a jeho budoucnosti, kterou by mohl, nevyřešen včas nebo špatně, opravdu ohrožovati.*“⁷³⁶ V duchu těchto slov se Scheinost zasazoval o spolupráci s Hlinkovou Slovenskou ľudovou stranou. Zcela otevřeně se pro spolupráci vyslovil až před celostátním katolickým sjezdem v Praze a parlamentními volbami roku 1935, kdy v odpovědi na dopis, nikoli v úvodníku, uvedl, že „musíme v zájmu národa a víry usilovat o národní sjednocení katolických sil politických, to jest československé strany lidové a slovenské ľudové strany.“⁷³⁷

⁷²⁹ Tamtéž, s. 186.

⁷³⁰ Oslavy jedenáctistého výročí posvěcení prvního známého křesťanského kostelíka na Slovensku, postaveného knížetem Pribinou v Nitře, byly pořádané vládou 13. – 15. srpna 1933 a měly manifestovat jednotu Čechů a Slováků ve společném státě. Slavnost zahájená premiérem Malypetrem však byla však násilně přerušena, a Andrej Hlinka po bouřlivém průvodu členů HSLS vyhlásil na tribuně svůj autonomistický program.

⁷³¹ „Mláďi mluví k republice“. *Lidové listy*, 19.11.1933, s. 2.

⁷³² Šebek, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 225. Hlinka zde vystoupil také proti organizacím ČSL na Slovensku.

⁷³³ Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 139.

⁷³⁴ Šebek, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 224.

⁷³⁵ Scheinost, Jan: „Před 15. výročím Republiky“. *Lidové listy*, 24.9.1933, s. 1.

⁷³⁶ Tamtéž, s. 1.

⁷³⁷ Scheinost, Jan: „Bůh a vlast!“. *Lidové listy*, 15.5.1935, s. 1.

Poměrně obtížné je pojednat také o Scheinostově angažmá, pokud se vrátíme zpět k otázce vnitrostranických bojů v ČSL a k soupeření o prosazení stavovství. Jasný je oficiální, jasně viditelný stranický vývoj, kdy se Msgre. Šrámek z řady důvodů, ať již z realistického pohledu na pozici katolicismu v republice, zcela odlišné od tehdejší situace v Rakousku, či dalších⁷³⁸, rozhodujícím způsobem zasadil o ústup aktivit Staškova křídla strany. Již v létě 1934 české křídlo vyhlásilo, že „stavovský stát by byl sice dobrý, ale v československých podmínkách asi neproveditelný,“ a soustředilo se na možnosti hospodářského stavovského zřízení v rámci křesťanské demokracie.⁷³⁹ Ovšem je nutné též podotknout, že Msgre. Stašek, jak již bylo pojednáno v kapitole 7.6, nikdy nebyl ve svých stavovských návrzích tak radikální, jako např. Gajda, nebo rakouští tvůrci stavovského státu, a vždy promýšlel demokratické stavovské možnosti.⁷⁴⁰

Ale co Scheinostova role v tom to dění? V literatuře věnované Československé straně lidové a stavovské problematice této doby je možné se dočíst, že se Scheinost „stal velice brzy hlavním iniciátorem a podněcovatelem Staškových reakčních postojů“,⁷⁴¹ že se významně angažoval v propagaci stavovských idejí v české organizaci ČSL,⁷⁴² nebo že „Scheinostovy kontakty s fašistickým hnutím přispívaly k tomu, že mladí čeští katolíci přijímali do své ideové výbavy i myšlenky fašistického korporativismu“.⁷⁴³

Pro další rozpracování těchto tezí, které v případě stavovských otázek logicky vycházejí ze Scheinostova minulého fašistického i stávajícího pravicového a pro „akci“ horujícího angažmá u mladé generace ČSL, by bylo potřeba opřít se nejen o publikované texty, ale zejména též o výpovědi jeho spolupracovníků či interní stranické materiály. Oproti dění v Národní obci fašistické, kde každý vnitrostranický krok popisovaly memoáry, udání všeho

⁷³⁸ Mezi důvody Trapl uvádí mj. nechut' moravského křídla ČSL i demokratických voličů strany k fašismu, spokojenost s kompromisní dohodovou politikou a obavy z politiky výbojných luďáků, i zmíněný fakt, že si Šrámkovo vedení uvědomovalo, že pozice katolicismu zdaleka není v ČSR natolik silná, aby se katolicismus stal vůdčí silou diktatury, kdy by tato úloha mohla připadnout agresivní agrární straně. In: Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 121, 124. I Šebek upozorňuje, že se ČSL stala trvalou součástí vládní koalice a Šrámek byl tudíž dost silný na odrážení útoků, a kdy se v této době také sblížily postoje mezi sociální demokracií, která se dívala na stavovské recepty řešení hospodářské krize spíše odmítavě a lidovci; vytvářela se tak protiváha vůči narůstajícímu vlivu agrární strany. In: Šebek, Jaroslav: „Encyklika Quadragesimo anno, její recepce a vliv na katolické prostředí v českých zemích ve třicátých letech“, s. 382.

⁷³⁹ Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 124.

⁷⁴⁰ Stašek vždy upozorňoval, že republikánská státní forma je za našich poměrů nejméně výhodnější, a že je třeba, aby u nás demokratická republika vzkvétala. Např. in: Stašek, Bohumil: *Cesta ze světového labyrintu*, s. 112.

⁷⁴¹ Kryptová, Ludmila: *Zápas o pokrokovou linii Lidových listů v letech 1924-1939*, s. 279.

⁷⁴² Šebek, Jaroslav: „Encyklika Quadragesimo anno, její recepce a vliv na katolické prostředí v českých zemích ve třicátých letech“, s. 379.

⁷⁴³ Šebek, Jaroslav: „Katolicismus a autoritativní hnutí meziválečného období“, s. 170.

druhu či policejní protokoly, však chybí „zákulisní“ vzpomínky lidovců okolo Scheinosta, zprávy stranického archivu, i policejní zprávy.⁷⁴⁴

Analýza Scheinostova působení na politiku české organizace ČSL a propagaci stavovské myšlenky se tak může opřít pouze o analýzu veřejných stavovských prohlášení, publikovaných zejména v *Lidových listech*, neboť jak již bylo zmíněno, ke stavovským otázkám se na stránkách *3. generace* nevyjadřoval. Ovšem Scheinostovo jméno chybí pod zásadními proklamacemi, a protože až do roku 1935 nezastával žádné oficiální místo ve stranické hierarchii, nepronášel do této doby ani žádné zásadnější projevy.

Hlavním propagátorem českých katolických stavovských myšlenek 30. let, na veřejnosti i knižně, byl Msgre. Stašek, jehož myšlenky o zřízení stavovského parlamentu vycházely zejména z papežské encykliky *Quadragesimo anno*, a měly vést k hospodářskému ozdravení státu, a také k dosažení sociálního smíru. Poté, co byla myšlenka stavovského státu odsouzena k nezdaru, plynule přešel k uplatňování stavovských myšlenek zejména v hospodářském stavovském zřízení, o němž mluvili i lidovečtí politici J. Novák a M. Hruban.⁷⁴⁵ „Nový hospodářský řád křesťanský“ měl vést k „hospodářské demokracii“,⁷⁴⁶ a jak lidovci usilovně dokazovali, mj. i publicista Alfred Fuchs knihou *Demokracie a encykliky*, stavovský řád mohl být vhodným doplňkem demokratického uspořádání Československé republiky.

V tomto duchu se nesou i nejkonkrétnější návrhy, otištěné v lidoveckých periodikách, svolání Mladé generace ČSL z roku 1934. Navrhují nahrazení senátu hospodářským parlamentem, kdy by tato hospodářská sněmovna měla „býti obesílána volenými zástupci autonomních korporací stavovských, jako by byly zřízené nebo zreformované rady zemědělské, komory průmyslové, živnostenské a obchodní, komory dělnické a komory svobodných povolání.“⁷⁴⁷ Politickými záležitostmi se měla zabývat tzv. Politická

⁷⁴⁴ Jak již bylo zmíněno, jisté policejní sledování propagandou vyvolávaných „fašistických tendencí“ v české ČSL v letech 1933-35 probíhalo, ovšem až na výjimky se týkalo pouze aktivit Františka Zelenky, Jan Scheinost se nedopouštěl ničeho podezřelého. Archiv české ČSL v paláci Charitas je sice na vyžádání přístupný, ale neobsahuje pro účel práce a z doby 30. let obecně téměř žádné užitečné prameny.

⁷⁴⁵ Pehr, Michal: „Návrhy české pravice na reformu československého parlamentu v době první republiky“, s. 63-64.

⁷⁴⁶ Stašek, Bohumil: *Nový hospodářský řád křesťanský: zásady a obsah nového křesťanského hospodářského řádu*, s. 18.

⁷⁴⁷ „Stavovství a hospodářská demokracie“. *3. generace*, roč. 5. č. 2, 15.2.1934.

komora.⁷⁴⁸ Idea hospodářského parlamentu nahrazující československý Senát, byla ve své době poměrně populární, ovšem každý navrhovatel měl jinou představu zejména o volbě, případně o jmenování členů tohoto parlamentu, a konsensus nevládl ani v technických otázkách.⁷⁴⁹ Blízký návrhu Mladé generace byl program *Pro stát národní síly a práce*, otištěný v dubnu r. 1934 v národnědemokratické *Modré revue*, který však počítal s tím, že členové „Sněmovny práce“ budou zčásti voleni v korporacích či organizacích, které zastupují, zčásti budou jmenováni prezidentem a část členů bude dána úřadem, který zastávají (např. rektori univerzit).⁷⁵⁰

Scheinostovo jméno u těchto výrazných návrhů chybí. Dá se shrnout, že se Scheinost v první polovině 30. let v ČSL ke stavovství příliš nevyjadřuje, resp. tak činí pouze velmi okrajově. Česká organizace Československé strany lidové totiž již dávno měla svého ideologa stavovského státu, a nadto zároveň také politického vůdce, Msgre. Bohumila Staška, který stál již u zrodu prvního lidoveckého pojednání o stavech v rámci programu *Obnova lidské společnosti* z r. 1920. Scheinostovi tak pravděpodobně v zájmu prezentace lidovecké jednoty ani nezbývalo jiné angažmá, než „zákulisní“. Od roku 1935 sice nalezneme jeho proklamace stavovského hospodářského řádu na prvních stranách *Lidových listů*, ale nepřinášejí nic objektivního po obsahové stránce, ani výjimečně zdařilé formulace.

Roku 1933 Scheinost krátce vzpomenu na stránkách *Lidových listů* svůj středověký společenský ideál, dobu, kdy podle něj „*myšlenková jednota, z katolicity prýšticí, dala tolik vzpruh k ucelenosti a jednotě politické a sociální. Moderní stavovský stát by rovněž jen tehdy mohl býti lepší formou společnosti, kdyby vyšlehl jako postulát zase jen z obnovené ideové jednoty národní. Ze zmatků v hlavě však zrodí se zase jen zmatky v akci.*“⁷⁵¹ Vyjadřuje zde touhu po národní jednotě, kterou by poskytovalo stavovství, avšak zároveň zde poměrně realisticky zhodnocuje nemožnost konstituce stavovského státu v době, kdy rozhodující roli hrají politické strany. Tyto strany podle Scheinosta neumožňují národní konsensus, neboť trvají na prosazování svých dílčích stranických zájmů.

⁷⁴⁸ Politická komora by kopírovala složení Poslanecké sněmovny, ale jak upozorňuje J. Šebek, tato komora byla však v očích mnoha zastánců stavovského státu pochopitelně chápána jako přechodný subjekt. In: Šebek, Jaroslav: „Katolicismus a autoritativní hnutí meziválečného období“, s. 171.

⁷⁴⁹ Pehr, Michal: „Návrhy české pravice na reformu československého parlamentu v době první republiky“, s. 57.

⁷⁵⁰ Tomeš, Josef: „Nacionalismus a demokracie“, s. 154.

⁷⁵¹ Scheinost, Jan: „Středověk zase přichází ke cti...“, *Lidové listy*, 14.3.1933, s. 1.

O dva roky později Scheinost ve shodě s výše nastíněným vývojem zapomíná na stavovský stát a stává se hlasatelem Staškova nového křesťanského hospodářského řádu a myšlenek křesťanského solidarismu, jejichž velký úspěch hlásá v rámci lidovecké propagandy před parlamentními volbami r. 1935: „*Po mnoha a mnoha letech zase národ po prvé dává se celý prosytiti radiovými paprsky sociálních pravd křesťanských, jejichž zásadní cenu pro národ uvědomují si nejen katolíci, ale všecko občanstvo.*“ (...) „*Lid poznal, že základní výhody, jež obnova stavů nese s sebou, totiž ODPOLITISOVÁNÍ A ODBYROKRATISOVÁNÍ hospodářství, jsou současně i základními podmínkami ozdravení hospodářského života.*“⁷⁵²

Scheinost také neustále zdůrazňuje, že jen křesťanský, mravní solidarismus může být řešením, neboť „i hospodářský svět musí podléhati zákonům mravním“, jak ostatně upozorňoval v *Lidových listech* již roku 1922, a shrnuje stávající stav lidovecké stavovské ideje: „*Boj o křesťanský solidarismus, to jest o hospodářský řád stavovský proti hospodářské anarchii tříd, zájmů ziskových a výrobního zmatku, je bojem křesťanského lidového hnutí o náš národ na hospodářském poli.*“⁷⁵³

Jednou začas dal výrazově umírněnější šéfredaktor *Lidových listů* Scheinost vzpomenout na svou dřívější plamennou rétoriku: „*Ven z dnešní liberální anarchie a koketerie se socialismem, vymanit hospodářství z vykořisťování politikou, dát mu v samosprávných komorách, sdružujících podnikatele i zaměstnance, pevnou páteř, svobodu a disciplinu a naplnit je opravdu křesťanskou morálkou, nikoli morálkou kšeftářskou a kartelářsky vyděračskou!*“⁷⁵⁴ Většinou se však již tolik nerozvášnil a v souladu s cíli celé Československé strany lidové hlásal požadavky jen vágně definované, spravedlivější, křesťansky solidární „hospodářské demokracie“, či „demokracie kulturní“, tj. katoličtější.⁷⁵⁵

8.4 Hospodářská krize, nacistické nebezpečí a další témata Scheinostových *Lidových listů*

Témata údajných nedemokratických, fašistických vlivů v české organizaci ČSL, boj o stavovský stát přeměněný na propagaci křesťanského hospodářského řádu, i vnitřní rozpory

⁷⁵² Scheinost, Jan: „1. máj křesťanského solidarismu“, s. 3.

⁷⁵³ Tamtéž, s. 3.

⁷⁵⁴ Scheinost, Jan: „Proti revoluci – řád! První výročí naší proklamace nového křesťanského hospodářského řádu“. *Lidové listy*, 1.5.1936, s. 1.

⁷⁵⁵ Blíže k těmto pojmům a jejím výkladům Pehr, Michal: „Československá strana lidová a její vztah k demokracii v době první republiky“, s. 232-234.

ve straně patří v odborné literatuře o Československé straně lidové mezi poměrně populární témata. Strana a její oficiální tiskový orgán, *Lidové listy*, však pochopitelně reflektovala kompletní vývoj a problémy Československé republiky v 30. letech. Od roku 1932 kromě problémů spojených s hospodářskou krizí a opatřeními proti ní nastupuje do úvodníků listů psaných Janem Scheinostem dlouhodobé klíčové téma politiky Adolfa Hitlera a vznikajícího nacistického nebezpečí. Pokračuje boj o lidovecké voliče a soupeření s agrárníky, dobře patrné okolo voleb r. 1935, nové je postupné sblížování se skupinou Hradu, především E. Benešem, i se socialistickými stranami.⁷⁵⁶

Jan Scheinost vedl *Lidové listy* od roku 1934⁷⁵⁷, jeho články se staly oficiálními proklamacemi stranické politiky, a Scheinost sám se stal stranickým funkcionářem.⁷⁵⁸ Tento fakt se nutně projevil na tématech i ladění článků, Scheinost je ve svých úvodnicích od této doby většinou velmi obecný, takřka akademicky nudný, a jako by se „skrývá za *Lidové listy*.“ Jako šéfredaktor kromě psaní úvodníků třídil korespondenci, sestavoval „kostru“ nového čísla listu a přiděloval práci ostatním.⁷⁵⁹

Prvním velkým tématem v listech, kterému se Scheinost systematicky věnoval, byla hospodářská krize a dění s ní související. Během krize se projevilo „univerzální“ zaměření Československé strany lidové, snažící se oslovit všechny sociální vrstvy, což bylo v této době velmi obtížné, a strana přicházela o voliče. Jaké byly Scheinostovy recepty na řešení krize? Nikoli bezdůvodně bývá přirovnávána velká krize 30. let 20. století k soudobé finanční krizi, a Scheinostova řešení jsou diskutována i dnes. Scheinost propaguje šetrnost (zdravě skromný český člověk chce pořádek a úspornost, proto je podle Scheinosta třeba pracovat na sanaci československého rozpočtu)⁷⁶⁰ a větší kontrolu bank a finančních trustů a fondů národními vládami: „*Peněžní moc, rozmazlená vládami po válce, a už i za války, v každém státě, kde se propracovala k imposantní posici, snaží se přivést do svého područí vlády a vnutiti jim řešení, které odpovídá daleko více, ne-li úplně, zájmům jejím, a nikoli*

⁷⁵⁶ Ovšem k socialistům směřovala více iniciativa Msgre. Šrámka. Trapl, Miloš: „Československá strana lidová“, s. 667-668.

⁷⁵⁷ Již bylo zmíněno, že bývá často uváděn rok 1933, ale Dr. Doležal tento rok ještě figuruje v tiráži jako šéfredaktor, roku 1934 tiráž šéfredaktora nezmiňuje, a Scheinost je zde uváděn až od roku 1935.

⁷⁵⁸ Jako šéfredaktor *Lidových listů* měl místo v užším výkonném výboru české zemské ČSL, nicméně např. v roce 1937 byl na zemském sjezdu také „vyhlášen“ do zemského výkonného výboru ČSL. Viz zpráva 27.9.16 pr. ze 27. 9. 1937 in: PZÚ 207-687-1.

⁷⁵⁹ Kypťová, Ludmila: *Zápas o pokrokovou linii Lidových listů v letech 1924-1939*, s. 284. K platu redaktorů Kypťová uvádí: šéfredaktor Scheinost měl plat kolem 3000,- Kč (+ značný paušální příspěvek od Staška), redaktoři 1000 – 1500 Kč.

⁷⁶⁰ Scheinost, Jan: „Šetrný lid chce mít šetrný stát“. *Lidové listy*, 18.7.1933, s. 1.

*zájmům těch, kteří jsou svěřeni péči vlády.*⁷⁶¹ Proto zájem národa a státu podle Scheinosta vyžaduje, „aby byla moc peněžní postavena pod kontrolu moci vládní, odpovědné za osud národa“.⁷⁶²

Scheinost se také kriticky vyjadřoval k podfinancování tehdejších vysokých škol a chtěl, aby byla uvolněna pracovní místa pro mladou inteligenci těmi, kdo mamonářsky obsazují vícero úvazků, např. na pozici poradců, a kumulují příjmy, které nutně nepotřebují.⁷⁶³ Podobný, avšak kontroverznější návrh se týká toho, že se Scheinost stavěl proti zaměstnávání manželek zaopatřených mužů, resp. žen ze zaopatřených rodin, když chudá děvčata nutně potřebuje práci.⁷⁶⁴

Jako vhodné opatření v době krize však Scheinost ve shodě s politikou ČSL nepovažoval zmocňovací zákony. Ve své přesvědčivé i politologicky relevantní argumentaci využil přehledu stávající politické situace v evropských zemích: „*Zmocňovacím zákonem začínají všechny diktatury, jak jsme viděli v Polsku, Německu, Itálii a teď i v Rakousku. Zmocňovací zákon byl vždycky navržen ve státech, kde režim chtěl vyřadit parlament, protože v něm neměl opory. Je tomu u nás tak? Nikoli! Náš parlament drží tento režim, pracuje proň a obětuje se proň; strany dělají ústupky za cenu popularity. Proč tedy zmocňovací zákon? Snad jen proto, abychom přestali být ostrovem demokracie, slili se v jeden celek s okolními diktaturami?*“⁷⁶⁵ Když se tento protest kázal marným, neboť Československá strana lidová byla ve vládě se svým negativním stanoviskem osamocena⁷⁶⁶, alespoň vyzdvihoval, že se zmocňovací zákon rozumně omezil pouze na pravomoci hospodářské, nikoli politické.⁷⁶⁷

Ve shodě s předchozími upozorněními a varováním před diktaturou Scheinost velmi kriticky vnímal nástup Adolfa Hitlera k moci v sousedním Německu. Nejčastěji Hitlera označoval za „demagoga“, a varoval před ním již na jaře roku 1932, když upozorňoval, že program a útočnost eventuálního říšského protektora Hitlera by rozhodně neprospěla evropskému klidu.⁷⁶⁸ Přesto jeden jeho text na Hitlerovu adresu vzbudil kontroverze a je označován za

⁷⁶¹ Scheinost, Jan: „Moc vládní v područí moci peněžní“. *Lidové listy*, 10.11.1933, s. 3.

⁷⁶² Tamtéž, s. 3.

⁷⁶³ Scheinost, Jan: „Kloubouky, které nám nesluší“. *Lidové listy*, 22.6.1933, s. 3.

⁷⁶⁴ Tamtéž, s. 3.

⁷⁶⁵ Scheinost, Jan: „Zmocňovací zákony byly všude předchůdci diktatur“. *Lidové listy*, 30.3.1933, s. 1.

⁷⁶⁶ Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 120.

⁷⁶⁷ Scheinost, Jan: „Zmocňovací zákony byly všude předchůdci diktatur“, s. 1.

⁷⁶⁸ Scheinost, Jan: „Hindenburgova neděle“. *Lidové listy*, 12.3.1932, s. 1.

„vítací článek“ Hitlera.⁷⁶⁹ *Lidové listy* 31. ledna 1933, tedy ještě pod vedením J. Doležala, totiž ne úplně šťastně zvolily nadpis oznámení výsledků voleb v Německu: „Adolf Hitler konečně kancléřem“, kdy na úvodní straně je též inkriminovaný Scheinostův komentář „Hitler prosadil svou“. Jeho formulace čtenáři neseznámenému se Scheinostovým stylem a sarkasmem skutečně mohou přijít místy „mezi řádky obdivné“, ale celkové vyznění je zcela jistě společensko-kritické, a to tedy nejen k Hitlerovi, ale obecně k soudobým jevům, které Hitlerův nástup k moci umožnily.

Článek má téměř styl politické morality: „*Poučení, které dává Hitlerův případ, je také toto: trvale se proti velkému hnutí, jež dovede zachovat svou linii ve štěstí i kalamitách, vládnouti nedá. Šlo by to snad v dobách hojnosti, ale v letech tak kritických velmi těžko nesou vladaři odpovědnost sami a ztrácejí klid i odvahu k činům, nejsou-li nesení masami. (...) Hitlerovi, nejlepšímu agitátoru našich dnešních dnů, pomáhaly i rostoucí svízele finanční a hospodářské.*“⁷⁷⁰ Přes velkou hrozbu, která vznikla, Scheinost ještě v této době doufá, že „*temperament Hitlerův najde korektiv jak u konservativních sil, tak i opozice... Organizace odporu a útoku proti této opozici pohltní v první době většinu energie nového kancléře, takže německá říše bude mít dosti starostí sama se sebou.*“⁷⁷¹ Bohužel pro všechny se však Hitler s opozicí velmi rychle vypořádal.

Ve většině článků na adresu vývoje německé politiky se již Jan Scheinost nemýlil. Jasně viděl v Německu agresora a prorocky předestřel i fatálně chybnou politiku velmocí, které agresorovi již roku 1933 ustupovaly. Tehdy se jednalo o revisi hranic s Polskem, pak by však bylo na řadě Československu, kde, kdyby Němci se svými požadavky uspěli, by se ozvali též Maďaři – vše v zájmu „*mezinárodního míru*“.⁷⁷² „*Němci si zvykli hodně hřešit na ústupnost ostatních velmocí, také i Francie, a heslo o »zachování mezinárodního míru« je u nich osvědčeným prostředkem k vymáhání etapových výhod.*“⁷⁷³

V souvislosti s jednáním o revizích upozorňuje, že odmítání každého pokusu o revize hranic je jedinou věcí, na které se celý národ shodne – jenže to nestačí. Sudetští Němci se totiž sjednocují, a protože „*kladou zájem svého kmene na našem území mnohem výše než zájmy*

⁷⁶⁹ Pravděpodobně z Kypťové vycházející Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 119.

⁷⁷⁰ Scheinost, Jan: „Hitler prosadil svou“. *Lidové listy*, 31.1.1933, s. 1.

⁷⁷¹ Tamtéž, s. 1.

⁷⁷² Scheinost, Jan: „Mezinárodní nebezpečí roku 1933. Revise mírových smluv?“ *Lidové listy*, 11.1.1933, s. 1.

⁷⁷³ Tamtéž, s. 1

stranické“, semknou se v nebezpečný blok.⁷⁷⁴ Už z tohoto důvodu by bylo v Československu velmi potřebné, aby se také zájmy státní a národní povýšily nad zájmy stranické.

V Scheinostově případě se nejedná o „realistický nadhled“ nad stavem věcí a hrozbami. Sušický rodák je bytostně nacionalistou, se zafixovanou potřebou obrany před německým živlem. Proto varuje před „starými protislovanskými pudy, jimiž se staletí chlubí německý duch“, a před „vrozenou nenávistí německých kolonistů k domácímu slovanskému obyvatelstvu.“⁷⁷⁵

„Německá hrozba“ u Scheinosta povzbuzuje nejen pro něj téměř charakteristickou agitaci pro národní jednotu, sledující výhradně národní zájmy, ale již roku 1933 také vyvolává témata, která budou populárními předměty kritiky zejména za druhé republiky: *„U nás máme frankofily, moskvofily, italoily a germanofily: bylo by však na čase, abychom měli co nejvíce vášnivých a přesvědčivých »československofilů«, kteří by se na budoucí možnosti a cesty našeho státu dívali jen a jen očima československýma, zrakem naší všestranné prosperity. (...) bylo by dnes omylem soudit, že náš úkol ve světě je pomáhat na nohy nějakým abstraktním zásadám, jako je třebaš panevropanství, všelidská humanita nebo mezinárodní sbratření proletariátu, když vidíme, že je nesmírně těžko rozeznat ve světě mocnosti, které ji nesobecky a vážně zastupují.“*⁷⁷⁶

Rozsah i téma práce neumožňují věnovat se úplně všem tématům, která jsou na stranách *Lidových listů* ve 30. letech pojednávána, byla tedy vybrána zejména ta, kterým se Scheinost systematictěji dlouhodobě věnoval. Z výjimečných Scheinostových krátkodobých témat vyniká např. oslava katolické jednoty a jejího přínosu pro národ i Československou republiku u příležitosti prvního celostátního katolického sjezdu v Praze 27. – 30. června 1935. Tento sjezd, navštívený celkem cca 400 000 – 500 000 věřících z celé republiky, měl demonstrovat sílu katolické církve a posílit sebevědomí věřících,⁷⁷⁷ ovšem získal též rozměr úspěšné mezinárodně-politické prezentace státu.⁷⁷⁸ Datum sjezdu bylo stanoveno tak, aby

⁷⁷⁴ „My do sebe, Němci k sobě,“ *Lidové listy*, 19.9.1933, s. 1.

⁷⁷⁵ Scheinost, Jan: „Aj, kde leží zem ta...“ *Lidové listy*, 6.5.1933, s. 1. Tento ostrý článek psal na podporu Lužických Srbů, kdy o zmiňované nenávisti zajímavě píše, že ji nesdílejí Bavoři ani Švábové, ale Prusko.

⁷⁷⁶ Scheinost, Jan: „Dobrý příklad budiž následován“ *Lidové listy*, 7.5.1933, s. 1.

⁷⁷⁷ Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 119.

⁷⁷⁸ Detailně informuje o prvním celostátním katolickém sjezdu J. Šebek v příspěvku Šebek, Jaroslav: „Politické a národnostní tenze v rámci celostátního katolického sjezdu v Praze 1935. Příklady z českého a sudetoněmeckého katolického prostředí.“ In: Marek, Pavel (ed.): *„Bílá místa“ v dějinách Československé strany lidové : sborník prací z mezinárodní vědecké konference k 90. výročí založení strany (1919-2009)*.

pomohlo Československé straně lidové v propagaci před parlamentními volbami, ovšem volby se místo na předpokládaný podzim nakonec konaly již v květnu, a znamenaly pro ČSL další voličský propad.⁷⁷⁹

Přes nevyvedené datum se *Lidové listy* pokusily využívat alespoň avízování sjezdu katolíků, kdy v rámci předvolební kampaně Scheinostův lidovecký tisk netypicky ostře útočil na sociální demokraty, komunisty i židy, že se staví proti vztyčení velkého kříže na Václavském náměstí po dobu konání sjezdu, protože „katolický sjezd znamená posílení téhož státu, proti němuž komunisté všemi prostředky pracují.“⁷⁸⁰ Sám za sebe vystupoval Scheinost decentně a nekontroverzně. Vystoupil jako řečník v programu katolických mužů v Obecním domě na „velké manifestační schůzi“ v sobotu 29. června 1935 s projevem „O náboženské úloze katolického muže ve veřejném životě“.⁷⁸¹ Po sjezdu pak sestavoval, s uvedením „Prof. Jan Scheinost“, dokumentaci sjezdu a oslavnou obrazovou publikaci.⁷⁸²

V době přípravy prvního celostátního katolického sjezdu Scheinost opět úzce spolupracoval s mužem, se kterým se často setkával již v době svých aktivit okolo časopisu *3. generace*, s mužem, který měl mj. také jako on kontakty s Jaroslavem Preissem, s papežským komořím a předsedou přípravného výboru pro konání sjezdu, Janem Jiřím Rücklem. Právě Rücklovi napsal Scheinost dopis, v němž se stylizoval do role bojovníka za „katolickou restauraci v Evropě“.⁷⁸³ A dá se předpokládat, že Rückl měl svůj podíl na tom, když byl Jan Scheinost

Olomouc: Univerzita Palackého, 2009, s. 147-159, a to jak o jeho složitých přípravách, tak o politickém dopadu sjezdu.

⁷⁷⁹ ČSL získala celkem 615 877 hlasů – 7,5%, což bylo sice jen o 7 645 hlasů méně než v roce 1929, ale vzhledem k celkovému vyššímu počtu voličů byla ztráta patrná (o 1,1%). Malé byly ztráty v Čechách, ale na Moravě citelné – nejvíc v krajích Olomouc a Uherské Hradiště. In: Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 127.

⁷⁸⁰ „Marxisticko-židovská fronta na pražské radnici. Sociální demokraté, komunisté a židé proti vztyčení kříže na Václavském náměstí!“. *Lidové listy*, 11.5.1935, s. 3.

⁷⁸¹ (Bez autora): *Sjezdový průvodce : I. celostátní sjezd katolíků ČSR v Praze 27.-30. června 1935*. Praha: I. celostátní sjezd katolíků ČSR v Praze, 1935, s. 40.

⁷⁸² Mikuta, Rudolf – Scheinost, Jan: *Obrazový památník [Prvního celostátního sjezdu katolíků Československé republiky] 27.-30.6. A. D. 1935: Congressus catholicus Pragensis - Pražský katolický sjezd - Pražský katolický sjezd - Pražský katolický kongress - Prager katholikentag - Prágai katolikus nagygyűlés - Zjazd katolików w Pradze = Memoriale illustratum - Obrazový památník - Illjustrvannyj pamjatnik - Illustriertes gedeknbuch - Képes emlékkönyv - Ilustrowany pamiętnik*. Praha: Stálý výbor sjezdový, 1936. – Texty sestavil (k fotografiím) Prof. Jan Scheinost. Jedná se o ryze popisné texty o dění v celé Praze, které zahrnovalo chrámy, Václavské náměstí, Stromovku, Strahovský stadion aj.

⁷⁸³ „Dopis Jana Scheinosta Janu Jiřimu Rücklovi z 25. 8. 1937“ in: Pehr, Michal, a kol.: *Cestami křesťanské politiky: biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*. Praha: Akropolis, 2007, s. 229.

za „zvláštní zásluhy“ o zájmy katolické církve vyznamenán vysokým papežským řádem Pro ecclesia et pontifice.⁷⁸⁴

Jinak Jan Scheinost svými aktivitami a texty v *Lidových listech* nevyčínal z vod lidovecké politiky. *Lidové listy* se zasazovaly o zvolení Edvarda Beneše prezidentem, *Lidové listy* plamenně vyzývaly k obraně vlasti a republiky roku 1938. Marně. Naplnily se obavy z německé hrozby, o které Scheinost psal ještě více než v oficiálním stranickém listu v pravicové revue *Tak*.

8. 5 Jan Scheinost v revue *Tak*

Jan Scheinost byl mužem s bohatými kulturními kontakty a kulturním zázemím. Ideově vycházel ze svého působení v revue pro politiku a kulturu *Rozmach*, a se svými někdejšími kolegy a zejména se spisovatelem Jaroslavem Durychem stále udržoval styky. Durychovy další revue sice propagoval, ale nepřispíval do nich. Zlákal ho až roku 1937 nově vzniklý „čtrnáctideník kulturní i politický *Tak*“, který po následující rok také s Rudolfem Inou Malým redigoval. Důvodem pro jeho angažmá v *Taku* však pravděpodobně nebyla nostalgie po starých časech.

Scheinostovi se v *Taku* především nabídla jiná názorová platforma, než poskytovaly oficiální stranickou politickou limitované *Lidové listy*. Zde mohl psát to, co nemohl jako šéfredaktor, a přitom mohly jeho ideje padnout na úrodnou půdu. Na formování politických názorů českých katolíků totiž neměla vliv pouze Československá strana lidová, a případně její „stranické odštěpky“, ale značnou autoritou disponovali i představitelé kněžské i laické intelektuální elity – v čele právě s Durychem – a s nimi spojená periodika, která poskytovala prostor k vyjádření nespokojenosti se stávajícím politickým systémem.⁷⁸⁵

Pravicově orientovaná katolická publicistika, reprezentovaná roku 1937 především tituly *Akord*, *Řád*, *Obnova* a *Tak*,⁷⁸⁶ převzala otázky stavovské debaty, které musely ustoupit z politického pole, a jejími dalšími charakteristickými rysy byly kromě propagace

⁷⁸⁴ Přesněji „papežským záslužným vyznamenáním“, pravděpodobně roku 1936. Scheinost byl také nositelem papežského řádu sv. Silvestra.

⁷⁸⁵ Šebek, Jaroslav: „Katolicismus a autoritativní hnutí meziválečného období“, s. 171.

⁷⁸⁶ Durychova (a původně též Kuncířova a Dostálova) „revue pro literaturu, umění a život“ *Akord II* (1934 – 1939). *Řád* (1932-1944) byl revue složenou z mladších autorů, psali sem S. Berounský, F. Lazecký, V. Renč, T. Vodička, R. Voříšek, J. Kostohryz a později i K. Schwarzenberga a L. Jehlička. „Řádovci“ publikovali i v roku 1937 založené *Obnově*, která se orientovala i na „každodenní“ politickou kritiku. M. Putna upozorňuje, že mezi komunitami *Taku*, založeného také r. 1937, a *Řádu-Obnovy* však nebyl téměř průnik.

stavovského zřízení především silný antikomunismus a sympatie k myšlence katolického bloku i k politice HSLS.⁷⁸⁷ Zatímco se oficiální politika ČSL druhé poloviny 30. let nevyznačovala až do Mnichova žádnými výraznými pravicovými tendencemi, právě na poli těchto revue docházelo ke sblížení, nejprve kulturnímu, posléze i politickému, nacionalistů a katolíků, a jak upozorňuje M. Putna, nakonec také „integrálních katolíků a integrálních nacionalistů s agrárníky“.⁷⁸⁸

„Aliance nacionalistů a katolíků“, jak mj. probíhala na stránkách *Taku*, byla jevem, u kterého Jan Scheinost nemohl chybět. Opět zde mohly dojít sluchu „fronty jeho ideového boje“, postulovaného v *Rozmachu*. Stejně jako tehdy však musel Scheinost dokazovat nadřazenost katolicismu nad nacionalismem. V *Taku* opakuje, že nacionalismus je „daleko více vůle než idea. Vůle, tápající a hledající myšlenku, podle níž by se mohla rozvinout. (...) Před lety v »Rozmachu« jsme také nacionalismus jako vůli k nejumocněnějšímu a nejintegrálnějšímu životu národa, potřebující však pevné ideové osy, která by jí vytkla směr a cíl, definovali.“⁷⁸⁹ Jako před patnácti lety je Scheinost přesvědčen, že „chtějí-li tedy nacionalisté opravdu býti tradicionalisty (a to musí býti), chtějí-li svou velkou lásku k národu opravdu vidět v rozkvětu, statečně žít a vidět její výborné plody pro národ i stát, pro všechny stavy v řádě spravedlnosti, nezbyvá jim nic, než aby se přimkli ke katolictví, aby svůj nacionalismus ověřili kolem kmene katolické orthodoxy, sociality a tradice.“⁷⁹⁰

Vůdčí postavou *Taku* však není šéfredaktor *Lidových listů* Scheinost, ale Rudolf Ina Malý⁷⁹¹, muž, který bývá obdobně jako Scheinost označován za „klerofašistu“, a autor knihy *Kříž nad Evropou*, vnímané ve své době jako politická propaganda ve prospěch fašistické Itálie, i když mnohé Malý čerpal z ideologa *Action française* Charlese Maurrása.⁷⁹² Úvodní provolání časopisu *Tak!* z této knihy čerpá: dosažena má být „kvalitativní demokracie“ na katolickém základě, Čechy mají být baštou latinské civilizace, a v nespolední řadě je zde odmítáno „politické i duchovní germánství“.⁷⁹³ „Fašismus“ jako takový v *Taku* není

⁷⁸⁷ Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*, s. 145.

⁷⁸⁸ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 551. Lze zde tedy nalézt jisté základy budoucí Strany národní jednoty. Sblížení s agrárníky je však více patrné v případě *Řádu* – mj. přes Stanislava Berounského.

⁷⁸⁹ Scheinost, Jan: „Nacionalismus a ortodoxie“, s. 30

⁷⁹⁰ Tamtéž, s. 30.

⁷⁹¹ Rudolf Ina Malý (1889-1965), původně stejně jako Scheinost a Švejcár středoškolský profesor, úředník československého ministerstva zahraničí, pracující krátce i v Římě, esejista a katolický filosof, manžel spisovatelky Iny R. Malé.

⁷⁹² Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 725.

⁷⁹³ Tamtéž, s. 725.

chválen. Scheinostovi, ale i Malému, šlo o vlastní, autonomní cestu, která prosadit katolicismus jako ideu sjednoceného českého nacionalismu. Scheinost upozorňuje, že „podle jiné ideje než podle katolické nepodaří se pak u nás nikomu najít magnu chartu nacionalismu, leda že by kopíroval italský renesanční fašismus s modlou impéria (byť by v něm z katolické tradice italského národa a podle zásady: náboženství je pro stát důležité bylo by velmi mnoho cenného katolického staviva), nebo hakenkrajclerský nacismus s modlou rasy, krve a půdy.“⁷⁹⁴

Katolická politická revue *Tak* se blíží *Rozmachu* nejen svými politickými postoji, dikcí, i odsunutím kultury na vedlejší kolej, je zde i propojení personální,⁷⁹⁵ kdy sem kromě Scheinosta pravidelně přispívá i Ladislav Švejcar. Do *Taku* ovšem psal i Scheinostův stranický šéf, Msgre. Stašek. Scheinost v *Taku* nepíše články kritické k československému politickému systému, ovšem jeho kritice neunikly ideologie liberalismu a komunismu. Pojednání o stavovství v *Taku* obstarávají mezi jinými např. Josef Kliment a především pak právě Švejcar.

Liberálním programům Scheinost vytýká, že již dávno nepůsobí na masy demokratických národů, a že vnitřní nejistota měšťanských liberálních stran vede v demokratických státech, Československu i Francii, k vzestupu nacionalistických radikálů, kde přímo srovnává Jiřího Stříbrného s Françoisem de la Rocque, vůdcem krajně pravicového hnutí Ohňové kříže.⁷⁹⁶ O ideologii komunismu si Scheinost naopak myslí, že je na vzestupu, a že se jedná o „učení, které svým radiem zasáhlo hluboce do nitra člověka, do života národů a organizace světa“, obdobně jako katolictví, a proto katolicismus a komunismus představují dva protilehlé póly, dva nepřátelské tábory, kdy ovšem katolicismus zvítězí.⁷⁹⁷

Jako největší hrozbu spatřuje Scheinost německý nacismus. Na jaře roku 1938 ještě zostřil své dlouhodobě kritické postoje a německý národ je pro něj na stránkách *Taku* téměř ztělesněným zlem. Německý národ vnímá jako protikulturní, protikřesťanský a tudíž podkopávající základy samotné evropské civilizace, kdy ho činí zodpovědným jak za středověký boj o investituru, tak za reformaci.⁷⁹⁸ Teď apeluje na zodpovědnost německého národa, vedeného demagogem Hitlerem, pokud opět neblaze vstoupí do dějin Evropy: „,,I

⁷⁹⁴ Scheinost, Jan: „Nacionalismus a ortodoxie“, s. 30.

⁷⁹⁵ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 726.

⁷⁹⁶ Scheinost, Jan: „Tragedie českého liberalismu“, s. 205.

⁷⁹⁷ Scheinost, Jan: „Nacionalismus a ortodoxie“, s. 29.

⁷⁹⁸ Scheinost, Jan: „Odpovědnost německého národa“, s. 25-26.

*dnes vám řekne každý, že jen Německo ohrožuje světový mír, a dojde-li k válce, pak její příčinou nebude Československo, nejvýše záminkou. Masy, zpité triumfy, až příliš dosud levnými, věří v Německu ve válku vítěznou. Ale co se stane, bude-li prohrána? Jaký osud pak čeká německý národ nejen v Německu, ale i všude jinde, prohraje-li dvě světové války třiceti letech? Války, za něž výhradně jej soud světa učiní odpovědným!*⁷⁹⁹

Avšak bylo stále patrnější, že se neblahý německý vpád nepodaří odvrátit. Scheinost se proto snaží zmobilizovat národ k jednotě a odvolává se na údajný postřeh historika Františka Palackého, podle kterého Češi vítězili mravními silami, a když prohráli, byli si za to sami vinni svou mravní slabostí.⁸⁰⁰ Okolo republiky podle Scheinosta žije 80 milionů příslušníků mravně zvráceného, nicméně jednotného národa, kterému je však možné se postavit. Cítuje báseň „přívržence komunismu“ F. Halase „proti malomyslnosti a malověrnosti“ a s odvoláním na ni praví, že národ se musí sjednotit pod kopím svatého Václava. „*Víra a naděje v jednotu národa, myšlenkovou, kulturní i mravní, žije křesťanstvím a v křesťanství. Jinou než křesťanskou jednotu národa nelze vzkřísit!*“⁸⁰¹ Scheinostův apel z května 1938 nic nezmohl, obdobná slova by však mohla patřit k základům státní ideologie druhé republiky o půl roku později.

Hodně bylo napsáno o tom, že „chvíle příležitosti“ pro uplatnění idejí autorů pravicových katolických revue přichází se vznikem druhé republiky. Ovšem za cenu, která byla velmi vysoká, a většina z nich by tuto příležitost odmítla, pokud by mohla ovlivnit běh dějin.

⁷⁹⁹ Tamtéž, s. 26.

⁸⁰⁰ Scheinost, Jan: „Jednota pod kopím“. *Tak*, roč. 2, č. 4, 25.5.1938, s. 69.

⁸⁰¹ Tamtéž, s. 70.

9. Jan Scheinost a druhá republika 1938-1939

9.1 Mnichovský šok a hledání nového směřování republiky

Rozhodnutí cizích mocností z Mnichova, znamenající odstoupení 30% území z původní rozlohy státu, představovalo pro občany Československé republiky šok a oprávněně vzbuzovalo silné obavy z budoucího vývoje. Silné zahraniční tlaky, omezující manévrovací prostor okleštěného státu, štěpeného i následným vyhlášením slovenské autonomie, byly nadto podpořeny domácím vývojem, kdy v kdysi výstavním státě demokracie došlo ke „sváru demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě.“⁸⁰²

5. října 1938 abdikoval prezident Edvard Beneš. Tímto krokem bývá vymezen začátek období, které bylo později propagandou druhé, respektive Česko-Slovenské republiky (po vyhlášení slovenské autonomie) nazýváno „podzimní revolucí“, „národní revolucí“, „kulturní revolucí“ nebo dokonce „druhým národním probuzením“.⁸⁰³ Od těchto říjnových událostí všichni političtí představitelé, a nejen oni, hledali cestu k efektivní spolupráci mnoha soupeřících stran,⁸⁰⁴ cestu k vybudování obnoveného, co nejvíce funkčního státního celku, kdy se jediná možná cesta spatřovala v zjednodušení přebujelé české politické scény. Hledána byla též nová morální vzpruha pro zklamáný, politicky dezorientovaný národ, vlastně jakási nová státní ideologie. Tragedie se stala impulsem k dění, které se odvíjelo směrem, sympatickým mnoha katolickým intelektuálům, Jana Scheinosta nevyjímaje.

Říjen roku 1938 se nejprve nesl ve znamení zmatku, stěhování uprchlíků ze zabraných území, a také hledání vysvětlení, proč došlo k těmto událostem a kdo je za „mnichovskou katastrofu“ zodpovědný. Ohromné bylo zklamání ze západních spojenců. Jan Scheinost 2. října kriticky hodnotil československou „dětskou důvěru ve Francii“, a odsoudil fakt, že nás někdejší spojenci přivedli do této strašné situace, s varovným upozorněním, že i na ně dojde: „Protože dějiny jdou dále a nezastaví se při tomto tragickém československém zastavení, je jisto, že udeří hodina, kdy oni sami budou státi před otázkou, chtějí-li či nechtějí bojovat pro svou vlastní bezpečnost a pro svůj zájem. Pak bude na nich, aby rozhodli, jsou-li ochotni potupně (podobně jako my jsme museli) i oni nekrvavými bitvami ztráceti to, co krvavými

⁸⁰² Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2004. Název práce.

⁸⁰³ Rataj, Jan: *O autoritativní národní stát*, s. 14-15.

⁸⁰⁴ Vždyť roku 1935 se voleb účastnilo 16 stran a koalic, z nichž 14 získalo mandáty v Poslanecké sněmovně.

boji si vybojovali dědové a otcové Chamberlainovi a Daladierovi. Pak budou naši spojenci a přátelé v naší kůži a uvidíme, co dokáží.“⁸⁰⁵

Postupně se však tato kritika tišila, realisticky ostatně nebylo taktické dráždit velmoci – ani Německo, hledající další záminky k rozšíření svého území.⁸⁰⁶ Viníka bylo ovšem potřeba označit, a proto o to více sílily útoky na dosavadní politický systém, kdy stranický egoismus údajně vítězil nad národními a státními zájmy.⁸⁰⁷ Tato kritika stran nebyla samoúčelná, neboť na rozdíl od zahraničně-politických poměrů bylo možné vnitřní vývoj ovlivňovat a jeho chyby odstranit. Obdobně bylo možné odmítnout dosavadní módní „západní“ kulturní internacionalismus a začít čerpat duchovní síly z vlastních kořenů a národní tvorby.

„Národně optimistickou“ linii sledovaly i články Jana Scheinosta, ještě před několika týdny zuřivého německého kritika, nyní muže, který však hledí jen vstříc budoucnosti: *„My máme to nejhorší aspoň za sebou, a čím dříve se zkonsolidujeme v nových poměrech, tím lépe pro nás a pro naše děti. (...) A proto hlavu vzhůru, národe, do výše pozdvedni své zraky, protože ze dnů, které jsi prožil, vyšlehli ti nové ideály! (...) Je nyní na nás všech, abychom převedli národ z let ponižení a prohry do nového zítřka, abychom si svou domácnost – odstranivše z ní rázně všecko, co nám škodilo, co nás nalomilo a co nás zklamalo – zařídili znova. Zachovali jsme si stát, abychom v něm mohli zachovat národ.“*⁸⁰⁸ Lidové listy zároveň opakují, že by bylo *„osudnou chybou, kdybychom se ani v budoucnosti nechtěli vystříhat nedostatků a vad, které nás tak nebezpečně zatěžovaly a přetěžovaly. ... V novém Československu nebude již možno, aby diktáty nebo malicherné zájmy politických stran udávaly tón a směr naší politice...“*⁸⁰⁹

Viníkem tragického konce dvacetileté první Československé republiky pochopitelně nemohl být jenom abstraktní politický systém ovládaný stranami, ale bylo třeba najít konkrétní osobnosti. Terčem útoků se tak stali představitelé minulého režimu, jako abdikující prezident Beneš, hlasatelé demokratických idejí, „skupina Hradu“, i T. G. Masaryk a jeho politické ideje.

⁸⁰⁵ Scheinost, Jan: „Vzhůru zas hlavu, národe! Na prahu nového života.“ *Lidové listy*, 2. 10. 1938, s. 1.

⁸⁰⁶ Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938-1939*, s. 38. Agrárnický předseda Beran podle Gebharta a Kuklíka také usiloval, aby Češi nebyli zklamáni, protože další vývoj potřeboval národní optimismus, a tak Německo nebylo ve vládním tisku označováno za hlavního původce Mnichova, a mizela též kritika zrádných bývalých spojenců. J. Rataj k tomuto dodává, že za viníky státní katastrofy byla označována liberální a socialistická elita předmnichovského režimu, nikoli nacistická expanze a západní politika usmiřování a touha uchovat mír za každou cenu. Rataj, J.: *O autoritativní národní stát*, s. 14.

⁸⁰⁷ Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938-1939*, s. 39.

⁸⁰⁸ Scheinost, Jan: „Vzhůru zas hlavu, národe! Na prahu nového života“, s. 1.

⁸⁰⁹ „Do nového zítřka bez starých chyb.“ *Lidové listy*, 2. 10. 1938, s. 2.

Ke kritické linii vůči předmnichovským ideálům se částečně připojil i pražský arcibiskup, kardinál Karel Kašpar, který ve svém *Pastýřském listu* odsoudil duchovní život první republiky jako takový, s poukazem na to, že zatímco svatováclavská víra v době Jobových ran může sjednotit národ, husitství národu připravilo Lipany a „novodobé bezbožectví pak nynější pohromu.“⁸¹⁰

Oproti mnoha jiným soudobým deníkům *Lidové listy* se Scheinostem v čele v říjnu 1938 rozhodně vystupovaly proti rostoucím osobnostním útokům. Kampaně proti oběma prezidentům republiky odsuzovaly jako nedůstojné a národ zahanbující.⁸¹¹ Scheinost na kritiky útočil s tím, že „snad ti, kteří tak píší, se chtějí zalíbiti v Berlíně“, a že tyto výlevy jsou špatným příkladem pro budoucnost.⁸¹²

Ve shodě s přesvědčením kardinála Kašpara však *Lidové listy* apelovaly, že „veliká víra musí proniknout mladou generací českou a slovenskou, víra svatováclavská, neboť jen z ní vyroste i obnova okleštěného tisíciletého dědictví našeho.“⁸¹³ Také dodávaly, že roku 1918 byl zahájen nový český národní život, ovšem „nebyl zahájen se jménem Božím na rtech, ale pronásledováním Jeho církve a katolického náboženství. To byl hřích a těžká chyba, která se vymstila.“⁸¹⁴ Do budoucnosti však Scheinostovy listy spatřovaly naději a příležitost, které se skutečně mnozí katolíci, členové Československé strany lidové i dosud v oficiálních institucích neangažující se katoličtí intelektuálové, a také Scheinost sám, ochotně chopili. S nezničitelnou vírou v pomoc Boží a svatých ochránců vlasti se český katolický lid v čele s československou stranou lidovou chystal jít hrdě vstříc zápasům o nový a lepší zítřek národa a republiky.⁸¹⁵

9.2 Přebudování politického života a zánik samostatné Československé strany lidové

Všichni občané okleštěného státu hledali východisko ze stávající obtížné situace. Ve společnosti se rychle šířila myšlenka podstatných změn stávajícího politického systému,

⁸¹⁰ „Pastýřský list kardinála dra Karla Kašpara.“ *Lidové listy*, 16. 10. 1938, s. 1.

⁸¹¹ „Do padlého se nekopá! K osobním útokům proti bývalému prezidentu republiky.“ *Lidové listy*, 16. 10. 1938, s. 3.

⁸¹² „Do padlého se nekopá! K osobním útokům proti bývalému prezidentu republiky“, s. 3. Jan Scheinost uvádí, že jeho autorství článku bylo dostatečně obecně známo, i když ho v návalu práce a těsně před uzavěrkou zapomněl podepsat. In: Protokol in AMV.

⁸¹³ Doležal, Josef: „Změna evropské mocenské rovnováhy.“ *Lidové listy*, 2. 10. 1938, s. 2.

⁸¹⁴ „Křesťanský národ chce žít v křesťanském státě. Nezačínáme svůj nový život zase bez Boha!“ *Lidové listy*, 11. 10. 1938,

s. 1.

⁸¹⁵ „Československému lidu! Stoupencům československé strany lidové.“ *Lidové listy*, 9. 10. 1938, s. 1.

označovaná jako „přebudování“ a „zjednodušení“ politického života.⁸¹⁶ O podobě, jakou bude mít zjednodušená politická struktura druhé republiky, se diskutovalo již od jejího počátku. Oficiálně stála v čele státu úřednická vláda gen. J. Syrového, avšak do popředí politických sil se dostala konzervativní pravice, přesněji agráři (Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu), vedení Rudolfem Beranem.⁸¹⁷ Od tohoto faktu nelze odhlédnout při sledování celospolečenského dění následujících měsíců. Stejně tak není možné zapomenout ani na neustále přítomný vnější faktor, tlak ze strany Hitlerova Německa.

Československá strana lidová nemohla stát stranou vývoje a možnost participovat na vytvoření nového politického systému, který by mohl být budován podle zásad lidoveckého programu, a například i podle stavovských koncepcí, byla pochopitelně lákavá. I z tohoto důvodu se Jan Scheinost, Msgre. Stašek, i další představitelé pravicovější české zemské ČSL na podzim roku 1938 přikláněli ke spolupráci s momentálně nejsilnějším politickým hráčem, s konzervativními autoritativními silami soustředěnými kolem agrárníka Berana, respektive ke vstupu do jím vytvářené Strany národní jednoty.⁸¹⁸ Předseda celé strany a představitel moravské části strany Msgre. Šrámek naopak podporoval spolupráci s levicovým blokem stran. Opět se tak projevil rozpor mezi oběma křídly Československé strany lidové, ostatně již dlouhodobý a v minulosti dobře patrný, kdy ale na rozdíl od situace v roce 1934 zvítězil Msgre. Stašek a většina lidovců vstoupila do Strany národní jednoty.

V první polovině října však toto směřování zdaleka ještě nebylo patrné a na celé řadě zasedání vedoucích orgánů ČSL zaznívaly proklamace o zachování samostatnosti strany i demokratického systému.⁸¹⁹ *Lidové listy* v této době varovaly před překotnou agitací proti politickým stranám a vyjadřovaly obavu, že agitace po sjednocování stran je vypočítána tak, „aby mezi lidem po zrušení politických stran mohli lovití nesvědomití dobrodruzi.“⁸²⁰ Zároveň však lidovci souhlasili s názorem ostatních vládních stran o nezbytnosti určitých změn ve stávajícím politickém systému mnoha stran těžko a pomalu hledajících kompromisní řešení.

⁸¹⁶ Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938-1939*, s. 39.

⁸¹⁷ Ambice na převzetí iniciativní role „v procesu zjednodušování“ však mělo i Národní sjednocení či Národní liga stříbrného.

⁸¹⁸ V citacích dobových pramenů ponechávám dobovou pravopisnou verzi názvu, tj. „strana Národní jednoty“.

⁸¹⁹ Fiala, Petr – Foral, Jiří – Konečný, Karel – Marek, Pavel – Pehr, Michal – Trapl, Miloš: *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 316.

⁸²⁰ „Rozpustit či nerozpustit. O budoucnost politických stran.“ *Lidové listy*, 13. 10. 1938, s. 1.

Tlak na „zjednodušení“ politického života se však nevyhnutelně odrazil na schůzi českého zemského výkonného vedení ČSL 18. října v pražském paláci Charitas. Zde bylo jednotně zvoleno zemské předsednictvo strany, kdy zemským předsedou byl opětovně zvolen Msgre. B. Stašek a „v presidiu nechyběl redaktor Šejnost.“⁸²¹ Msgre. Stašek ve svém referátu mj. uvedl, že „veřejnost očekává, že bude změněn stranický systém ve státě. Tomuto požadavku se i čs. strana lidová přizpůsobí a jistě nezklame své voliče v příštím uspořádání politického stranictví v republice. (...) Jiným úkolem naší strany bude, ve zvýšené míře probouzeti v lidu pravý křesťanský nacionalismus, tak jak nás jemu učili naši buditelé, neboť jen ten pozvedne náš lid z ponížení, jehož se v této době dočkal. Je třeba vymýtit z našeho života ty různé teorie internacionalismu, liberalismu, zednářství a bezbožství a vrátit lidu pravou křesťanskou výchovu, která vede ke smířlivosti a vyrovnává protivy mezi občany.“⁸²² Závěr důvěrné zprávy presidia zemského úřadu konstatuje, že ČSL nezastává myšlenku rozpuštění všech politických stran v republice, ale nestaví se nijak proti jistým reformám stranického systému a uvítala by zmenšení počtu stran a vytvoření dvou nebo tří politických bloků.⁸²³

Scheinostem vedené *Lidové listy* v této době opakovaně zdůrazňují, že v procesu hledání nové politické struktury národa je nutně potřeba jednotící idea, a že je třeba stranický systém zjednodušit, sjednocovat, ale nikoli „slepovat“ za každou cenu z rozdílných politických stran.⁸²⁴ Jan Scheinost zde také představuje svoji vlastní „říjnovou vizi“ programu obrody národa, jednoty národa a reformy republiky:

Třemi základními body této koncepce jsou demokracie, nacionalismus vycházející z katolické svatováclavské tradice a hospodářský stavovský řád.⁸²⁵ Scheinost v úvodu předestírá, že nové poměry vyžadují „naléhavou revisi programů a metod politických sil republiky. (...) Síly pravicové svádějí ve svém lůně boje o to, mají-li se přikloniti plně k totalitnímu programu a totalitní organizaci národní, či má-li i nové Československo spočívat na omezeném ovšem počtu obrozených politických stran a na demokratické soutěži hlavních politických směrů.“⁸²⁶ Předvídá zde tedy (ostatně jako v mnoha jiných textech) směřování politických sil, kterého se bude sám brzy účastnit. Ovšem v říjnu roku 1938 ještě

⁸²¹ Důvěrná zpráva presidiu zemského úřadu v Praze č. j. 29.877 pres. ze dne 21. 10. 1938. NA, fond Presidium zemského úřadu (PZÚ), kart. 1395, složka 30 (celá signatura: 207-1395-30). Místopředsedy se stali Ing. J. Dostálék a V. Košek, zemským náčelníkem Mladé generace ČSL Dr. J. Pecháček, ústředním tajemníkem F. Kliment a pokladníkem Dr. J. Hatlák.

⁸²² Tamtéž.

⁸²³ Tamtéž.

⁸²⁴ „K úsilí o novou politickou strukturu národa. Zjednodušit, sjednocovat, ale neslepovat!“ *Lidové listy*, 25. 10. 1938, s. 1.

⁸²⁵ Scheinost, Jan: „Tři osy obnovy a jednoty národa.“ *Lidové listy*, 23. 10. 1938, s. 1.

⁸²⁶ Tamtéž.

propaguje demokratickou soutěživou koncepci, která se až na novou představu tří hlavních, vzájemně spolupracujících politických proudů, resp. bloků: katolického, pokrokově-socialistického a liberálně-nacionalistického, shoduje s proklamacemi a politikou ČSL po roce 1935.

O pár dní později pak Scheinost představu bloků ještě trochu zpřesňuje, když píše o „*obrysech skladby příštího politického života, který by se opíral o tři velké a vlastně jediné strany: křesťanskou stranu lidovou, která by zůstala pevným politickým středem, na levici o stranu pracujícího lidu, a na pravici o novou stranu, která by pojala všechny dosavadní skupiny nacionalisticko-liberální a snad i národní socialisty.*“⁸²⁷ Upozorňuje zde tedy jak na rýsující se pravicovou stranu R. Berana, tak na jistou potřebu jednoty i tří nesourodých stran, ale zároveň stále vidí katolickou lidovou stranu jako samostatný vlivný subjekt.

Kdykoli je to možné si *Lidové listy* pochvalují, že v novinách téměř všech politických stran se píše o nutnosti nového stavovského hospodářského řádu, kdy ovšem nejde o nic jiného než o „starý“ programový návrh ČSL, o kterém kdysi mnozí argumentovali, že lidovci chtějí zavést jakousi fašistickou diktaturu.⁸²⁸ I na počátku Druhé republiky však listy v této souvislosti opět vysvětlují, že k organizaci jednotlivých stavů není potřeba režim politické diktatury, a že demokratické stavovské komory „*musejí mítí vybudovanou a uclánkovanou svoji organizaci ve státním zřízení tak, aby z dola až nahoru mohly samy spravovati hospodářský život národa.*“⁸²⁹ I na stavovské problematice se tedy dá ukázat, že v říjnu 1938 ještě koncepce Československé strany lidové ani Jana Scheinosta nejsou nikterak autoritativní či dokonce nedemokratické a Scheinost sám ještě opakoval: „*Zůstaneme demokracií, národu nevezmeme možnost míti přede volbami přímý vliv na chod politických věcí a organisovat se podle svého v politických stranách.*“⁸³⁰

V listopadu se však již věci měly jinak, a to především v otázce samostatnosti Československé strany lidové, která byla již za stávající politické situace neudržitelná, a bylo nutné vyjednávat nejen o spojení ale i o stranickém slučování. Na začátku listopadu 1938 bylo nejprve marně vyjednáváno o sloučení ČSL s národními socialisty v jednu velkou

⁸²⁷ „K úsilí o novou politickou strukturu národa. Zjednodušit, sjednocovat, ale neslepovat!“ s. 1.

⁸²⁸ „Dostává se nám skvělé satisfakce. Náš program stavovského hospodářského řádu vítězí!“ *Lidové listy*, 25. 10. 1938, s. 1.

⁸²⁹ „Stavovský řád, nebo zpolitizované stavovství?“ *Lidové listy*, 29. 10. 1938, s. 3.

⁸³⁰ Scheinost, Jan: „Tři osy obnovy a jednoty národa“, s. 1.

stranu středu.⁸³¹ Tři politická uskupení se však na politickém poli nerýsovala. Msgre. Stašek 8. listopadu 1938 poprvé veřejně prohlásil, že „*říjnové události přesvědčily národ, že takové zjednodušení likvidací dvou nebo tří stran už nestačí, že je třeba něčeho daleko pronikavějšího a radikálnějšího, tj. sloučení všech vlasteneckých stran ve stranu jedinou.*“ (...)*Je pryč doba neplodných a marných oposic, je pryč doba jazýčků na váze: kdo máš vlohy a vůli, pojď a dělej společně se všemi!*“ (...)*Nebylo by možno, aby čtyři jména, kolem nichž se kupí celý dnešní politický život: Beran, Šrámek, Hampl a Klapka*⁸³² *utvořili jakési direktorium příští jednotné strany?*⁸³³

Msgre. Šrámek ale Staškovo přesvědčení nesdílel a spor byl nevyhnutelný. Pravicovější a konzervativnější vedení české zemské ČSL sice na počátku listopadu oficiálně nevystoupilo proti zmiňovanému jednání s národními socialisty, ale Jan Scheinost v této době již intenzivně jednal s Beranovými agrárníky, a podle policejních zpráv působil jako „spojka“ mezi nimi a částí české organizace Československé strany lidové.⁸³⁴

Svoji roli v Scheinostově „proagrárnícké agitaci“ sehrála nejen jistá nepopíratelná ideová shoda, ale i fakt, že tomuto spojení přála církevní hierarchie. Představitelé katolické církve chtěli opět získat vliv na sféry veřejného života, které po roce 1918 republika sekularizovala. Konzervativní křídlo agrární strany R. Berana si bylo vědomo tohoto úsilí, a proto jim nabízelo kýžené zvýraznění úlohy katolické církve v životě státu a společnosti. Beran, který již v říjnu získal pro svůj politický blok pravicovou Národní ligu J. Stříbrného a Národní sjednocení, nabízel i ryze praktické převzetí finančních pohledávek za stagnující hospodářské a družstevní podniky lidové strany a dobře placená místa v aparátu agrárníky připravované Strany národní jednoty.⁸³⁵

Msgre. Jan Šrámek však stále propagoval spíše levicový stranický blok. Přes očividný tlak ze strany slučujících se pravicových politických stran a jejich tisku rozhodně nesdílel názor, že by „opoziční strana“ byla zbytečná. Na schůzi ústředního výkonného výboru ČSL 10. listopadu 1938 v poslaneckém klubu ČSL ostře vytkl Staškovi, že kříží jeho plány a jednání

⁸³¹ Fiala, Petr – Foral, Jiří – Konečný, Karel – Marek, Pavel – Pehr, Michal – Trapl, Miloš: *Český politický katolicismus 1848-2005*, s. 316.

⁸³² Antonín Hampl byl představitelem sociálních demokratů, Otakar Klapka národních socialistů. V době Staškova článku už však byl velmi pravděpodobný vznik druhé strany, Národní strany práce.

⁸³³ Stašek, Bohumil: „Z politické jednoty nesmí být nikdo vylučován. Proč dvě nebo tři a nikoli jedna?“ *Lidové listy*, 8. 11. 1938, s. 1.

⁸³⁴ „Šéfredaktor Jan Scheinost zastupuje prý ve straně skupinu, která navazuje styky s politickými agrárníky a tento šéfredaktor také prý pro tuto skupinu jest spojkou.“ Zpráva státně-bezpečnostního oddělení policejního ředitelství v Praze ze dne 3. 11. 1938, in: NA, fond PZÚ, 207-687-1, s. 56.

⁸³⁵ Rataj, Jan: *O autoritativní národní stát*, s. 29.

o spolupráci s národními socialisty a sociálními demokraty, jejichž spojení by vyhovovalo nejlépe, protože by byl vytvořen blok, který by měl 76 mandátů oproti 55 mandátům republikánského bloku. Šrámek dále argumentoval především tím, že ČSL rekrutuje svoje členstvo z řad sociálně slabých a že tudíž není možné, aby tito lidé šli společně s Národním sjednocením a stranou republikánskou, neboť tyto strany reprezentují zámožnější vrstvy.⁸³⁶ Na zasedání ústředního výkonného výboru ČSL 16. 11. se posléze téměř všichni lidovci vyslovili pro samostatnost strany. Pouze Msgre. Stašek vystoupil s opačným názorem.⁸³⁷ Na základě tohoto usnesení *Lidové listy* 17. listopadu informovaly o stranické debatě, „jejímž výsledkem bylo opět rozhodnutí, že Československá strana lidová zůstává pevnou, jednotou a samostatnou“, kdy „předsedovi strany Msgre. Dr. Janu Šrámkovi byly vysloveny jednomyslně vřelé díky, plná důvěra se žádostí, aby vytrval ve svém tolik odpovědném postavení vůdce strany a přislíbena mu pro jeho práci svorná a nejúčinnější podpora.“⁸³⁸

Proto se mohlo zdát jako nanejvýš překvapivé, že *Lidové listy* hned následujícího dne, 18. listopadu 1938, na první straně zveřejnily provolání „Národe český!“, informující o vstupu čs. strany lidové v Čechách do Strany národní jednoty (SNJ). Další stručný článek pak informoval, že předsednictvo ČSL v Čechách na schůzi 17. 11. rozhodlo zahájit vyjednávání o tomto vstupu, a zvolilo delegaci, aby jednala s R. Beranem.⁸³⁹ Připouští, že ve včerejším čísle *Lidových listů* vyšlo prohlášení, že ČSL zůstane samostatným politickým útvarem (který je ochoten kooperovat s ostatními stranami národními.) „Spád událostí však byl tak rychlý, že toto stanovisko, usnesené po nejvážnější debatě, muselo býti vzápětí revidováno, když se ukázalo, že poměry jsou tak silné, že ani tato vůle po tomto způsobu národní spolupráce nestačí, a že je nutno budovati společně s ostatními pevný útvar národní jednoty.“⁸⁴⁰

Nejen údajná zmínka Msgre. Šrámka na jednání ústředního výkonného výboru ČSL 16. listopadu o tom, že si v českém zemském vedení prosadí svoji vizi⁸⁴¹, ale i články tisku

⁸³⁶ Důvěrná zpráva PZÚ 32 049 pres. o schůzi ÚVV ČSL v Poslanecké sněmovně v poslaneckém klubu ČSL 8. 11. 1938. SÚA, fond PZÚ, kart. 1395, složka 30 (celá signatura: 207-1395-30).

⁸³⁷ Fiala, Petr – Foral, Jiří – Konečný, Karel – Marek, Pavel – Pehr, Michal – Trapl, Miloš: *Český politický katolicismus 1848-2005*, s. 317.

⁸³⁸ Usnesení ústředního výkonného výboru čsl. strany lidové. „Lidová strana podává ruku ke spolupráci pro 2. republiku.“ *Lidové listy*, 17. 11. 1938, s. 1.

⁸³⁹ „Československá strana lidová do strany národní jednoty.“ *Lidové listy*, 18. 11. 1938, s. 1.

18. listopadu 1938 rozhodlo následně předsednictvo zemského výkonného výboru (ZVV) v Čechách o připojení českého křídla k SNJ, proti hlasovali pouze Dostálek, Novák a Řičař. 21. 11. ZVV jednomyslně schválilo rozhodnutí svého předsednictva.

⁸⁴⁰ „Stoupencům a pracovníkům československé strany lidové.“ *Lidové listy*, 18. 11. 1938, s. 1.

⁸⁴¹ Fiala, Petr – Foral – Jiří, Konečný, Karel – Marek, Pavel – Pehr, Michal – Trapl, Miloš: *Český politický katolicismus 1848-2005*, s. 317.

jiných stran, které vstoupily do SNJ však nasvědčují, že tyto události nebyly výsledkem několika hodin.⁸⁴² Zprostředkovatelské aktivity Jana Scheinosta byly nakonec úspěšné.

Moravská zemská část Československé strany lidové vedená Msgre. Šrámkem se musela k vývoji na politické scéně a k rozhodnutí české části brzy vyjádřit. Proto se 21. listopadu 1938 v klubovních místnostech v parlamentu uskutečnila porada zástupců strany lidové ze země moravsko-slezské. Na ní pod vlivem nálady mezi členstvem strany na Moravě došlo po referátech a debatě k jednomyslnému usnesení, podle něhož také moravské křídlo lidové strany vyslovuje se pro vstup do „Národní Jednoty“.⁸⁴³ I když soudobé zprávy dokládají tvrzení, že „české křídlo rozhodlo de facto i o kapitulaci Moravanů“,⁸⁴⁴ zůstává otázkou, zda by k tomuto kroku dříve či později nedošlo na základě politického vývoje rozhodnutím ostatních politických stran.

Oficiální argumenty, proč bylo třeba vstoupit do Strany národní jednoty, shrnul poměrně přesvědčivě úvodník Scheinostem vedených *Lidových listů* 19. listopadu. Zaznívá zde i typická Scheinostova dikce: „*Situace už je taková, že žádná jiná politická síla se aktivně neuplatní při budování nové státní organisace. (...) Bude se stavět nová republika a my musíme být u toho, protože se při této stavbě bude jednat i o práva katolíků, o postavení Církve v novém státě a o osud našeho kulturního, hospodářského a sociálního programu. (...) A jsme – řekněme to otevřeně – v této věci i žáky Msgre dra J. Šrámka, který nás učil, že katolický lid a jeho ideová a mravní síla musí býti vždycky a všude tam, kde se rozhoduje o národu, státu a katolictví!*“⁸⁴⁵

9.3 Vládnoucí Strana národní jednoty a uplatnění katolicismu ve vytvářené ideologii republiky

V pátek 18. listopadu 1938 uveřejnily deníky „pro národní jednotu“ angažovaných a slučujících se stran provolání „Národe český!“, oznamující, že se rozcházejí se všemi svými

⁸⁴² Např. „Lidovci v Čechách vstupují do strany národní jednoty.“ *Národní Listy*, 18. 11. 1938, s. 2, také in: NA, fond PZÚ, 207-687-1 s. 50.

⁸⁴³ Důvěrná zpráva presidiu ministerstva vnitra ze 21. 11. 1938, č. j. 33.185 pr. Poslední jednání politických stran o sloučení v novém politickém bloku „Strana národní jednoty“. NA, fond PMV, signatura 1936-40, P 22.80, resp. 225-1171-1.

⁸⁴⁴ Fiala, Petr – Foral, Jiří – Konečný, Karel – Marek, Pavel – Pehr, Michal – Trapl, Miloš: *Český politický katolicismus 1848-2005*, s. 318.

⁸⁴⁵ „Odpověď na hlavní proč? Musíme být všude, kde se bude rozhodovat o zájmech lidu, státu a katolictví.“ *Lidové listy*, 19. 11. 1938, s. 1.

složkami agrárníci, národní socialisté, čs. strana lidová v Čechách, živnostenská strana, Národní sjednocení a Národní liga, a „do života národa vstupuje veliké národní hnutí, strana Národní jednoty. Jest to hnutí čínorodého nacionalismu. (...) Jeho úkolem a posláním jest vybudovati nový stát, provésti obrodu národního života, a vésti národ k vzestupu. Nové hnutí chce vládu lidu, ale i vládu kázně a řádu. Chce soustředit a usměrnit národní síly a tuto vůli vyjádřit autoritativní demokracií: rychlou a výkonnou, tvrdou k tomu, co zklamalo a oslabilo, demokracii činu, ne slov.“⁸⁴⁶

Pojem „autoritativní demokracie“, označující nové politické zřízení, zde nebyl blíže specifikován, ale nabízí se zde odkaz na Mussolinim zmiňovanou „organisovanou, centralisovanou a autoritární demokracii.“⁸⁴⁷ Již v listopadu ve svém svolání Strana národní jednoty otevřeně vyhláší cíl být „vedoucí stranou státní, která vytvoří parlamentní většinu a bude stát za národní vládou“, i že nový volební řád bude odpovídat těmto „novým politickým poměrům.“⁸⁴⁸ Svolání dále slibuje zajistit, že „škola bude národní a věřící. Výchovu a život prolne duchem svatováclavské tradice. Rodina se stane spolehlivým základem národního života.“⁸⁴⁹

Již toto svolání se zdálo naplňovat očekávání Jana Scheinosta a někdejších představitelů české zemské ČSL, „bývalých lidovců“ v SNJ, ohledně rozhodování o národu, státu a katolictví, i přání zanikajícího českého zemského výkonného výboru, „že bude možno v nové straně uplatňovati kulturní cíle strany lidové.“⁸⁵⁰ Jan Scheinost k svolání Strany národní jednoty shrnuje: „svět kolem nás očekává, že jménem našeho národa bude mluviti, jednotná a soustředěná národní vůle, organisovaná v jediné lidové politické síle, v jediné straně. Vývoj našich vnitřních poměrů politických bude pak mířiti směrem k posílení státní autority, jež se rovněž při přestavbě druhé republiky opře o jednomyslný souhlas obrovské většiny národa, pevně semknutého v jednom šiku, který bude nositelem ryzí národní myšlenky, svatováclavského křesťanského ideálu a sociální spravedlnosti.“⁸⁵¹

Scheinost se za druhé republiky dočkal vyzdvižení potřeby a utváření národní jednoty, i se zdál naplňovat jeho sen o sjednocení národa pod praporem katolicismu, resp.

⁸⁴⁶ Programové prohlášení strany Národní jednoty – „Národe český!“ *Venkov*, 18. 11. 1938 i *Lidové listy*, 18. 11. 1938, s. 1.

⁸⁴⁷ Mussolini, Benito: *Řeči o Italii a fašismu*, s. 207.

⁸⁴⁸ Programové prohlášení strany Národní jednoty – „Národe český!“ Nové „hnutí“ SNJ se slibovalo postarat i o brzké vypracování ústavy.

⁸⁴⁹ Tamtéž.

⁸⁵⁰ Důvěrná zpráva presidia ministerstva vnitra ze 21. 11. 1938, č. j. 33.185 pr. Poslední jednání politických stran o sloučení v novém politickém bloku „Strana národní jednoty“. NA, fond PMV, 225-1171-1.

⁸⁵¹ Scheinost, Jan: „Přestaňme se rvát!“ *Lidové listy*, 20. 11. 1938, s. 1.

svatováclavského ideálu. Proto usilovně pracoval na cílech Strany národní jednoty. Přesto je nutné zmínit, že Scheinost ve svých koncepcích národní jednoty před dobou druhé republiky nikdy nepromýšlel možnost jednotné vládnoucí politické strany.

Dohlížet na to, aby byly naplňovány hlavní zásady programu lidové strany v novém režimu, mohl Msgre. B. Stašek jako místopředseda SNJ. Dále z představitelů bývalé strany lidové obdržel funkce například J. Talacko, nově předseda sociální komise SNJ. Bývalý předseda Československé strany lidové Msgre. Šrámek se sice na krátko stal místopředsedou SNJ, avšak již v prosinci 1938 opustil nově strukturovanou politickou scénu druhé republiky, se kterou se nedokázal sžít. Katolický básník Jan Zahradníček k vývoji jeho postavení poznamenal, že „Šrámková chyba spočívala v tom, že katolicismus spojil s demokracií, což neodpovídá tradicím českého katolictví“.⁸⁵² Obecně výhodnější podmínky vstupu do SNJ dohodl Msgre. Stašek s R. Beranem pro někdejší české křídlo ČSL.⁸⁵³

Jakou funkci za stávající situace obdržel zprostředkovatel mezi českou ČSL a agrárníky Jan Scheinost? Policejní zprávy na konci listopadu uváděly, že šéfredaktor *Lidových listů* Scheinost odejde z jejich redakce do tiskových podniků Strany národní jednoty, „kde již dnes koná různé práce pro R. Berana.“⁸⁵⁴ Ovšem v tisku SNJ si udržoval vedoucí postavení šéfredaktor agrárnického *Venkova* R. Halík, a Scheinost by se jen stěží smiřoval s podružnou úlohou. Až 12. ledna 1939 Národní listy přinesly zprávu o ustavení programové komise Strany národní jednoty, jejímž se stal Jan Scheinost jednatelem.⁸⁵⁵ Ideolog stavovského zřízení a někdejší ideolog českého fašismu byl nyní ideologem Strany národní jednoty a skrze ni i druhé republiky, a získal tak možnost vytyčit nebo alespoň významnou měrou ovlivnit směřování celého státu.

Vedení druhé republiky postupně ustupovalo od dosavadního liberálně demokratického parlamentního režimu a realizovalo řadu kroků v rozporu s československou ústavou z roku 1920. Z hlediska státoprávního vývoje tak docházelo ke stavu s jistými prvky kontinuity, ale

⁸⁵² *Národní obnova*, 15. 10. 1938, mj. in: Cabada, Ladislav: *Český stranický systém 1890-1939*, s. 95.

⁸⁵³ Podle dohody poslanců Staška a Berana o zaměstnancích ČSL zaměstnanci strany i stranického tisku dostali zákonnou výpověď a nové smlouvy byly již uzavřeny vedením nové strany. Nová strana ovšem převzala jen „nejschopnější zaměstnance“ lidové strany. Poslanci ani senátoři neměli zaručenou kandidaturu za novou stranu. Tato opatření byla mířena údajně proti „starším politikům“ a zejména moravským představitelům ČSL – prý pro tvrdou neústupnost Šrámka. In: Důvěrná zpráva presidiu ministerstva vnitra ze 21. 11. 1938, č. j. 33.185 pr. Poslední jednání politických stran o sloučení v novém politickém bloku „Strana národní jednoty“. NA, fond PMV, 225-1171-1.

⁸⁵⁴ Důvěrná zpráva presidiu ministerstva vnitra č.33.906 pr. ze dne 28. 11. 1938, in: NA, fond PMV 225-1170-31, s. 50.

⁸⁵⁵ Důvěrná zpráva PZÚ z 18. 11. 1938, č. j. 1333 pres. NA, fond PMV, kart. 1170, složka 31, s. 97a (celá signatura 225-1170-31, 97a).

těž výrazné diskontinuity v zachování zákonnosti a jistot právního státu.⁸⁵⁶ Podle stále platné ústavy měl být prezident zvolen již v říjnu,⁸⁵⁷ ale trvalo déle, než se na vhodném „nepolitikovi“ dohodli představitelé jak Strany národní jednoty, tak v této době ještě uznávané „loajální a státotvorné opozice“, druhé politické strany Národní strany práce, složené zejména z představitelů sociálních demokratů a menší části národních socialistů.⁸⁵⁸

30. listopadu 1938 byl prezidentem zvolen Emil Hácha, který vzápětí jmenoval novou vládu R. Berana, složenou z odborníků a politiků, tedy členů SNJ. Katolíci byli s osobou prezidenta spokojeni. Nový prezident se účastnil již počátkem prosince svaté mše ve Svatovítském chrámě a papež Pius mu zaslal telegramem své zvláštní požehnání.⁸⁵⁹ Patrně kontroverznější než volba prezidenta bylo přijetí zmocňovacího zákona z 15. prosince 1938, kterým byla narušena dělba moci ve prospěch exekutivy, a vláda mj. mohla spolu s prezidentem vydávat i měnit ústavní zákony.⁸⁶⁰ Jan Scheinost sice r. 1933 varovně upozorňoval, že „zmocňovacím zákonem začínají všechny diktatury“⁸⁶¹, na sklonku roku 1938 však již neprotestoval a účastnil se zahájení prací na novém řádu, ve kterém měly mj. být uplatněny stavovské myšlenky.

Co se týče některých kapitol praktického každodenního života, deníky jednotlivých stran byly i po jejich vstupu do Strany národní jednoty nadále vydávány, ovšem muselo zmizet označení, že jsou tiskovými orgány té či oné (zaniklé) strany a bylo jim zapovězeno útočit na politické činitele SNJ či někdejší tiskové orgány jiných stran. *Lidové listy* ovšem mohly pokračovat ve stejném řečnickém duchu jako před 18. listopadem 1938. Úspěšně volaly po návratu křížů do škol,⁸⁶² ministr školství Dr. Jan Kapras jmenoval komisi, která dohlédla, aby školní knihy byly vedeny v duchu národní tradice a křesťanské morálky.⁸⁶³

⁸⁵⁶ Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938-1939*, s. 93.

⁸⁵⁷ Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938-1939*, s. 94.

⁸⁵⁸ Původní název strany byl „Národní strana pracujícího lidu“, více informací např. in Gebhart, Jan – Kuklík, Jan, s. 61-73. Ačkoliv zpočátku Beranova vláda nezpochybňovala existenci druhé strany, a listy psaly, že Národní strana práce je přirozeným doplňkem politického zřízení a poměr mezi oběma stranami je kladný, stála tato druhá strana de facto mimo politickou hru, protože vláda SNJ vládla pomocí vládních nařízení.

⁸⁵⁹ „Kdo s Bohem začíná, dobře začíná.“ *Lidové listy*, 2.12. 1938, s. 1.

⁸⁶⁰ Rataj, Jan: *Návrat a nástup. Český systémový koncept krajně pravicového řádu za druhé republiky*. [online]. Politologická revue 2006, č. 1, s. 54-80. Dostupné z:

<<http://www.janrataj.cz/download/documents/Cesky%20koncept%20krajne%20pravicoveho%20radu.doc>>

J. Rataj též upozorňuje, že parlament byl protiústavně zbaven své legislativní i kontrolní funkce. Ke zmocňovacímu zákonu také např. Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938-1939*, s. 106-109.

⁸⁶¹ Scheinost, Jan: „Zmocňovací zákony byly všude předchůdci diktatur.“ *Lidové listy*, 30.3.1933, s. 1.

⁸⁶² „Vraťte do škol kříže! Zrušte Hasbrmanova nařízení! Škola není holubník.“ *Lidové listy*, 6. 11. 1938, s. 1.

⁸⁶³ „Revise školních učebnic.“ *Lidové listy*, 20. 12. 1938, s. 3.

Výrazného vlivu se dočkali pravicoví katoličtí intelektuálové soustředění kolem revue *Řád a Tak*, kdy jimi řízená nová instituce Národní kulturní rada začala výrazně ovlivňovat ba i kontrolovat veškerý kulturní život Druhé republiky, ve znamení motto „*Základem všeho tvořivého života buďtež svrchované hodnoty: vlast, země, národ, Bůh*“⁸⁶⁴. Úkolem Národní kulturní rady, jejímiž funkcionáři byli mj. J. Durych, R. I. Malý, R. Medek, V. Renč, J. Knap aj., bylo ideově sjednotit českou kulturu a „vymýtit rozkladné směry“.⁸⁶⁵ Provolání *O novou národní kulturu*, otištěné v hlavní tiskové tribuně této rady, revue *Tak*, dále uvádělo, že je třeba „vrátit se k pravé tradici našeho duchovního života“, a proto se „hlásí se k latinské křesťanské jednotě a k jejímu mravnímu řádu“.⁸⁶⁶ „*Buďtež odklizeny mylné výklady minulosti, přezkoumáno dosavadní pojetí našich dějin i celá kulturní filosofie*“⁸⁶⁷ mimo jiné podle tohoto svolání znamenalo, že umělecká tvorba, která nestavila na „trvalých pravdách, víře, tradici, lásce k zemi, vlasti a národu“, neměla být vydávána, „knihy rozvratné“ měly být odstraňovány z prodeje i veřejných knihoven, a ve prospěch „vhodné národní tvorby“ měla být programově omezována i překladatelská činnost.

Národní kulturní rada byla těsně spojena s jinou institucí, s kulturní komisí Strany národní jednoty, jejímž předsedou byl Msgre. Stašek, a činnost těchto institucí směřovala k tomu, aby se řízení kulturní sféry vyvinulo ve státem řízenou stavovskou komoru pro věci kulturní. Pokud shrneme vývoj v kulturní a vzdělávací oblasti z hlediska členů těchto institucí i pozorovatelů vývoje zvenčí, český katolicismus nejen získával v oblastech za první republiky nemyslitelných, dokonce se dostal na přední místo státní ideologie.⁸⁶⁸

Jaká byla však cena za tento „katolický úspěch“? Představitelé institucí spjatých se Stranou národní jednoty dostali sice prostor pro projevení svých ideálů, ale na druhé straně museli nutně své projevy i ideje přizpůsobovat „požadavkům doby“, respektive požadavkům strany. Tento fakt je dobře patrný i na člancích Jana Scheinosta.

Scheinost stejně jako mnoho jiných politiků i intelektuálů s „druhorepublikovým“ přesvědčením, že státu nezbyvá než Německo nedráždit a zkusit najít nějaké společné body, zásadně transformoval během půl roku své postoje vůči Německu. Místo ostré kritiky protikulturního a protikřesťanského, zkaženého Německa, proti kterému se měl národ

⁸⁶⁴ Programové prohlášení Národní kulturní rady: „O novou národní kulturu.“ *Tak*, 2, 20. 12. 1938, č. 16, s. 233.

⁸⁶⁵ Rataj, Jan: *O autoritativní národní stát*, s. 119.

⁸⁶⁶ Programové prohlášení Národní kulturní rady: „O novou národní kulturu“, s. 233.

⁸⁶⁷ Tamtéž.

⁸⁶⁸ Rataj, Jan: *O autoritativní národní stát*, s. 129.

sjednotit pod kopím sv. Václava jako bojovníka za národ, se začínala i u Scheinosta pomalu ale jistě rýsovat koncepce sv. Václava jako spolupracovníka s mocnou Německou říší, od jejíž kultury se máme co naučit.

O Vánocích roku 1938 Scheinost vyzdvihuje, že „*staré Československo se obětovalo dobrovolně, aby ostatní národové měli klidné a šťastné vánoce.*“⁸⁶⁹ Jako vánoční přání pak dodává: „*Zvláště bychom si pak přáli, aby její ceny si vážili ty státy, jež z ní získaly, hlavně Německá říše, která má sama ve svých rukou lék, jímž by mohla v pravý čas zhojiti aspoň ty nejtěžší rány, jež nám byly zasazeny. Kéž by Německo ve své předvídatosti našlo k nám správnou psychologickou cestu, jež by nám dala zapomenout na naše nespravedlivé ponížení a křivdy. Stálo by to zato i Německé říši, protože tím by nejlépe podložila součinnost dvou nejvzdělanějších, nejschopnějších a nejnadanějších národů ve střední Evropě, jaká už v dějinách zanechala po sobě často hluboké stopy vysokého kulturního snažení.*“⁸⁷⁰

9.4 Program Strany národní jednoty a ideolog Scheinost

Bez ohledu na vstřícné proklamace vůči říši přicházely z Německa požadavky na posilování totalitního rázu druhé republiky, avšak žádné garance hranic.⁸⁷¹ Ale i SNJ sama stále pracovala na upevnění své pozice a otázkou se stalo mj. zachování existence Národní strany práce. Přípravovaný program Strany národní jednoty s ní již nepočítal. Souběžně usilovali představitelé SNJ o výhradní pozice ve všech sférách života české společnosti.⁸⁷² Jaké tedy mělo být směřování druhé republiky, představené programovou komisí SNJ?

Již v prosinci roku 1938, tedy před oficiálním ustavením komise, si Jan Scheinost v *Lidových listech* kladl otázku, z jakých myšlenkových základů vzejde příští konečný program SNJ. Odpověděl si, že tento program musí odpovídat českému světovému názoru, jehož základem by měly tři prvky: „křesťanství, láska k rodné půdě a důstojnost lidské práce.“⁸⁷³ Nacionalismus v tomto článku dostává dimenzi, kterou u Scheinosta nikdy neobsahoval, ale souzněl s ruralistickou orientací blízkou agrárikům: „boj o naše země byl

⁸⁶⁹ Scheinost, Jan: „Jobovy vánoce.“ *Lidové listy*, 25. 12. 1938, s. 1.

⁸⁷⁰ Tamtéž. Jan Scheinost roku 1946 vysvětloval obsah svých článků z konce r. 1938 a ze začátku r. 1939 „celkovou tehdejší tendencí politickou, která se snažila všemožně zabránit konfliktu s Německem. Na poradách u ministra zahraničí Chvalkovského bylo zdůrazňováno, že „nejbližší budoucnost druhé republiky bude záviset také na tom, podaří-li se nám zlepšit svůj poměr k Německu a k těm státům, které jsou v jeho politické sféře.“ In: „Prohlášení – protokol J. Scheinosta, sepsaný 17. 12. 1946“.

⁸⁷¹ Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938-1939*, s. 209.

⁸⁷² Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938-1939*, s. 210.

⁸⁷³ Scheinost, Jan: „O český světový názor.“ *Lidové listy*, 11. 12. 1938, s. 1.

a je zápasem o naši půdu“.⁸⁷⁴ Scheinost se stal ideologem Strany národní jednoty, a i když se zajisté snažil o prosazení maxima svých vlastních idejí, byl nutně limitován požadavky vůdčích představitelů strany, tj. zejména agrárníckými představami.

17. února 1939 přinesl *Venkov* stručnou informaci, že 16. února plenum programové komise SNJ projednávalo návrh programu strany, „jehož vypracováním byl pověřen jednatel komise šéfredaktor Jan Scheinost. Návrh vychází ze zásad, obsažených v programových prohlášeních předsedy vlády R. Berana a úřadujícího místopředsedy strany dra J. Černého a z předložených programových námětů, zvláště pak z elaborátu subkomisí programové komise hnutí. Návrh programu byl jednomyslně schválen a postoupen předsednictvu strany Národní jednoty.“⁸⁷⁵ Program však nestačil být oficiálně schválen a ani v úplnosti publikován, nicméně Jan Scheinost o některých jeho bodech z celkem padesáti psal a hovořil na schůzích.⁸⁷⁶

I když byl Scheinost údajně „duší programotvorné komise“⁸⁷⁷, přesto byl nutně ovlivňován zmíněnými „elaboráty subkomisí“ a dalšími členy komise, jejímž předsedou byl J. Černý, místopředsedou propagátor stavovských idejí z revue *Řád* S. Berounský, a dále zde působil např. prof. J. Mertl, propagátor autoritativní demokracie. Proto považuji za klíčové pro Scheinosta ty pasáže programu, o nichž sám psal a hovořil.

Sám Scheinost program „hnutí Národní jednoty“ uvádí velmi vzletně: „*Jde v zásadě o co nejjasnější a nejvýraznější formulaci onoho ideového bohatství, jež – prýštic z očistného pramene ryzí politické a kulturní tradice a zkušenosti národní – obnovuje před zrakem českého lidu ideál národního společenství, politicky a v kázni semknutého kolem Národní jednoty, kreslí obraz nového státu, jakožto nástroje národní moci a vytyčuje pevný řád hospodářsko-sociální a kulturní, zakotvený v odhodlání sloužit jedinému národnímu celku.*“⁸⁷⁸

⁸⁷⁴ Tamtéž. Vzpomenuto může být i nacistické „krev a půdy“, patrnější však již v samotném návrhu programu SNJ.

⁸⁷⁵ „Programová komise strany Národní jednoty schválila návrh programu strany.“ *Venkov*, 17. 2. 1939, s. 4.

⁸⁷⁶ V podstatě veškerá dosud napsaná odborná literatura k tématu vychází zejména z citací Miloše Hájka: Hájek, Miloš: *Od Mnichova k 15. březnu*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1959, s. 133-135. Hájek měl pravděpodobně k dispozici návrh programu z pozůstalosti Jaroslava Preisse. Archiv Jaroslava Preisse je nyní uložen v Archivu Československé národní banky, avšak zde se autorce zatím nezdařilo materiál dohledat. Projevy Jana Scheinosta cituji níže.

⁸⁷⁷ Rataj, Jan: *O autoritativní národní stát*, s. 130.

⁸⁷⁸ Schejnost, Jan (jméno uvedeno u úvodníku chybně): „Program Národní jednoty.“ *Národní politika*, 4. 3. 1939, č. 63, s. 1.

Program označuje Stranu národní jednoty za „výhradní nositelku mocenské vůle národa“⁸⁷⁹ Článek 2 programu uvádí: „*Národní pospolitost je společenstvím všech členů národa, spojených živými a pevnými pouty společné krve, jazyka, kultury, půdy, práce, tradice a odpovědnosti za osudy a budoucnost vlasti.*“⁸⁸⁰ Oproti Scheinostově léta postulované koncepci národa jako metafyzické skutečnosti, jejíž součástí jsou jak žijící, tak již zesnulí, ale též budoucí pokolení, tento program odkazuje spíše na „společenství krve“ nacistické ideologie. Výrazně rasistický a antisemitský je čl. 3., který „*Židy pokládá za národ zvláštní. (...) Jejich právní postavení bude upraveno zákonem. (...) Nemohou míti účast na státní a veřejné správě a budtež zbaveni všeho vlivu na duševní a fyzickou kulturu národa.*“⁸⁸¹ Scheinost však nebyl antisemitou, ani rasistou, a tento aspekt v jeho díle vždy chyběl.

Problémy v hospodářské i sociální oblasti měly být vyřešeny zavedením stavovského systému. Tento systém však již byl značně vzdálen od prvorepublikového lidoveckého ideálu stavovství i od zásad, které obsahovala ještě Scheinostova vize „tří os obnovy a jednoty národa“ v říjnu 1938.⁸⁸² Stav je programem definován jako „*veřejnoprávní sdružení všech osob, jež plní v národní pospolitosti společný hospodářský a sociální úkol. Sdružuje tedy zaměstnavatele i zaměstnance u jednoho stolu.*“⁸⁸³ Celkem bylo počítáno se šesti stavy, zastupujícími zemědělství, průmysl a živnosti, peněžnictví a obchod, dopravu, svobodná povolání a veřejné zaměstnance.

Každý stav měl zřídit stavovskou komoru, jejíž delegáti měli tvořit Nejvyšší hospodářskou radu republiky. Členové všech stavovských institucí měli být potvrzováni vládou, jejich čelné představitele měla vláda přímo jmenovat. Pravomoc Nejvyšší hospodářské rady republiky však spočívala pouze v tom, že „bez jejího vota nesmělo Národní shromáždění projednávat, ani vláda prohlásit zákon, který by se týkal stěžejních zájmů hospodářského života.“⁸⁸⁴ Podle článku 38 se každý stav dělí v syndikáty, a to v syndikát zaměstnavatelů a zaměstnanců. Členství v syndikátech mělo být povinné, naopak stávkové akce zakázány. Nad syndikáty opět dozírá a jejich předsedy jmenuje vláda.⁸⁸⁵ Na těchto člancích je jasně patrný

⁸⁷⁹ „Program SNJ.“ In: Hájek, Miloš: *Od Mnichova k 15. březnu*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1959, s. 133.

⁸⁸⁰ „Program SNJ.“ In: Hájek, Miloš: *Od Mnichova k 15. březnu*, s. 134-135.

⁸⁸¹ Tamtéž, s. 135.

⁸⁸² Scheinost, Jan: „Tři osy obnovy a jednoty národa.“ *Lidové listy*, 23. 10. 1938.

⁸⁸³ „Program SNJ.“ In: Hájek, Miloš: *Od Mnichova k 15. březnu*, s. 134.

⁸⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁸⁵ Tamtéž. Případné spory měl řešit zvláštní soud, složený ze zástupců i zaměstnanců v čele se zástupcem státu.

vzor italského fašistického systému: od terminologie, přes povinné členství v syndikátech, až po vliv vlády nad představiteli stavů i celými syndikáty samotnými.⁸⁸⁶

Pouze relativně nízká pravomoc a výhradně v hospodářské oblasti však odkazuje již na v únoru v republice konstituovanou Státní hospodářskou radu, o které se do budoucna předpokládalo, že se přemění v hospodářský senát,⁸⁸⁷ avšak zatím byla pouze poradním sborem vlády pro hospodářské, sociální a finanční otázky.⁸⁸⁸

Jan Scheinost v době zveřejnění programu rád představoval novou hospodářskou stavovskou organizaci. Uvádí její koncepci upozorněním, že „*v minulých letech ovládaly naše hospodářství mezinárodní síly, tj. liberalismus a marxismus, proti kterým byl starý demokratický stát bezmocný*“, ale naštěstí „*nový český nacionalismus vytyčuje i národnímu hospodářství správnou funkci v životě moderního státu: i hospodářství musí sloužit a nikoli vládnout.*“⁸⁸⁹ V souvislosti s hospodářským stavovským řádem hovoří též o „sociální tváři nového českého nacionalismu.“⁸⁹⁰ Cílem stavovského hospodářského řádu je podle Scheinosta též „*uskutečnění velkého programu zesnulého Pia XI. „odproletarisovat proletariát“, a to nejen po stránce hmotné, ale i duševní.*“⁸⁹¹

O „odproletarizování proletariátu“ ostatně Scheinost přemítal již v *Rozmachu*. Novou potřebou doby druhé republiky však bylo přetvoření stávajících stavovských organizací, zejména dělnických, „v řádné články příští stavovské stavby“. Podle Scheinosta „*bylo by si přáti, aby za součinnosti státu bylo všecko odborové hnutí dělnické sloučeno v pevný celek pod ochranou strany Národní jednoty, protože dnes už neodpovídá poměrům, aby jakákolivěk odborová a stavovská složka dělnická i podnikatelská stála mimo rámeček onoho pořádku, který zde Národní jednota buduje*“.⁸⁹² Odborová hnutí tedy měla být přetvořena ve státem kontrolované syndikáty, jiné hospodářské organizace neměly být povoleny.

⁸⁸⁶ Podle Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938-1939*, s. 218, byla inspirace čerpána též u režimu v Portugalsku.

⁸⁸⁷ Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938-1939*, s. 174-175.

⁸⁸⁸ Schelle, Karel: *K diskusím o postavení prvorepublikového parlamentu*, s. 132.

⁸⁸⁹ „Národní hospodářství nebude ovládáno mezinárodními silami. Proč zavedeme stavovskou hospodářskou organizaci.“ *Lidové listy*, 7. 3. 1939, s. 1. Článek je přepisem projevu Scheinosta z „pracovní konference Národní jednoty“.

⁸⁹⁰ Scheinost, Jan (jméno uvedeno u úvodníku chybně): „Program Národní jednoty.“ *Národní politika*, 4. 3. 1939, č. 63, s. 1.

⁸⁹¹ „Národní hospodářství nebude ovládáno mezinárodními silami. Proč zavedeme stavovskou hospodářskou organizaci.“ *Lidové listy*, 7. 3. 1939, s. 1.

⁸⁹² Tamtéž.

Co se propagované koncepce stavovství týče, od návrhu *Nástinu stavovské ústavy demokratické*, přes demokratický stavovský hospodářský řád v duchu encykliky *Quadragesimo anno*, proklamovaný ještě v říjnu 1938, se v programu SNJ Scheinost nejbližší ve svém díle dostává k propagaci korporativismu italského typu. Jedna vládnoucí strana reprezentující státní moc a kontrolující stavy, kromě nichž nesmějí žádné odborové organizace existovat, představuje jasnou inspiraci fašistickým modelem. *Nástin stavovské ústavy* nepočítal se žádnou vládnoucí stranou a dozorem stavů, a právě tento *Nástin* Ladislav Švejcár zveřejnil v době schvalování oficiálního programu Strany národní jednoty. Učinil tak náhodou?

V únoru 1939 však Jan Scheinost jako ideolog SNJ představoval jiný program. Program vládní strany, který v článku 42 vyhlásil „zákaz jakékoliv protikřesťanské činnosti a rozpuštění protináboženských spolků.“⁸⁹³ Tento článek programu jasně představoval další velký důvod, proč byl Jan Scheinost motivován být se za zájmy Strany národní jednoty. Scheinost sám o programu uváděl, že zdůrazňuje křesťanský charakter národa a vyjadřoval své přesvědčení, že „*náš národ, jako národ křesťanský, vstoupil na kolbiště světových dějin a svatováclavský národní a křesťanský ideál byl po celých 1000 let silou, která nikdy nepustila naši zemi, nabývající na přitažlivosti, opravdovosti a tvořivosti právě v dobách nejtěžších (...)* Zdůrazňující svou křesťanskou kulturní osobitost, stáváme se imunními proti všem jedům kdekájakého internacionalismu a proti jiným myšlenkám, našemu národu zásadně cizím a škodlivým. Po této stránce je příklad hrdinného úsilí španělského národa velmi poučný.“⁸⁹⁴

Scheinostovi mohl být též blízký (nebo alespoň částečně) článek 17 programu, hovořící o slovanské vzájemnosti a naději, že brzy „nebude jednoho slovanského národa, který by se nevymanil z pout bolševismu, liberalismu, marxismu, židovství a zednářství.“⁸⁹⁵ Kombinace negativních „ismů“ zde líčená se stala již zanedlouho běžnou součástí tiskových projevů.

Zánik Česko-Slovenska ani ne měsíc po projednávání v komisi zabránil, aby program, který nastoloval stavovský systém fašistického typu,⁸⁹⁶ respektive by zaváděl „autoritativní

⁸⁹³ „Program Strany národní jednoty.“ In: Hájek, Miloš: *Od Mnichova k 15. březnu*, s. 135.

⁸⁹⁴ Scheinost, Jan (jméno uvedeno u úvodníku chybně): „Program Národní jednoty.“ *Národní politika*, 4. 3. 1939, č. 63, s. 1.

⁸⁹⁵ „Program Strany národní jednoty.“ In: Hájek, Miloš: *Od Mnichova k 15. březnu*, s. 135.

⁸⁹⁶ Rataj, Jan: *O autoritativní národní stát*, s. 220.

demokracii jako totalitarismus svého druhu⁸⁹⁷ vstoupil v platnost. Celé druhé republice bylo dáno jen necelých šest měsíců existence.

Článek 16 programu ještě idealisticky píše o kýženém vztahu republiky k Německé říši: „*Svůj poměr k ní nechceme uspořádat jen na chladné loajalitě, ale na vzájemném poznání a pochopení a upřímné shodě, doufajíce, že i Německá říše najde prostředky, jimiž by si trvale otevřela cestu k srdci našeho národa.*“⁸⁹⁸ Jaké ovšem Němci použili prostředky se ukázalo již za pár týdnů.

⁸⁹⁷ Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938-1939*, s. 209.

⁸⁹⁸ „Program Strany národní jednoty.“ In: Hájek, Miloš: *Od Mnichova k 15. březnu*, s. 135.

10. Epilog novináře a politika Jana Scheinosta

Desátá, poslední kapitola této práce, je stručná, i když se věnuje dění od března roku 1939 až do Scheinostova skonu, tedy téměř dvaceti šesti letům jeho života. Důvodů je několik. Jak bylo předestřeno v úvodu, cílem této práce není podrobná biografie, ale představení a analýza těch Scheinostových textů a aktivit, které byly svým způsobem unikátní, typické nebo naopak atypické pro československou politickou a intelektuální scénu své doby. Scheinostovy novinářské články a projevy napsané v době protektorátu nejsou z politologického ani dobového hlediska nijak unikátní, ani přínosné co se informací týče. Proto tato kapitola nebude tolik citovat a věnovat se mediální a obsahové analýze. Jejím cílem je snažit se objasnit v příslušném kontextu motivace Scheinostových aktivit a postojů.

V každém případě Scheinostovo působení za Protektorátu Čechy a Morava představuje nekontroverznější a nejsmutnější etapu jeho života, kdy za své chyby zaplatil lety vězení. Zvláště úryvky z jeho protektorátních článků, objevující se většinou vytržené z kontextu, mohou působit děsivě, a tudíž jak pro kritiky, tak pro příznivce totalitních zřízení zajímavě. V současných médiích bylo možné se setkat např. s obrazem Jana Scheinosta jako zbabělého protektorátního novináře v líčení Miloše Zemana.⁸⁹⁹

Léta po roce 1945 strávil Scheinost v převážné většině ve vězení. Několik zbývajících let konce života po jeho definitivním propuštění roku 1955 pak strávil jako ryze soukromá osoba, nucená řešit především existenční a zdravotní, nikoli politické otázky. Přesto by závěr života katolického intelektuála se stále zajímavými styky zasluhoval pozornost. Ovšem obdobně jako v případě Scheinostova druhého zatčení r. 1948 a následného procesu se vzhledem k chybějícím archiváliím nabízí více otázek než uspokojivých odpovědí a již nemnoho pamětníků stále ubývá.⁹⁰⁰

Dalším důvodem, proč se tato kapitola věnuje problematice Scheinostovy protektorátní činnosti a také následným trestním postihům pouze velmi stručně, je prostý fakt, že se jedná o dobře zpracované téma jinými autory, vlastně o dosud nejdůkladněji zpracovanou etapu Scheinostova života a „díla“. Na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy proběhl

⁸⁹⁹ Zeman, Miloš: *Vzestup a pád české sociální demokracie*. Praha: Andrej Šťastný, 2006, s. 78. Karel Hvizďala pak v polemice se Zemanem o mnoha politických i osobních otázkách na svém blogu uvádí zajímavé údaje, jako že Scheinost po neúspěšném přechodu do Západního Německa spáchal ve vězení sebevraždu. Jinak byl Scheinost podle Hvizďaly zarytý nacistou (a katolíkem) nenávidějící bolševiky až do samého sklonku války. In: Hvizďala, Milan: www.aktualne.cz [online]. 2007 [cit. 2007-04-02]. *Miloš Zeman: Nedokrasovědec*. Dostupné z: <<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/karel-hvizdala.php?itemid=303>>

⁹⁰⁰ Přesto stále shromažďuji dokumenty a komunikuji s příbuznými a pamětníky, s cílem získat více zejména biografických materiálů.

důkladný průzkum protektorátního tisku, vedoucí i k výstupům týkajících se Jana Scheinosta⁹⁰¹, na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity se podobným otázkám i mediální analýze prvorepublikového a druhorepublikového tisku dlouhodobě věnuje P. Večeřa.⁹⁰² Práce jeho studenta J. Bárty se podrobně a kvalitně věnuje jak protektorátním tiskovým poměrům, tak charakteru Scheinostovy kolaborace, jeho vztahu k protektorátnímu režimu, a průběhu zejména prvního Scheinostova poválečného soudního procesu před Národním soudem.⁹⁰³

10.1 Protektorátní novinář Scheinost

Václav Durych trefně uvádí, že se Jan Scheinost dopustil „dvou závažných omylů“, které jeho jméno negativně poznamenaly. Tím prvním bylo angažmá u Národní obce fašistické, druhým životním omylem pak byla kolaborace.⁹⁰⁴

Za nacistické okupace zůstal Scheinost šéfredaktorem *Lidových listů* s odůvodněním, že jednak nemohl opustit milované novinářské řemeslo, a za druhé že cítil odpovědnost za redakci i redaktory.⁹⁰⁵ Již jeho první články podobně jako na počátku druhé republiky rychle reflektovaly „potřeby doby“ a motto minulost již neovlivníme, teď musíme co nejpraktičtěji kráčet vpřed: „*Nová situace našeho národa ukládá i našemu tisku nové úkoly. Obrovské změny, které s naší vlastní prožívá celý národní život, musí se docela logicky a poctivě odraziti i v tisku, protože ani jediný úsek české práce nemůže a nesmí se k němu obracetí zády. (...) Zde musí tisk nasaditi všechny páky a ukázat českému lidu, že mysliti na minulost znamená ztráceti drahocenný čas, protože všechny plachty na naší společné plavbě musí býti napjaty jedině směrem k budoucnosti. A tuto budoucnost můžeme se zdarem opřítí o součinnost s národem německým a o všestranný rozmach Říše.*“⁹⁰⁶

Nejen Scheinost, ale i řada dalších představitelů českých deníků hledala cestu, jak si udržet národní osobitost při nutném zachování a pěstování úcty k německé Třetí říši.⁹⁰⁷ Řečeno jinak Scheinostem samotným, že „tisk musí jít cestami, které nastoupil pod vedením dr. E.

⁹⁰¹ Viz mj. publikace Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Kryšpínová, Jitka (eds.): *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Praha: Karolinum, 2003; přímo k Scheinostovi pak bakalářská práce Hruban, Martin. *Novinář a kolaborant Jan Scheinost*. Univerzita Karlova: Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Praha, 2006.

⁹⁰² Večeřa, Pavel: *Jan Scheinost - prominentní katolický novinář před Národním soudem*, s. 487-502.

⁹⁰³ Bárta, Jiří: *Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem*. [online] Diplomová práce. Masarykova univerzita: Fakulta sociálních studií, Katedra mediálních studií a žurnalistiky, Brno 2007. Dostupná z: <http://is.muni.cz/th/40476/fss_m/>

⁹⁰⁴ Durych, Václav: *Vzpomínky na mého otce: Životopis Jaroslava Durycha*, s. 222.

⁹⁰⁵ „Prohlášení – protokol J. Scheinosta, sepsaný 17. 12. 1946“.

⁹⁰⁶ Scheinost, Jan: „Nové úkoly našeho tisku“. *Nedělní Lidové listy*, 2. 4. 1939, s. 1.

⁹⁰⁷ Bárta, Jiří: *Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem*, s. 28.

Háchy celý národ.⁹⁰⁸ Jan Scheinost se i po válce odvolával na svoji věrnost Háchově strategii formálního přitakávání a faktického zdržování nacistického postupu do české společnosti a českých myslí.⁹⁰⁹ K Háchově koncepci úliteb režimu na straně jedné a „práce pro národ“ na straně druhé se Scheinost přiklonil podle svých slov poté, co s protektorátním prezidentem hovořil po jeho návratu z Berlína. „Hácha nám objasňoval situaci, do níž se národ dostal a řekl, že síla Německa, jak seznal v Berlíně, jest obrovská, že budoucnost nevěstí nic dobrého a že se musíme této nové situaci přizpůsobit a nějak ji přetrvat až se zase vyjasní.“⁹¹⁰ Scheinost také vzpomínal, že si ho po jednom setkání vedoucích redaktorů novin vzal Hácha stranou a řekl mu: „Připadám si jako člověk, který je zavřen s bláznem v jedné místnosti, již blázen uzamkl a klíč vyhodil oknem. Blázen je zuřivý a útočí na mne a já musím dělat všelijaké opičky, abych s ním vyšel, až někdo z venku klíč najde a otevře mi dveře.“⁹¹¹

V těchto souvislostech je nutné vnímat některé Scheinostovy články, adresované např. exilové vládě: „Pan Beneš a jeho družina může snad v Londýně přibližně posoudit, jaký je v této chvíli zájem britský nebo francouzský: nemůže však nikdy správně odhadnout, jaký je dobrý a logicky odůvodněný zájem český. O tom mohou rozhodovat jedině ti, kteří se s naší rodnou zemí nerozešli, ale kteří zde zůstali, aby lépe pokračovali tam, kde oni špatně skončili. (...) emigrace už dnes nerozumí národu a národ přestává rozumět emigraci. Přestává chápat její činy a motivy, protože vidí, že žene národ do dobrodružství, která mu netoliko musí, zasadit těžké rány, ale která jsou v rozporu s hlavním úkolem naším, jímž je mír a součinnost s Němci.“⁹¹²

Od druhé poloviny roku 1940, po porážce Francie, většina tisku přitakávala stále více Říši, neboť se již nedalo doufat v brzkou porážku nacistického Německa. Je nezbytné též upozornit, že tištěná média byla vedením protektorátu vnímána jako klíčový prostředek ovlivňující myšlení podrobeného národa.⁹¹³ Protektorátní tisk byl nástrojem propagandy kontrolované zejména osobou Wolfganga Wolframa von Wolmar, vedoucího mj. pravidelné týdenní porad s novináři. Tito novináři, Scheinosta nevyjímaje, byli téměř každodenně

⁹⁰⁸ Scheinost, Jan: „Nové úkoly našeho tisku“, s. 1.

⁹⁰⁹ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 599. M. Putna však upozorňuje, že odvolání na Háchu je svým způsobem dvojznačné, neboť Hácha hrál s okupačními úřady svou hru nejvýše dva roky, za Heydricha se starý nemocný prezident zhroutil a v jeho jménu se odehrávala moravcovská kolaborace nejhoršího zrna.

⁹¹⁰ „Prohlášení – protokol J. Scheinosta, sepsaný 17. 12. 1946“.

⁹¹¹ Tamtéž.

⁹¹² Scheinost, Jan: „My a oni.“ *Lidové listy*, 6. 12. 1939, s. 1.

⁹¹³ Večeřa, Pavel: *Jan Scheinost - prominentní katolický novinář před Národním soudem*, s. 489.

instruování, jak a o čem má tisk referovat, co vynechávat a zamlčovat, a kontrolu zaručovala předběžná, průběžná i následná cenzura. Novináři tedy neměli na výběr.⁹¹⁴

Dá se samozřejmě předpokládat, že některé články, které byly Scheinostovi předepsány, nebyly v rozporu s jeho vlastními názory, např. co se „bolševismu“ týče: *„Boj proti komunismu jako světovému evropskému i národnímu nebezpečí blíží se neodvratně svému vrcholu a konečné fázi, která přinese jeho likvidaci a tím vyřkne i poslední soud nad jednou z nejstrašnějších a nejnižších kapitol lidských dějin. Boj církve a celého křesťanstva proti bolševictví je tedy činem přirozeným a nikdo se nemůže nazývat katolíkem, křesťanem a Čechem, kdo se nechce plně postavit do služeb proti této hlíze lidské a křesťanské společnosti.“*⁹¹⁵

Odsouzení hodné články však Scheinost začal nejvíce psát po atentátu na zastupujícího říšského protektora R. Heydricha. Článek *„Veliká ztráta pro národ český“*⁹¹⁶ následoval 27. 6. 1942 novinový článek i veřejné vystoupení v Olomouci, kde Scheinost deklamoval, jak *„v odporném koncertu londýnského rozhlasu, jásajícím nad zdarem atentátu (...) nesměl přirozeně scházet ani křáplavý a vyšeptalý hlas monsignora Jana Šrámka, který stejně jako zednář Beneš a Žid Stránský nenašel dosti slov, aby projevil svou radost nad úspěšnou zákeřnou vraždou. (...) Neslyšeli jsme nikdy kněze a papežského preláta, aby schvaloval vraždu jako prostředek politického zápasu. Cožpak kněz Šrámek, monsignore Šrámek, papežský prelát Šrámek neví, že i když je papírovým předsedou ještě papírovější vlády, že vražda je těžký hřích a že schvalováním vraždy je stejně vinen, ba ještě více vinen než ti, kteří ohavnou vraždu spáchali, a že na jeho hlavu padá krev všech těch, kdo v souvislosti s vraždou jako spoluvinníci byli popraveni?“*⁹¹⁷ V podobném duchu též ostře napadal představitele pravoslavné církve, kteří pomáhali atentátníkům.⁹¹⁸

Po válce před Národním soudem Scheinost tuto svoji činnost zhodnotil: *„Hluboce toho lituji a je to moje nejčernější vzpomínka na moji činnost za celou okupaci.“*⁹¹⁹ Svůj útok na předsedu londýnské exilové vlády Šrámka vysvětloval jednak velmi přesnými pokyny od

⁹¹⁴ Bárta, Jiří: *Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem*, s. 25.

⁹¹⁵ Scheinost, Jan: „Bolševický podvod s „opiem.“ *Lidové listy*, 4. 7. 1941, s. 1.

⁹¹⁶ Scheinost, Jan: „Veliká ztráta pro národ český.“ *Lidové listy*, 5. 6. 1942, s. 1.

⁹¹⁷ NA, fond NS, sg. 9/47, karton 140, Rozsudek.

⁹¹⁸ M. Putna hodnotí jako obzvláště odporné Scheinostovy články z doby druhé heydrichiády, kde spílá popraveným představitelům pravoslavné církve za jejich pomoc atentátníkům. Odkazuje na článek Scheinost, Jan: „Po svíče Bohu i ďáblu“. *Přítomnost*, roč. 17, 1942-43, s. 15.

⁹¹⁹ NA, fond NS, sg. 9/47, karton 140, Hlavní líčení.

von Wolmara⁹²⁰ a zejména pak nátlakem, a to nikoli pohrůžkami jeho vcelku nedůležité osobě, ale pohrůžkami tím, co hrozilo českým kněžím.⁹²¹

„Okupační konstruktéři mediálního prostředí v protektorátu“ byli poté spokojeni,⁹²² a když v roce 1943 probíhala výměna šéfredaktorů v českých denících, přeložili Jana Scheinosta 1. května 1943 z *Lidových listů* do daleko významnější *Národní politiky*,⁹²³ kterou pak vedl do konce války.

Scheinost býval doposavad vždy souběžně s pozicí šéfredaktora také politicky činnou osobou, avšak protektorátní čas znamenal definitivní konec Jana Scheinosta – politika. Po zrušení Strany národní jednoty jako většina ostatních vstoupil do Národního souručenství, tedy nacisty jediné povolené politické organizace, ale nijak výrazně se zde neangažoval. Sice byl též členem Českého svazu pro spolupráci s Němci, ale Scheinost vždy poukazoval na to, že jeho členství zde bylo formální záležitostí a proněmecká činnost ve svazu mu nebyla nikdy dokázána. Měl být též členem Ligy proti bolševismu, ovšem přihlášku pravděpodobně nikdy nepodepsal.⁹²⁴ Jan Scheinost byl také vyznamenán bronzovou a stříbrnou Svatováclavskou orlicí, tedy hlavním protektorátním vyznamenáním, ale sám k tomu na svoji obranu poměrně přesvědčivě uváděl: „Nikdy jsem se o ni neucházel a také jsem ji nikdy nenosil. „Vím, že ji dostali téměř všichni šéfredaktoři...“⁹²⁵ Hrdě naopak nosíval svá papežská vyznamenání.

⁹²⁰ Scheinost v této souvislosti jednak upozorňoval na von Wolmarovo protikatolické smýšlení a jednak na fakt, že von Wolmar pokládal neuposlechnutí pokynů za trestný čin podle protisabotážních zákonů.

⁹²¹ V protokolu ze 17. 12. 1946, in AMV, 301-87-2, Scheinost vzpomínal na rozhovor, který v této souvislosti vedl také s Emanuelem Moravcem, jehož výhrůžky na něj zapůsobily: „Moravec prohlásil, že Šrámkovou řečí (projevem v londýnském rozhlase – pozn. aut.) jsou Němci rozzuřeni tak, že pokládá za nutné, aby na ni bylo odpověděno z českých katolických řad. (...) Ptal se mne, jestli nevím o nějakém katolickém knězi, který by na tuto řeč mohl odpovědět a já řekl že nevím. Načež mi Moravec řekl, že to musím tedy udělat sám, protože něco se stát musí. Že řeč musí být proti Šrámkovi jako knězi a že v ní musí býti učiněna zmínka o tom, že Šrámek je v zajetí Židů a zednářů. Nerad jsem se tomu svolil a slíbil řeč vypracovat. Moravec ještě zvláště připomněl, že řeč musí být ostrá. Řeč byla určena pro Olomouc, poněvadž Morava jest tradičně katolická země a poněvadž Šrámek byl rodem Moravan. Vybrán jsem byl pro tuto přednášku já, poněvadž jsem se – jak Moravec výslovně řekl – vyznal v církevních poměrech a protože jako novinář jsem již tak jako tak ve věci angažován.“ Scheinost také dodával, že pokud by on odmítl, musel by projev sepsat jeho zástupce Dr. Doležal, kterému slíbil, že toto břímě vezme na sebe, aby Šrámk nemusel hanět Doležal jako spisovatel knih o Šrámkovi. Vlastně tak odkazuje na svoje „osobní obětování se“.

⁹²² Večeřa, Pavel: *Jan Scheinost - prominentní katolický novinář před Národním soudem*, s. 491.

⁹²³ *Národní politika* měla na konci protektorátu náklad až 450 000 výtisků, tedy mnohonásobně více než *Lidové listy*. Navíc byla v protektorátní éře *Národní politika* oficiálně listem Národního souručenství a byla spolu s *Večerním Českým slovem* nejmasovějším listem.

⁹²⁴ Celou tuto záležitost s Ligou rezepteje J. Bárta. Upozorňuje, že J. Scheinost se účastnil zahajovacího shromáždění Ligy v Lucerně, kde se dozvěděl, že byl stejně jako další šéfredaktoři denního tisku jmenován členem výboru, přestože přihlášku nikdy nepodepsal. O členství skutečně rozhodovalo Moravcovo ministerstvo školství a národní osvěty, ve většině případů proti vůli konkrétních osob, což byl podle všeho i Scheinostův případ. Bárta, Jiří: *Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem*, s. 75-76.

⁹²⁵ „Prohlášení – protokol J. Scheinosta, sepsaný 17. 12. 1946“. Oceněných bylo během šesti protektorátních let opravdu mnoho.

Jan Scheinost napsal za protektorátu mnoho obecných článků na nejrůznější témata. Většina z nich nebyla nijak kontroverzní. Přesto mohou některé stále upoutávat pozornost, jako neonacisty povšimnuté: „*Dnes žijeme v ukrutné válce, a proto nás Čechy především zajímá dosavadní bilance 15. března 1939. Děláme-li tuto bilanci srovnáním s osudem jiných zemí, ať už jakkoli do války stržených, shledáme, že je lepší než snad všude jinde. Žili jsme přece přes všechny potíže v Protektorátu stále mnohem „mírověji“ než v Anglii, Sovětech, USA, Francii, Japonsku, zemích balkánských, Itálii atd., ba dokonce i než v samotném Německu.*“⁹²⁶

Ovšem Jan Scheinost byl za okupace též autorem článků, které si rád přečetl i opravdový vlastenec, např. těch, ve kterých novinář a každodenní uživatel národní řeči upozorňoval na krásu a důležitost českého jazyka: „*Kdekerý začek obecné školy se doví, co znamenal a znamená pro náš národ, pro jeho osobitost a její záchranu jazyk český v minulosti i nyní i pro budoucnost... Měli bychom si tedy uvědomiti i druhou stranu tohoto účtu a pochopiti konečně, čím my jsme povinni jazyku českému. Především jistě aspoň úctou k jeho právu na čistotu v ústech i perech českých lidí. Komolit, mrzačit, ubíjet a tím zesměšňovat a tupit češtinu je zločin a velezrada na jednom z nejcennějších statků národa a jeho kultury.*“⁹²⁷

10.2 Soudy, vězení a Scheinostův poválečný soukromý život

Ještě před vyhlášením německé kapitulace, 7. května 1945, byl Jan Scheinost, toho času již propuštěný z redakce *Národní politiky*, ve svém domě v pražském Břevnově zatčen.⁹²⁸ Až po téměř dvou letech ve vazbě se Scheinost dostal v březnu 1947 před Národní soud,⁹²⁹ který jej (i další dva protektorátní novináře, Jana Vrbu a Františka Josefa Prokopa, společně

⁹²⁶ Scheinost, Jan: „Bilance.“ *Svět*, roč. 4, č. 11, 14. 3. 1945. [online]. Dostupné z neonacistického portálu: <<http://www.odpor.org> 27. 12. 2008>.

⁹²⁷ Scheinost, Jan: „O účtě k české řeči.“ *Lidové listy* 21. 10. 1939. [online]. Dostupné z: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3436>> (časopis *Naše řeč*, r. 1939, č. 9-10).

⁹²⁸ Scheinostovi bydleli ve vlastním rodinném domě v Řičanově 44. Podle anonymní zprávy agenta nacistické bezpečnostní služby Sicherheitsdienst (SD) zatčení Scheinostovi způsobilo infarkt. Tento agent musel být někdo Scheinostovi blízký, i pravděpodobně jeho další zprávy, uložené v AMV, zejména AMV, 305-386-2, dokazují nadstandardní znalosti.

⁹²⁹ Národní soud byl zřízen tzv. retribučním dekretem prezidenta republiky č. 17/1945 Sb. o zřízení Národního soudu a jeho úkolem bylo soudit významné představitele politického, veřejného a hospodářského života v tzv. protektorátu, pokud se dopustili trestných činů podle dekretu prezidenta republiky z 19. června 1945, č. 16 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. Kolaborující novináři byli souzeni hlavně podle prvního odstavce § 3. Viz Bárta, Jiří: *Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem*, s. 40.

se kterými byl souzen) vinil ve zkratce z toho, že tiskem propagoval a podporoval nacistické hnutí a schvaloval a obhajoval nepřátelskou vládu na území republiky.⁹³⁰

Obžalovací spis obsahuje stránky i s úryvky z dotyčných článků, rozdělených do pěti okruhů: vychvalování nacismu, všemožné snižování spojenců, hanobení první republiky a schvalování Háchovy politiky, bagatelizování a odsuzování odboje a schvalování okupace, resp. propagování spolupráce s okupanty.⁹³¹

Obžaloba Scheinostovi dále zvláště vyčítala, že „*konal okupantům nejplatnější služby právě jako vysoce vzdělaný a renomovaný novinář, jehož slova jistě vážila víc, než slova nových redaktorů bez pevné posice v čtenářstvu*“ a také, že „*stupňoval aktivismus, zřejmě tak, jak on sám byl víc a víc přesvědčen o správnosti toho, co psal, a že psal až do poslední doby okupace.*“⁹³²

Horlivost Scheinostových článků totiž s blížícím se koncem protektorátu neumdlěla. Tento fakt zajímavě komentoval letitý Scheinostův spolupracovník, Dr. Josef Doležal, odsunutý v 30. letech z postu šéfredaktora *Lidových listů* na místo Scheinostova zástupce: „*Do aktivismu se dostával pomalu a není mi jasno, proč se během doby jeho aktivismus spíše stupňoval, i když již byla porážka Německa nepochybná. Snad hrála hlavní roli jeho povaha, že totiž věnoval-li se nějaké věci, dělal ji na sto procent.*“⁹³³ J. Bárta však v této souvislosti také upozorňuje, že nárůst počtu „závadných“ článků výrazně vzrostl po přestupu J. Scheinosta do důležitější, a tudíž mnohem sledovanější *Národní politiky*.⁹³⁴

Na vrub byl Scheinostovi započten i zmiňovaný olomoucký projev proti Šrámkovi a tři novinářské výjezdy za hranice protektorátu, mj. na Slovensko. Plodem „slovenské cesty“ byla brožura „Banská Bystrica“, kam Scheinost napsal krátkou stat’ „Příčiny, cíle a výsledky“, a kde líčí údajnou iniciativu sovětské vlády vyvolat vzpouru, dezorganizaci dopravních cest v týle německých vojsk a šířit sociální a politický chaos, který by umožnil

⁹³⁰ Podle § 3, odst. 1. dekretu presidenta republiky č. 16/45 Sb., ve znění zákona čis. 23/46 Sb. Viz NA, fond NS, sg. 9/47, karton 139, Obžalovací spis. Opis spisu též in AMV, 301-87-2.

⁹³¹ Přesněji okruhy zní: 1. vychvaluje nacismus, vedoucí osoby nacistického hnutí, nacistickou politiku, hospodářství, sociálního zřízení; 2. všemožně snižuje spojence, jejich politiku, armády, úspěchy diplomatické i vojenské; 3. hanobí první republiku, schvaluje Háchovu politiku; 4. bagatelisuje a odsuzuje odboj, varuje před ním a štvě proti jeho vedoucím osobám, 5. schvaluje okupaci, zákroky okupačních orgánů i t.z.v. protektorátní vlády, propaguje spolupráci s okupanty a poukazy na její nutnost a užitečnost pro český národ. V jiných materiálech se lze setkat také se 4 okruhy rozdělenými A, B, C, D, ale jinak kategoriemi velmi blízkými.

⁹³² NA, fond NS, sg. 9/47, karton 139, Obžalovací spis. Také in AMV, 301-87-2.

⁹³³ NA, fond NS, sg. 9/47, karton 136, Protokol s výpovědí J. Doležala. Také in AMV, 301-87-2.

⁹³⁴ Bárta, Jiří: *Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem*, s. 86.

komunistické straně zmocnit se moci ve prospěch sovětských zájmů.⁹³⁵ Ve většině textu však ani není poznat, že je autorem Scheinost, jeho dikce z nudných frází vyčnívá pouze tam, kde varuje, že komunistům nejde o obnovu demokracie, ale o nastolení komunistické diktatury.

Obhajoba byla prostá, vše napsané odůvodňovala nátlakem a pokyny, případně doprovázenými pohrůzkami. Scheinost se také hájil řadou vlasteneckých a prospěšných činností, tím, že chránil své redaktory a bral na sebe ty nejzávažnější příkázané úkoly, aby oni nebyli kompromitováni, a také tím, že byl v kontaktu s odbojovým hnutím, jehož činnost chtěl krýt. „Uvádím, že se cítím nevinně a že jsem nekonal víc, než jsem musel vzhledem k dané situaci národa a odpovědnosti, již jsem měl za životy a bezpečnost svých kolegů (...) a že jsem ilegálnímu hnutí i českým lidem pomáhal podle svých sil a možností.“⁹³⁶

Svědci většinu jím udaných údajů potvrdili, a to jak spojení s odbojem⁹³⁷, tak např. významnou pomoc lidem v nouzi, a to i Židům.⁹³⁸ Žádný svědek Scheinosta neobvinil z udavačství. Mezi kolegy byl Scheinost velmi oblíben, a to pravděpodobně i proto, že je nenutil k psaní aktivistických prorežimních článků a že je raději psal sám. Mezi spolupracovníky nebyly obavy, že by snad mohl někoho udat a mluvilo se před ním otevřeně.⁹³⁹ Svědci se často shodli, že Scheinost sledoval již zmiňovanou koncepci protektorátního prezidenta Háchy. Nepříznivě mohou vyznít většinou ta hodnocení, že Scheinostovi šlo o získání různých hmotných výhod, ale je otázkou, co tím bylo přesně míněno v případě Scheinosta, známého milovníka dobrého jídla i pití.

Národní soud Scheinosta uznal vinným, ale zároveň trest „těžkého žaláře“ stanovil „v trvání 22 měsíců, 1 tvrdým ložem čtvrtletně zotřeného“⁹⁴⁰, tedy tak že mohl po skončení procesu odejít na konci března 1947 domů.

Jak Scheinostovo protektorátní působení zhodnotit? Jeho osoba byla vždy kontroverzní, a nejvíce kontroverzní byly jeho činy právě v protektorátním období. Např. V. Černý

⁹³⁵ Scheinost, Jan, Kožíšek, Antonín, Jan, Werner, Karel: *Banská Bystrica*. Praha: Orbis 1944. S předmluvou Emanuela Moravce, s. 19.

⁹³⁶ „Prohlášení – protokol J. Scheinosta, sepsaný 17. 12. 1946“.

⁹³⁷ Viz mj. svědectví Františka Bauera a Jiřího Weyra. Většina protokolů in NA, fond NS, sg. 9/47, karton 136, příp. karton 140, opisy též AMV 301-87-2.

⁹³⁸ Svědectví Arnošta Kafky, NA, fond NS, sg. 9/47, karton 136.

⁹³⁹ NA, fond NS, sg. 9/47, karton 136, Protokol s výpovědí J. Doležala. Také in AMV, 301-87-2.

⁹⁴⁰ Rozsudek ze 28. 3. 1947. NA, fond NS, sg. 9/47, karton 140. Také in AMV, 301-87-1. Jan Scheinost musel také uhradit náklady trestního řízení a dokonce i náklady výkonu svého trestu. Čtvrtina jmění navíc propadla státu.

Scheinosta nepovažoval za nebezpečného kolaboranta, ale za člověka českého smýšlení.⁹⁴¹ S tímto názorem souhlasí i J. Bárta, podle kterého Scheinostova činnost vycházela z oportunní taktiky přežít, ale který též upozorňuje, že pravděpodobně patřil do skupiny lidí, která balancovala na hraně kolaborace s okupanty a zároveň i odboje proti nim.⁹⁴² V Scheinostovi je možné „vidět i muže, který na sebe „po křesťansku“ vzal kříž, byť to byl kříž kolaborace“, upozorňuje P. Večeřa.⁹⁴³

V. Durych přidává postřeh, že ke kolaboraci Scheinosta rozhodně nevedla láska k Němcům, ale „spíše programová nenávisť k řadě –ismů, které donedávna hýbaly republikou jako červi zkaženým masem.“⁹⁴⁴ Návaznost na předchozí Scheinostovo smýšlení vnímá i M. Putna, který upozorňuje, že Scheinost základní body svých politických idejí dokázal nalézt i v protektorátním režimu, a který jeho celoživotní působení definuje jako oscilaci mezi idealismem a pragmatismem, myšlenkovou stálostí a kompromisnictvím, obětavostí a hráčstvím, veřejnou sršatostí a zákulisní obratností.⁹⁴⁵ Obětavý člověk i oportunista, idealistický i praktický a pragmatický hráč. Všechna tato hodnocení jsou podle mého názoru zcela relevantní. A to i z toho prostého důvodu, že ukazují osobnost Jana Scheinosta jako člověka mnoha rozměrů, muže, který byl velmi často oblíben, málokdy nenáviděn, avšak nikdy ne přijímán s lhostejností.

Na jaře 1947 mohla začít další zajímavá etapa života Jana Scheinosta, muže, který byl politicky diskreditován a který by těžko sehnal místo v novinové redakci, ale na nějž přátelé ani např. představitelé církve nezanevřeli. S rokem 1948 však přišel další životní zlom, nástup komunistického režimu k moci, a s ním i uvěznění Scheinosta a mnoha dalších osob, se kterými stýkal.

Předchozí léta po prvním propuštění však nebyla pro Scheinosta nešťastná, alespoň tak lze usuzovat z různých úředních záznamů, a také vzpomínek dcery a snachy. Finančně na tom jeho rodina nebyla nejlépe, ale Scheinostovy kulturní styky neutrpěly. Oficiálně zaměstnaný nebyl, ale pracoval v knihovně břevnovského kláštera, kterému podle svědectví A. Opaska pomáhal za války.⁹⁴⁶

⁹⁴¹ „Smečku kolaborantů a zrádců – to byla pevná víra všech – smete porážka Němců. Ale nebylo vždy jasné ani to, kdo je skutečným kolaborantem. (...) Jan Scheinost jím nebyl.“ In: Černý, Václav: *Paměti II. Křik koruny české. náš kulturní odboj za války*. Atlantis: Brno 1992, s. 357-358.

⁹⁴² Bárta, Jiří: *Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem*, s. 110-111.

⁹⁴³ Večeřa, Pavel: *Jan Scheinost - prominentní katolický novinář před Národním soudem*, s. 502.

⁹⁴⁴ Durych, Václav: *Vzpomínky na mého otce: Životopis Jaroslava Durycha*, s. 223.

⁹⁴⁵ Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 601.

⁹⁴⁶ Dobrozdání A. Opaska. In: NA, fond NS, sg. 9/47, karta 136. Podle hlášení v AMV 305-571-5 byl Scheinost označen dokonce za tajemníka opata Opaska, a sám Scheinost vypověděl, že opatovi občas pomáhal

Ještě za protektorátu byla Scheinostovým dalším oblíbeným kostelem Panna Marie pod Řetězem, kam chodíval s Jaroslavem Durychem a někdy i s dalšími v práci zmiňovanými osobnostmi, např. se Stanislavem Berounským.⁹⁴⁷ Za protektorátu byl Jan Scheinost spolu s Jaroslavem Durychem též přijat do řádu sv. Lazara Jeruzalémského, jehož velkopřevorem byl Karel Schwarzenberg.⁹⁴⁸ Po propuštění pak Scheinost nezhálel ani jako muž pera, přispíval údajně pod pseudonymem do týdeníku pro politiku a kulturu *Obzory*, vedeného P. Tigridem a I. Ducháčkem.⁹⁴⁹

V prosinci roku 1948 byl Jan Scheinost opět zatčen a vyšetřován, nejprve kvůli stykům s německou zpravodajskou bezpečnostní službou za okupace, ale další výpovědi hovoří též o Scheinostově napojení na zpravodajskou službu Vatikánu, i o kontaktech s britskou tajnou službou.⁹⁵⁰ Opakované soudy nebyly po roce 1948 vůbec výjimečné, obvinění různého druhu také ne, ale v Scheinostově případě si u četby komunistických protokolů nelze nevzpomenout ještě také na úplně jinou dobu, na dobu dobrodružného Scheinostova angažmá u českých fašistů. Dojem světa plného intrik posiluje fakt, že některé dokumenty z tohoto vyšetřování neodpovídají časově a někdy si jejich údaje vzájemně protirečí.⁹⁵¹ Na rozdíl od doby první republiky však v této hře šlo o život.

Vězeň Scheinost byl vyšetřován i nadále, nově šlo o jeho údajnou protistátní činnost. Podle obžaloby se Scheinost „zúčastnil ustavení ilegální strany národní jednoty, koncipoval její programové prohlášení, publikované ilegálním letákem a napsal provolání k americké

s redakcí kázání. S Opaskem měli též řadu společných přátel, mj. Jaroslava Durycha a Karla Schulze. Ovšem ve svých memoárech Opasek zmiňuje Scheinosta jen letmo a ne přátelsky.

⁹⁴⁷ Někdy také se Schulzem, Štormem, Lazeckým, Hertlem, Weyrem aj. Viz Durych, Václav: *Vzpomínky na mého otce: Životopis Jaroslava Durycha*, s. 223.

⁹⁴⁸ Českým velkopřevorem řádu byl Karel Schwarzenberg, heroldem řádu Břetislav Štorm. Bližší informace o pasování a dalších členech Durych, Václav: *Vzpomínky na mého otce: Životopis Jaroslava Durycha*, s. 369. Podle Durycha byli do řádu přijímáni vesměs šlechtici, katoličtí zdravotníci i katoličtí umělci a intelektuálové.

⁹⁴⁹ Ze vzpomínek dcery Jana Scheinosta, Lucie Chytilové, 14. 9. 2012.

⁹⁵⁰ Protokol s J. Vondráčkem z 18. 2. 1952. Zde se mluví o nějaké „akci Dicka Jeffa,, kdy měl být „Schejnost“ vzat pod ochranu britské tajné služby, „jako tomu bylo za války.“ In: AMV, 305-327-6.

Jméno Jana Scheinosta dělalo policejním informátorům, zapisovatelům a vyšetřovatelům problémy. I v předválečných policejních spisech lze nalézt mnoho chybných variací: Šejnost, Šajnost, Schejnost i Šcheinost.

⁹⁵¹ J. Bárta shrnuje a upozorňuje, že podezřelý je například údaj, že J. Scheinost byl zatčen 3. 12. 1948, převezen do Hradce Králové a hned 11. 12. odsouzen k 5 letům žaláře. In: AMV, Z-6-352, Výpis poznatků o J. Scheinostovi. Přitom příkaz k eskortě z Hradce do Prahy k hlavnímu líčení krajského trestního soudu (mimořádného lidového soudu) je datován až k 16. 12. 1948. Scheinost byl tehdy eskortován se svým někdejší kolegou z ČSL a pozdějším stranickým odpadlíkem Františkem Zelenkou. In: AMV, 305-327-6. V pozdějším výpisu z rejstříku trestů je uvedeno, že byl Scheinost odsouzen 17. prosince 1948 k trestu 14 měsíců odnětí svobody a peněžnímu trestu ve výši 60 tisíc korun. Celý popis viz Bárta, Jiří: *Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem*, s. 101.

veřejnosti.“⁹⁵² J. Bárta shrnuje, že toto obvinění v sobě nese znaky nedemokratického soudnictví a snahu vypořádat se s odpůrci komunistického režimu⁹⁵³, ovšem je nutné podotknout, že k tvorbě letáku s názvem *Českému národu* se Scheinost přiznal. Ani tentokrát mu angažmá u „strany národní jednoty“ nepřineslo štěstí, ale osm let, další ohromný peněžitý trest,⁹⁵⁴ tábor nucených prací ve Vykmánově u Ostrova u Karlových Varů a Valdice.

Na konci června roku 1955 byl Jan Scheinost z vězení podmíněčně propuštěn.⁹⁵⁵ Novinář s cejchem v době komunistické totality neměl žádné skvělé vyhlídky, a finanční situace rodiny byla velmi špatná. Přesto neztrácel chuť do života, na dobré pochutiny i na dlouhé diskuse, než mu ji sebrala v šedesátých letech nemoc. Letitému příteli a bývalému spolupracovníkovi Jaroslavu Durychovi šel za svědka na svatbě,⁹⁵⁶ pravidelně se stýkal s Jaroslavem Seifertem, který bydlel též v Břevnově, a se Scheinostem se přátelil již desítky let.⁹⁵⁷ Po řadě peripetií získal místo v knihkupectví katolické Charity v Jindřišské ulici (samostatnou existenci Charity hájil za okupace, a nyní zde našel přímluvce), a přivydělával si překlady z němčiny a příležitostně i angličtiny. Nejprve pod cizími jmény, později pomáhal svému synovi, stejnojmennému začínajícímu překladateli.⁹⁵⁸

Konec Scheinostova života byl životem ve stínu, tak, jako život většiny katolických intelektuálů v této době. Přesto byl Jan Scheinost mužem, který měl život rád, i jeho světské požitky - dokud mu zdraví sloužilo. Závěrem práce tedy dodejme: Jan Scheinost, katolík, bonviván.

⁹⁵² AMV, V-5390 MV, Trestní oznámení. Státní prokuratura Scheinosta v lednu 1949 zahrnuje do trestního oznámení v případě Jana Kukačky. Zdařilý pokus o rekonstrukci celé kauzy viz Bárta, Jiří: *Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem*, s. 102-104.

⁹⁵³ Bárta, Jiří: *Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem*, s. 102.

⁹⁵⁴ 100 000 Kč. AMV, V-5390 MV, Rozsudek.

⁹⁵⁵ Otázkou zůstává, proč. Jan Scheinost byl prokazatelně ve velmi špatném zdravotním stavu, po infarktech, a jeho žena Božena neustále apelovala na instituce, že živoří. Nabízí se však ještě jedno vysvětlení. Scheinostovo jméno lze najít v tzv. *Cibulkových seznamech*, kde je uveden jako „agent“ a také „tajný spolupracovník“ Státní bezpečnosti s krycím jménem Urbánek. V oficiálních seznamech není. Podle vzpomínek snachy, Květomily Scheinostové, byl sám Scheinost sledován Státní bezpečností, jejíž agent se nastěhoval do části domu, který původně Scheinostovi vlastnili (a Scheinostovi s ženou zbyly dva kamrlíky bez kuchyně a koupelny). K. Scheinostová nepovažovala Scheinostovu spolupráci za pravděpodobnou, nicméně nedokázala vyloučit možnost, že aby se dostal z Valdic, něco podepsal.

⁹⁵⁶ Roku 1956. Durych, Václav: *Vzpomínky na mého otce: Životopis Jaroslava Durycha*, s. 223.

⁹⁵⁷ Ve vzpomínkách K. Scheinostové a L. Chytilové byla zmíněna ještě např. jména Albert Vyskočil a Jan Zrzavý.

⁹⁵⁸ Převážně jeho dílem bylo první vydání Remarqueova *Černého obelisku* (1957), údajně pracoval i na *Irském deníku* Heinricha Bölla.

11. Závěr

Jan Scheinost je díky hodnocení dosavadní odbornou literaturou známý nejvíce jako „katolík a fašista“, respektive jako „klerofašista“. Jak ale ukázala 2. kapitola práce, podnět k tomuto hodnocení položila sice již dobová propaganda, ale sám Scheinost, který se věnoval rozvíjení české fašistické ideologie pouze necelé tři roky, i u fašistů propagoval hierarchii hodnot Bůh - křesťanství – národ (nacionalismus) – fašismus,⁹⁵⁹ tedy hierarchii hodnot, která více odpovídá politickému katolicismu. Pro většinu Scheinostova života a tvorby by bylo tedy přesnější označení „katolík a nacionalista“.

Jako zapálený nacionalista Scheinost vstoupil do své první politické strany, Československé národní demokracie, vzhledem ke svému katolickému přesvědčení však nemohl souhlasit s touto stranou v názorech na postavení církve v novém státě. S ideou boje za katolicismus v komplikované poválečné situaci a ve výrazně prolevicovém ovzduší republiky vstoupil do Československé strany lidové, ale ta pro něj byla příliš kompromisní a málo konzervativní. Přesto přispíval do jejích stranických periodik, zejména do *Lidových listů*, a své zkušenosti z praktické místní politiky zúročil ve spise *Kulturní politika obecní*, napsaném „jako rukověť“ křesťanským kulturním pracovníkům a všem občanům, zastupujícím katolické zájmy v obcích a samosprávě. Jako přispěvatel stranických listů se za první republiky nemohl vyhnout propagandě, věnující se neustálému napadání konkurenčních stran, ale zároveň navazoval novinářské a kulturní kontakty napříč politickým spektrem.

Co Jan Scheinost nemohl psát ve stranických denících, to vyjadřoval v „revue pro politiku a národní kulturu *Rozmach*“, jejímž byl spoluzakladatelem a také finančním podporovatelem. Zde začal Scheinost systematicky rozvíjet svá hlavní témata a také psát kritiky na adresu československé parlamentní demokracie a jejích hlavních aktérů – stran. Politické strany vnímal jako zastaralé, oligarchické struktury, potírající inteligentní vůdčí duchy, mezi které se sám počítal.

Na politickém systému republiky i demokracii obecně mu vadila její neefektivnost, liknavost, korupce, špatný způsob výběru vůdčích představitelů, vedoucí podle něj k vládě demagogů, i samotný základ demokracie - postulát o rovnosti občanů. Scheinost se domníval, že vzdělání, ve své práci oceňovaní občané by měli mít větší možnost ovlivňovat

⁹⁵⁹ Scheinost, Jan: „Pomni a pamatuj“, s. 65.

společenské dění, než např. tuláci, a z této premisy též vycházel ve svých alternativních koncepcích politického systému.

Většina kritik vychází z pozorování skutečné reálné situace na politické scéně, a když si odmyslíme některá Scheinostova silně sarkastická, nicméně zajímavá líčení, vyvstane z jeho kritik plastický obraz mnoha stále aktuálních problémů. I když v evropském kontextu byla Československá republika relativně funkční a stabilní, lze chápat Scheinostovo volání po osobně zodpovědné, výkonné a vnitřně jednotné vládě.

Čím a kým byl Jan Scheinost inspirován? Jako klíčové pro jeho ideový vývoj lze označit setkání s katolickým intelektuálem a spisovatelem Jaroslavem Durychem, s nímž názorově několik let souzněl, a který vycházel ze stejných podnětů. Jednalo se zejména o vliv jiného katolického myslitele, Josefa Floriana, jehož vydavatelství ve Staré Říši prostředkovalo mj. ideje francouzského nacionalistického, katolického a monarchistického hnutí *Action française* a spisovatele Léona Bloye. Durychova a Scheinostova revue *Rozmach* odmítala liberalismus, kapitalismus a náboženský a mravní relativismus, podporovala výbojně snahy katolicismu a zároveň hájila nacionalismus. I když v souvislosti s národním hnutím nastal po první světové válce katolické církvi odliv věřících, *Rozmach* se snažil prokázat, že nacionalismus může s katolicismem souznít, respektive že nacionalismus může katolicismu dobře posloužit. Zatímco však Jaroslav Durych zůstal u kritiky a teoretizování, Jan Scheinost chtěl uskutečnit ideje *Rozmachu* v praxi.

Scheinostova cesta k fašismu se může zdát na první pohled paradoxní, ale domnívám se, že není nelogická, ba naopak. Jak ukazuje tato práce, Scheinostovi chyběla konzervativní, katolická a zároveň nacionální strana, se kterou by mohl myšlenkově souznít. Proto sám vyjadřoval svoje představy, a naskytl se mu zároveň vhodná příležitost k jejich uplatnění, když se v polovině 20. let 20. století formoval český fašismus, který Scheinost mohl ovlivnit a dát mu myšlenkový náboj. Jan Scheinost byl silně ovlivněn hnutím *Action française*, u kterého jsou spatřovány fašistické rysy,⁹⁶⁰ a zde se tedy nabízí i jisté ideové propojení nacionálního konzervativce Scheinosta k fašismu. Scheinostovy profašistické motivace ale více než z ideového vývoje vycházely z ryze utilitaristického podnětu, z aktuální české politické konstelace.

⁹⁶⁰ Nolte, Ernst: *Fašismus ve své epoše*, s. 62.

Jako „šedá eminence“ fašistického vůdce Gajdy se Scheinost musel vyjádřit k italskému fašismu, kdy si však i díky nedostatku překladů a přesných informací mohl pro sebe uspokojivě odpovědět na otázky, co spojuje katolicismus s fašismem. Spatřoval mnohé styčné body fašistické doktríny s katolickou naukou, a to ve společném náhledu na potřebu autority, hierarchie, ve stejném postoji proti myšlenkovému subjektivismu a mravnímu individualismu, i v *Rozmachu* tolik opakované kritice liberalismu a kapitalismu. Důležitou roli zajisté sehrál negativní vztah katolické církve k socialismu a bolševismu, a ve 20. letech možný výklad, že fašistické stavovské uspořádání společnosti souzní s požadavkem třídní harmonie a se snahou katolické církve nalézt v hospodářské oblasti „třetí cestu“ mezi kapitalismem a socialismem.

Také později, ve 30. letech, byla mnohými spatřována v papežské encyklice *Quadragesimo anno* Pia XI. (1931), propagující sociálně spravedlivý stavovský řád, chvála fašistického korporativního státu. V této době však již Jan Scheinost opustil fašistické řady a vysvětloval, že ideje encykliky nejsou zamýšlené proti demokratické republice. Vývoj Scheinostovy stavovské myšlenky ve 30. letech zaznamenal jistý útlum, a nevymykal se koncepcím hospodářského stavovského řádu Československé strany lidové.

Ale již před tím, na konci 20. let, Jan Scheinost představil svoji průkopnickou a komplexní představu stavovského státu. Hledat alternativní politická řešení začal Scheinost v *Rozmachu* a v době angažmá u Národní obce fašistické napsal Scheinost s Ladislavem Švejcarem *Nástin stavovské ústavy demokratické*, nejucelenější pojednání o stavovském uspořádání v Čechách.

Z tohoto i dalších v práci představených textů vyplývá určitá Scheinostova náklonnost k monarchii, ale také další významná specifika Scheinostova korporativismu. Scheinost vycházel ve svých představách stavovského uspořádání nejen z katolických a fašistických idejí, zakomponoval do nich i originální prvky, z nichž nejdůležitější je čerpání z naší slavné národní historie. Stavěl zejména na době, která ještě neznala z jeho pohledu škodlivou reformaci, „době gotické“. Již jako autor *Rozmachu* kritizoval údajný „presbyteriánský charakter“ demokracie, charakter, který demokracii vtiskla reformace. Proto nepřekvapí, že oproti reformaci a jejím tendencím staví období ještě předreformační, dobu, která ctíla řád a byla si vědoma nerovnosti lidí.

Specifičnost Scheinostovy stavovské koncepce práce ukazuje též na stručném nastínění jiných stavovských koncepcí. A to jak v díle Scheinostovi blízkých politiků, R. Gajdy a B. Staška, tak na soudobých návrzích politických alternativ z řad českých politických stran, a

také na režimech v evropských zemích, které jako inspiraci svého politického uspořádání uváděly encykliku *Quadragesimo anno* (tedy především Rakouska a Portugalska).

Pro Jana Scheinosta byl na prvním místě vždy katolicismus, avšak Národní obec fašistická jeho vůdčí roli v české společnosti zajistit nemohla. Proto se vrátil do Československé strany lidové a bez obtíží vypustil ze svého slovníku pojmy jako fašismus. Jako „šedá eminence“ tentokrátě předsedy českého zemského křídla ČSL, Msgre. Bohumila Staška, se snažil prosadit své ideje u mladé stranické generace a psal pro ni ideové texty do měsíčníku *3. generace*. Když se v polovině 30. let stal šéfredaktorem *Lidových listů*, stal se tím představitelem oficiální politické linie strany, a i jeho výbojná dikce byla utlumena. Otevřenější úvahy si nechal do revue, jež od roku 1937 odkazovala na někdejší *Rozmach*, do revue *Tak*. Práce se v souvislosti se Scheinostovým opětovným působením v Československé straně lidové také věnovala údajným pokusům o fašizaci ČSL ve 30. letech, kdy prokazuje nepřesnost podobných zjednodušujících tezí a upozorňuje, že Jan Scheinost v této době obhajoval demokratické uspořádání republiky, byť k němu měl přetrvávající dílčí výhrady.

Druhá republika, plod nevídaného dění v září roku 1938, přinesla možnost naplnění Scheinostových idejí v celém, byť okleštěném státu i společnosti. Strana národní jednoty (SNJ) se ideově opírala o katolicismus a autoritu katolické církve, a Jan Scheinost, prostředník předchozího sblížení pravicových stran, se stal referentem její programové komise a de facto jejím dvorním ideologem. 16. února 1939 plénum programové komise SNJ schválilo podrobný program Strany národní jednoty, který však nikdy nevstoupil v platnost.

Jak se ideje tohoto programu lišily od Scheinostových plánů z 20. let? Na programu je znát především celkový posun politických snah SNJ i obsahový posun Scheinostovy koncepce směrem k napodobení italského fašistického systému. Na rozdíl od dříve představeného *Nástinu stavovské ústavy demokratické* je zde mnohem více kopírován právě italský vzor a tedy maximalizována role státu na úkor autonomie odborníků shromážděných ve stavech. Je ale nutné upozornit, že program Strany národní jednoty byl ovlivňován i jinými činiteli programové komise, a obsahuje prvky, které jsou zcela odlišné od Scheinostových celoživotních idejí.

Ještě v polovině roku 1938 se Jan Scheinost orientoval výhradně na jednotnou latinskou kulturu a zároveň se obával německé expanze a nacismu. Ovšem tento program se mj. vyjadřuje o kladném vztahu k Německé říši. V souvislosti s těmito projevy se práce snažila zasazovat ideje Jana Scheinosta do patřičného dobového kontextu. Většina evropských zemí se během 30. let pokoušela budovat různé typy autoritativních států. Stát, zbavený veškeré obranyschopnosti i podstatné části svého hospodářství, opuštěný dosavadními demokratickými spojenci a vydaný na ne/milost agresivnímu sousednímu státu, stěží mohl představovat oázu poklidného demokratického dohadování řady stran a kosmopolitní atmosféry. Ještě kontroverznější etapu dějin a činnosti Jana Scheinosta představuje období Protektorátu Čechy a Morava, kdy se práce snažila ukázat jeho motivaci a upozornit, že články z této doby nelze vnímat jako výraz jeho idejí, byť vykazují některé stále stejné myšlenkové vzory.

Až na protektorátní odbočku novináře, a nikoli již politika, Scheinosta považují za potvrzenou tezi nastíněnou v úvodu práce: Politická angažovanost Jana Scheinosta může být nejlépe pochopena jako hledání nejlepšího hnutí či politické strany, skrze něž by mohl realizovat své tradicionalistické a výbojně katolické ideje. Jeho angažmá v českém fašismu sledovalo specifickou Scheinostovu koncepci prosazení vůdčí role katolicismu v politickém uspořádání i ve společnosti. „Jediný inteligentní ideolog českého fašismu“ byl vždy a především katolík.

Abstrakt

Cílem disertační práce je analýza myšlenek i politických aktivit Jana Scheinosta (1896-1964), novináře a zároveň obratného zákulisního politika, známého také jako ideologa českého fašismu. Práce představuje a analyzuje především ty texty a aktivity této kontroverzní osobnosti, které byly svým způsobem unikátní, typické nebo naopak atypické pro československou politickou a intelektuální scénu první a druhé republiky, od 20. let 20. století do období Protektorátu Čechy a Morava.

Vlivný katolický publicista Scheinost bývá v odborné literatuře spojován nejen s konzervativním tradicionalistickým katolicismem, ale také s fašismem. Práce se však snaží prokázat, že Jan Scheinost především vždy hledal nejvhodnější hnutí či politickou stranu, skrze něž by mohl realizovat své výbojně katolické ideje.

Práce zároveň sleduje historický i kulturní a mediální kontext, v němž Scheinost, mj. šéfredaktor deníku *Lidové listy*, působil. Přesvědčený nacionalista a katolík Scheinost vstoupil na počátku 20. let do Československé strany lidové, ale ta pro něj byla příliš kompromisní a málo konzervativní. Proto založil se spisovatelem Jaroslavem Durychem revue *Rozmach*, kde koncipoval a prezentoval své myšlenky.

Když se v polovině 20. let 20. století formoval český fašismus, Scheinost vstoupil do fašistického hnutí, aby jej ovlivnil a dal mu myšlenkovou náplň. Spatřoval také jisté styčné body fašistické doktríny s katolickou naukou, mj. v koncepci stavovského uspořádání společnosti. Jako kritik demokracie a politického systému první Československé republiky Jan Scheinost promýšlel alternativní politická uspořádání, ideje tzv. stavovského státu.

Možnost naplnění Scheinostových idejí přineslo období druhé republiky, kdy se stal tvůrcem programu vládnoucí Strany národní jednoty. Program ale nestačil být realizován, a Jan Scheinost dokončil svoji veřejnou kariéru jako protektorátní novinář, po válce souzený za svoje články.

Klíčová slova: Jan Scheinost, katolicismus, fašismus, nacionalismus, první Československá republika, druhá republika, Československá strana lidová, Národní obec fašistická, kritika demokracie, stavovský stát.

Abstract

The aim of the doctoral thesis is an analysis of the ideas and political activities of Jan Scheinost (1896-1964), a journalist and skilful backstage policymaker who was also known as an ideologist of Czech fascism. The thesis presents and analyses primarily those texts and activities of this controversial personality which were somehow unique, typical or atypical for the Czechoslovak political and intellectual scene of the First and Second Republic, i.e. from the 1920s to the period of the Protectorate of Bohemia and Moravia.

The influential Catholic journalist Scheinost is often connected not only with conservative traditional Catholicism but also with Fascism in academic literature. However, the thesis tries to prove that throughout his career, Jan Scheinost was always mainly looking for the most suitable movement or political party for putting into practice his aggressive Catholic ideas.

At the same time the thesis also follows the historical, cultural and media context in which has Scheinost, as the editor in chief of the daily *Lidové listy*, acted. Scheinost, as a convinced nationalist and Catholic, joined the Czechoslovak People's Party at the beginning of the 1920s, but this party was not conservative enough for him, and he also felt that it made too many compromises. That is why he established, together with the writer Jaroslav Durych, the review entitled *Rozmach*, where he drafted and presented his ideas. When Czech fascism was taking form in the middle of the 1920s, Scheinost joined the fascist movement in order to influence it and give it substantial content with his ideas. He also saw some common points between the fascist doctrine and Catholic teachings, inter alia in the concept of the corporative order of society. As a critic of democracy and the political system of the First Czechoslovak Republic, Jan Scheinost pondered an alternative political order in the form of the so-called corporate state.

A chance for the realization of Scheinost's ideas came with the period of the Second Republic, when he became the author of the programme of the ruling Party of National Unity. However, the programme could not be put in practice, and Jan Scheinost finished his public career as a protectorate journalist, as after the war he was prosecuted because of his writings.

Keywords: Jan Scheinost, Catholicism, Fascism, nationalism, First Czechoslovak Republic, Second Republic, Czechoslovak People's Party, National Fascist Community, criticism of democracy, corporate state.

Použitá literatura, prameny a zdroje

- Bauer, František: *Moje zkušenosti z Národní Obce Fašistické*. Praha, 1928.
- Beránková, Milena – Křivánková, Alena – Ruttkay, Fraňo: *Dějiny československé žurnalistiky. Díl 3*. Praha: Novinář, 1988.
- Bouček, Václav: *Příčiny úpadku demokracie*. Praha: Nezávislá politika, 1938.
- Broklová, Eva: *Československá demokracie: Politický systém ČSR 1918-1938*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992.
- Broklová, Eva: Úvod. In: Broklová, Eva – Tomeš, Josef – Pehr, Michal: *Agrárníci, národní demokraté a lidovci v druhém poločase první Československé republiky*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008, 9–15.
- Cabada, Ladislav: *Český stranický systém 1890-1939*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000.
- Čechurová, Jana: *Česká politická pravice. Mezi převratem a krizí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999.
- Černý, Václav: *Paměti II. Křik koruny české. Náš kulturní odboj za války*. Atlantis: Brno 1992, s. 357-358.
- David, Roman: *Politologie. Základy společenských věd*, Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003.
- Dolejší, Vojtěch: *Noviny a novináři. Z poznámek a vzpomínek*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963.
- Durych, Václav: *Vzpomínky na mého otce: Životopis Jaroslava Durycha*. Olomouc: Votobia, 2001.
- Fiala, Petr – Strmiska, Maxmilián: *Teorie politických stran*. Brno: Barrister & Principal, 1998.
- Fiala, Petr – Foral, Jiří – Konečný, Karel - Marek, Pavel – Pehr, Michal – Trapl, Miloš: *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.
- Fischer, Josef Ludvík: *Krise demokracie*. Praha: Karolinum, 2005.
- Fuchs, Alfred: *Propaganda v demokracii a v diktaturách*. Praha: František Borový, 1938.
- Gajda, Radola: *Stavovská demokracie národního státu*. Praha: nákladem vlastním, 1933.
- Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2004.
- Gentile, Emilio: *Politická náboženství: mezi demokracií a totalitarismem*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.
- Gottwald, Klement: *Spisy VI*, Praha: Svoboda, 1952.
- Gregorovič, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995.
- Hájek, Miloš: *Od Mnichova k 15. březnu*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1959.
- Harna, Josef: Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918-1938. In: Malíř, Jiří – Marek, Pavel a kol., *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I. díl: Období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005, s. 535–552.

- Havelka, Jiří: Stavovská myšlenka (Moderní stavovské státy). In: Berounský, Stanislav (ed.): *Stavovská myšlenka: I. sborník statí. Praha: Vesmír, 1936, s. 24-41.*
- Heywood, Andrew: *Politické ideologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.
- Jeřábek, Martin: *Konec demokracie v Rakousku, 1932-1938: politické, hospodářské a ideologické příčiny pádu demokracie*. Praha: Dokořán, 2004.
- Jonová, Jitka: Československá strana lidová jako zástupce zájmů katolické církve na příkladu jednání o výuce náboženství na školách na počátku existence Československé republiky. In: Marek, Pavel (ed.): *"Bílá místa" v dějinách Československé strany lidové: sborník prací z mezinárodní vědecké konference k 90. výročí založení strany (1919-2009)*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2009, s. 69–85.
- Klimek, Antonín: *Boj o Hrad. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha: Panevropa, 1996.
- Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*. Praha: Paseka, 1995.
- Končelík, Jakub – Večeřa, Pavel – Orság, Petr: *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010.
- Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Kryšpínová, Jitka (eds.): *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Praha: Karolinum, 2003.
- Kotlán, Pavel: *Gajdova (ne)věrná Morava*. Brno: Institut vzdělávání SOKRATES, 2009.
- Koucká, Ivana – Papajík, David: *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-Uherské monarchie v letech 1918-1938*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001.
- Lacquer, Walter: *Faschismus: Gestern-Heute-Morgen*, Berlin: Ullstein Verlag, 1997.
- Lebloch, Otakar: *Fašistický stát*. Brno, 1927.
- Marek, Pavel: Klerikalismus a jeho interpretace ve volebních zápasech katolických stran před první světovou válkou. In: Marek, Pavel (ed.), *Teorie a praxe politického katolicismu 1870-2007*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 11–33.
- Marek, Pavel (ed.): *"Bílá místa" v dějinách Československé strany lidové: sborník prací z mezinárodní vědecké konference k 90. výročí založení strany (1919-2009)*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2009.
- Maršálek, Pavel: Korporativní prvky v hospodářství Třetí říše a Protektorátu Čechy a Morava. In: Soukup Ladislav (ed.): *Právněhistorické studie 42*. Praha: Karolinum 2012, s. 125-131.
- Masaryk, Tomáš Garrigue: *Cesta demokracie III: Projevy, články rozhovory 1924-1928*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1994.
- Masarykův slovník naučný: Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí, díl II*. Praha: Československý kompas, 1926.
- Masarykův slovník naučný: Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí, díl III*. Praha: Československý kompas, 1927.
- Masarykův slovník naučný: Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí, díl V*. Praha: Československý kompas, 1931.
- Mikuta, Rudolf – Scheinost, Jan: *Obrazový památník [Prvního celostátního sjezdu katolíků Československé republiky] 27.-30.6. A. D. 1935: Congressus catholicus Pragensis - Pražský katolický sjezd - Pražský katolický sjezd - Pražský katoličeský*

- kongress - Prager katholikentag - Prágai katolikus nagygyűlés - Zjazd katolików w Pradze = Memoriale illustratum - Obrazový památník - Illjustrvannyj pamjatnik - Illustriertes geddenkbuch - Képes emlékkönyv - Ilustrowany pamiętnik*. Praha: Stálý výbor sjezdový, 1936.
- Modráček, František: *Fašistické převraty: krise poválečných demokracií*. Praha: Jaroslav Salivar, 1947.
- Mussolini, Benito: *Řeči o Italii a fašismu*, Praha: Plamja, 1935.
- Nakonečný, Milan: K psychologii a perspektivám českého fašismu. In: Pasák, Tomáš: *Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945*. Praha: Práh, 1999, s. 393–420.
- Nakonečný, Milan: *Český fašismus*. Praha: Nakladatelství Vodnář, 2006.
- Nolte, Ernst: *Fašismus ve své epoše*. Praha: Argo, 1999.
- O'Sullivan, Noël: *Fašismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995.
- Pasák, Tomáš: *Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945*. Praha: Práh, 1999.
- Pavliček, Jaromír: Český fašismus. In: Malíř, Jiří – Marek, Pavel a kol.: *Politické strany I: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–1938*. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 629–653.
- Paxton, Robert O.: *Anatomie fašismu*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2007.
- Pehr, Michal a kol.: *Cestami křesťanské politiky: biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*. Praha: Akropolis, 2007.
- Pehr, Michal: Československá strana lidová a její vztah k demokracii v době první republiky. In: Broklová, Eva – Tomeš, Josef – Pehr, Michal: *Agrárníci, národní demokraté a lidovci v druhém poločase první Československé republiky*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008, s. 214–256.
- Pehr, Michal: Československá strana lidová a její vztah k demokracii v době první republiky. In: Marek, Pavel (ed.), *Teorie a praxe politického katolicismu 1870-2007*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 152-168.
- Pehr, Michal: Návrhy české pravice na reformu československého parlamentu v době první republiky. In: Doubek, Vratislav – Polášek Martin a kol. (eds.): *Parlament v čase změny. Případové studie z vývoje českého a československého parlamentarismu*. Praha: Akropolis, 2011, s. 45–74.
- Pius XI.: *Encyklika Pia XI. Quadragesimo anno: O vybudování společenského řádu a jeho zdokonalení podle zásad evangelia*. Olomouc: Krystal, 1947.
- Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1848-1918*. Praha: Torst, 1998.
- Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*. Praha: Torst, 2010.
- Rataj, Jan: *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Praha: Karolinum, 1997.
- Říchová, Blanka: *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál, 2000.
- Scheinost, Jan: *Kulturní politika obecní*. Praha: Lidový tiskový spolek, 1923.
- Schelle, Karel: K diskusím o postavení prvorepublikového parlamentu. In: Kotous, Jan – Pehr Michal (eds.): *Bohumil Stašek (1886-1948) - Život a doba: příspěvky z vědeckého semináře k 60. výročí úmrtí Msgre. ThDr. h.c. Bohumila Staška, probošta vyšehradské kapituly*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s 115–134.

- Scheinost, Jan - Kožíšek, Antonín Jan – Werner, Karel: *Banská Bystrica*. Praha: Orbis 1944.
- Skřejpková, Petra – Soukup, Ladislav: *Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století*. Praha: Havlíček Brain Team, 2011.
- Sjezdový průvodce: I. celostátní sjezd katolíků ČSR v Praze 27.-30. června 1935*. Praha: I. celostátní sjezd katolíků ČSR v Praze, 1935.
- Stašek, Bohumil: *Obnova lidské společnosti. Program a zásady Československé strany lidové v Čechách*. Praha: Ústřední sekretariát ČSL, 1920.
- Stašek, Bohumil: *Cesta ze světového labyrintu*. Praha: Nákladem Ústředního sekretariátu Československé strany lidové v Praze, 1932.
- Stašek, Bohumil: *Nový hospodářský řád křesťanský: zásady a obsah nového křesťanského hospodářského řádu*. Praha: Vyšehrad, 1937.
- Szanya, Anton: *Úloha katolické církve v epoše fašismu*. Olomouc: Volná myšlenka, 1996.
- Šebek, Jaroslav: Encyklika Quadragesimo anno, její recepce a vliv na katolické prostředí v českých zemích ve třicátých letech. *Soudobé dějiny*, roč. 8, č. 2-3, 2001.
- Šebek, Jaroslav: Katolicismus a autoritativní hnutí meziválečného období. In: Kubiček, Tomáš – Wiendl, Jan (eds.): *Víra a výraz. Sborník z konference „...bývalo u mne zotvíráno...“ Východiska a perspektivy české křesťanské poezie a prózy 20. století*. Brno: Host, 2005, s. 161–173.
- Šebek, Jaroslav: *Mezi křížem a národem: politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006.
- Šmíd, Marek: *Nepřítel: první republika. Radikalizace skupiny českých katolických intelektuálů v letech 1918 - 1938*. Brno: Luboš Marek, 2012.
- Tomeš, Josef: Nacionalismus a demokracie. In: Broklová, Eva – Tomeš, Josef – Pehr, Michal, *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008.
- Trapl, Miloš: *Politika českého katolicismu na Moravě 1918-1938*, Praha: SPN, 1968.
- Trapl, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová*. Praha: SPN, 1990.
- Trapl, Miloš: Československá strana lidová. In: Malíř, Jiří – Marek, Pavel a kol.: *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I. díl: Období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005, s. 655–681.
- Večeřa, Pavel: Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem. In: Marek, Pavel – Hanuš, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice: čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 487–503.
- Večeřa, Pavel: Zrod Lidových listů. In: Marek, Pavel (ed.): *"Bílá místa" v dějinách Československé strany lidové: sborník prací z mezinárodní vědecké konference k 90. výročí založení strany (1919-2009)*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2009, s. 86–104.
- Vodička, Karel – Cabada, Ladislav: *Politický systém České republiky: Historie a současnost*. Praha: Portál, 2003.
- Winock, Michel a kol.: *Historie extrémní pravice ve Francii*. Praha: Academia, 1998.

Kvalifikační práce

Bárta, Jiří: *Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem.*

Diplomová práce. Masarykova univerzita: Fakulta sociálních studií, Katedra mediálních studií a žurnalistiky, Brno, 2007. [online] Dostupná z:
<http://is.muni.cz/th/40476/fss_m/>

Hruban, Martin: *Novinář a kolaborant Jan Scheinost.* Bakalářská práce. Univerzita Karlova: Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Praha, 2006.

Kyptová, Ludmila: *Zápas o pokrokovou linii Lidových listů v letech 1924-1939.*

Rigorózní práce. Univerzita Karlova: Fakulta žurnalistiky, Praha, 1980. Dostupná in Archiv FSV UK, sig. Hz 1048.

Šmíd, Marek: *Kritika demokracie z pozic českého katolického prostředí v letech 1918 – 1938.* Disertační práce. Univerzita Karlova: Filozofická fakulta, Ústav politologie, Praha, 2009.

Prameny

Národní archiv v Praze (zkratka NA):

Fond Presidium zemského úřadu (zkratka PZÚ)

207-613-25

207-620-2

207-687-1

207-1395-30

Fond Presidium ministerstva vnitra (zkratka PMV)

225-34-76-1

225-375-1

225-375-6

225-375-7

225-376-1

225-376-3

225-377-1

225-377-5

225-377-6

225-377-8

225-378-4

225-1021-1

225-1021-5

225-1024-3

225-1171-1

225-1170-31

Fond Národní soud (zkratka NS)

TNS 9/47, karton 136.

TNS 9/47, karton 139.

TNS 9/47, karton 140.

Archiv ministerstva vnitra (zkratka AMV):**Fond Vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při MV (301)**

301-87-1

301-87-2

301-87-5

Ústředna StB po roce 1945 (305)

305-327-6

305-330-7

305-386-2

305-571-5

Další:

V-5390 (Fond vyšetřovacích spisů)

Z-6-352

Dobový tisk

3. generace 1930-1934

České Slovo 1928

Kmen 1926-1927

Lidové listy 1922-1942

Lidové noviny 1927-1929

Národní obnova 1938

Národní osvobození 1928

Národní politika 1939-1945

Národní listy 1926

Našinec 1923-1926

Přítomnost 1927

Rudé Právo 1927

Rozmach 1923-1927

Řád 1936-1942

Říšská stráž 1927-1929

Stěžeň 1928-1929

Svět 1945

Tak 1937-1939

Venkov 1938-1939

Seznam citovaných článků Jana Scheinosta

- „Kolumbovo vejce.“ *Lidové listy*, roč. 1, č. 168, 27.7.1922.
- „Apoštolský národ.“ *Našinec*, roč. 59, č. 294, 25.12.1923.
- „Rozvrat stranictví.“ *Rozmach*, roč. 1, č. 1, 1923.
- „Deutschböhmén.“ *Rozmach*, roč. 2, 1924.
- „O zahraniční politice.“ *Našinec*, roč. 60, č. 267, 21.11.1924.
- „Politika komunistické strany I.“ *Rozmach*, roč. 2, č. 17, 1924.
- „Politika komunistické strany II.“ *Rozmach*, roč. 2, 1924.
- „Politika komunistické strany III.“ *Rozmach*, roč. 2, 1924.
- „Politik, publicista, čtenář.“ *Našinec*, roč. 60, č. 281, 7.12.1924.
- „Tři fronty (1. – náboženská).“ *Rozmach*, roč. 2, č. 1, 10.1.1924.
- „Tři fronty (2. – národní).“ *Rozmach*, roč. 2, č. 3, 1924.
- „Tři fronty (3. – ekonomická).“ *Rozmach*, roč. 2, č. 9, 1924.
- „Trochu opakování.“ *Rozmach*, roč. 3, č. 19-20, 15.12.1925.
- „Dokonalý amatérismus.“ *Rozmach*, roč. 4, 1926.
- „Masaryk? Mussolini?“ *Rozmach*, roč. 4, 1926.
- „Obtíže s uznáním Ruska?“ *Našinec*, roč. 62, č. 61, 14.3.1926.
- „Převratové kýčáření.“ *Rozmach*, roč. 4, 1926.
- „Syndikalistický feudalismus.“ *Rozmach*, roč. 4, 1926.
- „Nacionalismus.“ *Rozmach*, roč. 5, 1927.
- „Nouzový kandidát?“ *Rozmach*, roč. 5, 1927.
- „Pravice a reakce.“ *Rozmach*, roč. 5, 1927.
- „Pro domo mea.“ *Rozmach*, roč. 5, 1927.
- „Ideová resoluce Národní obce fašistické.“ *Říšská stráž*, roč. 2, č. 6, 9.2.1928.
- „Boj o veřejné mínění.“ *Říšská stráž*, roč. 2, č. 8, 23.2.1928.
- „Boj o ideu.“ *Stěžeň*, roč. 1, 1928.
- „Demokracie a fašismus.“ *Stěžeň*, roč. 1, 1928.
- „Jubilejní rok.“ *Stěžeň*, roč. 1, 1928.
- „Konec pozitivistického století.“ *Stěžeň*, roč. 1, 1928.
- „Le Fascisme en Tchécoslovaquie.“ *Stěžeň*, roč. 1, 1928.
- „Milý Ferdinande Peroutko.“ *Stěžeň*, roč. 1, 1928.
- „Náboženství ve fašismu.“ *Stěžeň*, roč. 1, 1928.
- „Pomni a pamatuj.“ *Stěžeň*, roč. 1, 1928.
- „Rodina ve fašismu.“ *Stěžeň*, roč. 1, 1928.
- „Slova na cestu.“ *Stěžeň*, roč. 1, 1928.
- „Stavovský stát (Podvod s anachronismem).“ *Stěžeň*, roč. 1, 1928.
- „Úvodník 3. čísla – Z rozhovorů o fašismu.“ *Stěžeň*, roč. 1, 21.4.1928.
- „Z rozhovorů o fašismu.“ *Stěžeň*, roč. 1, č. 3, 1928.
- „List přátelům.“ *Stěžeň*, roč. 2, č. 1, 1929.
- „Otec, bojovník a producent. Tři funkce občana ve státě fašistickém.“ *Stěžeň*, roč. 2, č. 1, 1929.

- „Česká národní pravice.“ *Stěžeň*, roč. 2, č. 9, 1929.
- „Čínská zed’.“ *Stěžeň*, roč. 2, 1929.
- „Pouť po hřbitovech.“ *Stěžeň*, roč. 2, č. 11, 1929.
- „Funkce českého národa – IV: Na udici římské.“ *Stěžeň*, roč. 2, č. 12, 1929.
- „Změňte senát v hospodářskou komoru.“ *Stěžeň*, roč. 2, č. 14, 1929.
- „Proč třetí?“ *3. generace*, roč. 1., č. 1, 27.1.1930.
- „Mládež v krizi demokracie.“ *3. generace*, roč. 1, č. 9, 1.10.1930.
- „Lidové hnutí, stranický feudalismus a katolická restaurace.“ *3. generace*, roč. 2, č. 3, 1931.
- „Nedostatek politické iniciativy v lidovém hnutí vede ke krizi důvěry.“ *3. generace*, roč. 2, č. 4, 25.4.1931.
- „Hindenburgova neděle.“ *Lidové listy*, 12.3.1932.
- „Mezinárodní nebezpečí roku 1933. Revise mírových smluv?“ *Lidové listy*, 11.1.1933
- „Hitler prosadil svou.“ *Lidové listy*, 31.1.1933.
- „Středověk zase přichází ke cti...“ *Lidové listy*, 14.3.1933.
- „Zmocňovací zákony byly všude předchůdci diktatur.“ *Lidové listy*, 30.3.1933.
- „Víra v demokracii.“ *Lidové listy*, 31.3.1933.
- „Aj, kde leží zem ta...“ *Lidové listy*, 6.5.1933.
- „Dobry příklad budiž následován.“ *Lidové listy*, 7.5.1933.
- „Domácí politika a světové souvislosti.“ *Lidové listy*, 11.6.1933
- „Kloubouky, které nám nesluší.“ *Lidové listy*, 22.6.1933.
- „Šetrný lid chce mít šetrný stát.“ *Lidové listy*, 18.7.1933.
- „Před 15. výročím Republiky.“ *Lidové listy*, 24.9.1933.
- „Moc vládní v područí moci peněžní.“ *Lidové listy*, 10.11.1933
- „1. máj křesťanského solidarismu.“ *Lidové listy*, 1.5.1935.
- „Bůh a vlast!“ *Lidové listy*, 15.5.1935.
- „Proti revoluci – řád! První výročí naší proklamace nového křesťanského hospodářského řádu.“ *Lidové listy*, 1.5.1936.
- „Ke hvězdám!“ *Lidové listy*, 4.10.1936.
- „Nacionalismus a ortodoxie.“ *Tak*, roč. 1, 1937.
- „S Československem truchlí celý vzdělaný svět za prvním presidentem.“ *Lidové listy*, 15.9.1937.
- „Tragedie českého liberalismu.“ *Tak*, roč. 1, č. 12, 1937.
- „Odpovědnost německého národa.“ *Tak*, roč. 2, č. 2, 15.4.1938.
- „Jednota pod kopím.“ *Tak*, roč. 2, č. 4, 25.5.1938
- „Vzhůru zas hlavu, národe! Na prahu nového života.“ *Lidové listy*, 2. 10. 1938
- „Tři osy obnovy a jednoty národa.“ *Lidové listy*, 23.10.1938.
- „Přestaňme se rvát!“ *Lidové listy*, 20.11.1938.
- „O český světový názor.“ *Lidové listy*, 11.12.1938.
- „Jobovy vánoce.“ *Lidové listy*, 25.12.1938.
- „Program Národní jednoty.“ *Národní politika*, 4.3.1939.

„Národní hospodářství nebude ovládáno mezinárodními silami. Proč zavedeme stavovskou hospodářskou organizaci.“ *Lidové listy*, 7.3.1939.

„Nové úkoly našeho tisku.“ *Nedělní Lidové listy*, 2.4.1939.

„My a oni.“ *Lidové listy*, 6.12.1939.

„Bolševický podvod s „opiem.“ *Lidové listy*, 4.7.1941.

„Zakladatel a obnovitel.“ *Řád: Revue pro kulturu a život*, roč. 8, č. 1, 16.2.1942.

„Veliká ztráta pro národ český.“ *Lidové listy*, 5.6.1942.

„Bilance.“ *Svět*, roč. 4, č. 11, 14.3.1945.

Seznam internetových zdrojů

Rataj, Jan: *Návrat a nástup. Český systémový koncept krajně pravicového řádu za druhé republiky*. [online]. Politologická revue 2006, č. 1, s. 54-80. Dostupné z: <<http://www.janrataj.cz/download/documents/Cesky%20koncept%20krajne%20pravicoveho%20radu.doc>>

Scheinost, Jan: „O úctě k české řeči.“ *Lidové listy*, 21.10.1939. [online]. Dostupné z: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3436>> (časopis *Naše řeč*, r. 1939, č. 9-10).

Rozhovory

Rozhovor s Květomilou Scheinostovou, Praha 14. dubna 2007.

Telefonický rozhovor s Lucií Chytilovou, Praha – Nashville, 14. září 2012.

Příloha č. 1: Život Jana Scheinosta v datech

23. 2. 1896 narozen v Sušici jako Jan Rypl, nemanželský syn továrníka Františka Václava Scheinosta a Johanny (Jany) Ryplové.

Nejprve vyrůstal s matkou v Horách Matky Boží, ve školním věku ale otec nechal přepsat jeho rodný list, a nadaného syna poslal na nižší gymnázium do Mladé Boleslavi.

1915 po maturitě na vyšším gymnáziu v Praze Jan Scheinost již jako nositel jména sirkařských průmyslníků narukoval k vozatajskému praporu v Praze.

Postupně sloužil u střeleckého pluku č. 29 a u československého pěšího pluku č. 108, než byl v lednu 1920 propuštěn do civilu v hodnosti kapitána v záloze.

1918 vstupuje Scheinost do Československé národní demokracie, přispívá do jejích regionálních *Sušických listů*.

1919 uzavírá sňatek s Boženou Sedleckou (†1969).

1920 po vojenské službě nastupuje J. Scheinost jako suplující profesor na sušické reálné gymnázium.

Narozena první dcera Eva, později provdaná Kratochvílová (†2002).

1922 již jako člen Československé strany lidové (ČSL) a předseda sušické obecní organizace ČSL zakládá stranický politický týdeník *Stráž Pošumaví*.

Začíná přispívat do *Lidových listů*.

1923 se Scheinost stěhuje do Prahy. Začíná pracovat jako prokurista v nakladatelství Ladislava Kuncíře v Praze (podle některých zdrojů byl též spolumajitel).

Zároveň se zapisuje ke studiu historie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (které však nedokončil, absolvoval osm semestrů).

15. 10. 1923 vychází první číslo revue *Rozmach*. Vychází také Scheinostův spis *Kulturní politika obecní*.

1926 Jan Scheinost na necelé dva roky odpovědným redaktorem časopisu pro moderní literaturu *Kmen*.

1927 *Rozmach* přestává být vydáván, Scheinost vstupuje do Národní obce fašistické.

Narozena druhá dcera Lucie, provdaná Chytilová.

1929 Scheinost vystupuje z Národní obce fašistické, kde již r. 1928 složil funkci generálního tajemníka. Vrací se jako novinář do tisku Československé strany lidové.

1930 Scheinost píše ideové články do měsíčníku Mladé generace ČSL, 3. *generace*.

Narozen syn Jan (†1980).

1935 Jan Scheinost se oficiálně stává šéfredaktorem tiskového orgánu Československé strany lidové, *Lidových listů*.¹

1936 vyznamenán papežským řádem *Pro Ecclesia et Pontifice*.

1937 začíná přispívat do revue R. I Malého *Tak*.

1938 Scheinost spolurediguje *Tak*. Vyjednává vstup ČSL do Strany národní jednoty (SNJ).

1939 Jan Scheinost referentem programové komise SNJ.

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava zůstává šéfredaktorem *Lidových listů*.

¹ Na Scheinostově členském průkazu z Národního souručenství je uveden rok 1933, a tento rok uvádí i většina literatury. Avšak v tiráži *Lidových listů* je jako šéfredaktor Scheinost uváděn až od r. 1935. Podle pramenů však již předchozí rok listy de facto řídil.

1943 Scheinost se stává šéfredaktorem *Národní politiky*.

1945 ještě těsně před koncem války zatčen.

1947 Národní soud odsuzuje Jana Scheinosta k 22 měsícům trestu za to, že propagoval a podporoval nacistické hnutí a schvaloval a obhajoval nepřátelskou vládu na území republiky. Vzhledem k délce trestu je od soudu propuštěn na svobodu.

Vypomáhá v břevnovském klášteře.

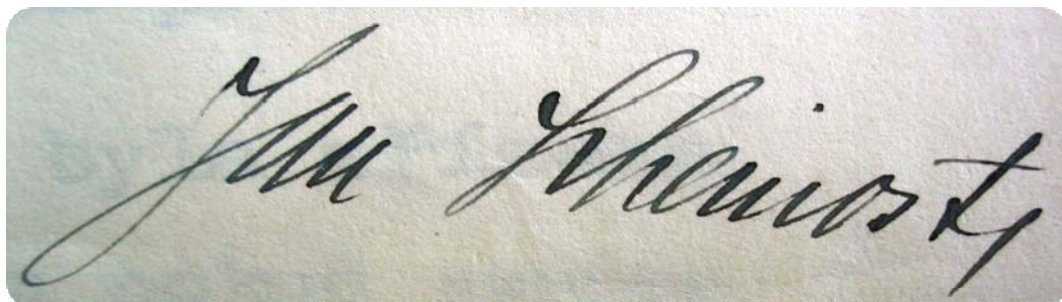
1948 znovu zatčen, opět obviněn z podpory nacismu a ze spolupráce s nacistickou Sicherheitsdienst (SD), a v roce 1949 také z činnosti proti lidově demokratickému zřízení a za přípravu úkladů proti republice.

1950 Scheinost odsouzen k 8 letům vězení.

1955 propuštěn na podmínku.

Pracuje v katolickém knihkupectví v Praze, překládá.

22. 5. 1964 v Praze umírá.

Jan Scheinost

Příloha č. 2: Řekli o něm

Komplikovaná kontroverzní osobnost Jana Scheinosta z vybraných výpovědí současníků i hodnocení historiků.

Jaroslav Durych napsal roku 1924 o Janu Scheinostovi (v dopise Josefu Florianovi):

„Jan Scheinost jest dobrý chlapec, 28letý, trochu divoký, jako hříbě. (...) Připomínám, že jest povahy veselé, hlučné, zuřivý voják a imperialista, vodil nás v Praze na flámy a pili jsme někdy až do rána. Byl profesorem dějepisu a praštil s tím.“

Putna, Martin: *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, s. 593.

Ze vzpomínek někdejšího spolupracovníka v Národní obci fašistické, Františka Bauera:

„Jan Scheinost, bývalý profesor, vydavatel „Rozmachu“ a bývalý činitel ve straně lidové „jest bezesporně osobou velmi chytrou, nadanou, jest však ve svém jednání jesuitou v každém směru. (...) Scheinost ví, že Gajda je třtinou, podléhající každému, ale nesnaží se ho usměrňovat, jak by bylo potřeba. Scheinost jest malým druhým vydáním Eulenburgovým. Zná chyby „Bohem seslaného“, ale nedovede ho korigovat a bránit chybám.“

Bauer, František: *Moje zkušenosti z Národní Obce Fašistické*, s. 20-22. Bauer byl také informátorem Hradu v N. O. F. Philipp Friedrich Alexander Fürst zu Eulenburg byl „šedou eminencí“ císaře Viléma II. (pozn. autorky).

Pokus o rekonstrukci osobnosti Jana Scheinosta z pera Antonína Klimka a Petra Hofmana na základě údajů z policejních zpráv:

„Z často protichůdných hlášení informátorů vychází dost zvláštní mozaika jeho osobnosti. Scheinost byl zřejmě živelný antiautoritář zvláštního ražení. Asi i trpké vzpomínky z dětství jej vedly od mládí k revoltování proti „špatnému“ světu a řádu; militantní katolicismus pak k odporu proti „antivatikánskému“ Hradu. Nebylo mu proti mysli revoluční násilí; zakládal jakési tajné revoluční bojůvky už dříve mezi klerikální mládeží.“

Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 153. Scheinostovo dětství bylo na svou dobu nestandardní a neodpovídalo modelu tradiční rodiny, který Scheinost hlásal (pozn. autorky).

Co údajně utkvělo v paměti bývalým kolegům z redakce *Lidových listů* (poté v *Lidové demokracii*) pohledem zpět o desítky let (roku 1980):

„Pamětníci a bývalí spolupracovníci hodnotí J. Scheinosta jako člověka nesporných novinářských kvalit, jako skutečného profesionála. Současně ale také jako člověka se „širokými lokty“, který se uměl prosadit za jakoukoli cenu. V osobním jednání ke svým kolegům byl slušný i tolerantní (...) Na druhé straně prý však také dokázal „podkuřovat“ všude tam, kde se dalo něco získat. A velice brzy se díky této své schopnosti vetřel do přízně Msgr. Staška – postupem doby se pak z „nástroje protišrámkovské politiky“ stal jejím představitelem, který vůdce českého křídla (a vlastně opozice) ČSL v mnohém předčil.“ Kypťová, Ludmila: *Zápas o pokrokovou linii Lidových listů v letech 1924-1939*, s. 280.

Z anonymní zprávy uvězněného agenta Sicherheitsdienst (SD), osoby, která Jana Scheinosta důvěrně znala:

Scheinost „náleží k nejzajímavějším osobnostem I. republiky i Protektorátu po každé stránce. (...)

Osobně jest bonviván života vynikajícího zejména jedlictvím /žroutstvím/ neboť sní několik večerů za sebou a jest postrachem hostitelů / hospodyně min. Šrámka nestačila dělat palačinky. Avšak nejen na hojnost, také na kvalitu jídla si potrpí. (...) Ve společnosti chová se neomaleně právě tak jako doma a ignoruje společenské formy a způsoby. Je rád tam, kde se hodně pije likéry a dobré víno, jež také v jeho domácnosti nikdy nescházely. Poněvadž je dobře vytrénován, neopije se.“
(...)

Jest „řečníkem hloupých slov“. Reprodukční paměť má velikou a jsa profesorem historie dovedl celé hodiny vyprávět z tohoto oboru. Také literaturu ovládá dokonale. Jinak jest člověkem dost nepořádným, jak doma tak i v redakci. Boty byly u něho najity na stole a účty v koši na papír.“
(...)

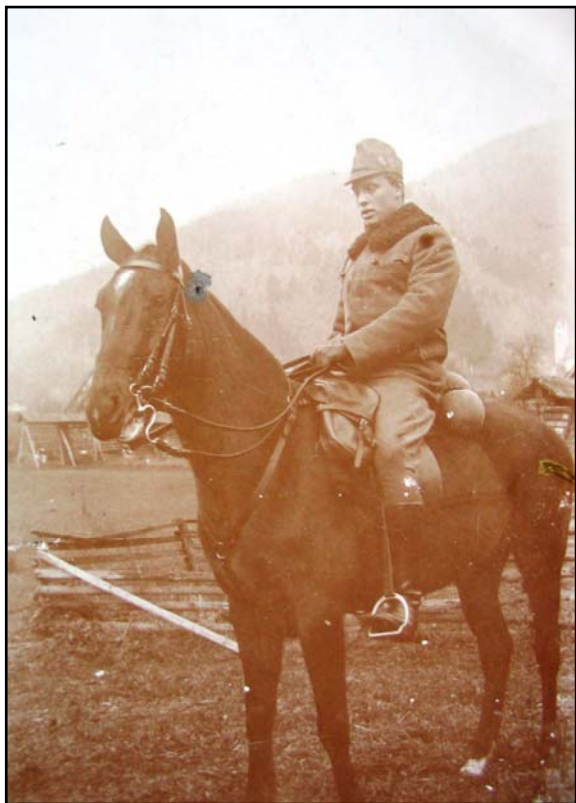
„Liboval si vystupovat vždy v pozadí a nastrkovat do popředí jiné. Jsa znamenitý intrikán, učinil Staška vždy svoji loutkou a dovedl jej přinutit ke všemu, co si usmyslil, když ne hned tedy později.“

Zpráva agenta SD o Janu Scheinostovi (anonymní, nedatovaná. Připojené dokumenty pochází z ledna r. 1947 ale tato zpráva ze spisu „L 243“ je pravděpodobně starší. Končí informacemi o Scheinostově zatčení v květnu r. 1945). In: AMV, 305-386-2.

Bonviván Jan Scheinost (vpravo) s přítelem Karlem Schulzem (uprostřed).

Příloha č. 3: Fotografie

V armádě dosáhl hodnosti kapitána.

Portrétní fotografie z 30. let 20. století.

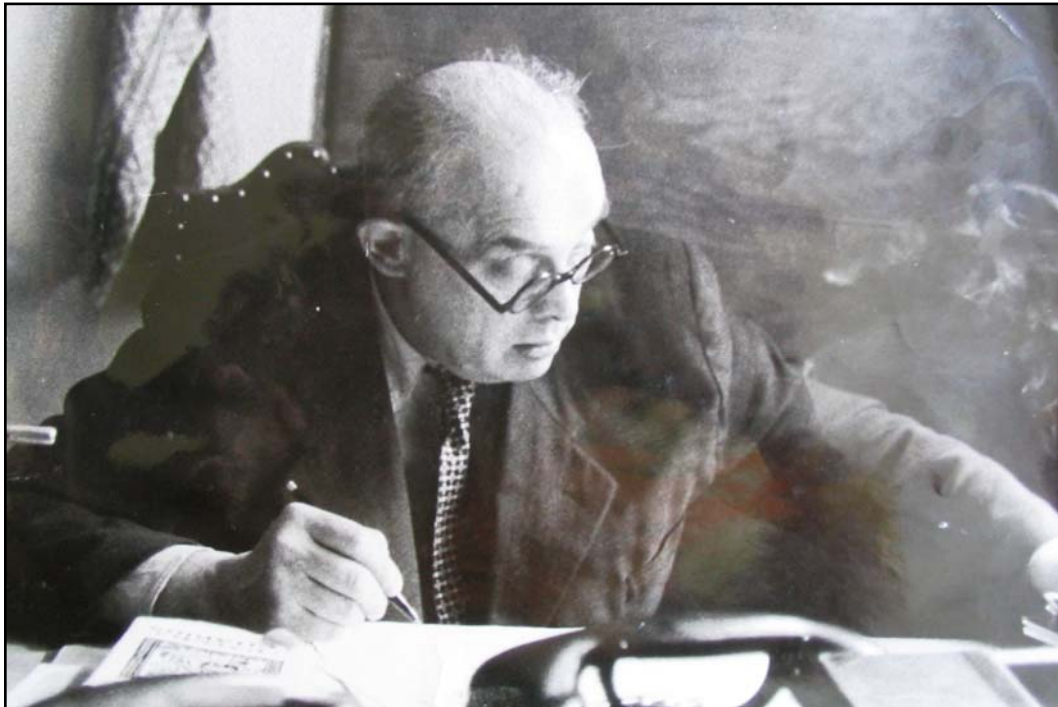
S Bohumilem Staškem v
Karlových Varech r. 1936.

Fotografie s papežskými řády.

Jan Scheinost (vlevo) s dalšími členy řádu sv. Lazara Jeruzalémského.

Po podmíněčném propuštění z vězení r. 1955 si přivydělával překlady.

Fotografie z rodinného archivu Květomily Scheinostové a Jana Scheinosta nejm. přefotografoval Jiří Bárta.